

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
CENTRAL STATISTICAL OFFICE

TRZECI SEKTOR W POLSCE

**STOWARZYSZENIA, FUNDACJE, SPOŁECZNE PODMIOTY
WYZNANIOWE, SAMORZĄD ZAWODOWY I GOSPODARCZY
ORAZ ORGANIZACJE PRACODAWCÓW W 2010 R.**

THE THIRD SECTOR IN POLAND

ASSOCIATIONS, FOUNDATIONS, FAITH-BASED
CHARITIES, PROFESSIONAL AND BUSINESS
ASSOCIATIONS, EMPLOYERS' ORGANIZATIONS
IN 2010

STUDIA I ANALIZY STATYSTYCZNE
Statistical analyses and studies

WARSZAWA 2013

OPRACOWANIE PUBLIKACJI*Preparation of the publication*

GUS, Departament Badań Społecznych
i Warunków Życia we współpracy
z Urzędem Statystycznym w Krakowie

REDAKCJA MERYTORYCZNA*Editors*

Karolina Goś-Wójcicka, Sławomir Nałęcz

ZESPÓŁ AUTORSKI:*Contributing authors:***Departament Badań Społecznych
i Warunków Życia GUS***Social Surveys and Living Conditions
Department CSO*

Karolina Goś-Wójcicka
Mikołaj Haponiuk
Anna Knapp
Sławomir Nałęcz

Urząd Statystyczny w Krakowie*Statistical Office in Cracow*

Krzysztof Borysiak
Dorota Olszewska
Tomasz Sekuła
Urszula Stasiak-Jaśkiewicz
Katarzyna Stożek
Rafał Wilk

WSPÓŁPRACA*Cooperation*

Sara Kuty
Katarzyna Jaszczyk-El Guerouani
Kaja Palczewska

ISBN 978-83-7027-535-8

Publikacja dostępna na <http://www.stat.gov.pl>
Publication available on <http://www.stat.gov.pl>

Druk: Zakład Wydawnictw Statystycznych
Warszawa 2013

Przedmowa

Niniejsza publikacja „Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2010 r.” powstała dzięki współpracy Departamentu Badań Społecznych i Warunków Życia GUS z Urzędem Statystycznym w Krakowie. Wpisuje się ona w cykl wydawnictw GUS opisujących wyniki badań potencjału społeczno-ekonomicznego trzeciego sektora oraz jego rolę w usługach społecznych i w tworzeniu kapitału społecznego. Publikacja ta stanowi odpowiedź na wzrastające zainteresowanie problematyką społeczeństwa obywatelskiego, a także dostarcza danych niezbędnych do oceny realizacji polityk publicznych dotyczących wspierania gospodarki społecznej (ekonomii społecznej) oraz kapitału społecznego, a ponadto służy monitorowaniu sytuacji dominującej części organizacji pozarządowych objętych ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Jest to druga publikacja przygotowana na podstawie badań statystyki publicznej, która w sposób tak szeroki i jednolity metodologicznie omawia dane o działalności podmiotów trzeciego sektora. W pierwszej pt. „Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008 r.” pod red. dra S. Nałęczu i K. Goś-Wójcickiej przedstawione zostały wyniki badania „Fundacje i stowarzyszenia oraz jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych” (SOF-1).

W niniejszej publikacji dodatkowo prezentowane są dane o kolejnej grupie podmiotów tego sektora, pochodzące z badania „Organizacje pracodawców oraz samorządu gospodarczego i zawodowego” (SOF-4). Składa się ona z rozdziału metodologicznego prezentującego badaną zbiorowość, narzędzia, sposób realizacji badań i uogólnienia wyników oraz z sześciu rozdziałów analitycznych przedstawiających: liczebność i strukturę aktywnych organizacji, charakterystykę ich działalności, ekonomiczne i społeczne zasoby, jakimi dysponują, specyfikę jednostek posiadających status organizacji pożytku publicznego, a także zmiany, jakie zaszły w trzecim sektorze w latach 1997-2010.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom odbiorców, do publikacji dołączyliśmy szeroki zestaw tablic wynikowych w formacie Excel, które mogą być wykorzystywane do samodzielnych analiz. Niniejsza publikacja oraz wskazany zestaw tablic wynikowych dostępne są bezpłatnie w witrynie internetowej <http://form.stat.gov.pl/sof>.

Bardzo dziękujemy Departamentowi Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, który okazał nam wsparcie na różnych etapach realizacji badań. Pragniemy też serdecznie podziękować przedstawicielom organizacji, którzy poświęcili czas na wypełnienie sprawozdań SOF. Dzięki Państwa wysiłkowi mogliśmy opracować tak szeroki i precyzyjny zakres danych.

Mamy nadzieję, że publikacja ta będzie służyć jako cenne źródło wiedzy o działalności organizacji trzeciego sektora w Polsce.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego w Krakowie

dr Krzysztof Jakóbiak

Dyrektor Departamentu
Badań Społecznych i Warunków Życia

dr Piotr Łyson

Spis treści

Przedmowa	3
Spis treści	5
Spis tablic	6
Spis wykresów	7
Spis map	10
1. Metodologia badań SOF-1 i SOF-4 za 2010 rok	11
<i>Dorota Olszewska, Karolina Goś-Wójcicka, Krzysztof Borysiak, Paweł Szablowski</i>	
1.1. Populacja, operat i jego aktualizacja	11
1.2. Formularz SOF-1 i formularz SOF-4	16
1.3. Sposób realizacji badań i ich kompletność	19
1.4. Wykorzystanie danych ze źródeł administracyjnych	23
1.5. Metoda uogólniania wyników	24
2. Struktura badanej zbiorowości	25
<i>Urszula Stasiak-Jaśkiewicz</i>	
2.1. Liczba i rodzaje badanych organizacji	25
2.2. Rozmieszczenie terytorialne	27
2.3. Zróźnicowanie potencjału ekonomicznego i społecznego	31
2.4. Zasięg prowadzonej działalności	38
2.5. Założyciele organizacji	42
3. Działalność badanych organizacji: rodzaje, przedmiot, formy	45
<i>Katarzyna Stożek, Karolina Goś-Wójcicka, Urszula Stasiak-Jaśkiewicz, Krzysztof Borysiak</i>	
3.1. Rodzaje działalności	45
3.2. Przedmiot działalności	48
3.3. Formy działalności statutowej	55
3.4. Odbiorcy działalności statutowej	58
4. Ekonomiczny wymiar działalności badanych organizacji pozarządowych	71
<i>Rafał Wilk, Karolina Goś-Wójcicka, Anna Knapp, Sławomir Nałęcz, Mikołaj Haponiuk, Krzysztof Borysiak</i>	
4.1. Zasoby pracy	71
4.2. Przychody i koszty	85
4.3. Środki trwałe, nakłady inwestycyjne	99
4.4. Warunki prowadzenia działalności	101

5. Społeczny wymiar działalności badanych organizacji.....	109
<i>Anna Knapp, Karolina Goś-Wójcicka, Tomasz Sekuła, Mikołaj Haponiuk</i>	
5.1. Członkowie i ich udział w działalności organizacji.....	109
5.2. Zrzeszenia osób prawnych i przynależność do nich.....	117
5.3. Pracujący społecznie	124
5.4. Pracownicy.....	129
5.5. Bariery prowadzenia działalności.....	138
6. Organizacje pożytku publicznego.....	143
<i>Dorota Olszewska, Katarzyna Stożek, Rafał Wilk, Tomasz Sekuła, Krzysztof Borysiak, Urszula Stasiak-Jaśkiewicz, Sławomir Nałęcz</i>	
6.1. Ogólna charakterystyka OPP	143
6.2. Rodzaje i dziedziny działania OPP.....	147
6.3. Zasięg działania OPP	149
6.4. Potencjał społeczny OPP	150
6.5. Potencjał finansowy OPP	152
6.6. Odbiorcy działalności OPP i formy świadczonych usług	156
6.7. Przywileje organizacji posiadających status OPP.....	158
6.8. Bariery rozwoju OPP.....	161
7. Stan trzeciego sektora oraz kluczowe zmiany w latach 1997-2010	163
<i>Sławomir Nałęcz, Karolina Goś-Wójcicka</i>	
7.1. Liczba aktywnych organizacji.....	163
7.2. Baza członkowska	167
7.3. Praca społeczna	169
7.4. Praca płatna	171
7.5. Zasoby finansowe i struktura przychodów	175
7.6. Społeczno-ekonomiczna mapa trzeciego sektora w 2010 r.	177
7.7. Najważniejsze zmiany	179

Spis tablic

1.1. Liczba jednostek w operacie i kartotece badania SOF-1 i SOF-1p według rodzaju organizacji za 2010 r.	14
1.2. Liczba jednostek w kartotece badania SOF-4 według rodzaju organizacji za 2010 r.	15
1.3. Organizacja i terminy realizacji badań z serii SOF w 2011 r.	19
1.4. Realizacja badań z serii SOF za 2010 r. według formularzy.....	21
3.1. Badane organizacje trzeciego sektora według rodzajów prowadzonej działalności oraz rodzaju organizacji w 2010 r.	46
3.2. Badane organizacje trzeciego sektora według najważniejszej dziedziny działalności statutowej oraz maksymalnego zasięgu działalności w 2010 r.....	51

3.3.	Badane organizacje trzeciego sektora według formy prowadzonej działalności statutowej oraz rodzaju organizacji w 2010 r.....	56
3.4.	Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe kierujące działaniami pomocowe systematycznie według grup beneficjentów oraz głównej dziedziny działalności w 2010 r.	64
3.5.	Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców działające w 2010 r. na rzecz beneficjentów.....	68
4.1.	Zatrudnienie etatowe w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.	72
4.2.	Zatrudnienie pozaetatowe w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.....	73
4.3.	Wolumen pracy społecznej świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.....	77
4.4.	Struktura pracy społecznej w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r. według maksymalnego zasięgu terytorialnego działalności organizacji	78
4.5.	Praca świadczona w badanym trzecim sektorze w 2010 r.	81
4.6.	Przychody ogółem badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.....	87
4.7.	Koszty badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.....	90
4.8.	Struktura przychodów badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.....	93
5.1.	Członkostwa w badanym trzecim sektorze według rodzaju organizacji w 2010 r.....	111
5.2.	Członkostwo, praca społeczna oraz zatrudnienie w lokalnych grupach działania na tle ogółu badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r.....	120
5.3.	Osoby pracujące społecznie w badanym trzecim sektorze według rodzaju organizacji w 2010 r.....	125
5.4.	Osoby zatrudnione w badanym trzecim sektorze według rodzaju organizacji w 2010 r.....	129
6.1.	Rozwarstwienie OPP pod względem członkostwa w 2010 r.....	150
6.2.	Rozwarstwienie OPP pod względem pracy społecznej w 2010 r.	151
6.3.	Przychody OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r.	154

Spis wykresów

1.1.	Badane organizacje trzeciego sektora posiadające konto w Portalu Sprawozdawczym GUS w 2011 r.....	20
1.2.	Odsetek sprawozdań SOF-1 i SOF-4 złożonych przez Portal Sprawozdawczy według klasy zatrudnienia w badanych organizacjach	22
2.1.	Struktura zbiorowości badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r.	25
2.2.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju miejscowości, w której miały siedzibę w 2010 r.....	29
2.3.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według klasy zatrudnienia w 2010 r.	31
2.4.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według klasy przychodów w 2010 r. ..	34
2.5.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według klasy członkostw (osób fizycznych) w 2010 r.	36
2.6.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według maksymalnego zasięgu ich działania w 2010 r.	38
2.7.	Badane organizacje trzeciego sektora działające lokalnie według rodzaju organizacji w 2010 r.....	40
2.8.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju założyciela w 2010 r. ..	42
3.1.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według rodzajów prowadzonej działalności oraz maksymalnego zasięgu działania w 2010 r.....	46
3.2.	Struktura organizacji trzeciego sektora według najważniejszej dziedziny działalności w 2010 r.....	48
3.3.	Struktura stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych według najliczniejszych najważniejszych dziedzin działalności statutowej w 2010 r.	49

3.4.	Struktura najważniejszych dziedzin działalności statutowej badanych organizacji trzeciego sektora według rodzajów prowadzonej działalności w 2010 r.....	50
3.5.	Struktura organizacji trzeciego sektora według dziedziny działalności, na którą wydatkowały najwięcej środków w 2010 r.....	53
3.6.	Badane organizacje trzeciego sektora według form prowadzenia działalności statutowej w 2010 r.....	55
3.7.	Badane organizacje trzeciego sektora według formy działalności statutowej oraz maksymalnego zasięgu działania w 2010 r.	57
3.8.	Badane organizacje trzeciego sektora działające w 2010 r. na rzecz beneficjentów według formy prawnej.....	58
3.9.	Badane organizacje trzeciego sektora działające w 2010 r. na rzecz beneficjentów według rodzaju działalności.....	60
3.10.	Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według maksymalnego zasięgu działania organizacji.....	61
3.11.	Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według rodzaju miejscowości.....	61
3.12.	Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według klasy przychodów organizacji.....	62
3.13.	Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe działające systematycznie w 2010 r. na rzecz beneficjentów.....	63
3.14.	Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe działające w 2010 r. na rzecz osób fizycznych według rodzaju podejmowanych działań.....	64
3.15.	Odsetek stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według formy prawnej oraz rodzaju podejmowanych działań na rzecz osób fizycznych.....	65
3.16.	Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe organizujące imprezy masowe w 2010 r.....	66
3.17.	Statystyki liczby beneficjentów instytucjonalnych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych w 2010 r. według rodzaju organizacji.....	67
3.18.	Odsetek organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według maksymalnego zasięgu działania.....	69
4.1.	Struktura pracy płatnej według rodzaju organizacji i rodzaju zatrudnienia w 2010 r.	75
4.2.	Struktura pracy płatnej według klas zatrudnienia i rodzaju zatrudnienia w 2010 r.	75
4.3.	Struktura wolumenu pracy społecznej świadczonej w ramach badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r. według siedziby organizacji.....	78
4.4.	Odsetek organizacji, które korzystały z pracy obowiązkowej lub pracy opłacanej przez inne podmioty w 2010 r.....	79
4.5.	Struktura innych rodzajów pracy świadczonej w organizacjach w 2010 r.....	80
4.6.	Struktura całej pracy i liczebności organizacji badanego trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.	82
4.7.	Struktura całej pracy świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.	83
4.8.	Struktura całej pracy świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora według wybranych dziedzin działalności organizacji w 2010 r.	83
4.9.	Podział sumy przychodów badanego trzeciego sektora pomiędzy grupy organizacji wyróżnione według wysokości ich przychodów w 2010 r.	86
4.10.	Struktura badanych organizacji ze względu na wynik finansowy za 2010 r. oraz rodzaj organizacji.....	89
4.11.	Struktura badanych organizacji ze względu na rodzaj organizacji oraz odsetek przychodów z działalności rynkowej w 2010 r.....	95
4.12.	Średnia i mediana przychodów badanych organizacji trzeciego sektora według województw w 2010 r.....	97
4.13.	Średnia i mediana przychodów badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju miejscowości w 2010 r.	98

4.14.	Badane organizacje trzeciego sektora według posiadania środków trwałych oraz średnie i mediany ich wartości w 2010 r.....	99
4.15.	Badane organizacje trzeciego sektora dysponujące lokalem w 2010 r.....	102
4.16.	Badane organizacje trzeciego sektora dysponujące samochodem w 2010 r.....	103
4.17.	Badane organizacje trzeciego sektora dysponujące komputerem w 2010 r.....	104
4.18.	Struktura dysponowania lokalem, samochodem i komputerem według różnych form korzystania w 2010 r.....	105
4.19.	Badane organizacje trzeciego sektora będące właścicielami lokali, samochodów lub komputerów w 2010 r.....	106
5.1.	Struktura liczby członkostw i liczebności badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r.....	110
5.2.	Struktura organizacji ze względu na klasy członkostw (osób fizycznych) według dziedzin działalności organizacji w 2010 r.....	113
5.3.	Frekwencja wyborcza w organizacjach zrzeszających osoby fizyczne w 2010 r.....	114
5.4.	Udział kobiet i mężczyzn w kolejalnych organach władzy badanych podmiotów trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.....	115
5.5.	Udział kobiet i mężczyzn w organach kolejalnych organizacji według dziedzin działalności statutowej w 2010 r.....	115
5.6.	Organizacje zrzeszające osoby prawne według rodzaju organizacji oraz ich struktura w 2010 r.....	117
5.7.	Organizacje zrzeszające wyłącznie osoby prawne według rodzaju organizacji oraz ich struktura w 2010 r.....	118
5.8.	Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w ramach porozumień organizacji pozarządowych według formy prawnej i organizacyjnej w 2010 r.....	122
5.9.	Odsetek badanych organizacji należących do zrzeszeń jednostek trzeciego sektora według rodzaju miejscowości, w której organizacje miały siedzibę w 2010 r.....	123
5.10.	Struktura liczby osób pracujących społecznie i liczebności organizacji w 2010 r.....	124
5.11.	Udział kobiet i mężczyzn wśród osób pracujących społecznie według wybranych dziedzin działalności statutowej organizacji w 2010 r.....	126
5.12.	Badane organizacje trzeciego sektora, które podpisały porozumienia wolontariackie i osoby pracujące społecznie na podstawie takich porozumień według rodzaju organizacji w 2010 r.....	127
5.13.	Struktura osób zatrudnionych w badanych organizacjach trzeciego sektora według wymiaru czasu pracy i płci w 2010 r.....	130
5.14.	Udział kobiet wśród osób zatrudnionych na podstawie stosunku pracy na dzień 31.12.2010 r.....	131
5.15.	Udział osób z orzeczoną niepełnosprawnością wśród osób zatrudnionych na dzień 31.12.2010 r.....	133
5.16.	Udział osób w wieku emerytalnym wśród osób zatrudnionych na dzień 31.12.2010 r.....	134
5.17.	Organizacje uczestniczące w projektach współfinansowanych z EFS według rodzaju organizacji oraz ich struktura w 2010 r.....	135
5.18.	Udział organizacji, w których EFS miał wpływ na zatrudnienie wśród ogółu organizacji badanego trzeciego sektora w 2010 r. oraz udział miejsc pracy utworzonych lub utrzymanych dzięki projektom współfinansowanym z EFS w całości zatrudnienia w badanym sektorze na dzień 31.12.2010 r.....	136
5.19.	Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora zgłaszających problemy związane z prowadzeniem działalności w 2010 r.....	138
5.20.	Odsetek badanych organizacji zgłaszających problemy związane z prowadzeniem działalności w 2010 r. według głównych rodzajów organizacji.....	139
6.1.	Liczba organizacji, które uzyskały status OPP oraz liczba organizacji posiadających status OPP w latach 2004-2010.....	144
6.2.	OPP wśród badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r.....	145
6.3.	Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju prowadzonej działalności w 2010 r.....	147
6.4.	Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według najważniejszej dziedziny działalności w 2010 r.....	148

6.5.	Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według maksymalnego zasięgu ich działania w 2010 r.	149
6.6.	Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według klasy uzyskiwanych przychodów w 2010 r.	153
6.7.	Odsetek OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według rodzajów wspieranych beneficjentów w 2010 r.	156
6.8.	Kwoty przekazanego 1% podatku za lata podatkowe 2003-2011 oraz przekazujący je podatnicy	158
6.9.	Odsetek OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według zgłaszanych problemów związanych z prowadzeniem działalności w 2010 r.	161
7.1.	Liczebność badanego trzeciego sektora według głównych rodzajów organizacji w latach 1997-2010.	163
7.2.	Struktura organizacji badanego trzeciego sektora według dziedziny działalności, na którą wydatkowały najwięcej środków w latach 1997-2010	165
7.3.	Statystyki zasobów członkowskich stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych w latach 1997-2010	167
7.4.	Badane organizacje trzeciego sektora wg korzystania z pracy płatnej w 1997-2010	171
7.5.	Dynamika przeciętnego zatrudnienia etatowego i liczebności badanego trzeciego sektora w latach 1997-2010.	172
7.6.	Udział wybranych grup w zatrudnieniu etatowym trzeciego sektora na tle gospodarki narodowej w latach 2005-2010.	174
7.7.	Dynamika przychodów i liczebności badanego trzeciego sektora w latach 1997-2010	175
7.8.	Struktura przychodów badanego trzeciego sektora w latach 2005-2010.	176
7.9.	Badane podmioty trzeciego sektora w 2010 r. według liczebności, średniej liczby wolontariuszy i przeciętnych przychodów	177

Spis map

2.1.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora oraz ich liczba na 10 tys. mieszkańców według województwa, w którym miały siedzibę w 2010 r.	27
2.2.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według rodzaju miejscowości, w której miały siedzibę w 2010 r.	30
2.3.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według klasy zatrudnienia w 2010 r.	33
2.4.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według klasy przychodów w 2010 r.	35
2.5.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według klasy członkostw (osób fizycznych) w 2010 r.	37
2.6.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według maksymalnego zasięgu ich działania w 2010 r.	39
2.7.	Badane organizacje trzeciego sektora działające lokalnie w województwach w 2010 r.	41
2.8.	Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według rodzaju założyciela w 2010 r.	43
3.1.	Struktura głównych dziedzin działalności statutowej badanych organizacji trzeciego sektora według regionów w 2010 r.	52
3.2.	Zróżnicowanie przestrzenne badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów	59
4.1.	Struktura całej pracy świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora w województwach w 2010 r.	84
5.1.	Struktura liczebności lokalnych grup działania i ich przychodów według regionów w 2010 r.	120
6.1.	Odsetek OPP wśród badanych organizacji trzeciego sektora w województwach, w których miały siedziby w 2010 r.	146
6.2.	Rozkład kwoty 1% według województw, w których znajdowały się siedziby OPP w latach 2008 i 2010	159

Rozdział 1.

Metodologia badań SOF-1 i SOF-4 za 2010 rok

1.1. Populacja, operat i jego aktualizacja

Populacja badań *Fundacje i stowarzyszenia oraz jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych* (realizowanego na formularzu SOF-1 i SOF-1p) oraz *Organizacje pracodawców oraz samorządu gospodarczego i zawodowego* (realizowanego na formularzu SOF-4), zgodnie z zapisami *Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej* na 2010 r.¹, obejmowała wybrane typy podmiotów gospodarki narodowej takich jak: fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne zbliżone do stowarzyszeń, ale zarejestrowane na podstawie odrębnych przepisów, jednostki kościelne i wyznaniowe o charakterze społecznym działające w ramach Kościoła katolickiego, jak również innych kościołów i związków wyznaniowych, organizacje pracodawców oraz samorządu gospodarczego i zawodowego.

Podmioty te stanowią istotną część trzeciego sektora, spełniają także wymogi definicji organizacji non-profit² oraz mieszczą się w zdefiniowanym prawnie pojęciu organizacji pozarządowych lub podmiotów z nimi zrównanych^{3,4}.

Obowiązek sprawozdawczy SOF-1 i SOF-4, określony w *Programie badań statystycznych statystyki publicznej na 2010 r.*, nałożony został na wybrane typy podmiotów gospodarki narodowej w oparciu o ich formy prawne. Z Bazy Jednostek Statystycznych (BJS)⁵ do operatu badania zostały wybrane pewne typy organizacji trzeciego sektora, charakteryzujące się posiadaniem osobowości prawnej oraz następujących szczególnych form prawnych:

- fundacje, działające na podstawie *ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach*,
- stowarzyszenia, działające na podstawie *ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, w tym: związki stowarzyszeń, ochotnicze straże pożarne,

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2009 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2010 (Dz. U. z 2010 r. Nr 3, poz. 14, z późn. zm.).

² *Handbook on Non-profit Institutions in the System of National Accounts*, Statistics Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York 2003.

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

⁴ Goś-Wójcicka K., *Metodologia Badania SOF-1 za 2008 r.* w: Nałęcz S., Goś-Wójcicka K., (red.) *Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2010, s.17.

⁵ Jest to baza danych utworzona w oparciu o rejestr REGON, różniąc się jednak od niego tym, że bez wniosku podmiotu zarejestrowanego jest aktualizowana danymi z badań oraz w oparciu o źródła administracyjne.

- uczniowskie kluby sportowe, inne stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe,
- organizacje społeczne podobne do stowarzyszeń, tzn. jednostki, do których w pewnych zakresach stosuje się *Prawo o stowarzyszeniach*, lecz ich funkcjonowanie regulują odrębne ustawy, np. Polski Czerwony Krzyż, Polski Związek Działkowców, Polski Związek Łowiecki i koła łowieckie,
 - organizacje pracodawców, działające na podstawie *ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców*,
 - organizacje samorządu gospodarczego, działające na podstawie *ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych* i *ustawy z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiośle*,
 - organizacje samorządu zawodowego rolników, działające na podstawie *ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o izbach rolniczych* i *ustawy z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników*,
 - organizacje samorządu zawodowego niektórych przedsiębiorców, działające na podstawie *ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o samorządzie zawodowym niektórych przedsiębiorców*, w tym w szczególności przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie transportu, handlu, gastronomii i usług,
 - organizacje samorządu zawodowego, które powstały na mocy odrębnych ustaw na podstawie art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w tym np. samorzady zawodów medycznych i prawniczych.

Ponadto do operatu zostały włączone niektóre podmioty zrównane w prawach z organizacjami pozarządowymi – jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, których działalność miała charakter społeczny, funkcjonujące w oparciu o przepisy normujące stosunek państwa do danego kościoła lub związku wyznaniowego lub *ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*. Badaniem nie zostały objęte jednostki związane ze strukturą i administracją kościołów (np. parafie, zbory, zakony), lecz wyłącznie jednostki prowadzące działalność społeczną, oświatową, kulturalną itp. lub o charakterze stowarzyszeniowym (członkowskim). Jednostki te będą dalej nazywane społecznymi podmiotami wyznaniowymi.

1.1.1 Operat, kartoteka do badania SOF-1 i SOF-1p za 2010 r.

Operat do badania SOF-1 i SOF-1p został utworzony w oparciu o stan Bazy Jednostek Statystycznych (BJS) na dzień 31 grudnia 2010 r. Założenia do wyboru jednostek do operatu były spójne z zakresem podmiotowym badania omówionym powyżej. W operacie znalazły się podmioty posiadające równocześnie następujące cechy:

- osobowość prawna,
- forma prawna: fundacja, stowarzyszenie, organizacja społeczna oddzielnie niewymieniona,
- określony stan aktywności prawno-ekonomicznej w BJS:
 - o jednostka aktywna – prowadząca działalność,
 - o jednostka nieaktywna – nieprowadząca działalności, ale przygotowująca się do jej rozpoczęcia.

Ponadto operat badania zawierał następujące podmioty:

- społeczne podmioty wyznaniowe, tj. jednostki kościołów i związków wyznaniowych, zarejestrowane w REGON osoby prawne lub ich jednostki lokalne prowadzące działalność społeczną, oświatową, kulturalną itp. lub o charakterze członkowskim,
- stowarzyszenia kultury fizycznej oraz uczniowskie kluby sportowe, które:
 - o nie były zarejestrowane w REGON, jednak były zarejestrowane w ewidencjach prowadzonych w starostwach powiatowych i jako takie były włączone do BJS przy aktualizacji operatu na potrzeby prowadzonego przez GUS badania sportu, z wykorzystaniem formularza KFT-1 – *Sprawozdanie z działalności klubu sportowego*,
 - o figurowały w REGON jako jednostki bez osobowości prawnej⁶.

Z utworzonego w ten sposób zbioru wykluczono pojedyncze jednostki, w przypadku których stwierdzono błędne przypisanie osobowości prawnej lub formy prawnej.

Z wyżej wymienionego operatu do kartoteki badania SOF-1 wybrane zostały:

- wszystkie jednostki, które mają zarejestrowaną działalność gospodarczą,
- wszystkie jednostki posiadające status organizacji pożytku publicznego (OPP),
- wszyscy projektodawcy Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS),
- wszystkie jednostki zatrudniające powyżej 9 osób,
- próba losowa jednostek z pozostałej części operatu, reprezentatywna w obrębie każdego województwa i formy prawnej.

Wspomniana próba losowa do badania SOF-1 była próbą losowo-warstwową, przy czym dobór do warstw nie był proporcjonalny. Warstwy stanowiły województwa, z wydzieleniem miasta stołecznego Warszawy, (17 grup) oraz formy prawne (2 grupy, tj. fundacje, stowarzyszenia i inne organizacje społeczne). Społeczne podmioty wyznaniowe, ze względu na niewielką liczebność, zostały w całości zakwalifikowane do badania. W ramach warstwy stowarzyszeń oddzielnie dobierane były ochotnicze straże pożarne, koła łowieckie, stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe oraz pozostałe organizacje. Liczebność próby została ustalona przy założeniu, że względny błąd standardowy szacowanych parametrów nie powinien przekroczyć 5%. Ze względu na założony na 30% udział jednostek nieaktywnych, w każdej z warstw zostało wylosowanych o 43% więcej jednostek. Po wylosowaniu próby według wyżej określonych założeń zweryfikowano, czy w próbie znalazła się odpowiednia do otrzymania reprezentatywnych danych liczebność jednostek z poszczególnych klas zatrudnienia: 0, 1-5, 6-9 i kategorii lokalizacji jednostki (gminy: miejska, wiejska, miejsko-wiejska). W związku z tym, w warstwie dla klasy zatrudnienia 6-9 osób konieczne było dolosowanie jednostek. Ostatecznie kartoteka SOF-1 uwzględniająca zarówno dobór celowy, jak i losowy stanowiła 33,3% liczebności jednostek w operacie.

⁶ Brak osobowości prawnej został tym jednostkom przypisany omyłkowo. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej wyraźnie stwierdza, że wszystkie stowarzyszenia kultury fizycznej i uczniowskie kluby sportowe posiadają osobowość prawną.

Do kartoteki badania SOF-1p zostały wybrane wszystkie jednostki z operatu, które nie zostały zakwalifikowane do badania SOF-1.

Tablica 1.1. Liczba jednostek w operacie i kartotece badania SOF-1 i SOF-1p według rodzaju organizacji za 2010 r.

Wyszczególnienie		Liczba organizacji (w tys.)		
		operat	kartoteka SOF-1	kartoteka SOF-1p
OGÓŁEM		95,9	32,2	63,7
Fundacje		10,7	8,5	2,1
Społeczne podmioty wyznaniowe		2,2	2,2	-
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	razem	83,0	21,5	61,6
	typowe stowarzyszenia i organizacje społeczne ⁷	42,0	12,4	29,6
	stowarzyszenia kultury fizycznej, związki sportowe	22,7	4,1	18,6
	ochotnicze straże pożarne	15,8	3,2	12,6
	koła łowieckie	2,5	1,7	0,8

1.1.2 Kartoteka do badania SOF-4 za 2010 r.

Badanie na formularzu SOF-4 miało charakter pełny. Kartoteka do badania SOF-4 została utworzona w oparciu o stan Bazy Jednostek Statystycznych na dzień 31 grudnia 2010 r. Założenia do wyboru jednostek do kartoteki były spójne z zakresem podmiotowym badania omówionym w pkt 1.1.1. W kartotece znalazły się podmioty posiadające równocześnie następujące cechy:

- osobowość prawna,
- forma prawna: organizacja pracodawców, samorząd gospodarczy i zawodowy,
- określony stan aktywności prawno-ekonomicznej w BJS:
 - o jednostka aktywna – prowadząca działalność,
 - o jednostka nieaktywna – nieprowadząca działalności, ale przygotowująca się do jej rozpoczęcia.

Z utworzonego w ten sposób zbioru, analogicznie jak dla operatu SOF-1, wykluczono pojedyncze jednostki, w przypadku których stwierdzono błędnie przypisaną osobowość prawną lub formę prawną.

⁷ Zbiorowość stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, które nie są stowarzyszeniami kultury fizycznej, związkami sportowymi, ochotniczymi strażami pożarnymi ani kołami łowieckimi w tekście, na wykresach i w tablicach będzie określana jako *typowe stowarzyszenia i organizacje społeczne*.

Tablica 1.2. Liczba jednostek w kartotece badania SOF-4 według rodzaju organizacji za 2010 r.

Wyszczególnienie	Liczba organizacji (w tys.)
OGÓŁEM	6,1
Samorząd zawodowy rolników	4,3
w tym: kółka rolnicze	3,2
Samorząd zawodowy niektórych przedsiębiorców	0,4
Samorząd gospodarczy	0,9
Organizacje pracodawców	0,4

1.1.3 Aktualizacja zmiennych w BJS i kartotece

W ramach przygotowania badań z serii SOF w 2010 r. dokonano szczegółowej weryfikacji jednostek podlegających badaniu w celu ustalenia ich aktywności prawno-ekonomicznej oraz aktualnych danych teleadresowych, w tym zwłaszcza adresu e-mail. Przy weryfikacji danych korzystano w szczególności z informacji zawartych w:

- Krajowym Rejestrze Sądowym (*Rejestr stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej i Rejestr przedsiębiorców*),
- portalu bazy.ngo.pl (baza danych o organizacjach pozarządowych),
- wykazów organizacji pozarządowych prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego,
- stron internetowych poszczególnych organizacji.

Na podstawie tych danych aktualizowano dane kontaktowe takie jak: telefony oraz adresy, w tym adresy e-mail. Zmiany te na bieżąco były wprowadzane do BJS.

Na podstawie zapisów w *Rejestrze stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej* aktualizowano również stan aktywności prawno-ekonomicznej (w oparciu o informacje o wykreśleniu oraz stanie likwidacji, statusie OPP oraz w oparciu o wpis do *Rejestru przedsiębiorców* faktu prowadzenia działalności gospodarczej przez organizacje).

Mimo wyżej wymienionych działań w wykazie jednostek objętych badaniem nadal znajdowały się jednostki, dla których w oparciu o dostępne źródła niemożliwe było ustalenie stanu aktywności prawno-ekonomicznej⁸.

⁸ Są to w głównej mierze organizacje powstałe przed rokiem 2001, które nie dopełniły obowiązku wpisu do rejestru KRS, mimo że taki obowiązek na nich spoczywał. Ponadto dane o tych organizacjach dostępne w odpowiednim urzędzie gminy czy starostwie, a także dane kontaktowe w BJS były nieaktualne.

1.2. Formularz SOF-1 i formularz SOF-4

Punktem wyjścia do opracowania formularzy SOF-1⁹ oraz SOF-4¹⁰ za 2010 r. był formularz SOF-1 za 2008 r.¹¹

Zmiany w formularzu SOF-1 zostały opracowane w oparciu o:

- doświadczenia z realizacji badania za 2008 r.,
- konsultacje bezpośrednie z wybranymi, różnorodnymi organizacjami pozarządowymi,
- otwarte konsultacje internetowe,
- rekomendacje ekspertów zewnętrznych,
- potrzeby informacyjne Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwa Rozwoju Regionalnego,
- zmiany ustawowe (nowelizacja *Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*).

Celem wprowadzonych modyfikacji było lepsze dostosowanie narzędzia do możliwości respondentów oraz pełniejsze zaspokojenie potrzeb interesariuszy, przy równoczesnym zachowaniu jak najwyższej spójności zbieranych danych z poprzednią edycją badania na formularzu SOF-1.

Struktura formularza SOF-1 za 2010 r. obejmowała następujące elementy:

- pytania o dziedzinę¹², zasięg, formy i charakter działalności jednostki sprawozdawczej oraz o warunki jej prowadzenia (dział I),
- pytania o rodzaj i liczbę beneficjentów działalności jednostki sprawozdawczej oraz o formy aktywności podejmowanej na rzecz odbiorców indywidualnych (dział II),
- informacje na temat członków i wolontariuszy oraz ich pracy społecznej (dział III),
- informacje na temat zatrudnienia na podstawie stosunku pracy oraz pracy w ramach umów cywilno-prawnych (dział IV),
- informacje o uczestnictwie w projektach Europejskiego Funduszu Społecznego (dział V),
- dane na temat przychodów i kosztów prowadzenia działalności (dział VI),
- dane o posiadanych środkach trwałych, poniesionych nakładach inwestycyjnych oraz otrzymanych darach rzeczowych (dział VII),
- pytania o warunki prowadzenia działalności (dział VIII),
- informacje o charakterze formalnym oraz dane teleadresowe.

⁹ *Sprawozdanie z działalności fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych*

¹⁰ *Sprawozdanie z działalności samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców*

¹¹ Patrz: *Metodologia badania SOF-1 za 2008 r.*, w: Natęcz S., Goś-Wójcicka K. (red.), *Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2011, s. 28-30.

¹² Zastosowana klasyfikacja działalności statutowej została oparta na Międzynarodowej Klasyfikacji Organizacji Non-Profit (ICNPO), wypracowanej w ramach Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, a następnie przyjętej przez Biuro Statystyczne ONZ (zob. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*, United Nations, New York 2003, s. 26-41) z uwzględnieniem specyfiki polskiej.

W ramach doskonalenia formularza SOF-1 wprowadzono szereg drobnych zmian w treści pytań oraz doprecyzowań, które służyły ułatwieniu respondentom jego wypełniania, a także pozyskaniu danych o wyższej jakości. W stosunku do poprzedniej edycji do formularza dodano też kilka nowych pytań, kluczowe z nich dotyczą stanu aktywności jednostki w roku sprawozdawczym oraz zaangażowania w projekty współfinansowane z EFS.

Istotne znaczenie z punktu widzenia odciążenia sprawozdawców uczestniczących w badaniu miała rezygnacja z zadawania na formularzu SOF-1 niektórych pytań. W każdym przypadku decyzja o usunięciu pytania wynikała z jednego z czterech powodów:

1. możliwości pozyskiwania tych danych ze źródeł administracyjnych – np. posiadanie statusu organizacji pożytku publicznego - z Krajowego Rejestru Sądowego,
2. przeniesienia pytania do nowego badania *Potencjał kooperacyjny, zarządzanie oraz działania komunikacyjne wybranych organizacji non-profit*¹³ realizowanego na formularzu SOF-5 w latach, w których nie jest realizowane badanie na formularzu SOF-1 (ze względu na wyższą spójność przedmiotową z badaniem na formularzu SOF-5 przeniesiono do niego pytania o współpracę z administracją publiczną oraz o korzystanie z przywilejów OPP),
3. niskiej jakości danych pozyskanych z danego pytania w poprzedniej edycji badania – np. pytanie o działania na rzecz społeczności lokalnej,
4. braku zapotrzebowania ze strony odbiorców na pozyskiwane informacje – np. pytania o przewidywany kierunek zmian, tzw. barometr koniunktury.

Ponadto w badaniu *Fundacje, stowarzyszenia...* obok formularza SOF-1 zastosowano formularz SOF-1p *Podstawowe informacje o fundacjach, stowarzyszeniach i innych organizacjach społecznych*¹⁴. Dane zebrane za pomocą tego formularza posłużyły wyłącznie do aktualizacji operatu do przyszłych edycji badania na formularzu SOF-1 i nie są bezpośrednio publikowane.

Równocześnie z badaniem na formularzu SOF-1 zrealizowane zostało badanie na formularzu SOF-4 *Sprawozdanie z działalności samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców*. Ze względu na to, że od poprzedniej edycji badania z użyciem formularza SOF-4 upłynęło 5 lat¹⁵, a od ostatniej edycji o charakterze obowiązkowym, realizowanej w oparciu o *Program badań statystycznych statystyki publicznej* – 9 lat, niezbędna była gruntowna modyfikacja tego narzędzia. Głównym celem rekonstrukcji formularza SOF-4 za 2010 r. była maksymalna spójność pozyskanych za jego pomocą danych z danymi pozyskiwanymi na formularzu SOF-1. Założenie to wynikało z planu łącznego opracowania danych z obu badań.

¹³ Badanie to ma spójny zakres podmiotowy z badaniem na formularzu SOF-1.

¹⁴ Formularz SOF-1p ze względu na swój incydentalny charakter i brak bezpośredniego wykorzystania go przy opracowaniu wyników nie będzie szerzej omawiamy.

¹⁵ Badanie w 2005 r. zostało zrealizowane w ramach projektu Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Tu jest praca” finansowanego ze środków Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL. Wyniki i metodologia tego badania zostały opisane w: Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, ISP PAN, Warszawa 2008.

Jednakże ze względu na specyfikę działalności organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców część pytań musiała mieć inną treść. W SOF-4 inaczej niż w SOF-1 skonstruowane zostały pytania:

- o rodzaj i formę działalności statutowej (dział I),
- o odbiorców działań jednostki (dział II),
- o członkostwo (dział III).

Wszystkie pytania z pozostałych pięciu działów (od IV do VIII) były tożsame z pytaniami z formularza SOF-1.

Oba formularze (SOF-1 i SOF-4) opracowane zostały w dwóch wersjach - papierowej oraz elektronicznej („on-line”, zamieszczonej w Portalu Sprawozdawczym GUS).

1.3. Sposób realizacji badań i ich kompletność

1.3.1 Organizacja badań

Realizację badań z serii SOF za 2010 r. przeprowadzono w dwóch etapach: wiosną oraz jesienią. Terminy pozyskiwania danych od organizacji oraz rodzaj formularza sprawozdawczego skierowanego do konkretnej grupy podmiotów przedstawia Tablica 1.3.

Tablica 1.3. Organizacja i terminy realizacji badań z serii SOF w 2011 r.

Zbiorowość:	Liczebność (% w kolumnie)	Symbol formularza	Udostępnienie/ dystrybucja formularza	Termin przekazania danych*
Organizacje z zarejestrowaną działalnością gospodarczą¹⁶: fundacje, stowarzyszenia i podobne do nich organizacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe	9,1 tys. (8,9%)	SOF-1	marzec 2011	kwiecień 2011
Organizacje posiadające status OPP, zatrudniające powyżej 9 osób oraz reprezentacyjna próba z pozostałych organizacji: fundacje, stowarzyszenia i podobne do nich organizacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe	23,1 tys. (22,7%)	SOF-1	wrzesień 2011	październik 2011
Pozostałe organizacje, nieobjęte obowiązkiem sporządzenia sprawozdania SOF-1: fundacje, stowarzyszenia i podobne do nich organizacje	63,7 tys. (62,5%)	SOF-1p	wrzesień 2011	październik 2011
Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego oraz pracodawców	6,1 tys. (6,0%)	SOF-4	wrzesień 2011	październik 2011

* Termin, w którym badane jednostki były zobowiązane przekazać wypełnione formularze.

1.3.2 Powiadomienie o badaniach oraz formy przekazywania danych

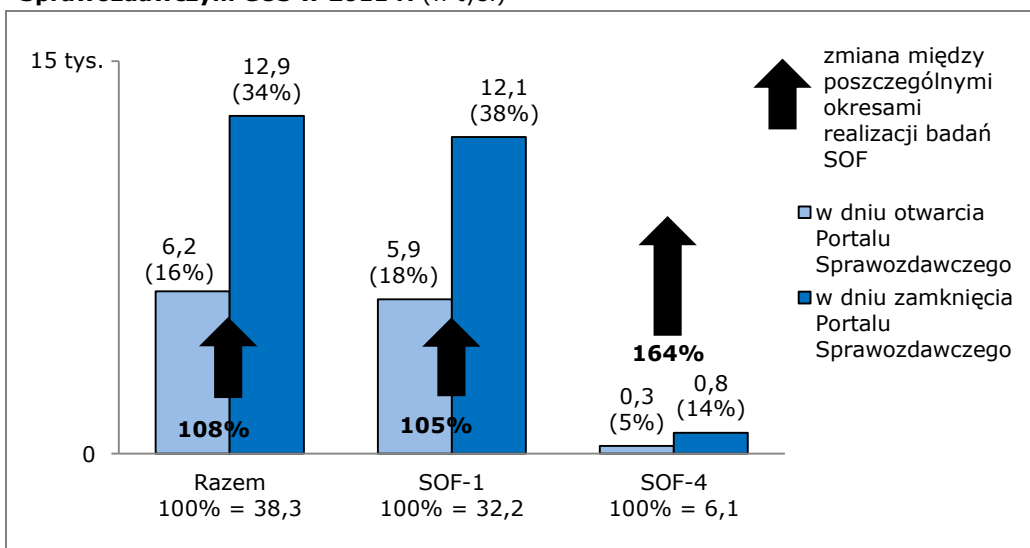
Jednym z podstawowych sposobów przekazania danych było wypełnienie formularza elektronicznego w Portalu Sprawozdawczym GUS (PS). Podmioty, które miały już aktywowane konto w PS, otrzymały odpowiednie powiadomienie drogą elektroniczną. W przypadku, gdy nie złożyły one sprawozdania w terminie z PS kierowane były do nich przypomnienia o obowiązku sprawozdawczym. Do pozostałych organizacji objętych badaniami na formularzach SOF-1 i SOF-4 skierowano pocztę tradycyjną z formularzami

¹⁶ Podobne organizacje społeczne (w tym wypadku chodzi głównie o koła łowieckie) i społeczne podmioty wyznaniowe uznawane były na tym etapie jako prowadzące działalność gospodarczą, jeżeli w poprzedniej edycji badania SOF-1 zadeklarowały prowadzenie działalności gospodarczej.

dedykowanymi odpowiednim grupom sprawozdawców wraz z niezbędnymi objaśnieniami oraz danymi uwierzytelniającymi służącymi do aktywowania konta w Portalu Sprawozdawczym. Dodatkowo, sprawozdawcy otrzymali folder z danymi o działalności w wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2008 r.¹⁷

Dla jednostek zobowiązanych do przekazania podstawowych informacji o swojej działalności (formularz SOF-1p) zastosowano głównie metodę wywiadu telefonicznego „wspierana” równoległe e-mailami z informacją o przekazaniu właściwych danych wraz z aktywnymi elektronicznymi wersjami formularza. Należy w tym miejscu nadmienić, że zbieranie informacji z wykorzystaniem formularza SOF-1p miało charakter jednorazowy, służący przede wszystkim generalnemu rozpoznaniu aktywności tych fundacji, stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, które nie otrzymały formularza SOF-1. Ponadto posłużyły uaktualnieniu cech teled adresowych oraz zebraniu części informacji potrzebnych do opracowania wag uogólniających dane zebrane na próbie.

Wykres 1.1. Badane organizacje trzeciego sektora posiadające konto w Portalu Sprawozdawczym GUS w 2011 r. (w tys.)

Pomimo iż Portal Sprawozdawczy GUS jako metoda przekazywania wypełnionych formularzy nie cieszy się wśród badanych organizacji trzeciego sektora tak dużą popularnością jak w przypadku innych podmiotów sprawozdawczych – przedsiębiorstw lub instytucji publicznych, w trakcie realizacji badań w 2011 r. wyraźnie zwiększyła się liczba organizacji z niego korzystających z 16% po badaniu za 2008 r. do 34%.

¹⁷ Podstawowe dane o stowarzyszeniach, fundacjach i społecznych podmiotach wyznaniowych działających w 2008 r.:

http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/qus/Sektor_non_profit_w_Polsce_2008.pdf

1.3.3 Kompletność realizacji badań

Wypełnione sprawozdania SOF-1 i SOF-4 przesłało łącznie 29,6 tys. objętych badaniem organizacji, wśród których 23,5 tys. faktycznie prowadziło w 2010 r. działalność statutową (były aktywne). Stanowiły one łącznie 61% jednostek znajdujących się w kartotekach tych badań, przy czym kompletność w badaniu realizowanym na formularzu SOF-1 była wyższa (64%) niż na formularzu SOF-4 (50%). Organizacje aktywne, które nie wypełniły obowiązku sprawozdawczego to odpowiednio 13% i 5%. W obu zbiorowościach zidentyfikowano też jednostki, które w okresie sprawozdawczym były nieaktywne - w zbiorowości objętej badaniem SOF-1 stanowiły one 17% zbiorowości zaś w SOF-4 - aż 38%. Wyższy odsetek jednostek nieaktywnych w kartotece badania SOF-4 wiąże się z wieloletnim okresem, kiedy organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców nie uczestniczyły w badaniach GUS, a więc zawarte w BJS informacje o ich aktywności nie były aktualizowane. Jednostki nierozpoznane, czyli takie, z którymi w trakcie realizacji badania nie udało się nawiązać żadnego kontaktu, stanowiły jedynie 6% spośród podmiotów w obu kartotekach.

Tablica 1.4. Realizacja badań z serii SOF za 2010 r. według formularzy*

Wyszczególnienie:	Liczebność jednostek w kartotece	Sprawozdania pozytywne**		Pozostały rozpoznany stan aktywności***				Brak kontaktu	
				nieaktywne		odmowy			
				w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %
SOF-1	32,2	20,5	63,8	5,4	16,7	4,3	13,5	1,9	6,0
SOF-4	6,1	3,0	49,9	2,3	37,9	0,3	4,8	0,4	7,1
RAZEM	38,2	23,5	61,6	7,7	20,1	4,6	12,1	2,4	6,2

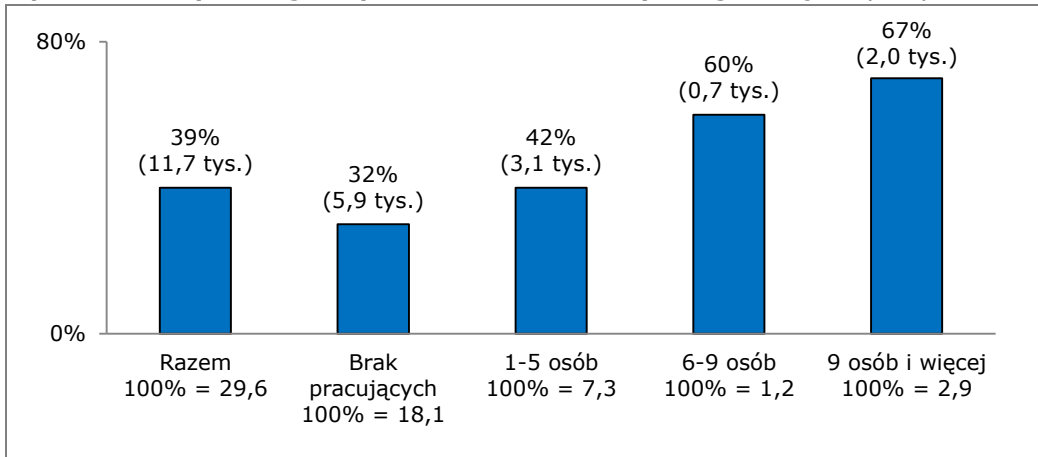
* Ze względu na zaokrąglenia procent w wierszu nie zawsze sumuje się dokładnie do 100%

** Jednostki, które wypełniły sprawozdanie, z wyłączeniem tych, które zaznaczyły wyłącznie informację o braku aktywności.

*** Jednostki, z którymi nawiązano kontakt w trakcie realizacji badania, ale które nie złożyły sprawozdania lub zaznaczyły na nim informację o braku aktywności.

Spośród 29,6 tys. organizacji, które złożyły formularz SOF-1 lub SOF-4 z Portalu Sprawozdawczego skorzystało 39%. Znalazły się w tej grupie również te organizacje, które nie prowadziły w 2010 r. działalności statutowej, w związku z czym zaznaczały na formularzu tylko informację na ten temat, np. *zakończona działalność* lub *tymczasowo zawieszona działalność*. Odsetek organizacji korzystających z PS był większy w tych grupach, w których występuje większe zatrudnienie. Zaledwie 32% sprawozdawców nieposiadających płatnego personelu skorzystało z elektronicznej formy przekazu danych, podczas gdy w grupie organizacji zatrudniających powyżej 9 osób odsetek ten wyniósł aż 67%.

Wykres 1.2. Odsetek sprawozdań SOF-1 i SOF-4 złożonych przez Portal Sprawozdawczy według klasy zatrudnienia w badanych organizacjach (w %)

1.4. Wykorzystanie danych ze źródeł administracyjnych

Na podstawie *Programu badań statystycznych statystyki publicznej na 2010 r.* wykorzystano dane z następujących rejestrów administracyjnych:

- Rejestr stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej Ministerstwa Sprawiedliwości,
- Rejestr przedsiębiorców Ministerstwa Sprawiedliwości,
- Krajowy System Informatyczny SIMIK 07-13 Ministerstwa Rozwoju Regionalnego,
- System Informacji Podatkowej Ministerstwa Finansów¹⁸,
- Centralny Rejestr Płatników Składek oraz Centralny Rejestr Ubezpieczonych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

W pierwszej kolejności dane z administracyjnych rejestrów posłużyły do aktualizacji stanu aktywności prawno-ekonomicznej jednostek znajdujących się w operatach badań SOF-1 i SOF-4. Przyjęto, że organizacje były aktywne w 2010 r., jeżeli znalazły się w wykazie organizacji pożytku publicznego, które otrzymały w 2010 r. 1% należnego podatku za 2009 r. lub w bazach CIT, PIT-11, ZUS, KSI SIMIK. Natomiast na podstawie Rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej ustalono, które jednostki zakończyły działalność, a które są w stanie likwidacji. Ze względu na zastosowany dobór celowy do badania SOF-1, w kwestii ustalenia statusu OPP wykorzystano dane z KRS w zakresie rejestracji tego statusu zaś dla projektodawców EFS - fakt występowania w bazie KSI SIMIK. Dodatkowo w przypadku OPP szczegółowo weryfikowano, czy wszystkie jednostki, które otrzymały 1% należnego podatku za 2009 r. znajdują się w operacie badania.

Oprócz ustalenia stanu aktywności badanych jednostek dane z administracyjnych źródeł wykorzystane zostały do kontroli jakości danych oraz imputacji braków odpowiedzi. Szczegółowej kontroli podlegały wartości: 1% PIT, przychodów ogółem, kosztów ogółem - na podstawie danych Ministerstwa Finansów oraz dane dotyczące zatrudnienia - na podstawie danych ZUS. Źródła te także zostały wykorzystane do imputacji w przypadku braków odpowiedzi w zakresie wymienionych zmiennych.

W ostatnim etapie opracowania zbiory danych wynikowych zostały zasilone danymi z Ministerstwa Finansów oraz ZUS. Na podstawie danych z PIT-11 i PIT-40 obliczono wysokość wynagrodzeń brutto z tytułu umów o pracę oraz umów cywilnoprawnych. Natomiast na podstawie danych ZUS opracowano strukturę wieku osób zatrudnionych w badanych organizacjach oraz liczbę zatrudnionych niepełnosprawnych i emerytów.

¹⁸ Z Systemu Informacji Podatkowej pozyskane zostały następujące dane: (1) o jednostkach, które złożyły deklarację podatkową CIT-8 za 2010 r. - dane dotyczące przychodu, dochodu, straty, kosztów uzyskania przychodu, podatku należnego, (2) o jednostkach, które złożyły deklaracje podatkowe PIT-11 lub PIT-40 - zagregowane dane na poziomie organizacji obejmujące koszty uzyskania przychodu, przychód, dochód, dochód zwolniony z podatku, zaliczkę pobraną przez płatnika według odpowiednich tytułów oraz składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne osób pracujących, (3) o organizacjach pożytku publicznego - informacje o otrzymaniu w 2010 r. 1 % należnego podatku za 2009 r. oraz jego kwotę.

1.5. Metoda uogólniania wyników

Ze względu na to, że część badania na formularzu SOF-1 realizowana była na próbie, a ponadto w zakresie jednostek objętych badaniem pełnym (62% kartoteki do badania na formularzu SOF-1 i całość badania na formularzu SOF-4) kompletność realizacji nie wyniosła 100% - do zbiorów wynikowych skonstruowane zostały wagi, które umożliwiły uogólnienie pozyskanych danych na całą populację aktywnych jednostek.

Wagi dla zbiorowości objętej badaniem pełnym i próby tworzone były oddzielnie. Na początku jednostkom z pierwszej grupy przyporządkowano wagę równą 1, zaś jednostkom z drugiej - wagę będącą wartością ilorazu liczebności danej warstwy i liczebności próby wziętej z tej warstwy. Następnie tak wyznaczone wagi zostały 2-krotnie skorygowane. Najpierw ze względu na stan aktywności, uwzględniając 4 grupy jednostek: (1) aktywne, które złożyły sprawozdanie, (2) aktywne, które nie złożyły sprawozdania, (3) nieaktywne (nie działające w 2010 r.), (4) jednostki, z którymi mimo prób nie można było nawiązać kontaktu. W zakresie jednostek, z którymi nie nawiązano kontaktu, a więc nie zweryfikowano czy były aktywne, przyjęto szacunek zakładający, że stosunek liczby aktywnych podmiotów do nieaktywnych odzwierciedla proporcję ustaloną w części jednostek rozpoznanych.

Warstwami, dla których stosowano poniższe obliczenia były: województwa (17), rodzaje organizacji (6), prowadzenie działalności gospodarczej (2), status OPP (2). Przyjęto następujący wzór na korektę w każdej warstwie:

$$f_A = \frac{1}{n} \left\{ (ra_1 + ra_2) * \left(1 + \frac{ra_4}{n - ra_4} \right) \right\},$$

gdzie: f_A - współczynnik korekty aktywności,

n - liczba jednostek w danej warstwie,

ra_1, ra_2, ra_3, ra_4 - liczba jednostek mających dany stan aktywności, opisany wyżej cyframi od 1 do 4.

Po wyznaczeniu współczynników korekty związanych z aktywnością obliczono skorygowane wagi do uogólnień W' : $W' = W * f_A$, gdzie W oznacza wagę oryginalną, wynikającą z doboru jednostek.

Waga do uogólnień W' została następnie skorygowana ze względu na braki odpowiedzi w warstwach użytych w losowaniu tzn. za pomocą formuły

Tak otrzymane wagi (tj. W') były korygowane po raz drugi zgodnie ze wzorem:

$$W'' = W' \frac{\sum_{a=1,2,3,4} W'}{\sum_{a=1} W'} \quad (\text{dla każdej warstwy}) \quad \text{ze względu na braki odpowiedzi}$$

w poszczególnych warstwach, gdzie a oznacza stan aktywności jednostki. Wagi były korygowane tylko dla tych jednostek, dla których $a=1$, czyli jednostka aktywna, złożyła sprawozdanie. Łącznie utworzono 331 warstw w SOF-1 oraz 37 w SOF-4, za pomocą których uogólniono wyniki zrealizowanych badań. Opisana metoda konstruowania i korygowania wag jest stosowana także w innych badaniach GUS.

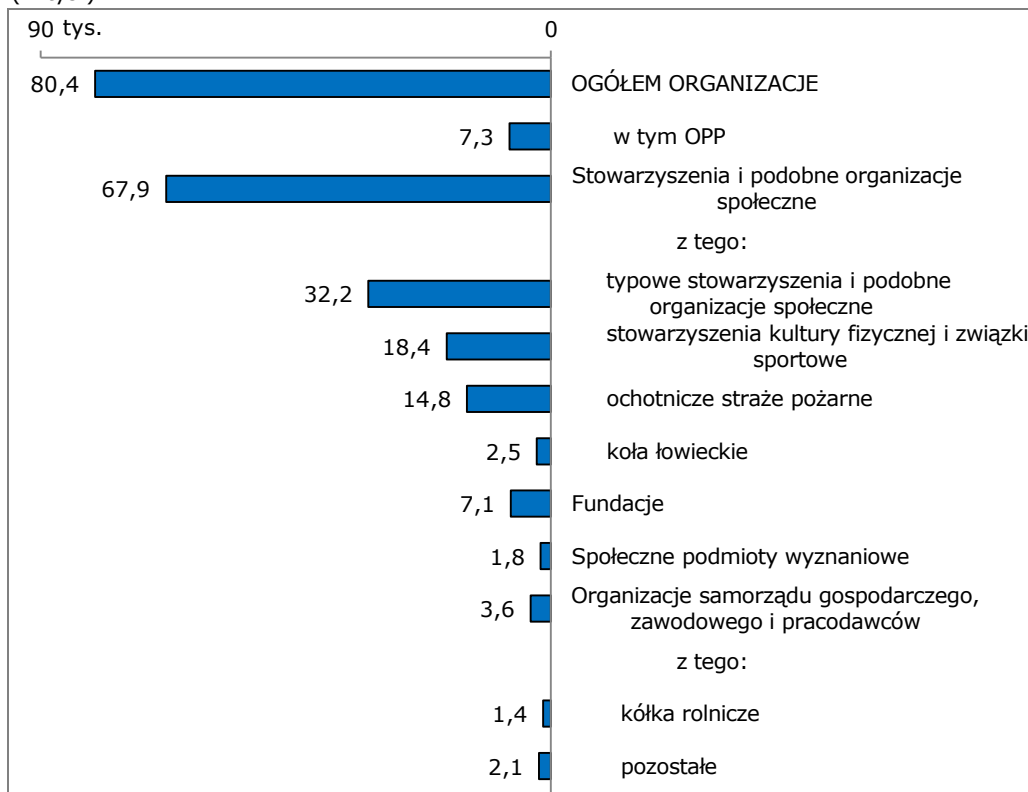
Rozdział 2.

Struktura badanej zbiorowości

2.1. Liczba i rodzaje badanych organizacji

W ramach badań na formularzu SOF-1 i SOF-4 ustalono, że w 2010 r. aktywną działalność prowadziło 80,4 tys. badanych organizacji trzeciego sektora, wśród których 67,9 tys. (84%) stanowiły stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, 7,1 tys. (9%) – fundacje, 3,6 tys. (4%) – organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, a 1,8 tys. (2%) – społeczne podmioty wyznaniowe. Status organizacji pożytku publicznego posiadało 9% badanych organizacji – 7,3 tys. jednostek.

Wykres 2.1. Struktura zbiorowości badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r. (w tys.)

W najliczniejszej grupie stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych można wyróżnić cztery typy organizacji: stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (18,4 tys.), ochotnicze straże pożarne (14,8 tys.)¹, koła łowieckie (2,5 tys.) oraz dominujące – pozostałe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (32,2 tys.), dalej zwane typowymi stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi.

Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców obejmują: samorząd zawodowy rolników (2,1 tys.), pozostałe organizacje samorządu zawodowego (0,4 tys.), organizacje samorządu gospodarczego (0,8 tys.) oraz organizacje pracodawców (0,3 tys.). W dalszej części publikacji w ramach kategorii organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców wyróżniana została najliczniej reprezentowana, a zarazem homogeniczna i wyraźnie różniąca się od pozostałych podmiotów samorządu gospodarczego i zawodowego grupa, tj. kółka rolnicze (1,4 tys.).

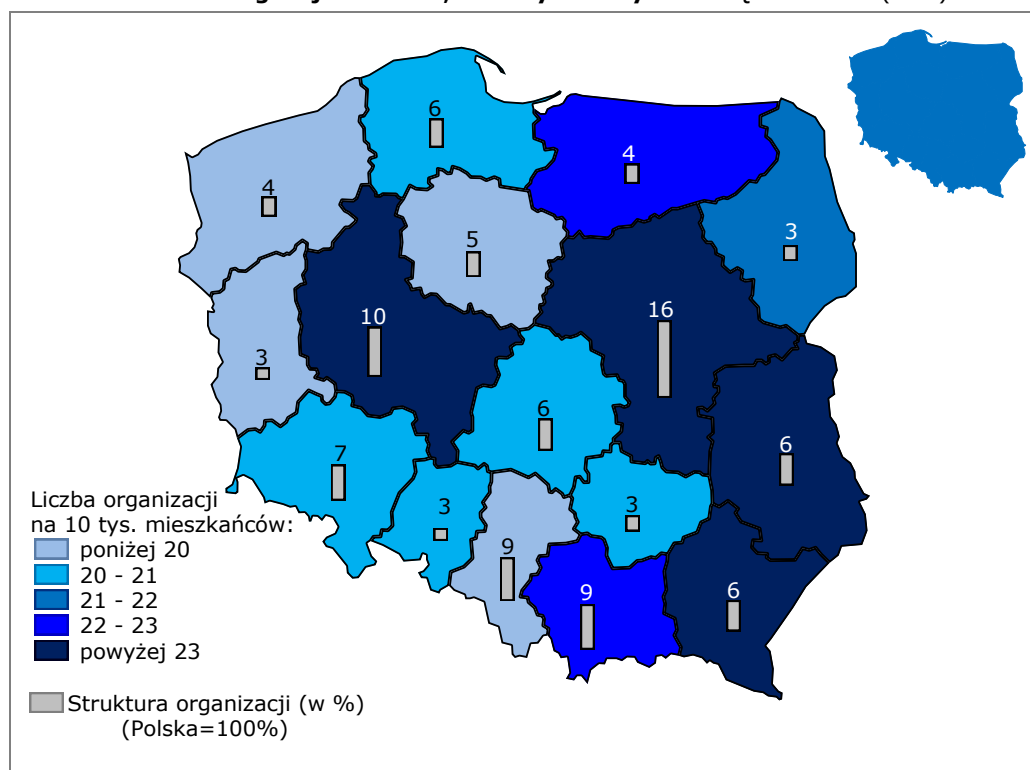
¹ Według danych MSW na koniec 2010 r. działało aż 16,4 tys. jednostek OSP, czyli o 0,6 tys. więcej podmiotów niż liczba OSP, które były wtedy wpisane do rejestru REGON. Jednostki nieposiadające numeru REGON w praktyce nie mogą samodzielnie funkcjonować w obrocie gospodarczym.

2.2. Rozmieszczenie terytorialne

2.2.1 Organizacje według regionu i województwa, w którym miały siedzibę

Najwięcej organizacji, bo aż 17,6 tys. (22%), miało swoją siedzibę na terenie regionu centralnego (województwa: mazowieckie – 12,4 tys. i łódzkie – 5,2 tys.). W skali kraju występowało tutaj zarówno najwięcej stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych (13,6 tys.), fundacji (2,9 tys.), jak i organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (0,8 tys.). Należy jednak dodać, że w przypadku województwa mazowieckiego ponad połowa organizacji (6,5 tys.) ulokowana była na terenie Warszawy. Kolejne regiony pod względem liczby organizacji to wschodni – 15,3 tys. jednostek (województwa: lubelskie – 5,2 tys., podkarpackie – 5,0 tys., podlaskie i świętokrzyskie – po 2,6 tys.) i południowy – 14,3 tys. (województwa: małopolskie – 7,3 tys., śląskie – 7,0 tys.). Jednak w ujęciu wojewódzkim na drugim miejscu po województwie mazowieckim lokuje się województwo wielkopolskie (8 tys. organizacji), które znajduje się w regionie północno-zachodnim.

Mapa 2.1. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora oraz ich liczba na 10 tys. mieszkańców według województwa, w którym miały siedzibę w 2010 r. (w %)

Najmniej siedzib badanych podmiotów trzeciego sektora mieściło się w regionie południowo-zachodnim – 7,9 tys. (województwa: dolnośląskie – 5,8 tys. i opolskie – 2,1 tys.). Na poziomie wojewódzkim, oprócz wspomnianego województwa opolskiego najmniej jednostek znajdowało się w województwach: lubuskim (2,0 tys.), podlaskim i świętokrzyskim (po 2,6 tys.).

Nieco inaczej kształtuje się obraz badanej zbiorowości organizacji trzeciego sektora, gdy w analizie zróżnicowania regionalnego zostanie uwzględniona liczba mieszkańców. W Polsce średnio na 10 tys. osób przypadało 20,9 badanych podmiotów trzeciego sektora. O ile największą dostępnością organizacji, podobnie jak ich najwyższym udziałem, charakteryzowały się regiony: centralny i wschodni, w których na 10 tys. mieszkańców działało ponad 22,5 podmiotów, o tyle już w regionie południowym (zajmującym trzecią lokatę w Polsce pod względem liczby organizacji) na 10 tys. osób przypadało najmniej, bo 18,0 organizacji. W województwach: lubelskim, mazowieckim, podkarpackim i wielkopolskim liczba organizacji na 10 tys. osób była najwyższa – wynosiła od 23,3 do 23,7 podmiotów, natomiast najniższa wystąpiła w województwie śląskim – 15,1 jednostki.

Biorąc pod uwagę rodzaj organizacji, region centralny nadal był liderem w zakresie dostępności fundacji – 3,6 jednostki na 10 tys. mieszkańców, jednak już najwięcej stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych oraz organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców na 10 tys. osób przypadało w regionie wschodnim (odpowiednio 19,9 i 1,1 podmiotów). Region wschodni charakteryzował się również największą liczbą ochotniczych straży pożarnych (6,0 jednostek na 10 tys. mieszkańców) oraz kółek rolniczych (0,5 jednostki na 10 tys. mieszkańców). Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne były najmniej dostępne dla mieszkańców regionu południowego, w którym na 10 tys. osób przypadało 15,1 organizacji. Jednocześnie w regionie tym odnotowano najwięcej społecznych podmiotów wyznaniowych (0,6 jednostki na 10 tys. mieszkańców).

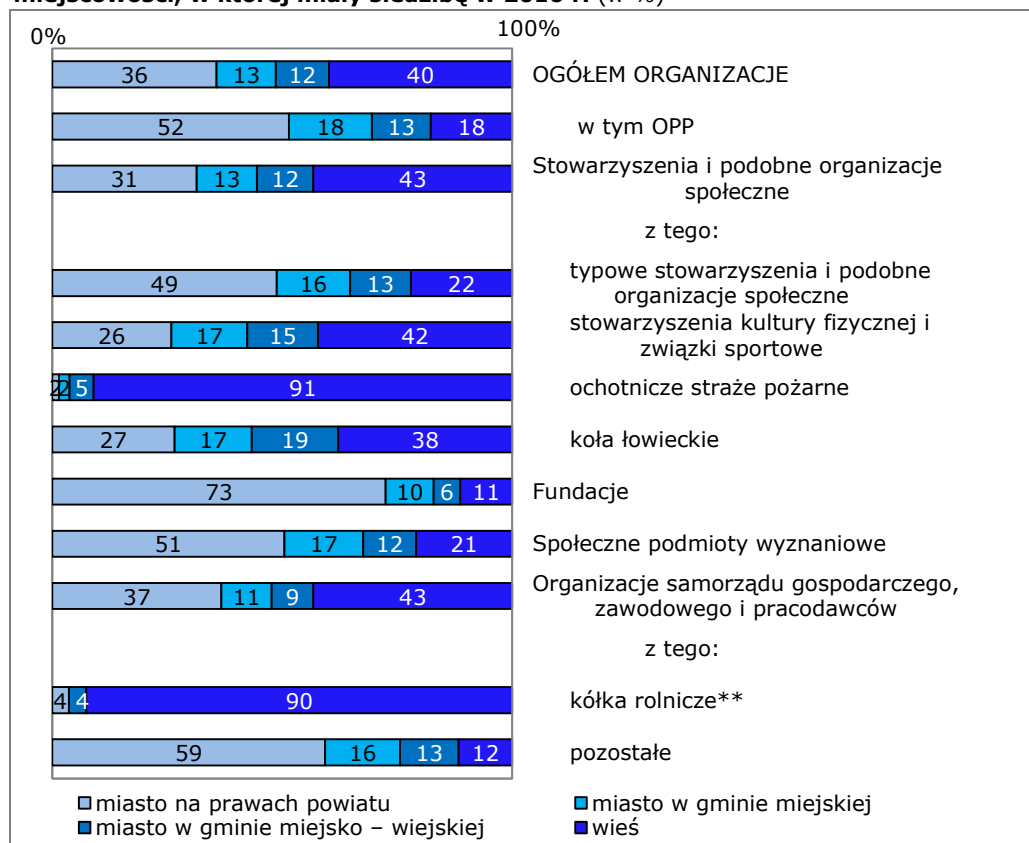
2.2.2 Organizacje według rodzaju miejscowości, w której miały siedzibę

Badane organizacje trzeciego sektora najczęściej miały swoje siedziby na terenie miast (48,4 tys., tj. 60% ogółu organizacji), z tego 28,7 tys. w miastach na prawach powiatu, 10,4 tys. w gminach miejskich, a 9,3 tys. w miastach znajdujących się w gminach miejsko-wiejskich.

Uwzględniając rodzaj organizacji, najbardziej „miejski” charakter miały fundacje oraz organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych – po 89% podmiotów z tych zbiorowości działało w miastach. Warto dodać, że aż 73% fundacji ulokowanych było w miastach na prawach powiatu (29% – w Warszawie). Społeczne podmioty wyznaniowe również umiejscowione były głównie na terenie miast (79%), a najliczniej występowały w miastach na prawach powiatu, w których co druga jednostka miała swoją siedzibę. Wśród stowarzyszeń i podobnych

organizacji społecznych, których 57% siedzib ulokowanych było w miastach, widoczne było zróżnicowanie ze względu na rodzaj organizacji – najczęściej siedzib w miastach posiadały typowe stowarzyszenia i organizacje społeczne (78%), natomiast najmniej – ochotnicze straże pożarne (9%). Obok ochotniczych straży pożarnych na terenach wiejskich ulokowana była też dominująca część kółek rolniczych (odpowiednio 91% i 90%).

Wykres 2.2. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju miejscowości, w której miały siedzibę w 2010 r. (w %)*

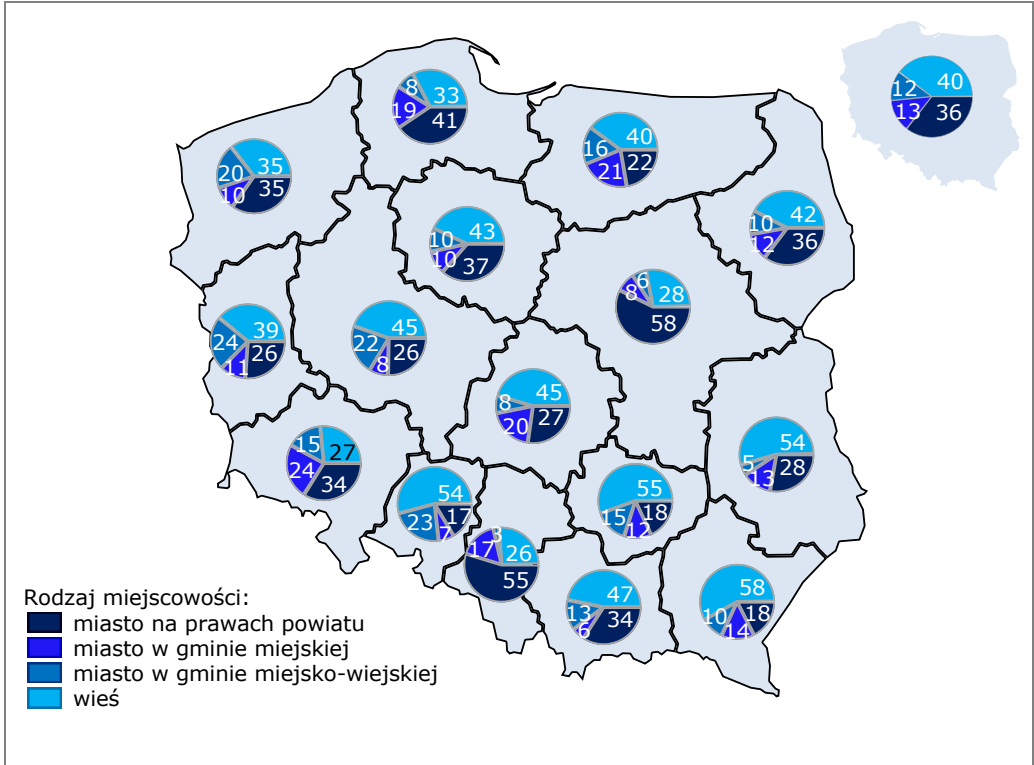

* Ze względu na zaokrąglenia danych procenty w wierszu nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie kategorii: miasto w gminie miejskiej.

Najwyższy odsetek podmiotów umiejscowionych w miastach posiadały województwa: śląskie, dolnośląskie (po 74%) oraz mazowieckie (72%), natomiast największym udziałem jednostek posiadających swoją siedzibę na terenach wiejskich charakteryzowały się województwa: podkarpackie (58%), świętokrzyskie (55%), lubelskie oraz opolskie (po 54%).

Mapa 2.2. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według rodzaju miejscowości, w której miały siedzibę w 2010 r. (w %)*

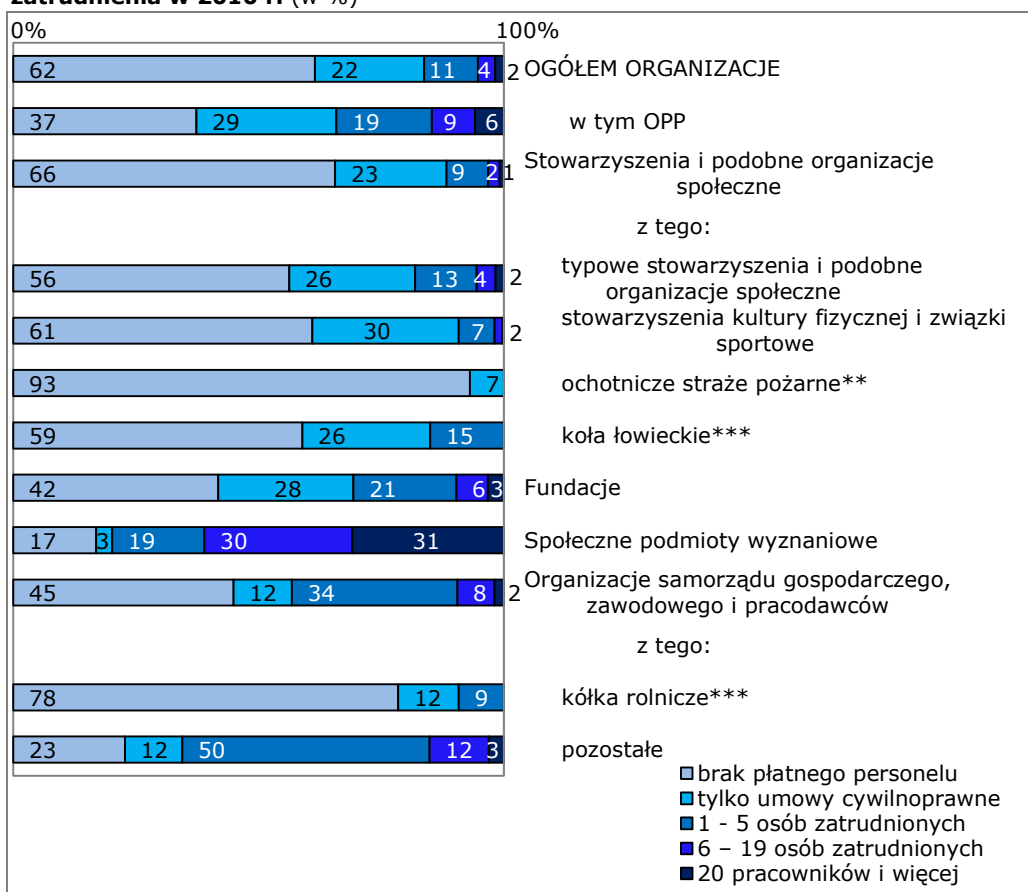
* Ze względu na zaokrąglenia dane procenty w województwie nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

2.3. Zróżnicowanie potencjału ekonomicznego i społecznego

2.3.1 Organizacje według klasy zatrudnienia

Badane organizacje trzeciego sektora działały przede wszystkim w oparciu o pracę społeczną. W 2010 r. ponad połowa podmiotów w ogóle nie zatrudniała płatnego personelu (62%), 17,8 tys. jednostek zatrudniało pracowników jedynie na umowy cywilnoprawne (22%), zaś najmniej – na podstawie umowy o pracę (13,1 tys., tj. 16%).

Wykres 2.3. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według klasy zatrudnienia w 2010 r. (w %)*

* Ze względu na zaokrąglenia danych procenty w wierszu nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie klas: 1-5 zatrudnionych, 6-19 zatrudnionych oraz powyżej 20 zatrudnionych.

*** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie klas: 6-19 zatrudnionych oraz powyżej 20 zatrudnionych.

W grupie stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych podmioty nieposiadające płatnego personelu stanowiły 66%, w ramach samorządu gospodarczego, zawodowego i organizacji pracodawców – 45%, wśród fundacji – 42%, a w obrębie społecznych podmiotów wyznaniowych – jedynie 17%. Z płatnego personelu w najmniejszym stopniu korzystały ochotnicze straże pożarne oraz kółka rolnicze, odpowiednio 93% i 78% tych jednostek działało wyłącznie w oparciu o pracę społeczną.

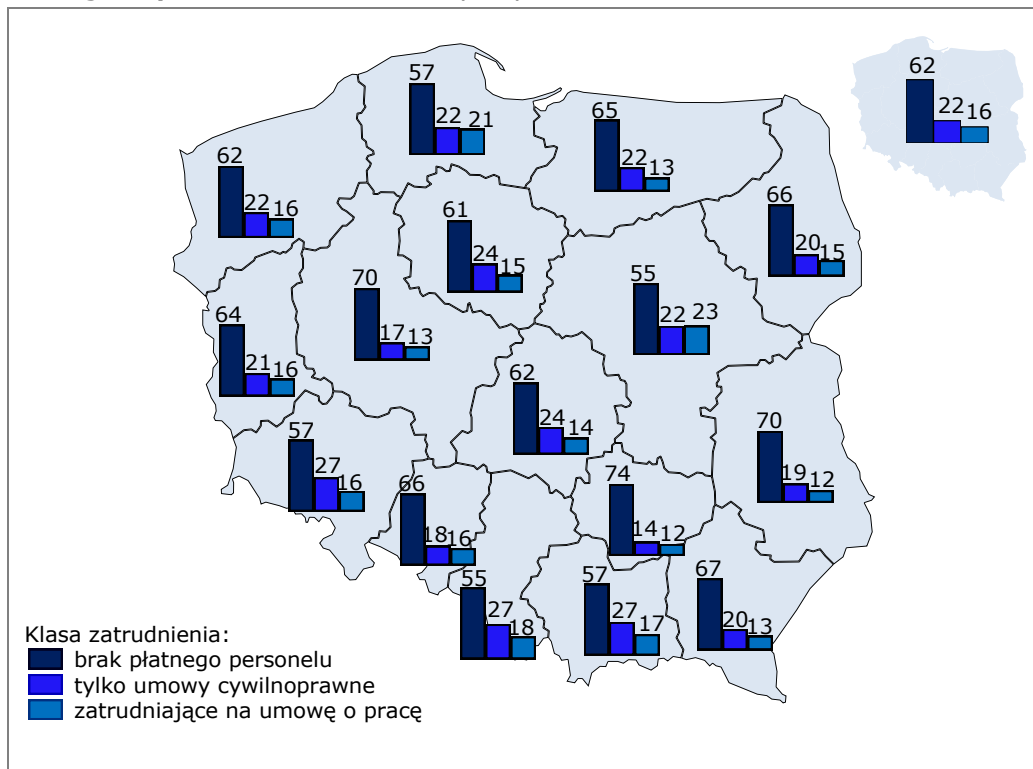
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, które korzystały z pracy płatnej, częściej decydowały się na umowy cywilnoprawne (umowy-zlecenia, umowy o dzieło itp.) niż na zatrudnienie etatowe. Odwrotna sytuacja miała miejsce wśród zbiorowości fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego, zawodowego i organizacji pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych, w których dominowało zatrudnienie w oparciu o umowy o pracę. Najczęściej pracowników etatowych miały społeczne podmioty wyznaniowe (80%), następnie organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (65%) oraz fundacje (30%).

Organizacje zatrudniające na podstawie stosunku pracy najczęściej dysponowały nie więcej niż 5 pracownikami etatowymi (11%). Wyjątek w tym zakresie stanowiły społeczne podmioty wyznaniowe, wśród których przeważały podmioty zatrudniające powyżej 20 osób (31%). Tę odmienną sytuację można tłumaczyć faktem, iż ponad 3/4 społecznych podmiotów wyznaniowych prowadzi działalność w zakresie usług społecznych, tj. edukacji i pomocy społecznej, wymagającą stosunkowo liczego personelu.

Rozpatrując strukturę klas zatrudnienia w ujęciu wojewódzkim, można zauważyć, że organizacje nieposiadające płatnego personelu dominowały w województwach: świętokrzyskim (74%), wielkopolskim oraz lubelskim (po 70%). Na tle innych województw umowa o pracę była najczęściej praktykowaną formą zatrudnienia w województwie mazowieckim oraz pomorskim (stosowało ją odpowiednio 23% i 21% organizacji), podczas gdy w województwach: śląskim, dolnośląskim i małopolskim badane podmioty trzeciego sektora najchętniej zawierały z pracownikami jedynie umowy cywilnoprawne (po 27% jednostek w każdym z województw).

Pośród organizacji zatrudniających personel w oparciu o umowę o pracę podmioty zatrudniające od 1 do 5 pracowników dominowały w województwach: lubuskim i zachodniopomorskim (po 73%) oraz łódzkim (71%), zaś jednostki, dla których pracę świadczyły odpłatnie powyżej 20 osób osiągnęły największą liczebność w województwie śląskim (16%).

Mapa 2.3. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według klasy zatrudnienia w 2010 r. (w %)*

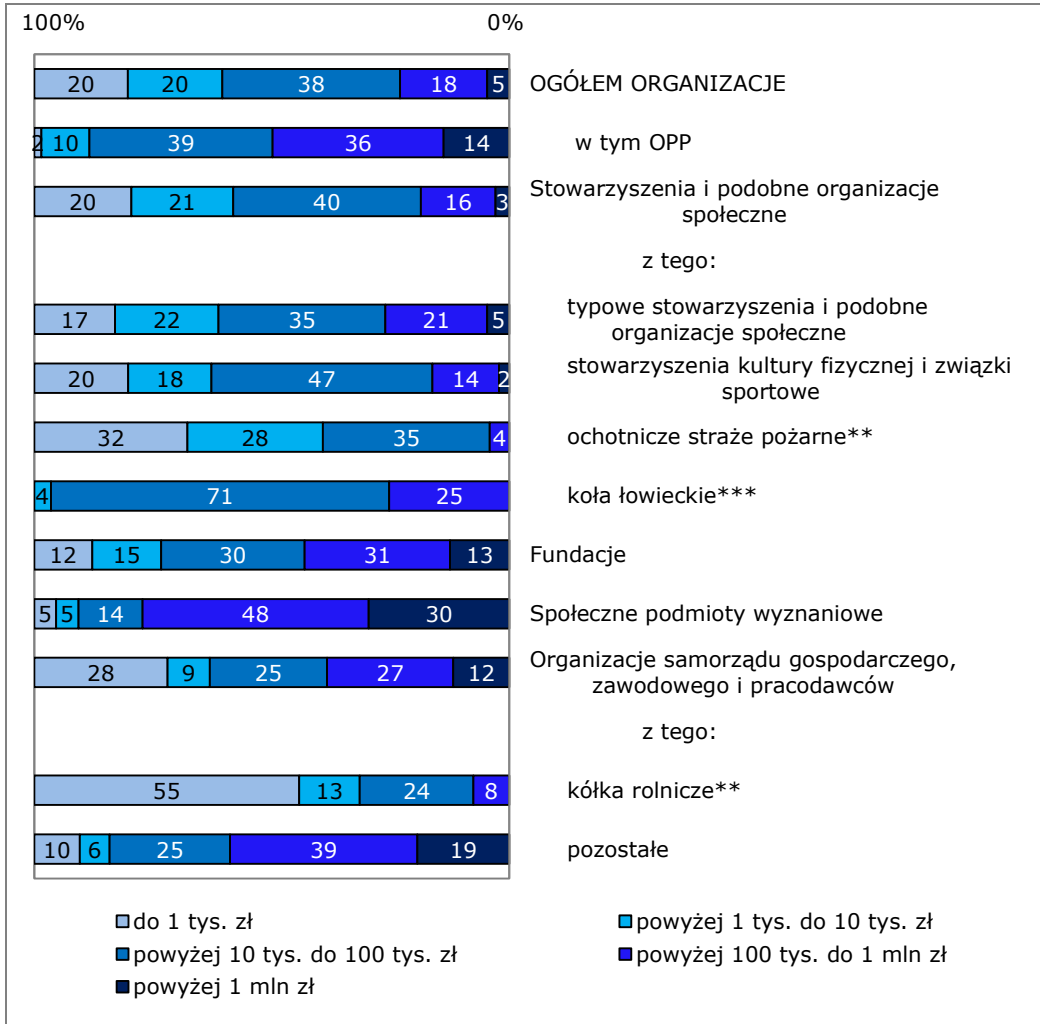
* Ze względu na zaokrąglenia dane procenty w województwie nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

2.3.2 Organizacje według klasy przychodów

Poziom przychodów większości objętych badaniem organizacji trzeciego sektora był stosunkowo niski. Najliczniejsze okazały się organizacje o rocznych przychodach nieprzekraczających 10 tys. złotych (40% ogółu podmiotów) oraz osiągające między 10 a 100 tys. złotych (38% jednostek). Przychody mieszczące się w przedziale od 100 tys. do 1 mln złotych wykazało 18% organizacji, zaś najwyższą grupę – zaledwie 5% badanej zbiorowości – stanowiły organizacje o przychodach powyżej 1 mln złotych.

Najwyższym odsetkiem organizacji o przychodach przekraczających 1 mln złotych charakteryzowały się społeczne podmioty wyznaniowe (30%), następnie organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (19%) oraz fundacje (13%). Najniższe przychody osiągnęły natomiast kółka rolnicze oraz ochotnicze straże pożarne. Roczne przychody nieprzekraczające 10 tys. złotych miało prawie 61% OSP i 68% kółek rolniczych.

Wykres 2.4. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według klasy przychodów w 2010 r. (w %)*

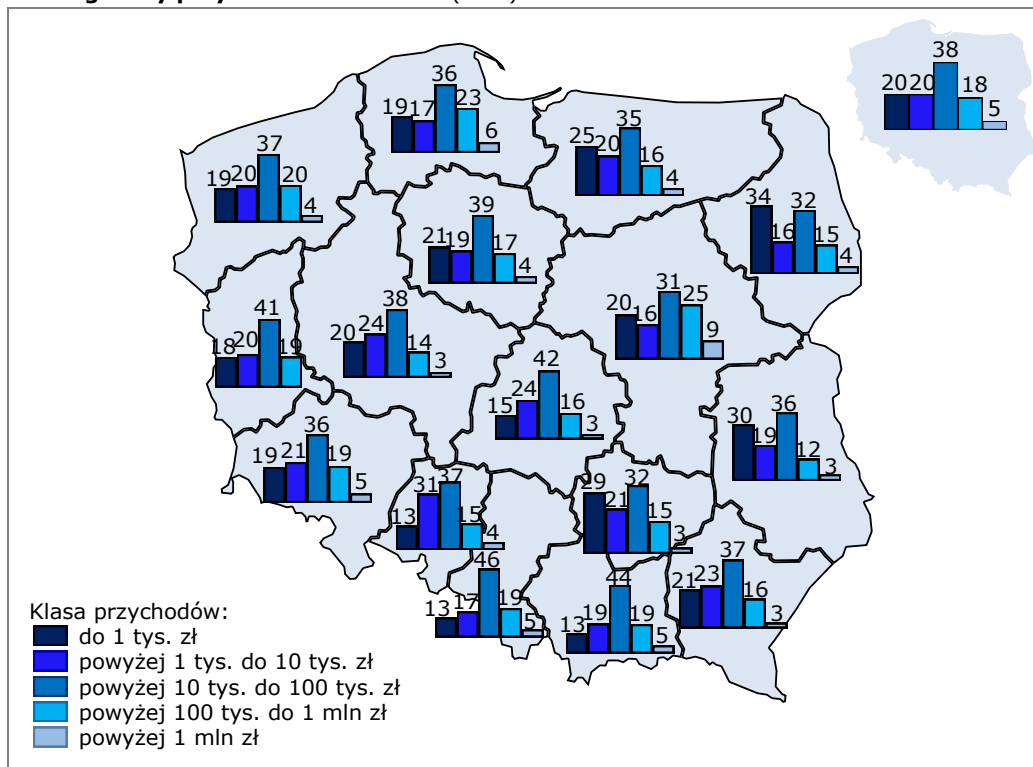
* Ze względu na zaokrąglenia danych procenty w wierszu nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie klas: powyżej 1 mln zł.

*** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie klas: do 1 tys. zł. oraz powyżej 1 mln zł.

Analiza przychodów badanych podmiotów na poziomie poszczególnych województw wykazuje, że organizacje o przychodach nieprzekraczających 10 tys. złotych dominowały w województwach: podlaskim i świętokrzyskim (po 50%) oraz lubelskim (49%), natomiast najwięcej podmiotów o najwyższych przychodach (powyżej 100 tys. złotych) znajdowało się w mazowieckim i pomorskim, gdzie stanowiły one odpowiednio 33% i 29% wszystkich organizacji.

Mapa 2.4. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według klasy przychodów w 2010 r. (w %)*

* Ze względu na zaokrąglenia danych procenty w województwie nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano w województwie lubuskim klasy: powyżej 1 mln zł.

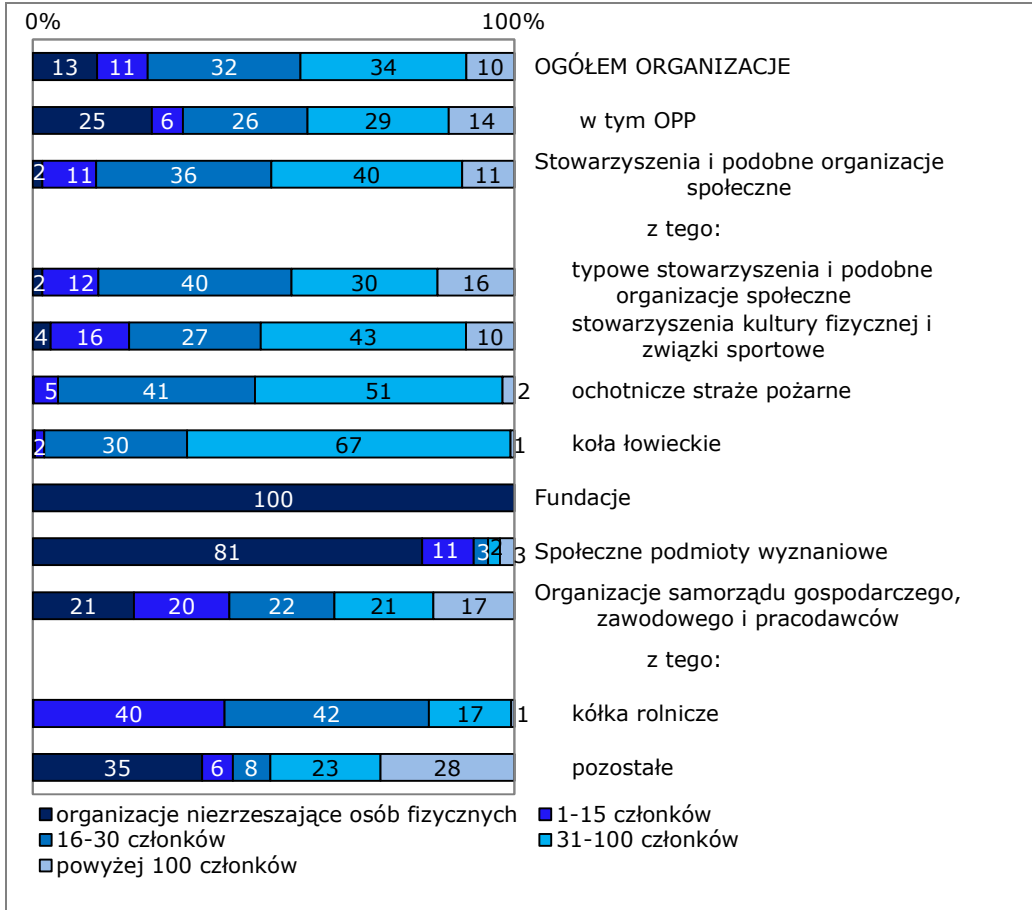
2.3.3 Organizacje według klasy członkostw

Badane organizacje trzeciego sektora najczęściej charakteryzowały się średnim potencjałem członkowskim, gdyż 2/3 z nich zrzeszało od 16 do 100 członków. Relatywnie duże organizacje, czyli posiadające powyżej 100 członków stanowiły 10% jednostek, podobnie zresztą jak organizacje na ustawowej granicy dla stowarzyszeń (15 członków) lub poniżej niej – 11% zbiorowości. Natomiast organizacje niezrzeszających osób fizycznych było 13% – obok wszystkich fundacji, w grupie tej znalazła się też zdecydowana większość społecznych podmiotów wyznaniowych (81%).

Grupą, która charakteryzowała się największym potencjałem członkowskim były stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne – ponad połowa z nich zrzeszała powyżej 31 członków (a w przypadku kół wiejskich było to nawet 67% jednostek). Liczebność powyżej 100 członków najczęściej osiągały organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kół rolniczych (28%) oraz

typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (16%). Natomiast wysokim udziałem podmiotów o najniższej liczbie członków, nieprzekraczającej 15 osób, wyróżniały się kółka rolnicze (40%).

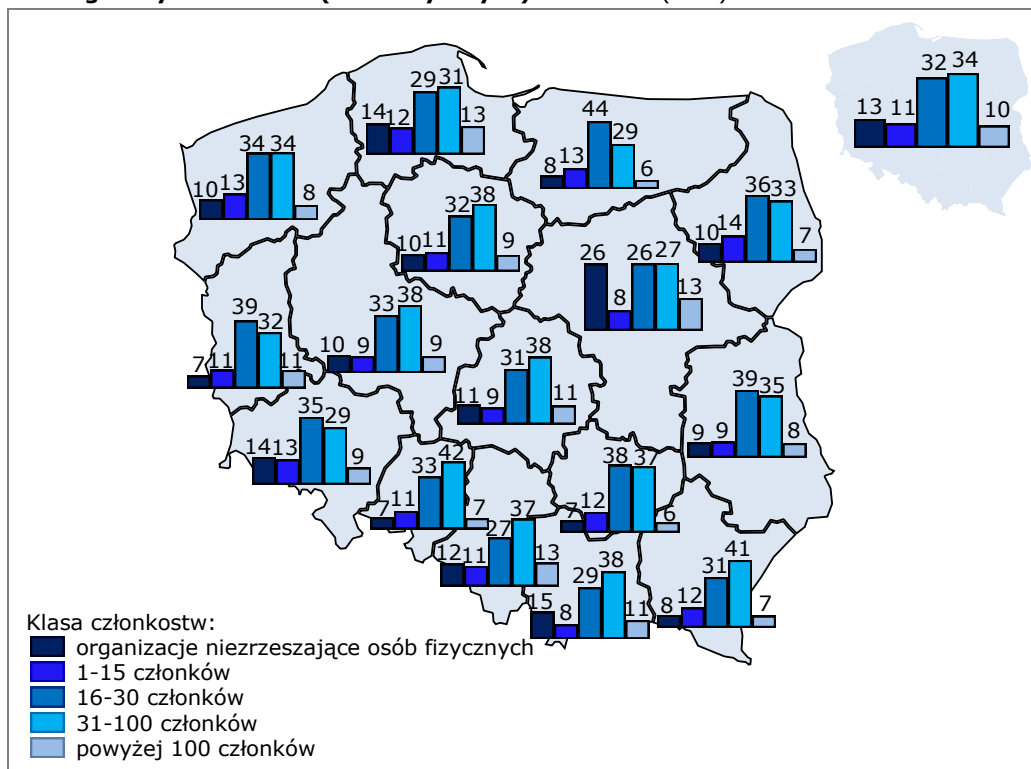
Wykres 2.5. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według klasy członkostw (osób fizycznych) w 2010 r. (w %)*

* Ze względu na zaokrąglenia dane procenty w wierszu nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

Rozpatrując strukturę klas członkostw w ujęciu wojewódzkim można zauważyć, że organizacje nie zrzeszające osób fizycznych najsilniej reprezentowane były w województwie mazowieckim (26%), na co bez wątpienia ma wpływ duży odsetek występujących w tym województwie fundacji oraz organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych – na Mazowszu mieściło się odpowiednio 35% i 23% tych rodzajów jednostek spośród wszystkich w kraju. Najwięcej organizacji skupiających powyżej 100 członków przypadło na województwa: mazowieckie, pomorskie oraz śląskie (po 13%).

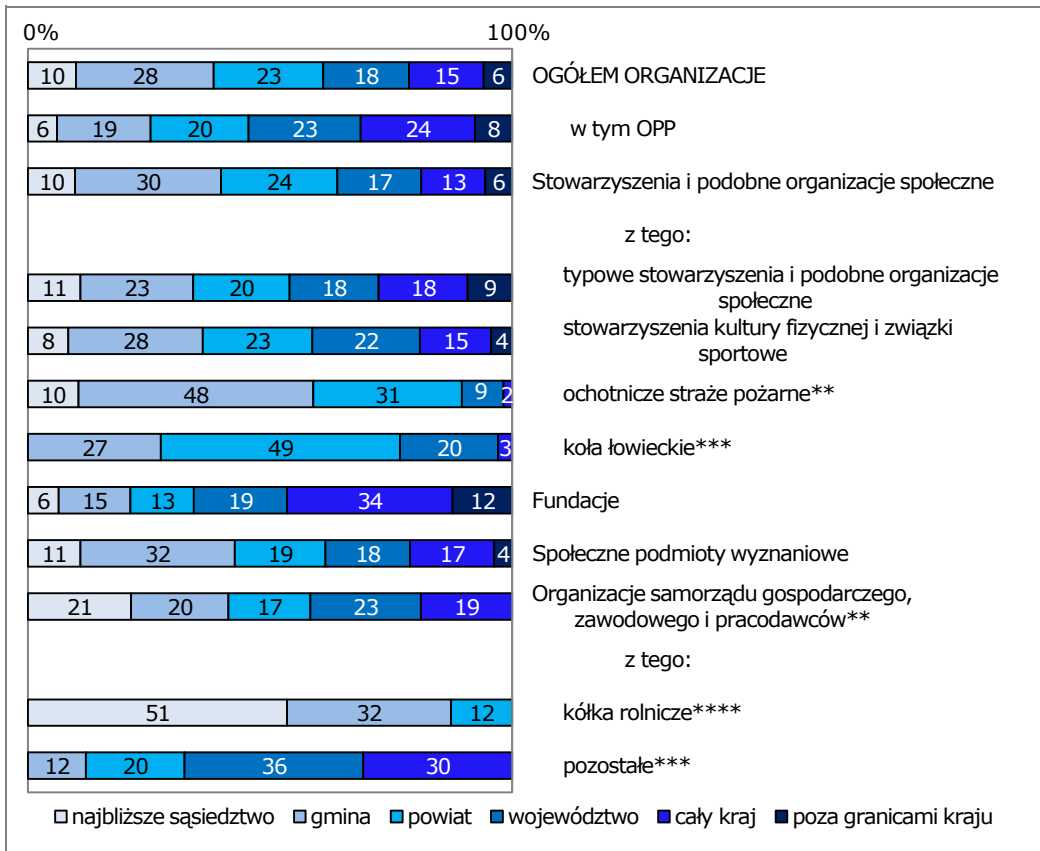
Mapa 2.5. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według klasy członkostw (osób fizycznych) w 2010 r. (w %)

2.4. Zasięg prowadzonej działalności

2.4.1 Organizacje według maksymalnego zasięgu prowadzonej działalności

Wykres 2.6. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według maksymalnego zasięgu ich działania w 2010 r. (w %)*

* Ze względu na zaokrąglenia danych procenty w wierszu nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie kategorii: poza granicami kraju.

*** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie kategorii: najbliższe sąsiedztwo oraz poza granicami kraju.

**** Ze względu na zbyt małą liczebność (<50 jednostek) i w konsekwencji niski odsetek nie pokazano na wykresie kategorii: województwo, cały kraj oraz poza granicami kraju.

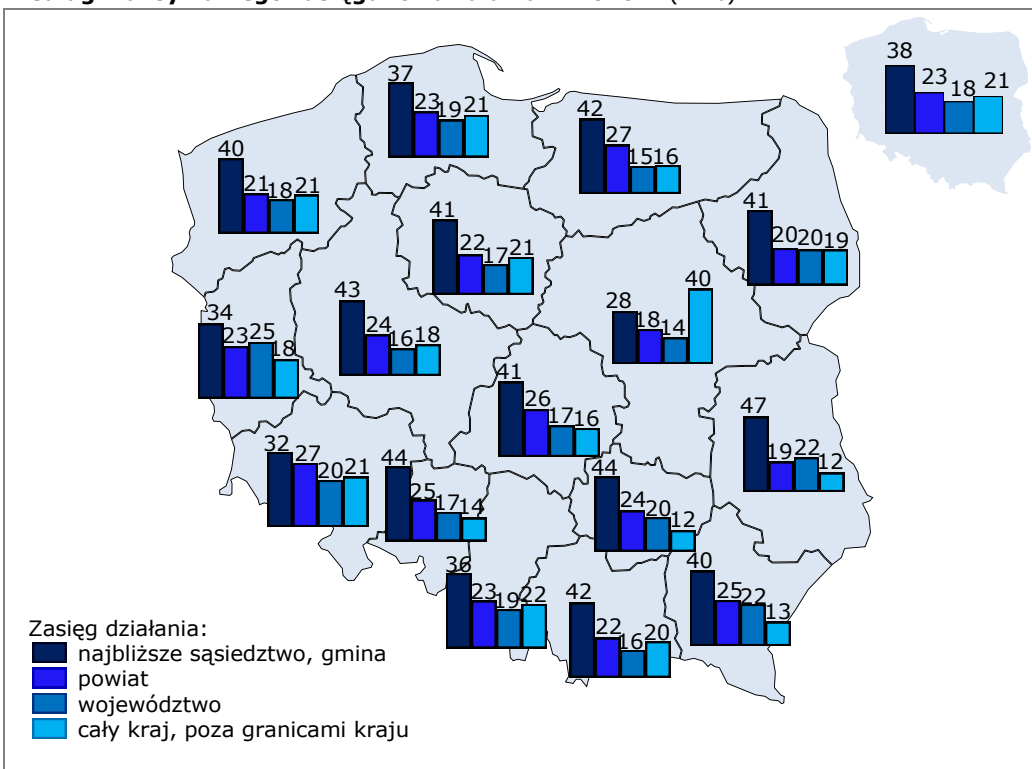
Pośród badanych organizacji trzeciego sektora dominowały podmioty o średnim zasięgu działalności. W 2010 r. maksymalnie na obszarze jednej gminy działało 28% jednostek, a na obszarze powiatu – 23%. Nieco mniej organizacji objęło swoją działalnością województwo (18%), a podmioty deklarujące aktywność na terenie całego

kraju stanowiły 15% badanej zbiorowości. Najmniej liczne były organizacje o działalności wykraczającej poza granice kraju (6%) oraz aktywne jedynie w swoim najbliższym sąsiedztwie (10%).

Maksymalnie w najbliższym sąsiedztwie lub na terenie gminy działały przede wszystkim kółka rolnicze (83%) oraz ochotnicze straże pożarne (59%). Tymczasem wśród jednostek o aktywności na skalę wojewódzką i krajową przeważały pozostałe podmioty samorządu gospodarczego, zawodowego i organizacji pracodawców (67%), a także fundacje (53%). W świetle zebranych danych te ostatnie podejmowały również najczęściej działalność międzynarodową (12%).

Organizacje mieszczące się w województwach: mazowieckim, śląskim i dolnośląskim w największym stopniu podejmowały działalność o szerszym zasięgu, tj. krajowym lub międzynarodowym – odpowiednio 40%, 22% i 21% organizacji. Niewątpliwie jednak w przypadku województwa mazowieckiego wynik ten należy tłumaczyć obecnością stolicy, w której odsetek podmiotów o takim zasięgu działania osiągnął 63%. Najwyższy zasięg działalności, obejmujący maksymalnie teren najbliższego sąsiedztwa oraz gminy, najczęściej deklarowały natomiast jednostki z województw: lubelskiego (47%), opolskiego i świętokrzyskiego (po 44%).

Mapa 2.6. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według maksymalnego zasięgu ich działania w 2010 r. (w %)*

* Ze względu na zaokrąglenia danych procenty w województwie nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

2.4.2 Organizacje działające lokalnie

W badaniach SOF-1 i SOF-4 za 2010 r. organizacje wskazywały wszystkie zasięgi, w których prowadziły swoją działalność, co pozwoliło wyróżnić podmioty podejmujące działania lokalne, a więc na terenie najbliższego sąsiedztwa lub swojej gminy. W sumie działania kierowane do społeczności lokalnej podejmowało 57% badanych organizacji trzeciego sektora. Działalność ta była charakterystyczna dla kółek rolniczych (95%) oraz ochotniczych straży pożarnych (88%). Wśród typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, a także społecznych podmiotów wyznaniowych uwzględnianie lokalności w swojej działalności deklarowało około połowy jednostek. Zdecydowanie rzadziej na społeczność lokalną nastawione były organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (25%) oraz fundacje (32%). Natomiast najniższy udział jednostek podejmujących inicjatywy w swoim lokalnym środowisku odnotowano wśród organizacji pożytku publicznego (6%).

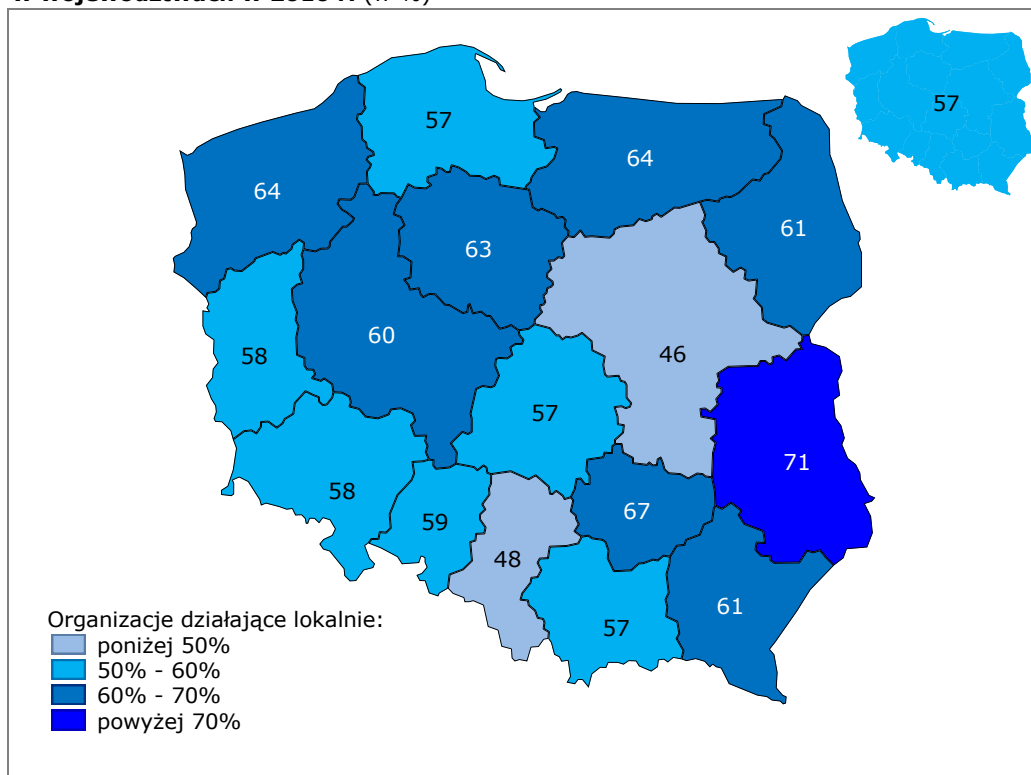
Wykres 2.7. Badane organizacje trzeciego sektora działające lokalnie* według rodzaju organizacji w 2010 r. (w %)

*Dotyczy również organizacji, które poza działaniami lokalnymi prowadziły także działania ponadlokalne.

Relatywnie dużą część organizacji podejmujących lokalną aktywność miał region wschodni (65%), szczególnie województwa: lubelskie (71%) i świętokrzyskie (67%), co wiązało się z wysokim odsetkiem organizacji wiejskich w tych województwach, a także najwyższymi udziałami ochotniczych straży pożarnych – prawie co 3 spośród badanych organizacji w tych 2 województwach była OSP. Dość wysoki udział podmiotów deklarujących działalność lokalną odnotowano także w województwach: warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim (po 64%), a następnie kujawsko-pomorskim (63%).

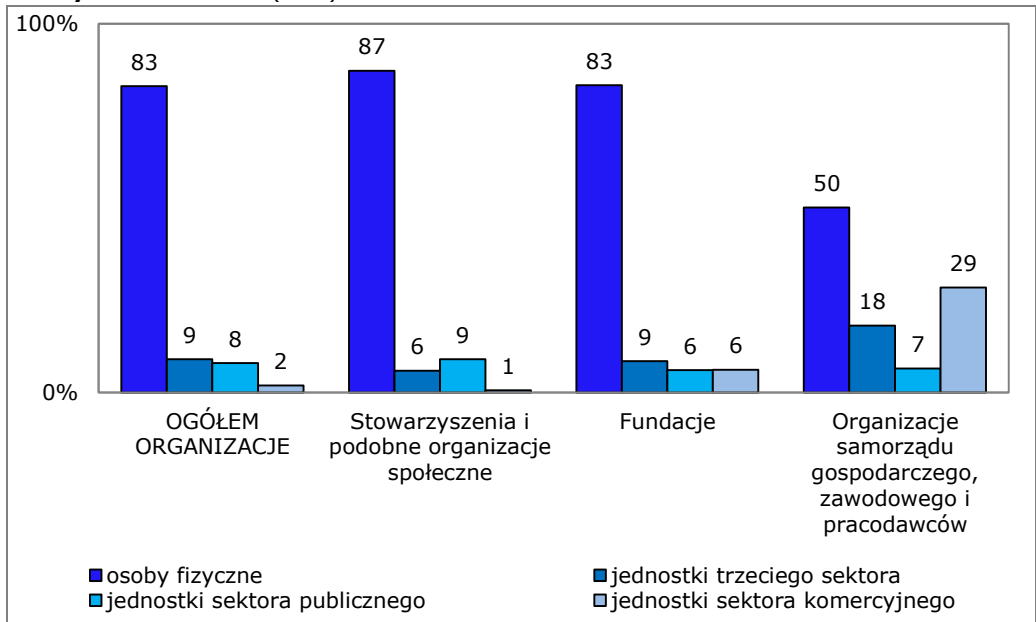
Mapa 2.7. Badane organizacje trzeciego sektora działające lokalnie w województwach w 2010 r. (w %)

2.5. Założyciele organizacji

Badane organizacje trzeciego sektora stanowiły stosunkowo homogeniczną grupę pod względem rodzaju ich założycieli. Zdecydowanie najczęściej zakładane były przez osoby fizyczne (83%), rzadziej powstawały z inicjatywy podmiotów trzeciego sektora (9%) czy podmiotów publicznych (8%). W ramach zbiorowości organizacji powołanych do życia przez jednostki sektora publicznego założycielami większości z nich były jednostki administracji samorządowej, a także podmioty jej podległe, takie jak szpital czy szkoła (po 4%), a w przypadku nielicznych – jednostki administracji rządowej (1%). Podmioty z sektora komercyjnego, czyli prowadzące działalność dla zysku, założyły 2% organizacji.

Wykres 2.8. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju założyciela w 2010 r. (w %)*

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi.

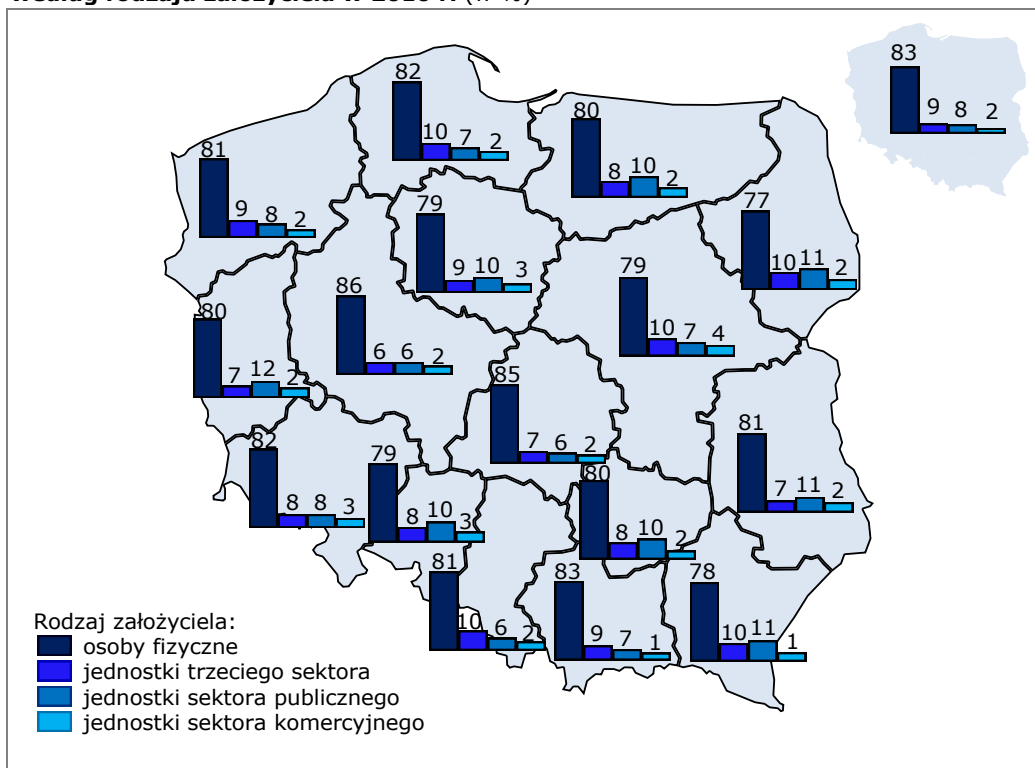
Stosunkowo mało było organizacji, które powstawały z inicjatywy różnych typów założycieli – 4%. Pośród nich największą część stanowiły jednostki założone przez osoby fizyczne i podmioty publiczne albo przez osoby fizyczne i podmioty non-profit (po 1%).

Osoby fizyczne były dominującym typem założyciela dla poszczególnych rodzajów organizacji – 87% stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, 83% fundacji, 50% organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców. Wyjątek stanowiły społeczne podmioty wyznaniowe, które z natury rzeczy zakładane były przez podmioty wyznaniowe. Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców częściej niż inne podmioty trzeciego sektora powstawały z inicjatywy podmiotów gospodarczych nastawionych na zysk (29%) oraz istniejących już organizacji

trzeciego sektora (18%). Jednak zbiorowość ta pod względem rodzaju założyciela była mocno zróżnicowana wewnętrznie. Organizacje rolnicze zakładały głównie osoby fizyczne (80%), zaś organizacje samorządu gospodarczego, a także organizacje pracodawców – przedsiębiorstwa (odpowiednio 70% i 73%).

Dla stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych drugą pod względem wielkości grupę założycieli, po osobach fizycznych, stanowiły podmioty publiczne, podczas gdy dla fundacji były to istniejące już podmioty trzeciego sektora (po 9%).

Mapa 2.8. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora w województwach według rodzaju założyciela w 2010 r. (w %)

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi.

Podobnie jak w skali kraju, w podziale na poszczególne województwa wśród założycieli badanych organizacji dominowały krajowe osoby fizyczne, stanowiąc od 77% w województwie podlaskim do 86% w województwie wielkopolskim. Na kolejnej pozycji plasowały się przemiennie jednostki założone przez organizacje trzeciego sektora oraz sektora publicznego. Warto zwrócić tutaj uwagę na województwa lubuskie oraz lubelskie, w których była relatywnie wyraźna przewaga organizacji założonych przez jednostki sektora publicznego nad podmiotami powstałymi z inicjatywy jednostek trzeciego sektora (różnica na ich korzyść wyniosła odpowiednio 5 i 4 p. proc.). We wszystkich województwach najmniejszy odsetek stanowiły organizacje zakładane przez jednostki

sektora komercyjnego – od 1% w województwach małopolskim i podkarpackim do 4% w województwie mazowieckim.

Rozdział 3.

Działalność badanych organizacji: rodzaje, przedmiot, formy

3.1. Rodzaje działalności

Podstawowym rodzajem działalności organizacji trzeciego sektora jest działalność statutowa, a więc wszelka zgodna z prawem aktywność, której celem nie jest zysk. Działalność statutowa prowadzona jest w oparciu o statut danej jednostki, w którym określone są cele działalności oraz sposoby ich realizacji. Może być ona prowadzona w dwojakiej formie – jako działalność nieodpłatna bądź jako działalność odpłatna. Odpłatną działalność statutową od działalności nieodpłatnej odróżnia pobieranie opłat od osób korzystających z dóbr lub usług wytworzonych przez organizację, jednak muszą być one skalkulowane tak, by nie przynosić zysku, a jedynie zwrot kosztów ich wytworzenia. Ponadto obok działalności statutowej organizacje mogą prowadzić działalność gospodarczą, z której ewentualny zysk przeznaczają na działalność statutową danej organizacji.

Większość badanych organizacji trzeciego sektora (72%) prowadziło wyłącznie nieodpłatną działalność statutową, a kolejne 19% prowadziło równocześnie odpłatną działalność statutową. Zdecydowanie mniej było podmiotów prowadzących obok nieodpłatnej działalności statutowej działalność gospodarczą (6%), a najmniej prowadzących zarówno odpłatną działalność statutową, jak i działalność gospodarczą (3%).

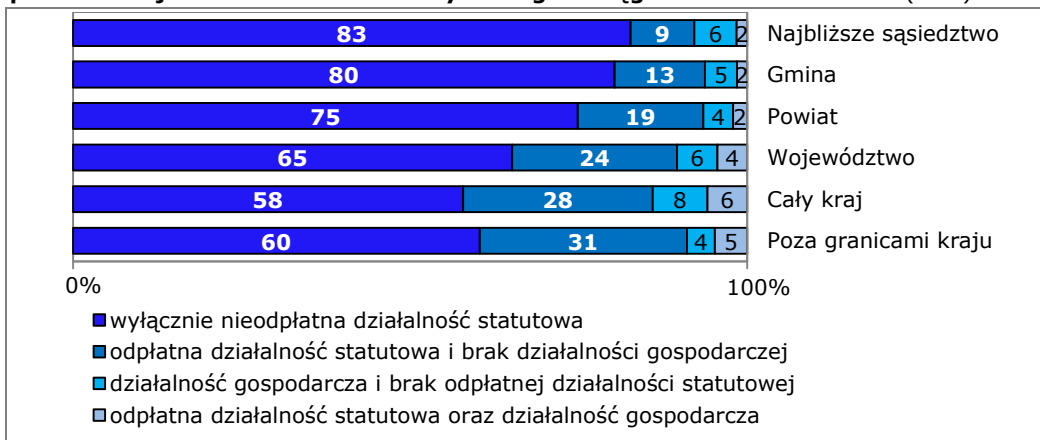
Rodzaje prowadzonej przez badane jednostki działalności są zróżnicowane ze względu na rodzaj organizacji. Stowarzyszenia, z wyjątkiem kół łowieckich, częściej niż pozostałe podmioty prowadziły wyłącznie nieodpłatną działalność statutową, szczególnie wysokimi odsetkami w tym zakresie charakteryzowały się ochotnicze staże pożarne (89%) oraz stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (78%). Relatywnie rzadko w działalność odpłatną lub gospodarczą angażowały się również organizacje pracodawców – 68% prowadziło wyłącznie nieodpłatną działalność statutową.

Odpłatna działalność statutowa była dominującym rodzajem działalności dla kół łowieckich (68%), a także pozarolniczych samorządów gospodarczych i zawodowych (54%), często podejmowały ją również społeczne podmioty wyznaniowe (48%), a następnie fundacje (28%). Najwyższym udziałem organizacji prowadzących działalność gospodarczą odznaczały się poszczególne rodzaje organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, szczególnie te niezwiązane z rolnictwem (patrz Tablica 3.1).

Tablica 3.1. Badane organizacje trzeciego sektora według rodzajów prowadzonej działalności oraz rodzaju organizacji w 2010 r.

Rodzaje organizacji	Rodzaj działalności*			
	wyłącznie nieodpłatna działalność statutowa	odpłatna działalność statutowa i brak działalności gospodarczej	działalność gospodarcza i brak odpłatnej działalności statutowej	odpłatna działalność statutowa oraz działalność gospodarcza
	% w wierszu			
OGÓŁEM	72	19	6	3
w tym OPP	64	26	6	4
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	75	19	4	2
typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	71	22	4	3
stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	78	18	2	2
ochotnicze straże pożarne	89	6	5	#
koła łowieckie	15	60	17	8
Fundacje	60	21	12	7
Spółeczne podmioty wyznaniowe	45	46	7	2
Samorząd gospodarczy i zawodowy, organizacje pracodawców	51	20	21	8
z tego:				
samorząd zawodowy rolników	62	12	23	3
w tym kółka rolnicze	64	10	23	3
pozostałe organizacje samorządu zawodowego	29	41	16	14
organizacje samorządu gospodarczego	25	32	22	21
organizacje pracodawców	68	20	10	2

*Ze względu na uwarunkowania formalno-prawne przyjęto, że wszystkie badane organizacje prowadziły m.in. nieodpłatną działalność statutową.

Wykres 3.1. Struktura badanych organizacji trzeciego sektora według rodzajów prowadzonej działalności oraz maksymalnego zasięgu działania w 2010 r. (w %)

Maksymalny zasięg terytorialny działalności organizacji różnicuje strukturę badanych organizacji ze względu na rodzaj prowadzonej działalności. Im szerszy zasięg działalności, tym niższy udział jednostek prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową. Organizacje działające lokalnie, na obszarze sąsiedztwa czy gminy, w głównej mierze prowadzą działania nieodpłatnie (odpowiednio 83% i 80). W przypadku organizacji, które prowadziły działania o większym zasięgu terytorialnym można zaobserwować wyraźnie wyższy odsetek organizacji prowadzących działalność zarówno w formie odpłatnej działalności statutowej, jak i działalności gospodarczej.

3.2. Przedmiot działalności

3.2.1 Najważniejsze dziedziny i pola działalności statutowej¹

Niemal połowa z wszystkich badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r. swoją główną działalność, określoną według najważniejszego jej pola, prowadziła w jednej z dwóch dziedzin – *sport, turystyka, rekreacja i hobby* (30%) lub *ratownictwo* (19%). Wiąże się to z omówioną już w poprzednim rozdziale liczną reprezentacją wśród badanej zbiorowości stowarzyszeń kultury fizycznej, związków sportowych oraz ochotniczych straży pożarnych.

Wśród 24 tys. organizacji sportowych, turystycznych, rekreacyjnych i hobbystycznych zdecydowaną większość stanowiły te, które zajmowały się prowadzeniem zajęć w zakresie kultury fizycznej, organizowaniem zawodów sportowych, prowadzeniem obiektów sportowych (78%), a drugą, choć ponad 6-krotnie mniejszą grupą były podmioty organizujące imprezy turystyczne i rekreacyjne, prowadzące obiekty służące turystyce lub rekreacji (12%).

Wykres 3.2. Struktura organizacji trzeciego sektora według najważniejszej dziedziny działalności w 2010 r. (w %)*

* W kategorii *pozostała działalność* zostały ujęte również dziedziny działalności, które jako najważniejsze wskazało mniej niż 1% jednostek (*religia; działalność międzynarodowa*).

¹ Prezentowane w tym podrozdziale dziedziny zostały określone za pomocą najważniejszego pola działalności wskazanego przez badane organizacje. Zarówno dziedziny działalności, jak i pola są spójne z międzynarodową klasyfikacją organizacji non-profit – ICNPO (*The International Classification of Non-profit Organizations*), patrz: *Handbook on Non-profit Institutions in the System of National Accounts*, Statistics Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York 2003.

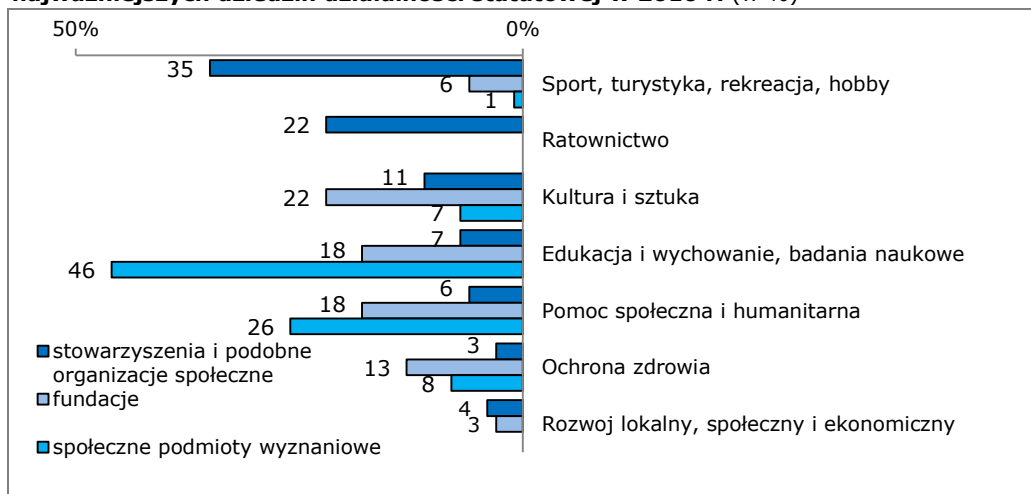
W obszarze *kultury i sztuki* działało 12% organizacji. Była to trzecia najczęściej deklarowana dziedzina działalności. Organizacje „kulturalne” podejmowały najczęściej aktywność na rzecz *ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej, podtrzymywania tradycji narodowych, regionalnych i kulturowych* (31%) oraz działalność sceniczną, związaną z teatrem, muzyką i kinematografią (27%).

Kolejnymi dziedzinami, w których działały badane organizacje były *edukacja i wychowanie, badania naukowe* oraz *pomoc społeczna i humanitarna* (po 8%). Organizacje edukacyjne najczęściej zajmowały się prowadzeniem przedszkoli i szkół (30%), a następnie kształceniem dorosłych, prowadzeniem szkoleń i kursów (27%). W tym miejscu warto zaznaczyć, że według danych z Systemu Informacji Oświatowej objęte badaniami SOF-1 i SOF-4 organizacje trzeciego sektora w roku szkolnym 2010/2011 prowadziły łącznie 3,9 tys. szkół i placówek oświatowych, w tym placówki wychowania przedszkolnego. Głównym obszarem aktywności organizacji działających w zakresie pomocy społecznej i humanitarnej była pomoc społeczna, w szczególności *pomoc osobom niepełnosprawnym oraz starszym* (35%) oraz *działania wspomagające rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej, nietydłolne wychowawczo oraz pomoc ofiarom przemocy w rodzinie* (19%).

Relatywnie licznie reprezentowane wśród badanych organizacji trzeciego sektora (6%) były podmioty zajmujące się *sprawami zawodowymi, pracowniczymi i branżowymi*, a to za sprawą uwzględnienia w tej dziedzinie wszystkich aktywnych organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, które stanowiły 78% jednostek mieszczących się w tej dziedzinie.

Najważniejsze dziedziny działalności według rodzaju organizacji

Wykres 3.3. Struktura stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych według najliczniejszych dziedzin działalności statutowej w 2010 r. (w %)

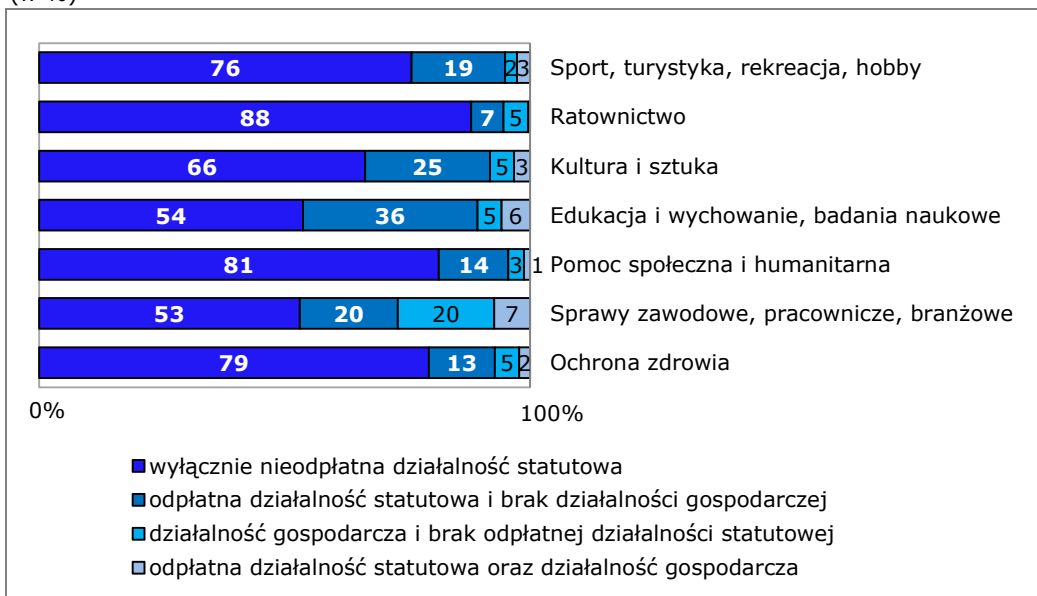

Struktura fundacji według poszczególnych dziedzin działalności była bardziej zrównoważona niż stowarzyszeń, choć wyraźnie częściej niż wszystkie organizacje

zajmowały się one kulturą i sztuką (22% wobec 12% wśród wszystkich organizacji) oraz ochroną zdrowia (13% wobec 4% wśród wszystkich organizacji). Społeczne podmioty wyznaniowe charakteryzowały się natomiast całkowicie odmienną strukturą ze względu na najważniejszą dziedzinę działalności. Swoją aktywność koncentrowały w dwóch dziedzinach – edukacji i wychowania, badań naukowych (46%) oraz pomocy społecznej i humanitarnej (26%), co przekładało się na częste prowadzenie przez nie placówek oświatowych oraz związanych z pomocą społeczną.

Najważniejsze dziedziny działalności według rodzaju działalności

Wykres 3.4. Struktura najważniejszych dziedzin działalności statutowej badanych organizacji trzeciego sektora według rodzajów prowadzonej działalności w 2010 r. (w %)

Istnieje również zależność między dziedziną działania organizacji a rodzajem prowadzonej działalności. W obszarze ratownictwa oraz pomocy społecznej i humanitarnej dominowały organizacje prowadzące wyłącznie nieodpłatną działalność statutową (odpowiednio 88% i 81%). Podobnie było w dziedzinie ochrony zdrowia (79%) oraz sportu i turystyki (76%). Z kolei w dziedzinie kultury i sztuki oprócz większościowej grupy organizacji prowadzących wyłącznie nieodpłatną działalność statutową (66%) występuje dość liczna kategoria jednostek prowadzących odpłatną działalność statutową (25%). Organizacje, dla których najważniejszą dziedziną była edukacja, wychowanie lub badania naukowe w połowie przypadków działały pro bono, ale miały jednocześnie wyjątkowo duży udział podmiotów pobierających opłaty za usługi prowadzone w ramach działalności statutowej. Ze względu na bardzo liczny udział organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego wśród jednostek zajmujących się sprawami zawodowymi, pracowniczymi, branżowymi było relatywnie mało podmiotów działających bez żadnych

opłat (53%), natomiast względnie duży był udział takich, które prowadziły odpłatną działalność statutową albo działalność gospodarczą (po 20%) albo obie naraz (7%).

Najważniejsza dziedzina działalności według maksymalnego zasięgu terytorialnego działalności

Organizacje trzeciego sektora prowadzą działalność, która obejmuje różny zasięg terytorialny, przy czym przedmiot działalności organizacji w pewnym stopniu wiąże się z maksymalnym obszarem prowadzonej aktywności. Strukturą jednostek ze względu na maksymalny zasięg działalności najbardziej zbliżoną do struktury wszystkich badanych organizacji trzeciego sektora charakteryzowały się organizacje działające w dziedzinie sportu, turystyki, rekreacji i hobby, a następnie – spraw zawodowych, pracowniczych, branżowych.

Tablica 3.2. Badane organizacje trzeciego sektora według najważniejszej dziedziny działalności statutowej oraz maksymalnego zasięgu działalności w 2010 r.

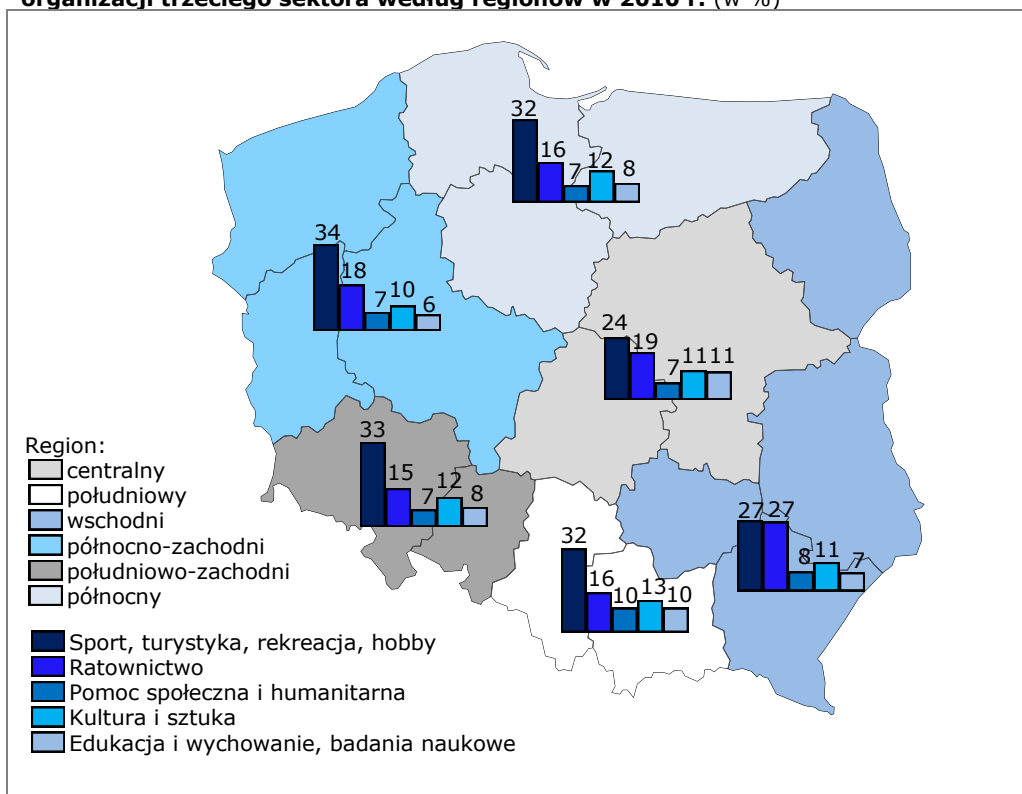
Wybrane dziedziny prowadzonej działalności statutowej	Zasięg głównej działalności organizacji					
	najbliższe sąsiedztwo	gmina	powiat	województwo	cały kraj	poza granicami kraju
OGÓŁEM (w tys.)	8,0	22,7	18,1	14,2	12,3	4,7
% w wierszu						
Sport, turystyka, rekreacja, hobby	9	28	22	20	16	5
Ratownictwo	10	48	31	9	2	#
Pomoc społeczna i humanitarna	10	26	25	20	15	3
Kultura i sztuka	8	23	16	18	20	15
Edukacja i wychowanie, badania naukowe	12	23	16	18	22	9
Ochrona zdrowia	5	15	22	20	31	8
Sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe	17	18	16	24	24	2

Wśród jednostek zajmujących się ratownictwem dominowały organizacje o lokalnym charakterze działalności (10% działało maksymalnie w najbliższym sąsiedztwie, a 48% – na terenie gminy), zaś ogólnopolską działalność prowadziło jedynie 2% z nich. Odwrotną sytuację odnotowano w organizacjach „zdrowotnych”. Wśród nich lokalnie działało jedynie 20% jednostek, zaś na terenie całego kraju lub poza jego granicami aż 38%. Relatywnie wysoki udział podmiotów o szerokim zasięgu działania występował również wśród organizacji zajmujących się kulturą i sztuką (35%) oraz edukacją, wychowaniem lub badaniami naukowymi (31%).

Najważniejsza dziedzina działalności według regionów

Analiza regionalnego zróżnicowania aktywności organizacji trzeciego sektora (według pięciu głównych dziedzin działalności) wskazuje, że podmioty zajmujące się sportem, turystyką, rekreacją i hobby były najliczniejsze we wszystkich regionach, stanowiąc od 24% w regionie centralnym do 34% w regionie północno-zachodnim. Region południowy charakteryzował się wyższymi niż przeciętnie odsetkami organizacji działających w obszarze kultury i sztuki (13%) oraz pomocy społecznej i humanitarnej (10%). Natomiast region centralny był tym, w którym obszar edukacji i wychowania oraz badań naukowych był zdecydowanie lepiej reprezentowany niż w pozostałych regionach (11%).

Mapa 3.1. Struktura głównych dziedzin działalności statutowej badanych organizacji trzeciego sektora według regionów w 2010 r. (w %)

3.2.2 Dziedziny działalności statutowej, na które wydatkowano najwięcej środków

Dziedziny działalności, na które organizacje wydatkowały największą część swoich środków w ramach działalności statutowej z reguły były tożsame z dziedzinami, które były dla nich najważniejsze z punktu widzenia misji organizacji i poświęconego

czasu. W związku z tym w 2010 r. główną dziedziną wydatkowania środków na działalność statutową, tak samo jak najczęściej wskazywaną jako najważniejsza, był *sport, turystyka, rekreacja i hobby* (31%), a następnie ujęte w jednej kategorii *ratownictwo* oraz *pomoc społeczna i humanitarna* (25%).

Wykres 3.5. Struktura organizacji trzeciego sektora według dziedziny działalności, na którą wydatkowały najwięcej środków w 2010 r. (w %)*

* W kategorii *pozostała działalność* zostały ujęte również dziedziny działalności, które jako najważniejsze wskazało mniej niż 1% jednostek (*religia; działalność międzynarodowa*).

Jedynie 6% jednostek jako główną dziedzinę wydatkowania środków wskazało inną dziedzinę niż główną ze względu na najważniejsze pole swojej działalności. Najczęściej spójne w zakresie znaczenia dla misji, jak i wydatkowania środków były podmioty działające w zakresie *pomocy społecznej, humanitarnej i ratownictwa* – tylko 3% wskazało inną dziedzinę wydatkowania niż najważniejszą ze względu na działalność statutową, a następnie organizacje sportowe i turystyczne (4%).

3.2.3 Przedmiot odpłatnej działalności statutowej

Spośród organizacji objętych badaniem na formularzu SOF-1 17,0 tys. jednostek prowadziło odpłatną działalność statutową, co stanowiło 22% stowarzyszeń, podobnych organizacji społecznych, fundacji i społecznych podmiotów wyznaniowych, zaś wśród organizacji badanych na formularzu SOF-4 było 1,0 tys. takich jednostek, jednak ich udział wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców był wyższy i stanowił 29%.

Stowarzyszenia, podobne organizacje społeczne, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w ramach odpłatnej działalności statutowej podejmowały się działalności z niemal wszystkich obszarów, a połowę spośród 80 pól działalności wskazało po co najmniej 50 organizacji. Jednak kilka obszarów tematycznych było relatywnie licznie reprezentowanych. Były to: prowadzenie zajęć, zawodów sportowych lub obiektów

sportowych (20%), kształcenie dorosłych (9%), organizacja imprez turystycznych i rekreacyjnych lub prowadzenie obiektów w tym zakresie (8%), działalność sceniczna (6%).

Wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców odpłatna działalność statutowa też była wyraźnie rozproszona – jej charakterystyki zostały zakodowane pod 86 symbolami podklas PKD. Niemniej jednak zdecydowanie najczęściej działalność odpłatna polegała na pozaszkolnych formach edukacji (36%), a następnie – na usługach wspomagających rolnictwo (12%) oraz wynajmie nieruchomości (10%).

3.2.4 Przedmiot działalności gospodarczej

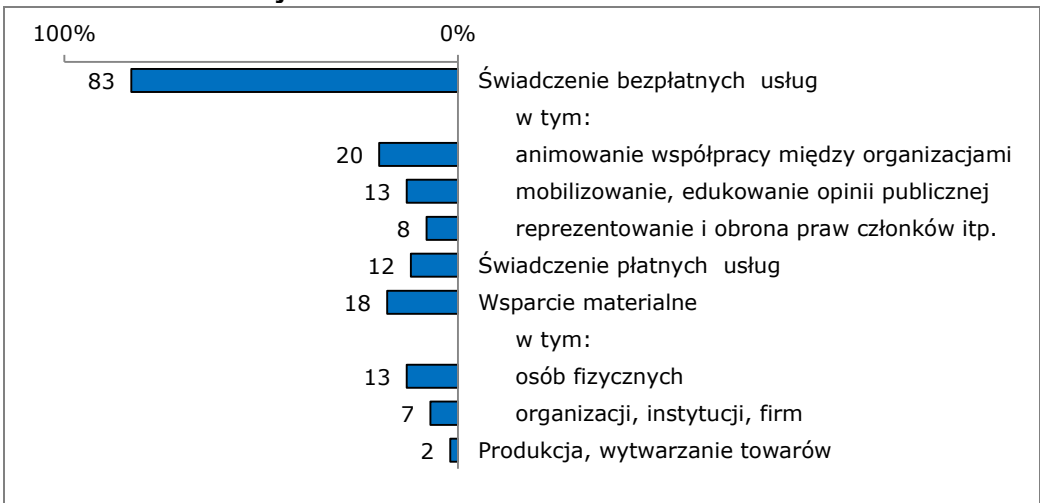
W 2010 r. 6,8 tys. organizacji spośród całej badanej zbiorowości zadeklarowało prowadzenie działalności gospodarczej. Działalność ta była nastawiona na generowanie zysków, które następnie przeznaczane były na działalność statutową lub nastawiona była na zaspokajanie potrzeb pewnych grup ludności, np. społeczności lokalnych. Działania prowadzone w ramach działalności gospodarczej miały różnorodny charakter, jeśli bowiem rozpatrzymy je w kontekście działów PKD, to organizacje skupiały swoją aktywność wokół 70 działów z 88 możliwych.

Dla największej liczby organizacji działalność podejmowana dla zysku dotyczyła *działalności związanej z obsługą rynku nieruchomości* – zadeklarowało ją 27% organizacji prowadzących działalność gospodarczą. W ramach tej sekcji PKD organizacje najczęściej zajmowały się *wynajmem i zarządzaniem nieruchomościami własnymi lub dzierżawionymi*. Działalność gospodarcza relatywnie często dotyczyła też *edukacji* (12%), a w jej ramach głównie pozaszkolnych form edukacji oraz *działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej* (kolejne 12%), w ramach której najczęściej prowadzono działania związane z reklamą. W zakresie pozostałych sekcji PKD działalność gospodarcza prowadzona była rzadko – na każdą sekcję przypadło po nie więcej niż 5% organizacji spośród prowadzących działalność gospodarczą.

3.3. Formy działalności statutowej

Organizacje trzeciego sektora prowadząc działalność statutową mogą nie tylko działać w różnych obszarach tematycznych, ale również w różnorodny sposób. Formy podejmowanej przez nie działalności zależą w dużej mierze od ich celu działalności. Formy te można podzielić na trzy grupy: świadczenie usług (np. prowadzenie świetlicy szkolnej czy organizacja zajęć lub imprez sportowych), zapewnienie wsparcia materialnego (np. opłacenie leczenia czy przekazanie potrzebującym pieniędzy) oraz produkcja dóbr (tzn. wytwarzanie wyrobów i przedmiotów).

Wykres. 3.6. Badane organizacje trzeciego sektora według form prowadzenia działalności statutowej w 2010 r.

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru przez jednostki więcej niż jednej odpowiedzi.

Choć badane jednostki mogły wybrać wiele form, w których prowadziły swoją działalność statutową, to 2/3 z nich wskazywały jedynie jedną formę. W zdecydowanej mierze były one usługodawcami. Świadczenie usług zadeklarowało aż 88% podmiotów, przy czym organizacje częściej oferowały usługi nieodpłatne (83%) niż odpłatne (12%). Wśród działalności usługowej większość stanowiły typowe usługi społeczne, ale wyraźny udział miały też aktywności charakterystyczne dla trzeciego sektora, czyli *animowanie współpracy między organizacjami i różnymi instytucjami* (20%), *mobilizowanie i edukowanie opinii publicznej* (13%) i *reprezentowanie, ochrona praw członków jednostki lub jej podopiecznych oraz innych grup* (8%).

Drugą grupą form działalności było wsparcie materialne. Pomoc rzeczową lub finansową oferowało łącznie 18% organizacji, przy czym prawie 2-krotnie częściej ta forma działalności kierowana była do osób fizycznych (13%) niż organizacji, instytucji lub firm (7%). Natomiast organizacje, które w ramach działalności statutowej zajmowały się produkcją stanowiły jedynie 2% badanej zbiorowości.

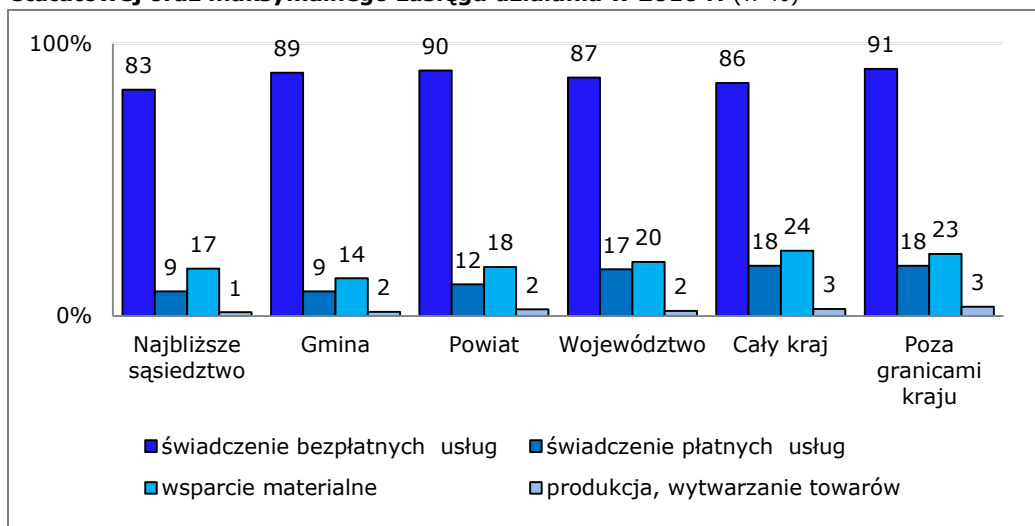
Rodzaj badanych organizacji był ściśle powiązany z typem świadczonych przez nie usług, a także prowadzeniem innych form działania. Animowanie współpracy między organizacjami lub instytucjami najczęściej prowadzone było przez organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (33%) oraz typowe stowarzyszenia i organizacje społeczne (32%). Edukowanie opinii publicznej poprzez kampanie społeczne, debaty, konferencje, wydawanie czasopism itp. było charakterystyczne dla fundacji (25%) oraz typowych stowarzyszeń i organizacji społecznych (23%). Niekwestionowanym liderem działalności rzeczniczej (*reprezentowanie i obrona praw członków jednostki lub innych grup ludzi, organizacji, instytucji, firm*) były organizacje uczestniczące w badaniu SOF-4 (59%), zaś w dziedzinie dostarczania odpłatnych usług – społeczne podmioty wyznaniowe (42%). Ponad przeciętny odsetek jednostek świadczących płatne usługi w ramach działalności statutowej wiąże się z dużym udziałem podmiotów świadczących usługi edukacyjne. Udzielanie wparcia materialnego w formie bezpłatnego przekazywania i użyczenia osobom potrzebującym dóbr (w tym pieniędzy) lub zakupu usług, a także finansowej pomocy organizacjom, instytucjom czy firmom silnie nadreprezentowane było wśród organizacji pożytku publicznego (42%) oraz fundacji (39%).

Tablica 3.3. Badane organizacje trzeciego sektora według formy prowadzonej działalności statutowej oraz rodzaju organizacji w 2010 r. (w %)

Formy działalności statutowej		Rodzaj organizacji				
		Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	Fundacje	Spoleczne podmioty wyznaniowe	Samorząd gospodarczy i zawodowy, organizacje pracodawców	
		% w kolumnie				
Świadczenie usług	Ogółem	90	74	87	98	
	bezpłatnych	Razem	85	68	59	88
		w tym:				
		animowanie współpracy między organizacjami	20	24	7	33
		mobilizowanie, edukowanie opinii publicznej	12	25	7	16
		reprezentowanie i obrona praw członków jednostki, innych grup ludzi, społeczeństwa, organizacji, firm itp.	8	8	4	59
płatnych	10	15	42	31		
Wsparcie materialne	ogółem	15	39	23	9	
	w tym:					
	bezpłatne przekazywanie osobom potrzebującym dóbr materialnych, w tym pieniędzy lub zakup usług	11	29	21	4	
	finansowe wspieranie działań organizacji, instytucji, firm	6	17	3	6	
Produkcja, wytwarzanie towarów		2	2	3	2	

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru przez jednostki więcej niż jednej odpowiedzi.

Wykres 3.7. Badane organizacje trzeciego sektora według formy działalności statutowej oraz maksymalnego zasięgu działania w 2010 r. (w %)*

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru przez jednostki więcej niż jednej odpowiedzi.

Bez względu na maksymalny terytorialny zasięg działalności najczęstszą formą działalności statutowej było świadczenie bezpłatnych usług (od 83% do 91%), natomiast udział organizacji świadczących płatne usługi był blisko dwukrotnie wyższy w grupie podmiotów, które prowadziły działania na terenie wykraczającym poza obszar województwa niż tych działających wyłącznie lokalnie (9% organizacji działających w ramach sąsiedztwa lub gminy i 18% działających na terenie całego kraju lub szerszym). Również wsparcie materialne częściej świadczyły organizacje o szerszym zasięgu działania – w całym kraju (24%) lub poza granicą (23%), a także te działające na terenie województwa (20%).

3.4. Odbiorcy działalności statutowej

3.4.1 Organizacje działające na rzecz odbiorców indywidualnych oraz instytucjonalnych

Odbiorcami statutowej działalności badanych organizacji trzeciego sektora były częściej osoby fizyczne niż osoby prawne – 75% jednostek prowadziło działania bezpośrednio na rzecz osób indywidualnych, a 28% na rzecz odbiorców instytucjonalnych (tj. instytucji, organizacji lub firm).

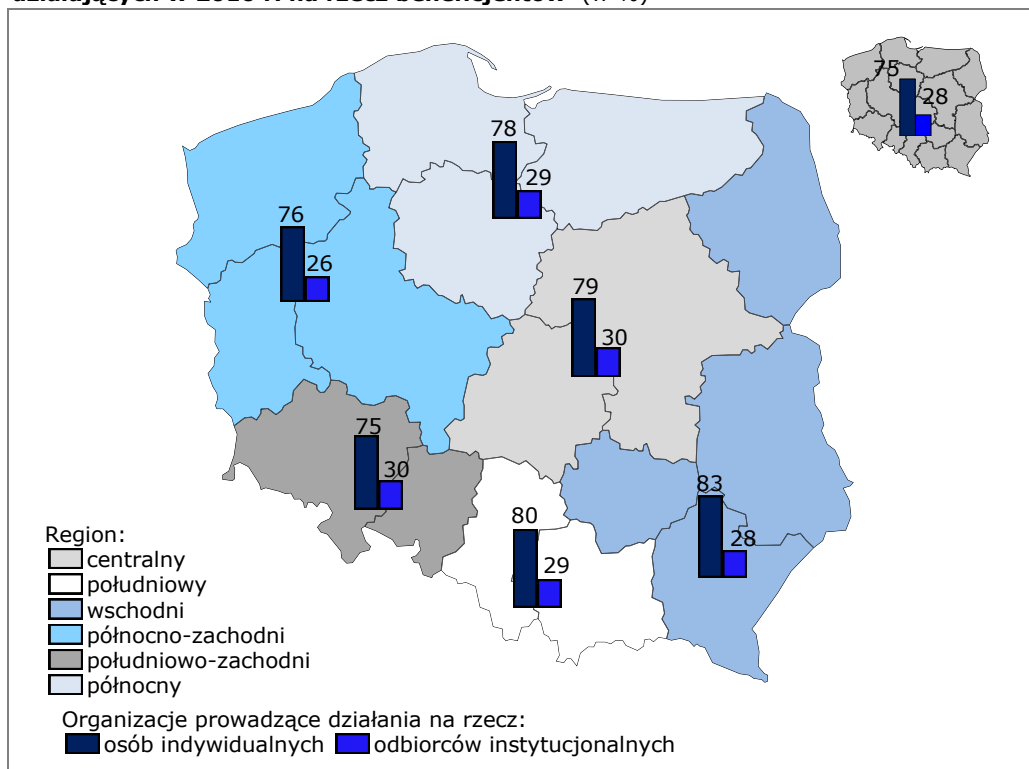
Wykres 3.8. Badane organizacje trzeciego sektora działające w 2010 r. na rzecz beneficjentów według formy prawnej (w %)

Biorąc pod uwagę rodzaj badanych organizacji, działalnością na rzecz osób indywidualnych charakteryzowały się przede wszystkim stowarzyszenia kultury fizycznej, związki sportowe (93%), kółka rolnicze (91%) oraz społeczne podmioty wyznaniowe (90%). Wśród tych dwóch ostatnich rodzajów podmiotów, obok ochotniczych straży

pożarnych, występowały najniższe odsetki jednostek działających na rzecz odbiorców instytucjonalnych. Natomiast prowadzenie działań na rzecz beneficjentów instytucjonalnych było charakterystyczne dla organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (71%) oraz fundacji (41%). Zbiorowością odbiegającą od ogólnej tendencji działania na rzecz beneficjentów były koła łowieckie, spośród których zaledwie 27% zadeklarowało, że działało na rzecz osób indywidualnych. Sytuacja ta może wynikać z tego, że organizacje często nie traktują swoich członków jako beneficjentów, pomimo że działają na ich rzecz.

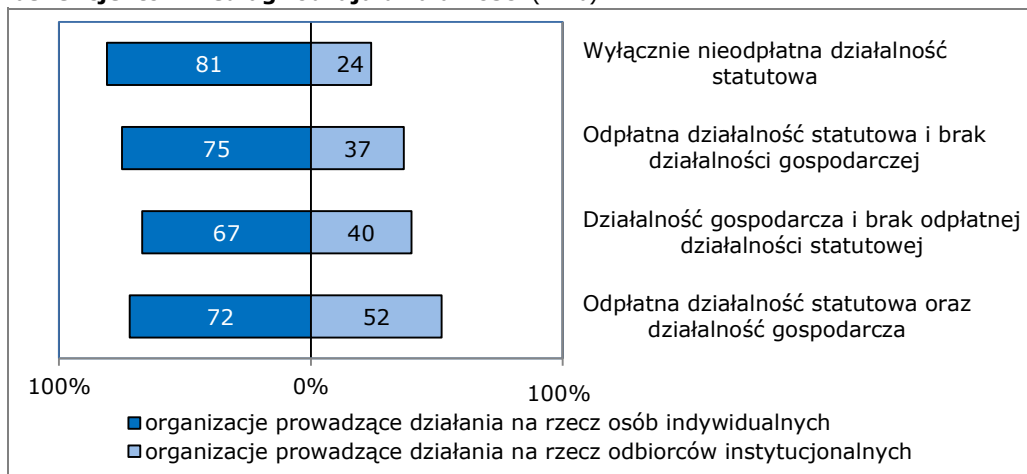
Mapa 3.2. Zróżnicowanie przestrzenne badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów (w %)

Odsetek badanych organizacji działających na rzecz beneficjentów indywidualnych, jak i instytucjonalnych nie był silnie zróżnicowany, jeśli wziąć pod uwagę województwo, w którym mieściła się siedziba jednostki. Generalnie odsetek podmiotów działających na rzecz osób indywidualnych przyjmował wartości od 66% w województwie warmińsko-mazurskim do 90% w województwie świętokrzyskim, a na rzecz odbiorców instytucjonalnych – od 22% w województwie świętokrzyskim do 33% w województwie mazowieckim. Aktywność na rzecz beneficjentów indywidualnych charakterystyczna była przede wszystkim dla regionu wschodniego, gdzie w sumie 83% organizacji zadeklarowało ten rodzaj działalności. Prowadzenie działań na rzecz odbiorców instytucjonalnych

w największym stopniu cechowało region centralny i południowo-zachodni – po 30% jednostek. Rozkład ten wiąże się jednak bezpośrednio z częstotliwością występowania poszczególnych rodzajów organizacji na danym terenie. Region centralny charakteryzował się największym odsetkiem fundacji oraz organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych. Natomiast na terenie regionu wschodniego dostępność stowarzyszeń była największa (20,2 na 10 tys. mieszkańców).

Wykres 3.9. Badane organizacje trzeciego sektora działające w 2010 r. na rzecz beneficjentów według rodzaju działalności (w %)

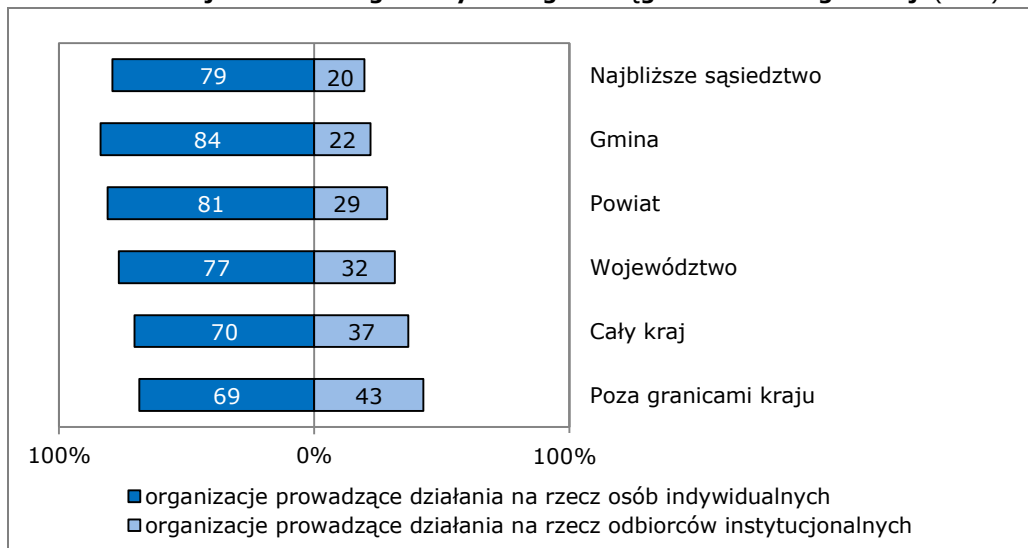

Zmienną, która zdecydowanie wpływa na zróżnicowanie odsetka badanych organizacji działających na rzecz beneficjentów jest rodzaj prowadzonej działalności. Podmioty ograniczające się do prowadzenia nieodpłatnej działalności statutowej najczęściej wykazywały aktywność na rzecz osób indywidualnych (81%), a najrzadziej kierowały działania do odbiorców instytucjonalnych (24%). Natomiast w przypadku wszystkich grup podmiotów prowadzących płatne formy działalności odsetki jednostek działających na rzecz odbiorców indywidualnych, w porównaniu do pierwszej grupy, były niższe, zaś na rzecz odbiorców instytucjonalnych – wyższe. I tak najmniejszy odsetek jednostek działających na rzecz osób indywidualnych występował wśród tych, które prowadziły działalność gospodarczą, bez odpłatnej działalności statutowej (67%). Natomiast wśród organizacji prowadzących zarówno odpłatną działalność statutową, jak i gospodarczą występował największy odsetek działających na rzecz odbiorców instytucjonalnych (52%).

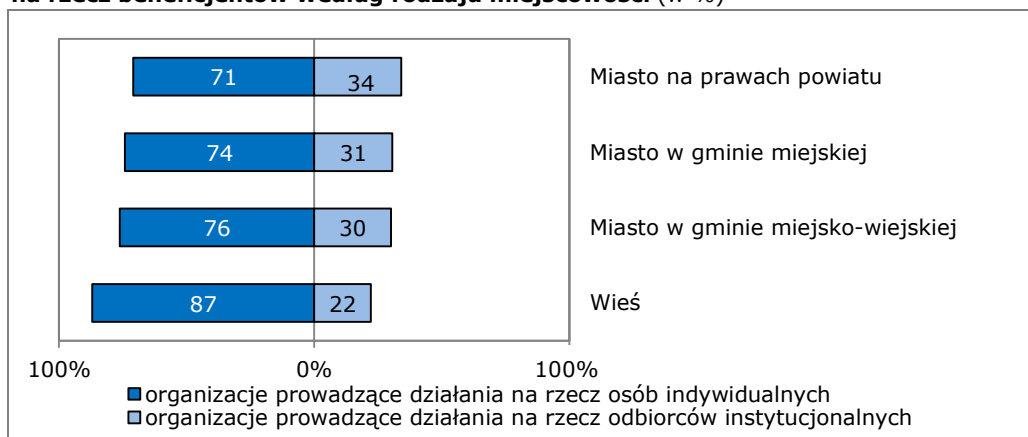
Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających na rzecz beneficjentów indywidualnych, jak i instytucjonalnych niewątpliwie zróżnicowany był również pod względem maksymalnego zasięgu prowadzonej działalności, a także ze względu na rodzaj miejscowości, w której organizacja miała siedzibę. Podmioty usytuowane w miastach na prawach powiatu oraz te o szerokim zasięgu działania częściej niż pozostałe jednostki deklarowały prowadzenie aktywności na rzecz odbiorców

instytucjonalnych, a rzadziej na rzecz osób indywidualnych. I tak spośród organizacji mieszczących się w miastach na prawach powiatu 34% dostarczało dobra bądź usługi odbiorcom instytucjonalnym, a odbiorcom indywidualnym – 71%, natomiast spośród jednostek działających poza granicami kraju – odpowiednio 43% i 69%. Wśród organizacji z siedzibę na wsi aż 87% prowadziło działania na rzecz odbiorców indywidualnych, a jedynie 22% na rzecz odbiorców instytucjonalnych.

Wykres 3.10. Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według maksymalnego zasięgu działania organizacji (w %)

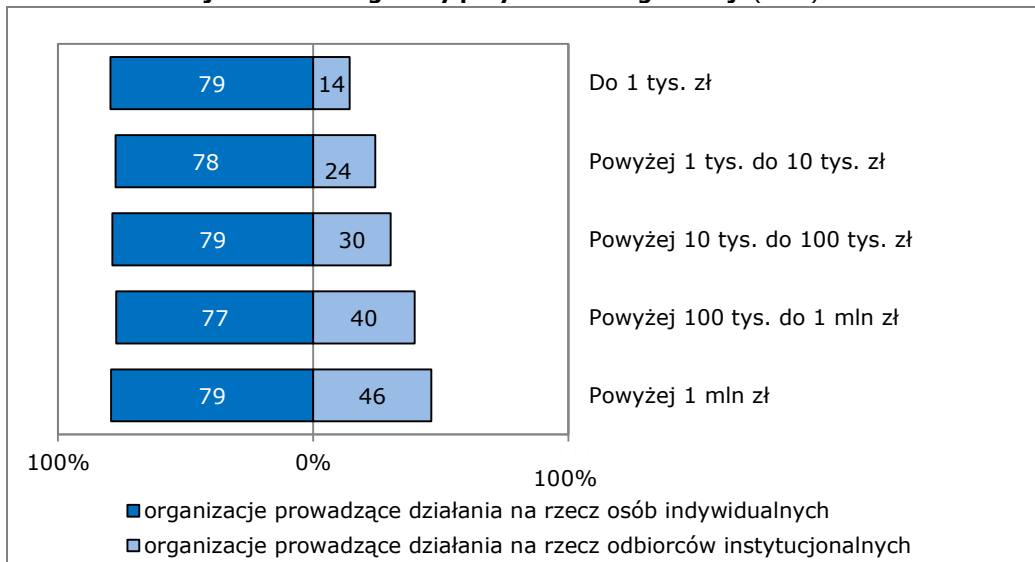
Wykres 3.11. Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według rodzaju miejscowości (w %)

Biorąc pod uwagę kryterium klasy przychodów badanych organizacji, możemy zauważyć, że o ile odsetek podmiotów działających na rzecz osób indywidualnych jest zbliżony dla jednostek znajdujących się w poszczególnych kategoriach, o tyle w przypadku

organizacji działających na rzecz odbiorców instytucjonalnych wysokość przychodów stanowi istotną zmienną różnicującą zbiorowość. Im wyższe przychody uzyskiwały jednostki, tym częściej wykazywały aktywność na rzecz beneficjentów instytucjonalnych. Największy odsetek organizacji działających na rzecz instytucji, firm i organizacji zaobserwowano wśród jednostek, które wykazały przychody powyżej 1 mln zł (46%). Natomiast najniższy odsetek podmiotów dostarczających środki bądź usługi beneficjentom instytucjonalnym wystąpił wśród jednostek o przychodach do 1 tys. zł (14%).

Wykres 3.12. Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według klasy przychodów organizacji (w %)

3.4.2 Beneficjenci stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych

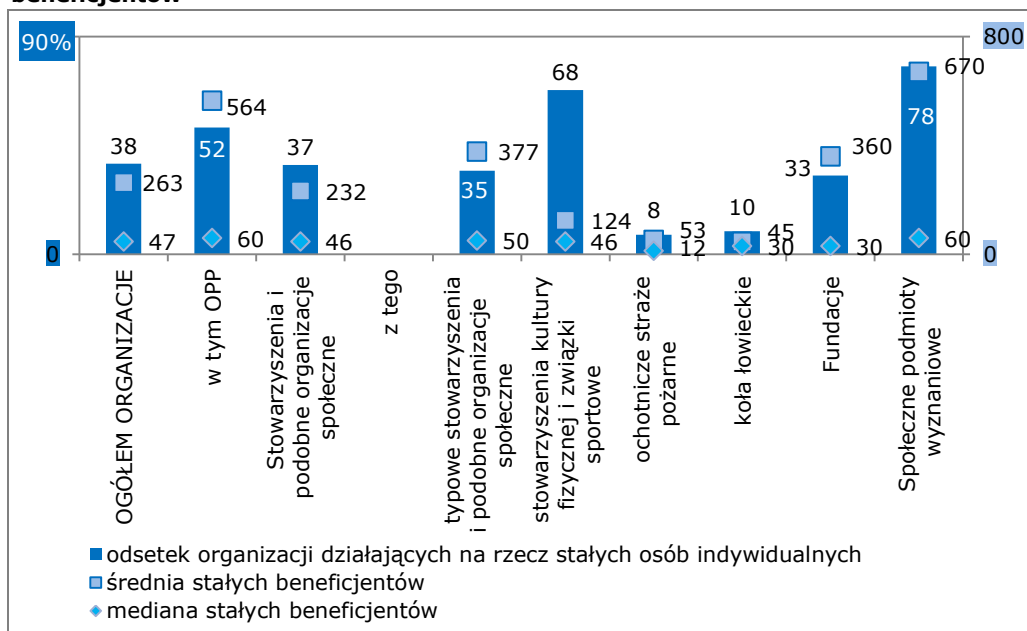
Beneficjenci indywidualni, do których kierowano systematyczne działania

Wśród fundacji, stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych oraz społecznych podmiotów wyznaniowych prowadzących działania na rzecz osób indywidualnych można wyróżnić takie, które na ich rzecz działały systematycznie (dostarczyły dobra lub świadczyły usługi tym samym osobom przynajmniej dwa razy w roku). W 2010 r. 28,8 tys. organizacji, tj. 38% z 76,8 tys. ogółu fundacji, stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych oraz społecznych podmiotów wyznaniowych, miało swoich „stałych” beneficjentów. Najczęściej systematycznie na rzecz osób indywidualnych działały społeczne podmioty wyznaniowe (78%), a następnie stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (68%). O połowę rzadziej systematycznym działaniem obejmowały swoich beneficjentów typowe stowarzyszenia i organizacje społeczne (35%)

oraz fundacje (33%). Pośród organizacji posiadających status OPP ponad połowa (52%) miała swoich stałych beneficjentów.

Średnia liczba stałych beneficjentów omawianych organizacji była relatywnie wysoka (263 osoby), w szczególności w przypadku społecznych podmiotów wyznaniowych (670 osoby), a także organizacji posiadających status OPP (564 osoby). Charakterystyczne dla omawianej tutaj grupy organizacji jest duże wewnętrzne zróżnicowanie, w tym liczebności grupy osób, do których kierują swoje bezpośrednie działania. Świadczy o tym nie tylko duża różnica między średnimi liczbami beneficjentów w poszczególnych rodzajach organizacji (patrz Wykres 3.13), ale również duża różnica między średnią liczbą beneficjentów, a ich medianą – wśród organizacji ogółem była 5-krotna (263 osoby wobec 47).

Wykres 3.13. Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe działające systematycznie w 2010 r. na rzecz beneficjentów

Wśród stałych beneficjentów omawianych organizacji zbliżony był udział kobiet (51%) i mężczyzn (49%). Analiza grup odbiorców omawianych organizacji wskazuje, że zdecydowanie najczęściej adresatami ich działań były dzieci i młodzież – 76% podmiotów świadczyło działania na ich rzecz. Szczególnie często na dzieci i młodzież nakierowane były podmioty działające w zakresie *sportu, turystyki, rekreacji i hobby* (93%, głównie za sprawą stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych), a następnie *edukacji i wychowania, badań naukowych* (83%). Drugą, choć 3-krotnie rzadziej wskazywaną grupą odbiorców pod względem odsetka organizacji, które kierowały do niej działania, były osoby z niepełnosprawnościami (24%). Niepełnosprawni byli głównymi odbiorcami usług organizacji działających w obszarze *ochrony zdrowia* (69%).

Tablica 3.4. Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe kierujące działania pomocowe systematycznie według grup beneficjentów oraz głównej dziedziny działalności* w 2010 r. (w %)

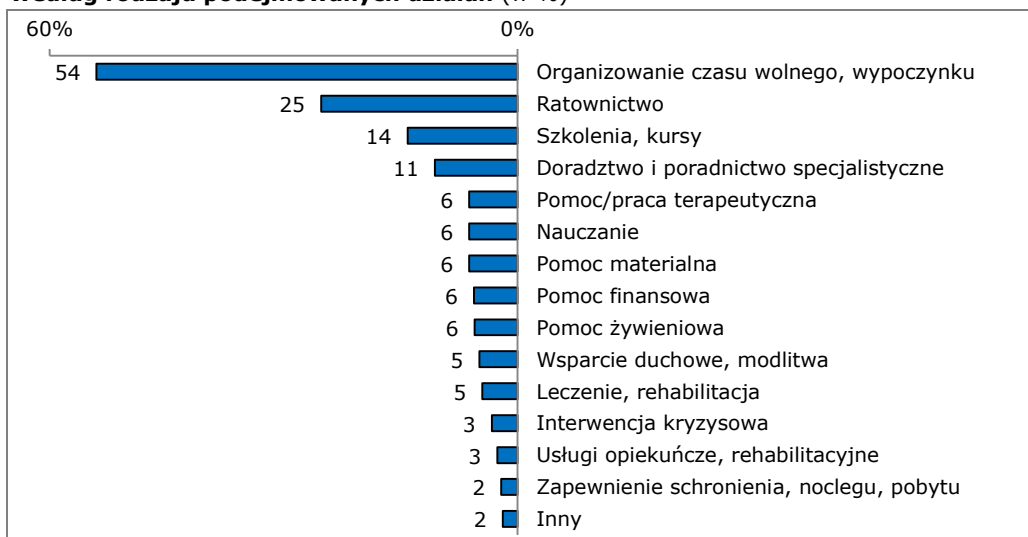
Wyszczególnienie	Ogółem	Ochrona zdrowia	Kultura i sztuka	Ratownictwo	Edukacja i wychowanie, badania naukowe	Sport, turystyka, rekreacja, hobby
Niepełnosprawni	24	69	23	23	17	9
Osoby w wieku emerytalnym	22	35	46	54	14	10
Osoby niesamodzielne, przewlekłe lub nieuleczalnie chore	10	37	14	14	5	2
Bezdomni	4	10	#	#	#	#
Ofiary przemocy	4	12	#	#	#	#
Bezrobotni	10	11	12	19	7	3
Ubodzy	11	15	12	15	9	4
Wychodzący z uzależnienia (w tym członkowie ich rodzin)	7	18	8	7	4	2
Dzieci i młodzież	76	28	73	60	83	93
w tym ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym	21	14	24	15	20	19
Osoby samotnie wychowujące dzieci	10	13	12	16	9	4

* W tabeli przedstawiono dziedziny działalności, w zakresie których działało najwięcej organizacji.

Procent niższy niż 0,5.

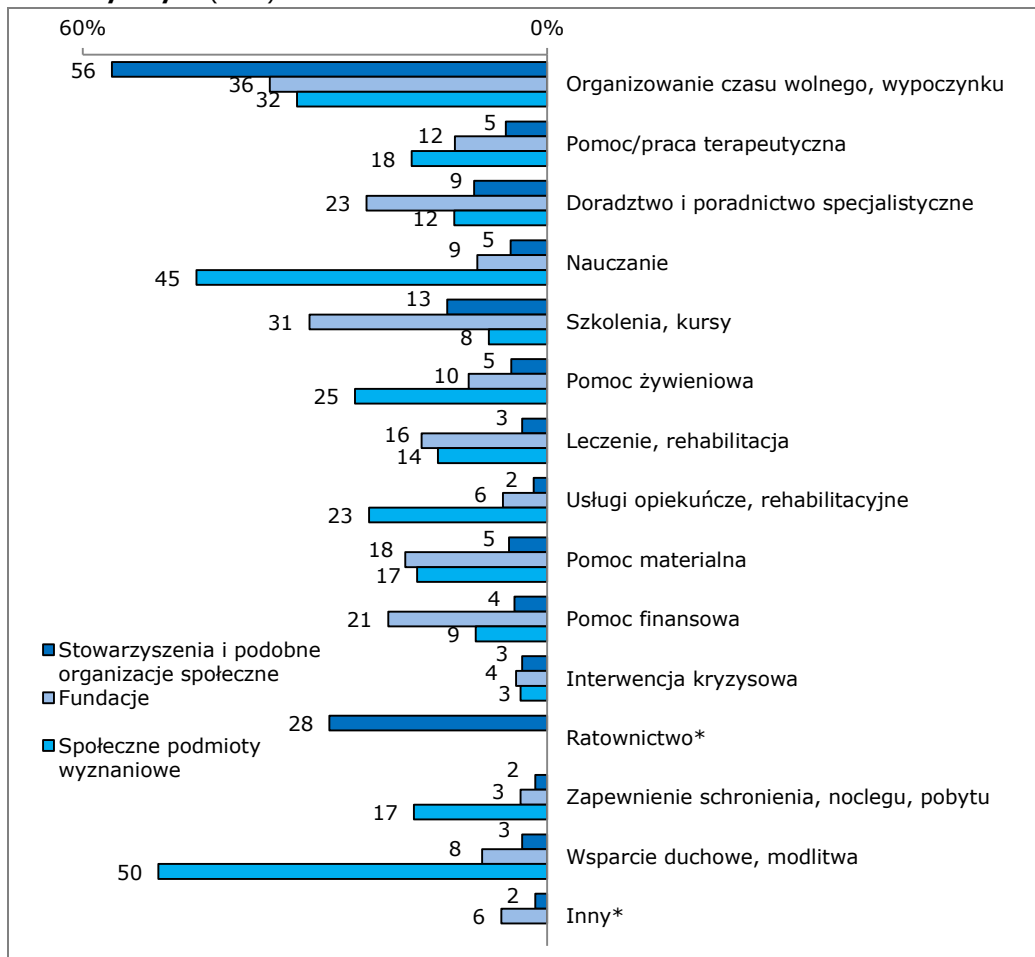
Formy działań kierowanych do beneficjentów indywidualnych

Wykres 3.14. Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe działające w 2010 r. na rzecz osób fizycznych według rodzaju podejmowanych działań (w %)

Do najczęstszych działań podejmowanych przez fundacje, stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne oraz społeczne podmioty wyznaniowe na rzecz osób fizycznych należało organizowanie czasu wolnego i wypoczynku. Ponad połowa objętych sprawozdaniem SOF-1 organizacji zadeklarowała ten rodzaj działalności, co związane było z dominującą grupą odbiorców ich działań (dzieci i młodzież).

Wykres 3.15. Odsetek stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według formy prawnej oraz rodzaju podejmowanych działań na rzecz osób fizycznych (w %)

*Nie uwzględniono na wykresie ze względu na małą liczebność (<50 jednostek).

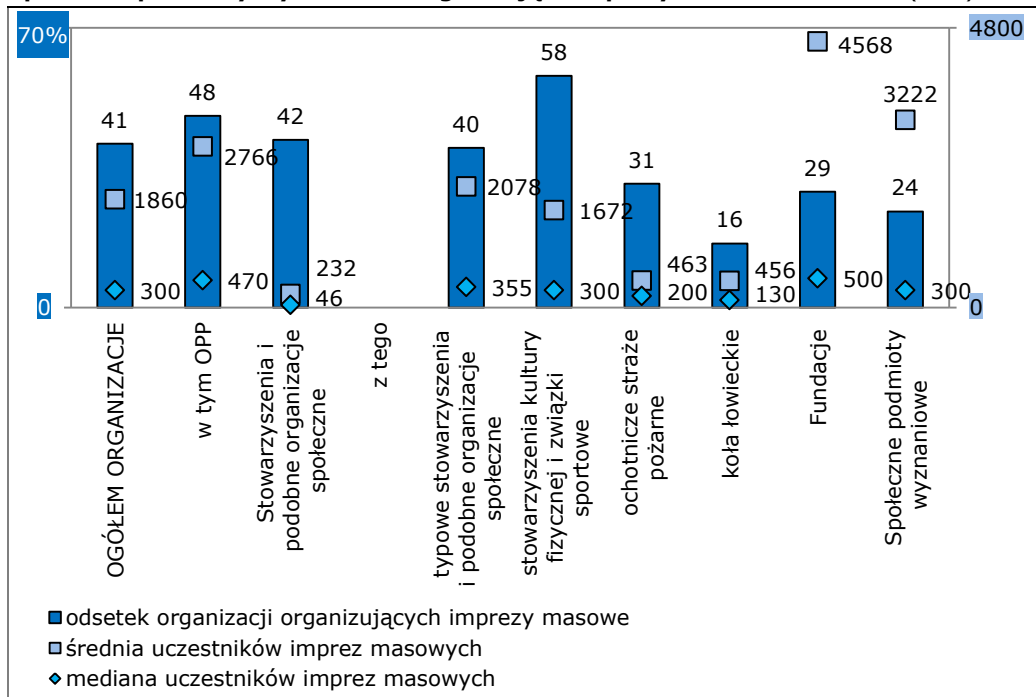
Ponad 2-krotnie rzadziej organizacje udzielały wsparcia osobom fizycznym w formie ratownictwa (25%), a jeszcze rzadziej – szkoleń i kursów (14%), a następnie – doradztwa i poradnictwa specjalistycznego (11%). Gdy zestawimy ze sobą rodzaje organizacji, to praktykowane formy pomocy obrazują zróżnicowanie specyfiki ich działalności. Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne częściej niż inne podmioty

zajmowały się organizowaniem czasu wolnego i wypoczynku (56%) – za sprawą stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych, a także ratownictwem (28%) – za sprawą ochotniczych straży pożarnych. Fundacje częściej oferowały beneficjentom: szkolenia i kursy (31%), doradztwo i poradnictwo specjalistyczne (23%), pomoc finansową (21%) i materialną (18%), a także leczenie i rehabilitację (16%). Natomiast społeczne podmioty wyznaniowe zdecydowanie wyróżniały się w takich formach działań jak wsparcie duchowe, modlitwa (50%), nauczanie (45%), a następnie pomoc żywieniowa (25%), usługi opiekuńcze i rehabilitacyjne (23%), pomoc/praca terapeutyczna (18%).

Uczestnicy imprez masowych

Obok omówionych powyżej działań kierowanych do konkretnych beneficjentów indywidualnych badane stowarzyszenia, podobne organizacje społeczne, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe podejmują też inicjatywy adresowane do dużych grup ludności, takie jak: koncerty, zawody sportowe, pikniki, festyny, odpusty parafialne, manifestacje itp. W 2010 r. 4 na 10 z omawianych organizacji (blisko 31 tys.) zorganizowało w ramach swojej działalności statutowej przynajmniej jedną imprezę o charakterze masowym². Organizacji takich imprez zdecydowanie częściej podejmowały się stowarzyszenia kultury fizycznej (58%), natomiast wyraźnie rzadziej były to społeczne podmioty wyznaniowe (24%) czy koła łowieckie (16%).

Wykres 3.16. Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe organizujące imprezy masowe w 2010 r. (w %)

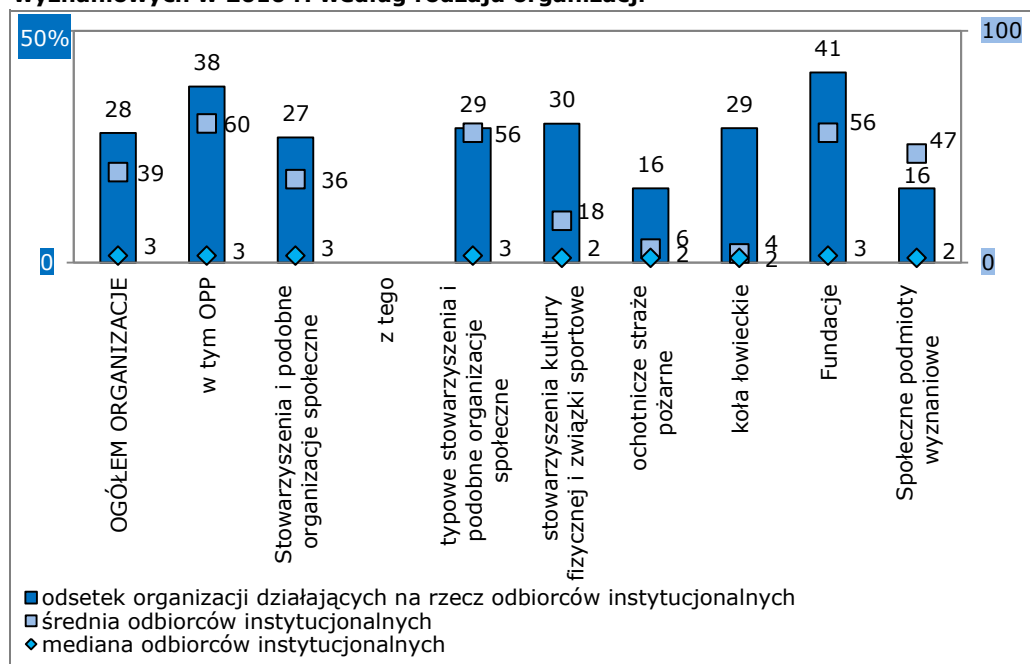
² Za imprezę o charakterze masowym uznano imprezę o liczbie uczestników powyżej 100 osób.

W imprezach masowych organizowanych w ciągu całego roku przez jedną organizację średnio uczestniczyło 1,9 tys. osób, jednak w połowie tych organizacji liczba odbiorców imprez masowych nie przekroczyła 0,3 tys. Zdecydowanie najwięcej osób przeciętnie brało udział w wydarzeniach organizowanych przez fundacje – 4,6 tys. osób, zaś najmniej w tych, których inicjatorami były koła łowieckie i ochotnicze straże pożarne – w obu grupach średnia wyniosła 0,5 tys. osób.

W strukturze podmiotów organizujących imprezy masowe ze względu na dziedzinę ich działalności wyraźnie wyróżniają się organizacje zajmujące się *sportem, turystyką, rekreacją, hobby* – stanowiły one 43% tej zbiorowości, co jest związane z ponadprzeciętną aktywnością stowarzyszeń kultury fizycznej (organizacja zawodów sportowych). Relatywnie wysoki udział w tej strukturze (po 15%) mają także podmioty działające w obszarze ratownictwa (organizujące np. festyny z pokazami ratownictwa) i kultury (nastawione w dużej mierze na organizację wystaw czy występów artystycznych).

Beneficjenci instytucjonalni

Wykres 3.17. Statystyki liczby beneficjentów instytucjonalnych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji oraz społecznych podmiotów wyznaniowych w 2010 r. według rodzaju organizacji

Organizacje objęte badaniem na formularzu SOF-1 nie tylko wyraźnie rzadziej działały na rzecz osób prawnych (28%) niż osób fizycznych (75%), ale również średnia liczba ich beneficjentów instytucjonalnych była niższa niż beneficjentów indywidualnych. Organizacje te dostarczały w 2010 r. dobra lub usługi średnio 39 instytucjom, firmom lub organizacjom, przy czym połowa z tych jednostek miała nie więcej niż 3 odbiorców

instytucjonalnych. Biorąc pod uwagę formę prawną badanych organizacji, najwyższą średnią odbiorców instytucjonalnych charakteryzowały się fundacje (56), następnie społeczne podmioty wyznaniowe (47) i stowarzyszenia oraz podobne organizacje społeczne (36). W przypadku jednostek ze statusem organizacji pożytku publicznego przeciętna liczba beneficjentów instytucjonalnych osiągnęła wartość najwyższą – 60.

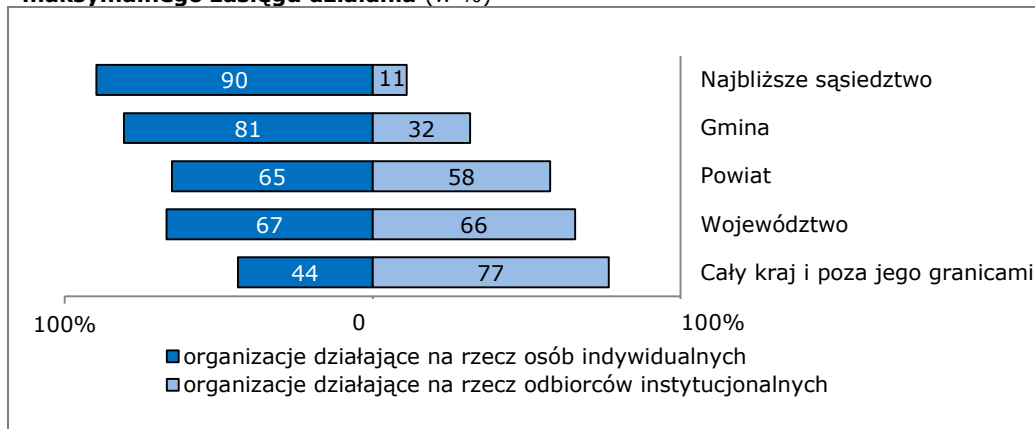
3.4.3 Beneficjenci organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców

Większa część badanych organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (70%) kierowała swoje działania do osób indywidualnych niż do odbiorców instytucjonalnych (48%). Jednak działalność na rzecz beneficjentów instytucjonalnych była wśród organizacji badanych przy wykorzystaniu formularza SOF-4 wyraźnie bardziej rozpowszechniona niż wśród podmiotów badanych formularzem SOF-1 (o 20 p. proc.). Na wysoki udział podmiotów adresujących swoje działania do konkretnych osób duży wpływ miały relatywnie liczne kółka rolnicze, spośród których taką działalność prowadziło aż 91% jednostek. Natomiast wśród pozostałych organizacji samorządowych i pracodawców częściej prowadzono działania na rzecz odbiorców instytucjonalnych (71%) niż indywidualnych (55%). Charakterystyczne dla omawianej zbiorowości jest nakierowanie działań na swoich członków. Widoczne było ono zarówno wśród kółek rolniczych (68% działało na rzecz należących do nich osób), jak i w pozostałych organizacjach samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (64% działało na rzecz podmiotów w nich zrzeszonych).

Tablica 3.5. Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców działające w 2010 r. na rzecz beneficjentów

Działania na rzecz beneficjentów	Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców		
	razem	kółka rolnicze	pozostałe
OGÓLEM ORGANIZACJE	3,6 tys.	1,4 tys.	2,1 tys.
% w kolumnie			
Działające na rzecz odbiorców instytucjonalnych	48	14	71
w tym:			
podmiotów zrzeszonych w ramach jednostki	40	5	64
podmiotów nie zrzeszonych, ale należących do branż, na rzecz których działała jednostka	15	5	22
innych podmiotów	5	5	5
Działające na rzecz osób indywidualnych	70	91	55
w tym:			
będących członkami jednostki	53	68	43
nie będących członkami jednostki, ale należących do środowiska zawodowego, w którego obszarze działała	19	20	18
należących do społeczności lokalnej w miejscowości (gminie), w której siedzibę ma organizacja	29	51	14
innych osób	1	1	2

Wykres 3.18. Odsetek organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców działających w 2010 r. na rzecz beneficjentów według maksymalnego zasięgu działania (w %)

Liczebność organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców działających na rzecz osób indywidualnych i odbiorców instytucjonalnych różnicuje się ze względu na maksymalny terytorialny zasięg działania organizacji. Im szerszy zasięg działania badanych organizacji, tym więcej w danej grupie podmiotów świadczących usługi beneficjentom instytucjonalnym, a mniej osobom fizycznym. Warto dodać, że organizacje działających na rzecz obydwu rodzajów beneficjentów było najwięcej wśród tych, które swoim zasięgiem działania obejmowały województwo (35%), następnie powiat (26%) oraz cały kraj (22%). W przypadku najwęższych zasięgów działania, wśród organizacji działających na poziomie gminy tylko 16% działało dla obydwu typów beneficjentów, zaś na poziomie najbliższego sąsiedztwa zaledwie 5% organizacji.

Rozdział 4.

Ekonomiczny wymiar działalności badanych organizacji

4.1. Zasoby pracy

4.1.1 Praca płatna

Zatrudnienie etatowe

W świetle zgromadzonych danych w organizacjach trzeciego sektora praca płatna nie jest niezbędnym zasobem do prowadzenia działalności. Większość spośród badanych organizacji w ogóle nie korzystała z takiej pracy (62%), zaś wśród pozostałych popularniejsze było korzystanie wyłącznie z pracy świadczonej w ramach umów cywilnoprawnych (22%) niż zatrudnianie personelu etatowego (16%). Jedynie co 50-ta organizacja była relatywnie duża z punktu widzenia potencjału zatrudnieniowego – 2% badanych podmiotów zatrudniało w ramach umów o pracę co najmniej 20 osób. Najczęściej własnych pracowników etatowych miały społeczne podmioty wyznaniowe, natomiast najrzadziej ochotnicze straże pożarne, a następnie koła łowieckie.¹

Łącznie we wszystkich badanych organizacjach trzeciego sektora na koniec 2010 r. w ramach stosunku pracy zatrudnionych było 132,5 tys. osób, w tym dla 111,8 tys. osób organizacje te stanowiły główne miejsce pracy. Biorąc pod uwagę liczbę osób zatrudnionych na etacie przez badane organizacje, można wyliczyć ich łączny udział wśród pracujących. W stosunku do przeciętnej liczby osób pracujących w gospodarce narodowej zatrudnienie w objętych badaniami na formularzach SOF-1 oraz SOF-4 sektorze na dzień 31 grudnia 2010 r. stanowiło 0,8%, a w stosunku do zatrudnienia na podstawie stosunku pracy – 1,1%.²

Gdyby potraktować badany trzeci sektor jako jednego pracodawcę, to wyprzedziłby on wszystkich największych pracodawców w gospodarce narodowej. Zatrudnienie w jego ramach znalazło o 1/3 osób więcej niż u największego pracodawcy z sektora publicznego i aż o 100 tys. osób więcej niż u największego pracodawcy z sektora prywatnego.

¹ Szerzej o strukturze badanych organizacji ze względu na klasy zatrudnienia w Rozdziale 2, s. 31.

² Wskaźniki obliczone w oparciu o informacje o głównym miejscu pracy z wyników badań SOF-1 i SOF-4 za 2010 r. oraz dane o przeciętnej liczbie pracujących i przeciętnym zatrudnieniu w gospodarce narodowej z: *Rocznik Statystyczny RP 2011*, Warszawa 2011, s.42

Ze względu na powszechność zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy, przeciętna liczba zatrudnionych w trzecim sektorze w całym 2010 r. była niższa od liczby osób pracujących na koniec roku i wyniosła 114,4 tys. etatów.

Tablica 4.1. Zatrudnienie etatowe w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.

Rodzaje organizacji	Odsetek organizacji, które korzystały z pracy etatowej	Wolumen pracy świadczonej w ramach stosunku pracy			
		suma:		średnia*	mediana*
		w tys. etatów	% w kolumnie		
OGÓŁEM ORGANIZACJE	16,3	114,4	100	8,3	2,0
w tym OPP	34,1	32,2	28	12,5	3,0
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	11,7	55,9	49	6,6	2,0
z tego:					
typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	18,2	48	42	8,0	2,0
stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	9,2	7	6	3,6	1,3
ochotnicze straże pożarne	0,3	0,2	#	1,5	1,0
koła łowieckie	15,2	0,7	1	1,7	0,5
Fundacje	30,6	16,8	15	7,4	2,0
Społeczne podmioty wyznaniowe	78,9	33,2	29	22,7	11,2
Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców	43,2	8,6	7	5,5	2,0
z tego:					
kółka rolnicze	10,1	0,4	#	2,5	1,5
pozostałe	65,5	8,2	7	5,8	2,1

* Średnia i mediana zostały obliczone dla organizacji, które w 2010 r. korzystały z pracy etatowej.

Zarówno rozpowszechnienie zatrudnienia etatowego w poszczególnych rodzajach badanych organizacji, jak i rozkład potencjału zatrudnieniowego w tej zbiorowości był bardzo nierównomierny. O pierwszym zjawisku świadczą duże różnice w odsetku podmiotów posiadających personel zatrudniony na umowy o pracę. Najwyższy udział jednostek zatrudniających odnotowano wśród społecznych podmiotów wyznaniowych (79%), a następnie w organizacjach samorządu gospodarczego, zawodowego, i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (66%), zaś wśród najliczniejszej zbiorowości, jaką były stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, był on kilkakrotnie niższy (12%).

O nierównomiernym rozkładzie zatrudnienia świadczy natomiast duża różnica pomiędzy średnią a medianą liczby zatrudnionych. I tak wśród organizacji, które zadeklarowały posiadanie pracowników zatrudnionych w ramach stosunku pracy przeciętna liczba etatów w 2010 r. wyniosła 8, podczas gdy połowa z tych organizacji

dysponowała nie więcej niż 2 etatami. Zróżnicowanie rozkładu zatrudnienia etatowego przedstawiono w Tabelcy 4.1.

Zatrudnienie pozaetatowe

Opisując korzystanie z pracy płatnej w badanych organizacjach trzeciego sektora, trzeba uwzględnić nietypowo dużą w porównaniu z innymi podmiotami gospodarki narodowej rolę zatrudnienia pozaetatowego. Pracę w formie umów cywilnoprawnych, tj. umów-zleceń, umów o dzieło i pokrewnych, świadczyło 390 tys. osób, które równocześnie nie pozostawały z tymi organizacjami w stosunku pracy. Dla 6% (24 tys.) spośród tych osób praca pozaetatowa była głównym źródłem utrzymania.

Tabelca 4.2. Zatrudnienie pozaetatowe w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.

Rodzaje organizacji	Odsetek organizacji, które korzystały z pracy pozaetatowej	Wolumen etatów przeliczeniowych pracy świadczonej w ramach umów cywilnoprawnych			
		suma:		średnia*	mediana*
		w tys. etatów	% w kolumnie		
OGÓŁEM ORGANIZACJE	33,6	76,0	100	2,2	0,4
w tym OPP	55,5	14,7	19	3,0	0,7
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	31,1	53,1	70	1,9	0,3
z tego:					
typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	39,7	40,3	53	2,5	0,4
stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	35,6	11,8	16	1,3	0,3
ochotnicze straże pożarne	7,0	0,4	1	0,3	0,1
koła łowieckie	31,3	0,5	1	0,4	0,1
Fundacje	50,6	15,5	20	3,7	0,7
Społeczne podmioty wyznaniowe	45,0	2,1	3	2,0	0,5
Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców	41,5	5,3	7	2,8	0,4
z tego:					
kółka rolnicze	18,0	0,1	#	0,3	0,2
pozostałe	57,4	5,2	7	3,4	0,5

* Średnia i mediana zostały obliczone dla organizacji, które w 2010 r. korzystały z pracy pozaetatowej.

Gdy całą pracę świadczoną w ramach umów cywilnoprawnych przeliczy się na etaty, w oparciu o koszty wynagrodzeń z tego tytułu³, to okazuje się, że jej wolumen

³ Zatrudnienie pozaetatowe w etatach przeliczeniowych zostało oszacowane poprzez podzielenie sumy rocznych wynagrodzeń z tytułu umów cywilnoprawnych przez 12 miesięcy i średnie miesięczne

wynosi 76,0 tys. etatów przeliczeniowych, a więc powiększa zasoby pracy etatowej o prawie 40%.

W jednostkach trzeciego sektora rozpowszechnienie stosowania pracy na umowy cywilnoprawnych było 2-krotnie częstsze niż pracy etatowej. Co najmniej jedną umowę-zlecenie lub o dzieło w 2010 r. podpisała 1/3 badanych organizacji. Z pracy pozaetatowej korzystała ponad połowa organizacji mających status pożytku publicznego (56%). Równie często była ona wykorzystywana wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (57%), a także wśród fundacji (51%). Natomiast najrzadziej pracę tego typu, podobnie zresztą jak pracę etatową, wykazywały ochotnicze straże pożarne (7%) i kółka rolnicze (18%). W większości rodzajów organizacji występowały wyraźnie wyższe odsetki organizacji korzystających z pracy pozaetatowej niż etatowej. Nietypową dla tego sektora sytuację obserwuje się w ramach zbiorowości społecznych podmiotów wyznaniowych – wśród nich o 34 p. proc. więcej jednostek zatrudniało pracowników etatowych niż korzystało z pracy pozaetatowej.

Drugą zbiorowością, w której częściej korzystano z pracy etatowej niż pozaetatowej są organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych – tu różnica w stosunku do ogółu badanych organizacji wyniosła 8 p. proc.

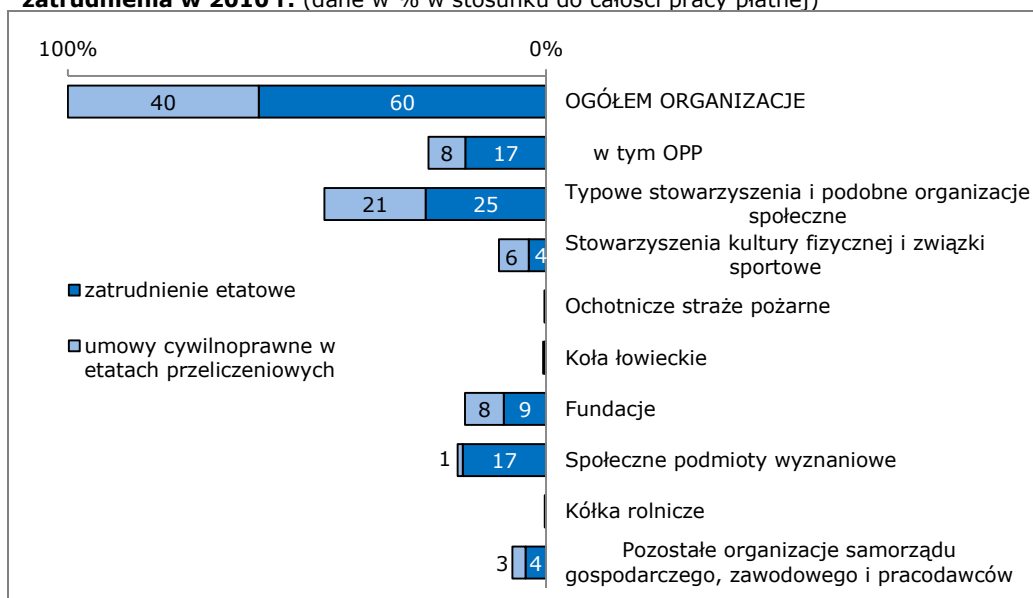
Dla jednostek korzystających z zatrudnienia pozaetatowego średnia liczba etatów przeliczeniowych generowanych przez jedną organizację stanowiła 2,4 etatu, ale połowa z tych podmiotów korzystała z nie więcej niż 0,4 etatu. Wartości średnie i mediany etatów przeliczeniowych zatrudnienia pozaetatowego według rodzajów organizacji przedstawione są w Tabelicy 4.2.

Struktura pracy płatnej

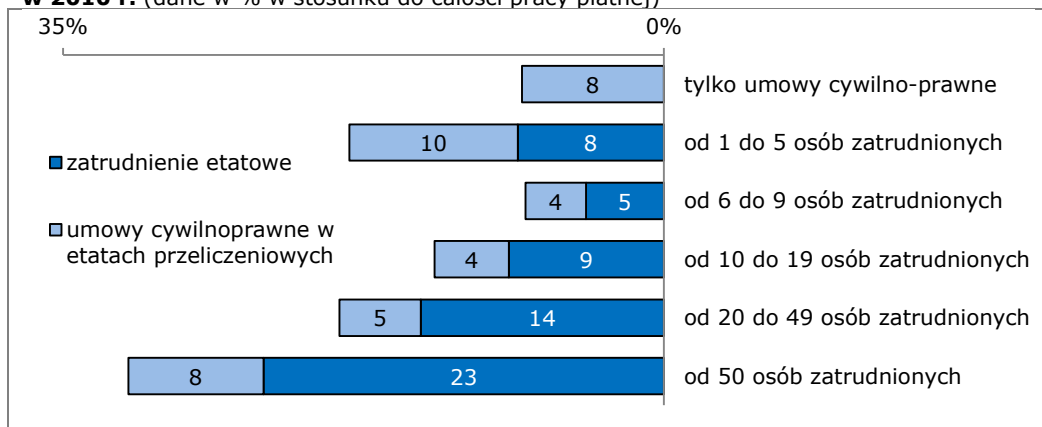
Całość pracy płatnej generowanej przez trzeci sektor w 2010 r. to 190,4 tys. etatów przeliczeniowych, przy czym zatrudnienie w ramach stosunku pracy stanowiło większą część wolumenu tej pracy (60%).

Największa część pracy płatnej świadczona była w ramach zbiorowości typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych (46%), a następnie w społecznych podmiotach wyznaniowych (18%). Udział społecznych podmiotów wyznaniowych w pracy płatnej był aż 8-krotnie wyższy niż udział tego typu podmiotów w zbiorowości aktywnych jednostek. Drugą zbiorowością wyraźnie „silniejszą” pod względem zasobów pracy płatnej w stosunku do swojej liczebności były inne niż kółka rolnicze organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców – miały one 4-krotnie wyższy udział w wolumenie pracy płatnej niż w liczbie podmiotów. Marginalne znaczenie pod względem wykorzystywania zasobów pracy płatnej miały natomiast ochotnicze straże pożarne, kółka łowieckie i kółka rolnicze – te trzy rodzaje organizacji łącznie stanowiły 23% jednostek badanej zbiorowości, a generowały jedynie 1% pracy płatnej.

Wykres 4.1. Struktura pracy płatnej według rodzaju organizacji i rodzaju zatrudnienia w 2010 r. (dane w % w stosunku do całości pracy płatnej)

Wykres 4.2. Struktura pracy płatnej według klas zatrudnienia i rodzaju zatrudnienia w 2010 r. (dane w % w stosunku do całości pracy płatnej)*

*Ze względu na zaokrąglenia procenty na wykresie nie sumują się dokładnie do 100%.

Analizując zasoby pracy płatnej, z której korzystają organizacje trzeciego sektora, możemy zaobserwować bardzo duże zróżnicowanie w obrębie badanej zbiorowości. Choć organizacje o liczbie pracowników przekraczającej 20 osób stanowiły jedynie 2% wszystkich podmiotów, to dysponowały one aż połową wolumenu pracy płatnej wykonywanej w badanym trzecim sektorze. Kolejne 4% organizacji stanowiły te, które zatrudniały między 6 a 19 osób i generowały 22% pracy płatnej, zaś 11% grupa podmiotów posiadających do 5 pracujących – 18%. Ponadto im niższa klasa zatrudnienia, tym wyższy w jej ramach udział pracy pozaetatowej w całości pracy płatnej.

Struktura pracy płatnej wyraźnie odbiegała od struktury liczebności badanego trzeciego sektora również w zakresie rodzaju miejscowości, w której mieściła się siedziba organizacji. Organizacje ulokowane w miastach na prawach powiatu korzystały w 2010 r. z 2-krotnie wyższych zasobów pracy płatnej niż ich udział w badanej populacji (73% wobec 36%), zaś organizacje wiejskie z 4-krotnie mniejszych niż analogiczny udział (10% wobec 40%).

4.1.2 Praca społeczna

Dominująca część badanych organizacji trzeciego sektora zadeklarowała, że w 2010 r. korzystała z pracy społecznej (85%). Praca społeczna, nazywana też wolontariatem, wykonywana jest dobrowolnie i nieodpłatnie. Stanowiła ona dla większości organizacji podstawę prowadzenia działalności, gdyż – jak już wcześniej wspomniano – aż 62 % badanych jednostek w ogóle nie korzystało z pracy płatnej.

Z pracy społecznej najczęściej korzystały stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (86%), a spośród nich – koła łowieckie (95%) oraz ochotnicze straże pożarne (92%). Wysoki odsetek podmiotów korzystających z pracy społecznej wystąpił też wśród organizacji pożytku publicznego (88%). Niższy niż przeciętnie w sektorze udział organizacji mających wolontariuszy wystąpił wśród fundacji (77%) oraz organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (66%), zaś szczególnie niski odnotowano wśród społecznych podmiotów wyznaniowych (35%).

Czas, jaki osoby pracujące społecznie poświęcały na tego rodzaju aktywność w ciągu roku w ramach organizacji objętych badaniami z serii SOF odpowiadał zatrudnieniu 38,8 tys. pełnoetatowych pracowników. Natomiast średni wymiar czasu pracy społecznej, który przypadał na jedną organizację korzystającą z takiej pracy wyniósł prawie 0,5 etatu.

Największą część wolontariatu świadczone w stowarzyszeniach i podobnych organizacjach społecznych – w sumie było to około 32 tys. etatów przeliczeniowych, co stanowiło ponad 4/5 całej pracy społecznej wygenerowanej w trzecim sektorze w 2010 r. Należy jednak pamiętać, że tego typu organizacji jest w całej badanej zbiorowości najwięcej, a także najczęściej posiadały wolontariuszy. Wolumen wolontariatu generowany przez organizacje posiadające status pożytku publicznego stanowił nieco ponad 1/4 takiej pracy w badanym sektorze.

Najmniej pracy społecznej wykazały organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, a także społeczne podmioty wyznaniowe (odpowiednio 3% i 5%). Były to zarazem podmioty, które rzadziej niż inne organizacje deklaryowały korzystanie z pracy społecznej (około 1/3 podmiotów wyznaniowych i 2/3 organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców).

Tablica 4.3. Wolumen pracy społecznej świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.⁴

Rodzaje organizacji	Odsetek organizacji, które korzystały z pracy społecznej	Wolumen pracy społecznej w etatach przeliczeniowych ⁵			
		suma:		średnia**	mediana**
		w tys. etatów	% w kolumnie*		
	w %				
OGÓŁEM ORGANIZACJE	85	38,8	100	0,5	0,1
w tym OPP	88	10,4	27	1,4	0,1
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	86	31,7	82	0,5	0,1
z tego:					
typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	86	21,3	55	0,7	0,1
stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	86	5,8	15	0,3	0,1
ochotnicze straże pożarne	92	2,9	7	0,2	0,1
koła łowieckie	95	1,7	4	0,7	0,4
Fundacje	77	4,2	11	0,6	0,1
Społeczne podmioty wyznaniowe	35	1,8	5	1,0	#
Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców	66	1,1	3	0,3	#
z tego:					
kółka rolnicze	73	0,1	#	0,1	#
pozostałe	61	0,9	2	0,4	#

*Ze względu na zaokrąglenia procenty w kolumnie nie sumują się dokładnie do 100%.

** Średnia i mediana zostały obliczone dla organizacji, które w 2010 r. korzystały z pracy społecznej.

Czynnikiem różnicującym korzystanie z pracy społecznej jest rodzaj miejscowości, w której organizacja miała siedzibę – im bardziej zurbanizowany obszar, tym większy wymiar czasu pracy społecznej świadczonej w badanych organizacjach. Z analizy danych zebranych w badaniach serii SOF wynika, że najwięcej wolontariatu świadczonego w ramach

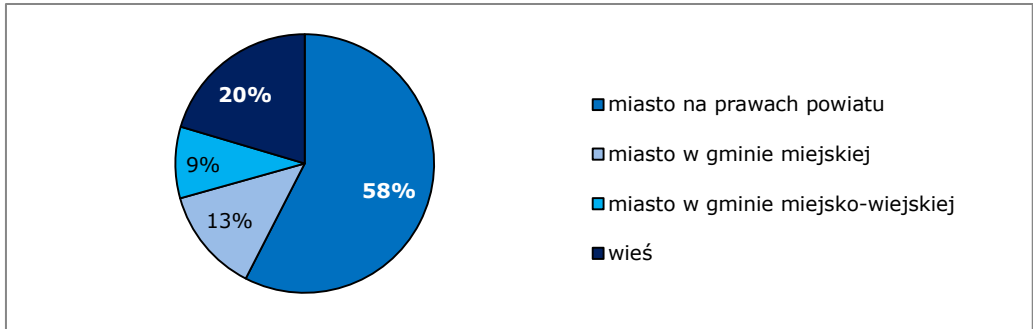
⁴ Przedstawione w tablicy dane na temat wolumenu pracy społecznej w badanych organizacjach trzeciego sektora należy traktować jako dolną granicę tego bardzo trudnego do oszacowania zjawiska. Na przykład skala pracy społecznej wykazanej przez stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne oraz fundacje (36 tys. etatów przeliczeniowych) była ponad 2-krotnie mniejsza niż oszacowanie uzyskane w badaniu reprezentatywnej próby (n=13,3 tys.) dorosłych mieszkańców Polski (*Wolontariat w organizacjach i inne formy pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym*

– 2011 pod red. Nałęcz S., Goś-Wójcicka K., GUS, Warszawa 2012, s.209). Różnica wynika przede wszystkim z tego, że organizacje wykazują głównie pracę społeczną tych osób, które poświęcają na nią relatywnie dużo czasu, natomiast w badaniu ludności zbierane są informacje także o wolontariacie mniejszej skali i nieregularnym. Drugim źródłem rozbieżności jest fakt, że sprawozdania na formularzach SOF kierowane są wyłącznie do organizacji zarejestrowanych i mających osobowość prawną, natomiast praca społeczna odbywa się także w organizacjach nieformalnych.

⁵ Etaty pracy społecznej zostały obliczone poprzez podzielenie deklarowanych przez organizacje godzin pracy społecznej świadczonej w 2010 r. przez 1679 (czas przepracowany na 1 zatrudnionego w 2010 r.; za: *Zatrudnienie i wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2011, tabl. 7, s.27).

organizacji mających swoje siedziby w miastach, gdzie kumulowało się około 80% pracy społecznej, przy czym podmioty ulokowane w miastach stanowiły 58% całej zbiorowości zbadanych w 2010 r. organizacji.

Wykres 4.3. Struktura wolumenu pracy społecznej świadczonej w ramach organizacji trzeciego sektora w 2010 r. według siedziby organizacji

Tablica 4.4. Struktura pracy społecznej w badanych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r. według maksymalnego terytorialnego zasięgu działalności organizacji*

Zasięg terytorialny działalności	Organizacje, które korzystały z pracy społecznej (w %)	Praca społeczna (w %)
najbliższe sąsiedztwo	9	3
gmina	29	14
powiat	24	16
województwo	18	29
cały kraj	15	25
wykraczający poza granice kraju	6	13

*Ze względu na zaokrąglenia procenty w kolumnach nie sumują się dokładnie do 100%.

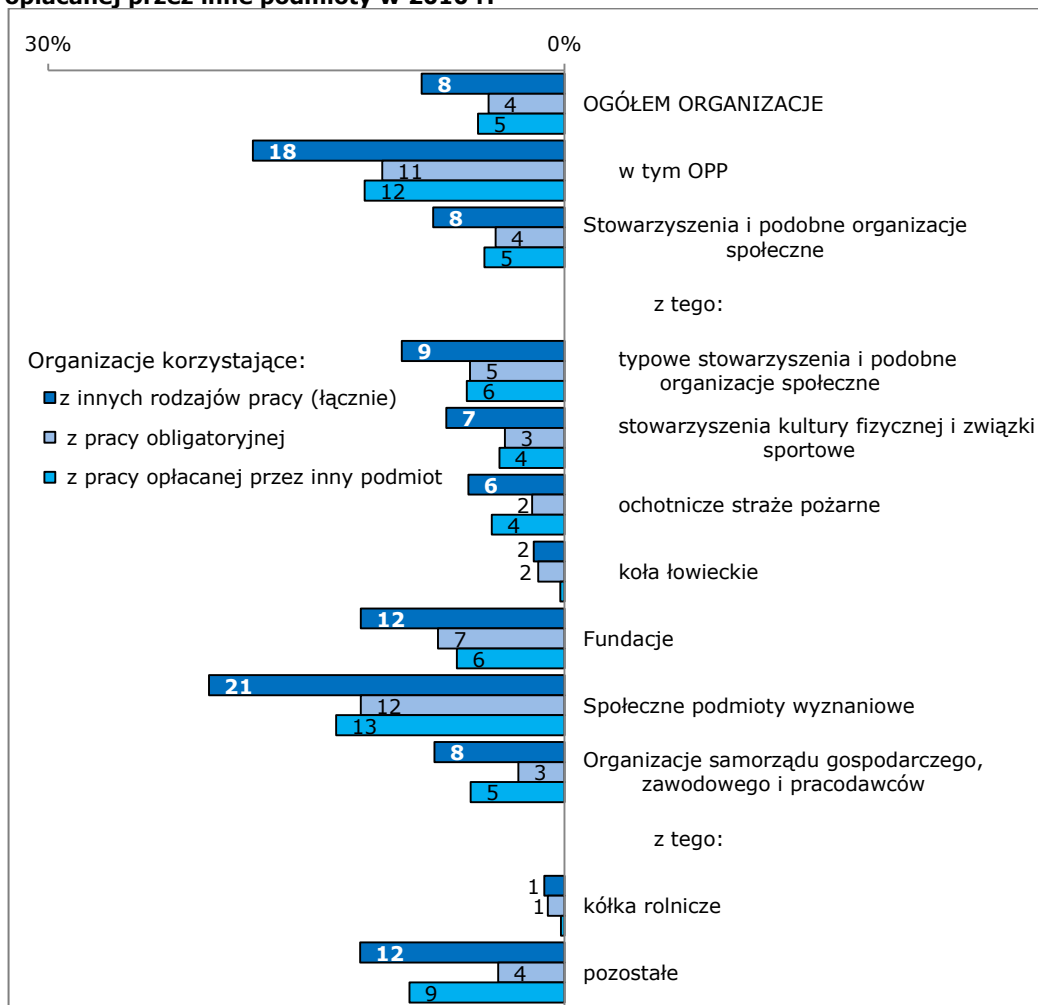
Zasięg działalności organizacji także był czynnikiem różnicującym korzystanie z pracy wolontariuszy – im był on szerszy, tym większy wolumen pracy społecznej generowanej w danej grupie organizacji. Podmioty, które swoją działalnością obejmowały cały kraj, a niekiedy także wykraczały poza jego granice, generowały 38% całej pracy społecznej, przy czym stanowiły zaledwie 21% zbiorowości badanych organizacji.

4.1.3 Inne rodzaje pracy nieopłacanej przez organizacje

Specyfiką trzeciego sektora jest nie tylko duże znaczenie, jakie dla jego działalności ma praca społeczna, ale także korzystanie z innych rodzajów pracy nieopłacanej przez badane organizacje:

- 1) pracy obowiązkowej – osoby, które wykonywały ją w ramach organizacji nieodpłatnie, były do tej pracy zobowiązane przez instytucje zewnętrzne, takie jak szkoła lub sąd, czyli nie miała ona charakteru dobrowolnego;
- 2) pracy opłacanej przez inne podmioty – osoby ją wykonujące dostawały za nią wynagrodzenie od swojego pracodawcy bądź innej instytucji, a nie od badanej organizacji non-profit.

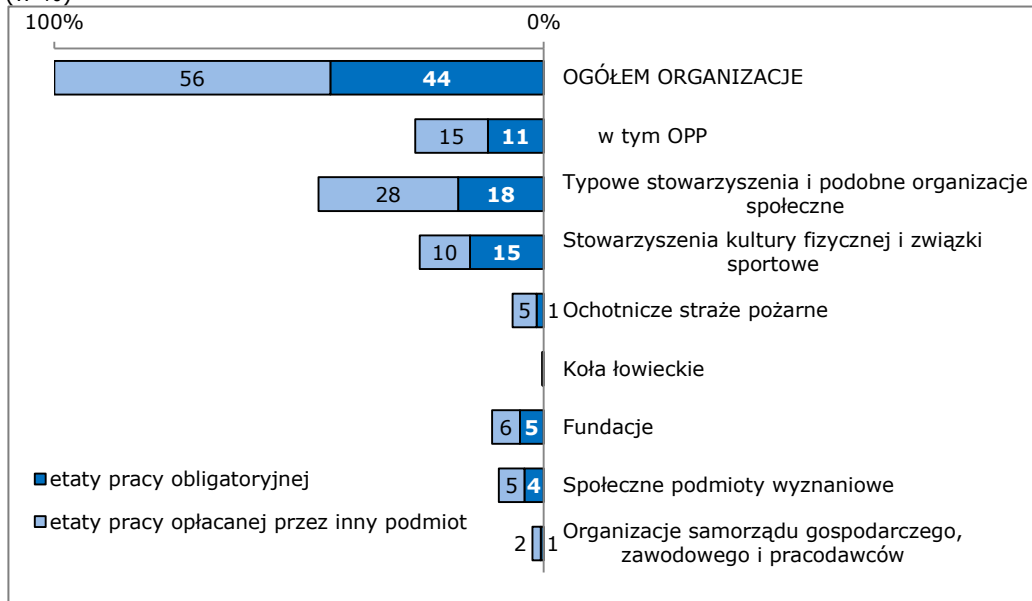
Wykres 4.4. Odsetek organizacji, które korzystały z pracy obowiązkowej lub pracy opłacanej przez inne podmioty w 2010 r.

Co 12 organizacja objęta badaniem SOF-1 lub SOF-4 korzystała z innych niż praca płatna lub społeczna rodzajów pracy. Nieco częściej organizacje dysponowały pracownikami opłacanymi przez inne podmioty (5%) niż osobami zobowiązanymi do pracy nieodpłatnej (4%). Największa część podmiotów wykorzystujących inne niż praca płatna lub społeczna zasoby odnotowano wśród społecznych podmiotów wyznaniowych (21%), a także organizacji pożytku publicznego (18%). Dość wysokim odsetkiem korzystania z innych rodzajów pracy charakteryzowały się też fundacje oraz organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (odpowiednio 12% i 8%). W najmniejszym stopniu z pracy obligatorycznej bądź opłacanej przez inne podmioty korzystały kółka rolnicze (1%) oraz koła łowieckie (2%).

Łączny wolumen pracy wykonywanej w takich formach w 2010 r. we wszystkich jednostkach objętych badaniami z serii SOF-1 wyniósł prawie 20 tys. etatów. Osoby zobowiązane do pracy w badanych organizacjach przez inny podmiot – np. studenci, którzy odbywali praktyki niezbędne do ukończenia studiów bądź osoby świadczące pracę społecznie użyteczną na mocy wyroku sądu – wygenerowały łącznie pracę odpowiadającą około 8,7 tys. etatów, przy czym korzystało z niej około 3,5 tys. podmiotów, stanowiących 5% całej populacji badanych organizacji trzeciego sektora. Osoby, które świadczyły pracę w ramach organizacji i otrzymywały za nią wynagrodzenie od pracodawcy lub odbywały staż płatny z urzędu pracy wygenerowały nieco ponad 11 tys. etatów pracy, z której skorzystało również 5% wszystkich zbadanych organizacji.

Wykres 4.5. Struktura innych rodzajów pracy świadczonej w organizacjach w 2010 r. (w %)

Największa część pracy nieopłacanej przez organizacje, innej niż wolontariat, była wykonywana w grupie podmiotów najliczniej reprezentowanych w zbadanej zbiorowości, czyli w typowych stowarzyszeniach i podobnych organizacjach społecznych (46% tego

rodzaju pracy wykonywanej w objętym badaniami trzecim sektorze, podczas gdy organizacje te stanowiły 40% jednostek w sektorze), a następnie w stowarzyszeniach kultury fizycznej i związkach sportowych (25% wolumenu tej pracy wobec 23% udziału jednostek).

Większy udział pracy obligatoryjnej w całości pracy nieopłacanej przez organizacje innej niż wolontariat odnotowano wśród kół wiejskich, organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych, a także wśród stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych. Stanowiła ona około 2/3 pracy nieodpłatnej nie będącej wolontariatem. Natomiast większym udziałem pracy opłacanej przez inne podmioty (po około 3/4) charakteryzowały się ochotnicze straże pożarne oraz kółka rolnicze.

4.1.4 Całość pracy, z której korzystały badane organizacje

Zestawiając wolumen pracy płatnej, wolontariatu oraz pozostałej pracy nieopłacanej przez organizacje, można określić łączne zasoby pracy wykonywanej w ramach badanego trzeciego sektora w 2010 r.

Tablica 4.5. Praca świadczona w badanym trzecim sektorze w 2010 r.*

Wolumen pracy w etatach przeliczeniowych		
Rodzaj pracy:	w tys.	w %
Praca płatna	190,4	76%
z tego:		
etatowa (umowy o pracę)	114,4	46%
pozaetatowa (umowy cywilnoprawne)	76,0	31%
Praca społeczna (wolontariat)	38,8	16%
Inne rodzaje pracy nieopłacanej przez organizację	19,9	8%
z tego:		
obligatoryjna	8,7	3%
opłacana przez inny podmiot	11,2	5%
SUMA	249,1	100%

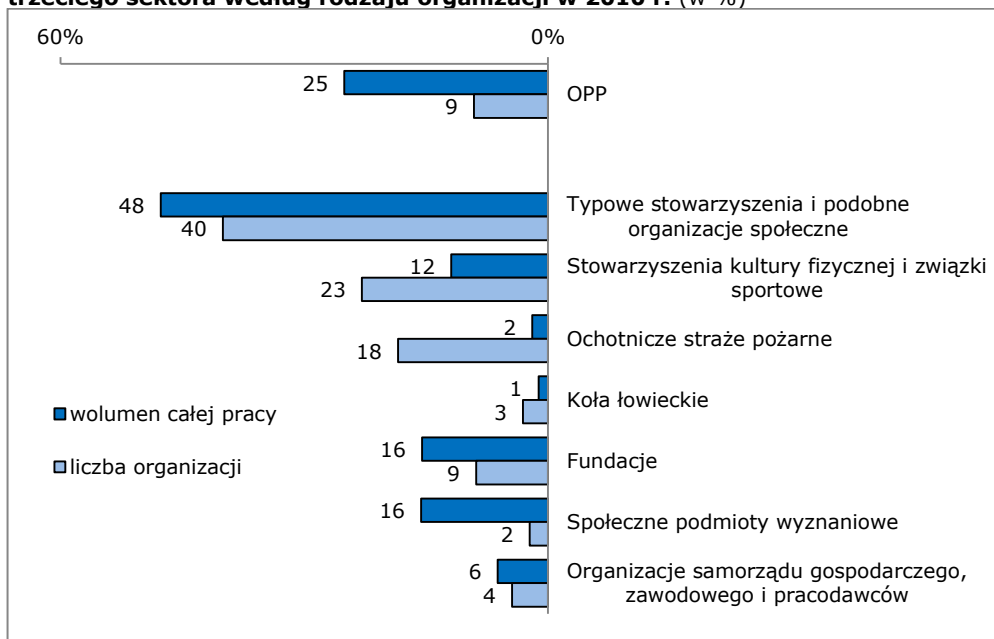
*Ze względu na zaokrąglenia procenty w kolumnie nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

Wolumen całej pracy zadeklarowanej przez badane organizacje wyniósł 249,1 tys. etatów przeliczeniowych. Wprawdzie największa część pracy w objętych badaniami SOF-1 i SOF-4 podmiotach wykonywana była w formie zatrudnienia etatowego, ale jej udział wynosił tylko 46%. Kolejnym dużym składnikiem była praca płatna wykonywana w oparciu o umowy cywilnoprawne (31%), zaś praca społeczna miała trzeci co do wielkości udział (16%) w całej pracy wykonywanej w badanych organizacjach trzeciego sektora. Najmniejsze znaczenie miały inne rodzaje pracy (łącznie 8%), z której nieco większą część stanowiła praca osób wynagradzanych nie przez organizację korzystającą z tej pracy, ale przez inny podmiot (5%) niż praca obligatoryjna (3%).

Najwięcej pracy, niezależnie od tego czy była to praca płatna czy nie, generowała najliczniejsza grupa organizacji, czyli typowe stowarzyszenia i podobne organizacje

społeczne. Korzystały one z prawie połowy zasobów pracy w sektorze. Kolejne grupy organizacji generujące dużą część całej pracy wykonywanej w jednostkach aktywnych w 2010 r. to podmioty posiadające status pożytku publicznego oraz fundacje (odpowiednio 25% i 16%). W zbadanej zbiorowości wyróżniały się natomiast społeczne podmioty wyznaniowe, które mimo że stanowią zaledwie 2% aktywnych organizacji, to generowały 16% całej pracy. Odwrotna sytuacja miała miejsce w ochotniczych strażach pożarnych, które będąc dość liczną grupą wśród wszystkich organizacji (stanowiły około 1/5 aktywnych podmiotów) korzystały z niewielkiej części pracy w sektorze (2%).

Wykres 4.6. Struktura całej pracy i liczebności badanych organizacji badanego trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r. (w %)*

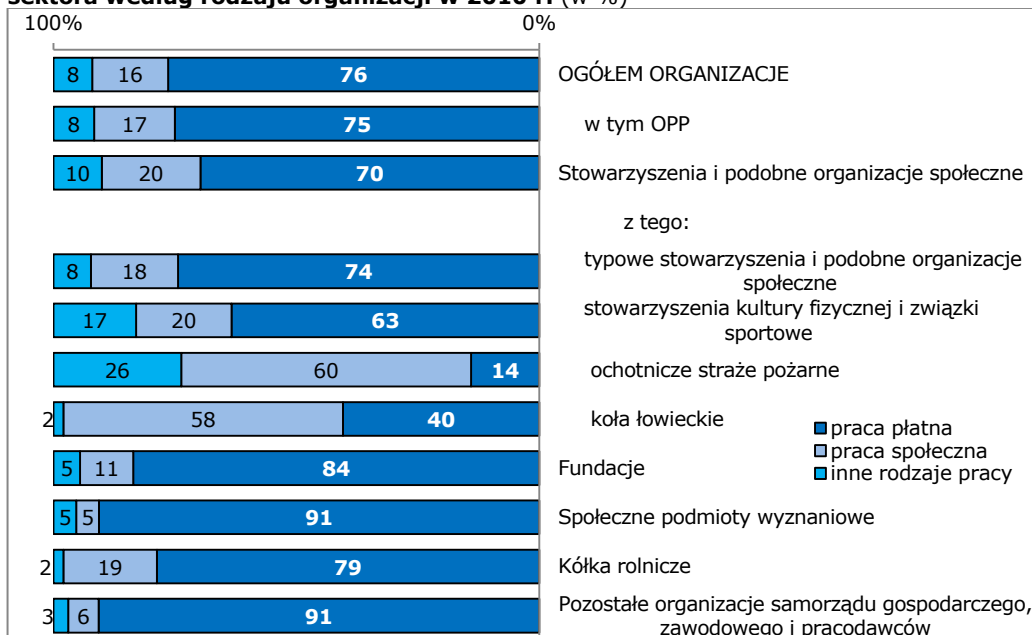
*Ze względu na zaokrąglenia procenty w seriach nie sumują się dokładnie do 100%.

W skali całego badanego trzeciego sektora przeważającą część pracy stanowiła praca płatna i wynosiła ona około 3/4 wolumenu całej pracy. Jeśli wziąć pod uwagę poszczególne rodzaje organizacji, to wyróżniały się ochotnicze straże pożarne i koła łowieckie, które opierały swoją działalność głównie na wolontariacie oraz innych rodzajach pracy nieopłacanej przez organizacje (odpowiednio 86% i 60%). Praca płatna stanowiła ponadprzeciętnie dużą część wśród społecznych podmiotów wyznaniowych, organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (po 91%), a także w fundacjach (84%).

Jeśli wziąć pod uwagę główną dziedzinę działalności statutowej organizacji, to najwięcej pracy wygenerowały organizacje zajmujące się *edukacją i wychowaniem, działalnością naukowo-badawczą*. Organizacje edukacyjne korzystały z 1/4 całej pracy świadczonej w trzecim sektorze i przeważała w nich praca płatna. Poza organizacjami zajmującymi się *ratownictwem* (najczęściej ochotnicze straże pożarne), relatywnie wysokim

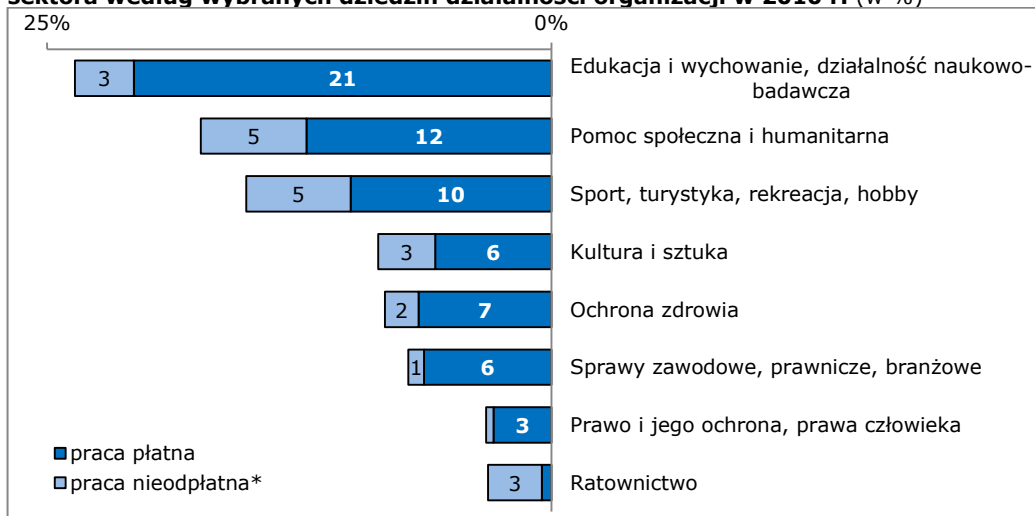
udziałem pracy nieodpłatnej w całej pracy charakteryzowały się także organizacje działające w zakresie *pomocy społecznej i humanitarnej* oraz *sportu turystyki, rekreacji i hobby*.

Wykres 4.7. Struktura całej pracy świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r. (w %)*

*Ze względu na zaokrąglenia procenty w wierszu nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

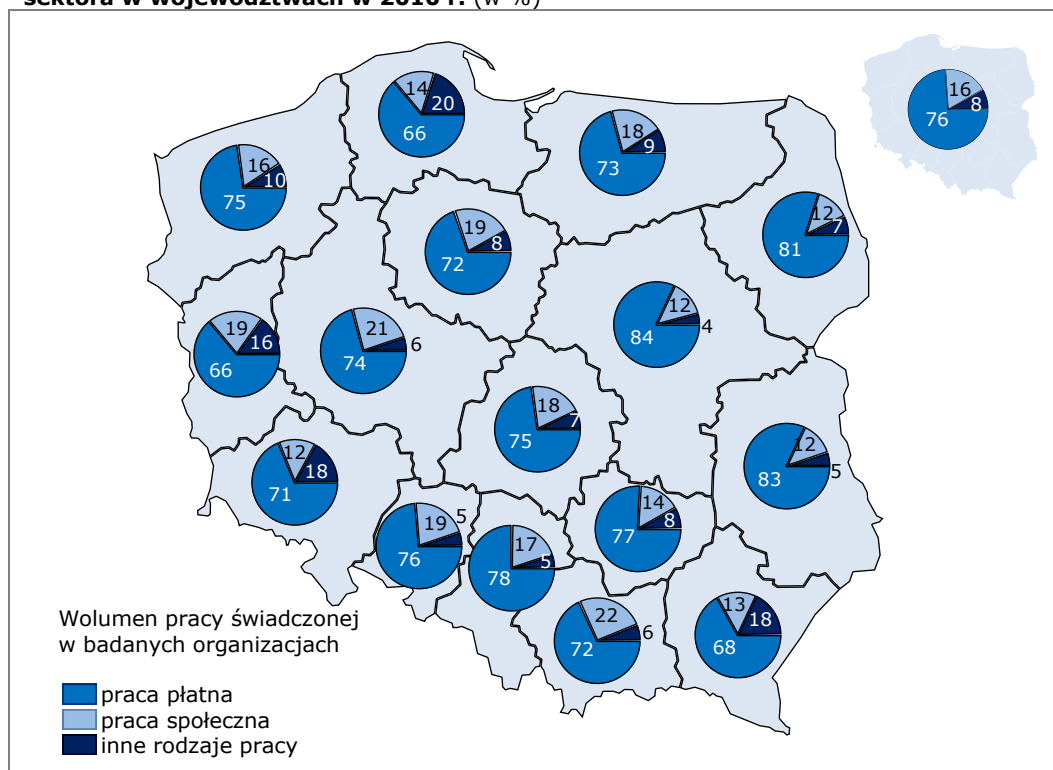
Wykres 4.8. Struktura całej pracy świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora według wybranych dziedzin działalności organizacji w 2010 r. (w %)

* Do kategorii praca nieodpłatna zaliczona została praca społeczna oraz inne rodzaje pracy nieopłacanej przez badane organizacje (praca obowiązkowa i praca opłacana przez inne podmioty).

Rozkład całych zasobów pracy, z których korzystały badane organizacje ze względu na województwo, w którym miały one swoją siedzibę jest zbliżony do wojewódzkiego rozkładu liczby organizacji. Wyróżnia się tylko województwo mazowieckie, w którym ulokowane 16% organizacji generowało aż 27% całej pracy w badanym trzecim sektorze. Ponadto wśród mazowieckich organizacji nadreprezentowany był udział pracy płatnej (84% wobec 76% dla całego kraju). Oba zjawiska mogą wiązać się z warszawską lokalizacją bardzo dużych ogólnopolskich organizacji, które dysponują licznym personelem etatowym. Obok Mazowsza, praca płatna największe znaczenie miała dla podmiotów w 2 województwach regionu wschodniego tj. w województwie lubelskim i podlaskim (jej udział w całości pracy w organizacjach z tych województw wyniósł odpowiednio 83% i 81%).

Mapa 4.1. Struktura całej pracy świadczonej w badanych organizacjach trzeciego sektora w województwach w 2010 r. (w %)

Pod względem wykorzystania pracy społecznej wyróżniały się województwa małopolskie i wielkopolskie – udział wolontariatu w całości pracy wśród organizacji mających w nich swoje siedziby wyniósł odpowiednio 22% i 21%, podczas gdy wśród ogółu organizacji stanowił 16%. Natomiast inne rodzaje pracy nieopłacanej przez badane organizacje wyraźnie większą rolę odgrywały wśród podmiotów z województw: pomorskiego, podkarpackiego, dolnośląskiego. W tych 3 województwach udział tego typu pracy w strukturze całej pracy był ponad 2-krotnie wyższy niż przeciętny dla całego kraju.

4.2. Przychody i koszty

Wysokość uzyskiwanych przychodów oraz wartość zgromadzonych rezerw finansowych wraz z zasobami pracy i posiadanym majątkiem trwałym w znacznym stopniu wpływają na sposób i zakres działalności organizacji oraz możliwości rozwoju. Przychody i koszty są więc bardzo ważnymi elementami potencjału ekonomicznego stanowiącego – obok potencjału społecznego – najważniejszy parametr charakteryzujący stan rozwoju organizacji trzeciego sektora w Polsce. W niniejszym podrozdziale zaprezentowane zostaną dane dotyczące struktury i wysokości uzyskiwanych przychodów oraz ponoszonych kosztów. Aby uzyskać pełniejszy obraz zróżnicowania badanych podmiotów, dane zostaną zaprezentowane według rodzaju organizacji oraz podziału terytorialnego.

4.2.1 Przychody ogółem

W 2010 r. uzyskiwanie środków finansowych wykazało 90% wszystkich badanych organizacji. Wymieniony współczynnik był bardzo wysoki prawie we wszystkich rodzajach badanych podmiotów. Największy odsetek jednostek funkcjonujących tylko w oparciu o indywidualne zasoby swoich członków oraz nieodpłatne użyczenie wykorzystywanego w prowadzonej działalności sprzętu i lokali stwierdzono wśród kółek rolniczych, a następnie wśród stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych oraz ochotniczych straży pożarnych. Aż 37% podmiotów z pierwszej oraz odpowiednio 17% i 11% jednostek z drugiej i trzeciej wymienionej grupy nie dysponowało żadnymi środkami finansowymi. W pozostałych organizacjach udział jednostek uzyskujących przychody przekroczył 90%.

Suma wszystkich uzyskanych przychodów wraz ze zgromadzonymi nadwyżkami finansowymi wyniosła 23,2 mld zł⁶. Największa część tej kwoty nazywanej dalej przychodami ogółem (40%) została uzyskana przez stanowiące 40% przebadanej zbiorowości stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, a następnie – stanowiące tylko 9% omawianej zbiorowości – fundacje (24%). Istotny wkład do wymienionej sumy wniosły również stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (11%), organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (10%) oraz społeczne podmioty wyznaniowe, których przychody stanowiły 12% wszystkich uzyskanych środków finansowych, pomimo że wchodzące w skład tej grupy podmioty stanowiły zaledwie 2% badanej zbiorowości. Najmniejsza część funduszy została wypracowana przez ochotnicze straże pożarne (2%), koła łowieckie (1%) oraz kółka rolnicze (mniej niż 0,5%).

Z powyższej analizy wynika, że przeważająca część przychodów ogółem została wypracowana przez grupę podmiotów, w której znajdowała się największa liczba badanych jednostek, tj. przez typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne. Jednocześnie najwyższymi średnimi przychodami odznaczały się jednostki należące

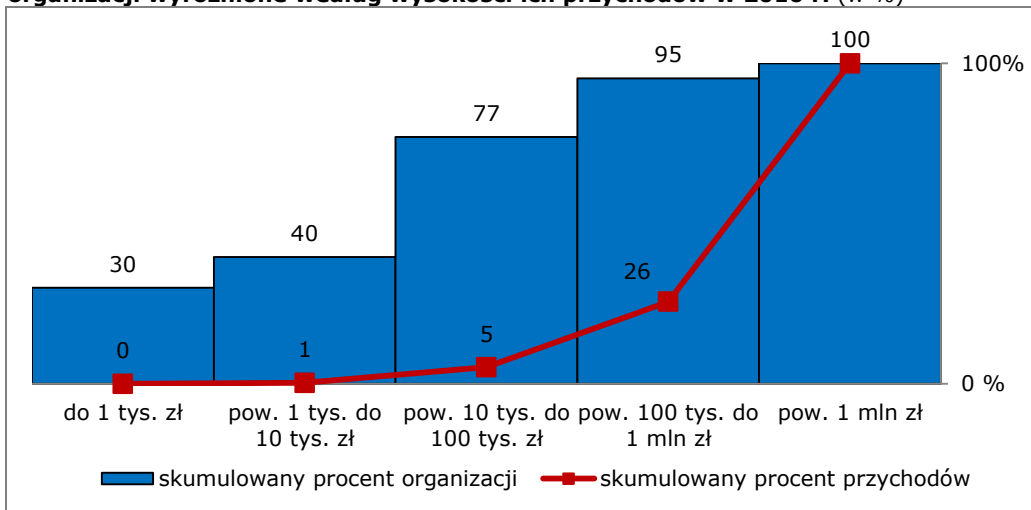
⁶ We wszystkich analizach prezentowanych w niniejszym rozdziale do przychodów ogółem zostały wliczone również nadwyżki finansowe pochodzące z lat poprzednich.

do najmniej licznych kategorii podmiotów⁷. Spośród nich najwyższą średnią wartością przychodów ogółem (1,6 mln zł) cechowały się społeczne podmioty wyznaniowe oraz organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (1,2 mln zł). Trzecią wyróżnioną pod tym względem grupą organizacji okazały się fundacje (0,9 mln zł). Średnie przychody pozostałych kategorii podmiotów uplasowały się na znacznie niższym poziomie, najmniejsze – średnio 31 tys. zł – miały ochotnicze straże pożarne, a następnie kółka rolnicze (około 65 tys. zł).

Poza rodzajem organizacji czynnikiem istotnie powiązaniem z wysokością uzyskiwanych przychodów było posiadanie statusu organizacji pożytku publicznego. Średnia przychodów organizacji pożytku publicznego wyniosła 813,9 tys. zł i była ponad trzykrotnie wyższa od przychodów organizacji nieposiadających wspomnianego statusu (266,5 tys. zł).

Podobnie jak w przypadku wyników poprzednich edycji badań z serii SOF również aktualnie omawiane wyniki badań potwierdziły, że polskie organizacje trzeciego sektora nadal są bardzo zróżnicowane pod względem wysokości uzyskiwanych środków finansowych. Wskazują na to duże różnice występujące pomiędzy średnią i medianą przychodów. Przychody ogółem w połowie badanych podmiotów dysponujących środkami finansowymi (mediana) nie przekraczały 25,4 tys. zł. Kwota ta była aż 12,7-krotnie niższa od średniej arytmetycznej wynoszącej 322,1 tys. zł.

Wykres 4.9. Podział sumy przychodów badanego trzeciego sektora pomiędzy grupy organizacji wyróżnione według wysokości ich przychodów w 2010 r. (w %)

⁷ Porównywane średnie zostały obliczone dla organizacji posiadających przychody.

Tablica 4.6. Przychody ogółem badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	w tym OPP	Rodzaj organizacji									
			Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne					Fundacje	Społeczne podmioty wyznaniowe	Organizacje samorządu gospodarczego zawodowego i pracodawców		
			Razem	typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	ochotnicze straże pożarne	koła łowicze			razem	kółka rolnicze	pozostałe
Liczba organizacji (tys.)	80,4	7,3	67,9	32,2	18,4	14,8	2,5	7,1	1,8	3,6	1,4	2,1
Przychody ogółem												
Organizacje wykazujące przychody (%)	89,7	99,8	89,8	92,9	83,5	89,1	99,8	91,7	96,8	80,7	62,8	92,8
Suma przychodów (mld zł)	23,2	6,0	12,5	9,3	2,5	0,4	0,3	5,6	2,8	2,4	0,1	2,3
Średnia przychodów dla wszystkich aktywnych organizacji (tys. zł)	289,0	812,6	184,2	290,0	136,0	27,6	106,6	782,1	1 516,3	672,0	40,6	1 099,0
Średnia przychodów dla organizacji wykazujących przychody (tys. zł)	322,1	813,9	205,1	312,1	162,8	31,0	106,8	853,0	1 566,3	832,3	64,6	1 183,7
Mediana przychodów dla organizacji wykazujących przychody (tys. zł)	25,4	99,5	21,1	24,4	28,0	7,6	51,0	86,8	463,2	87,7	10,9	188,7

Analiza dochodowego rozwarstwienia jednostek trzeciego sektora przeprowadzona ze względu na rodzaj organizacji wykazała, że największe dysproporcje pomiędzy porównywanymi miarami wystąpiły wśród typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych – mediana była tu prawie 13-krotnie razy niższa od średniej, a następnie wśród fundacji, w przypadku których pomiędzy opisywanymi miarami wystąpiła 10-krotna różnica. Tak duże zróżnicowanie dzielące prezentowane statystyki wynikało z występowania bardzo dużej liczby podmiotów uzyskujących bardzo niskie przychody oraz istnienia małej grupy jednostek posiadających bardzo wysokie przychody, znacznie przewyższające wartości średnich wyliczonych dla całej analizowanej zbiorowości. Grupą organizacji, w której jednostki cechowały się uzyskiwaniem najmniej zróżnicowanych dochodów były koła łowieckie – w ich przypadku mediana była tylko 2-krotnie niższa od średniej.

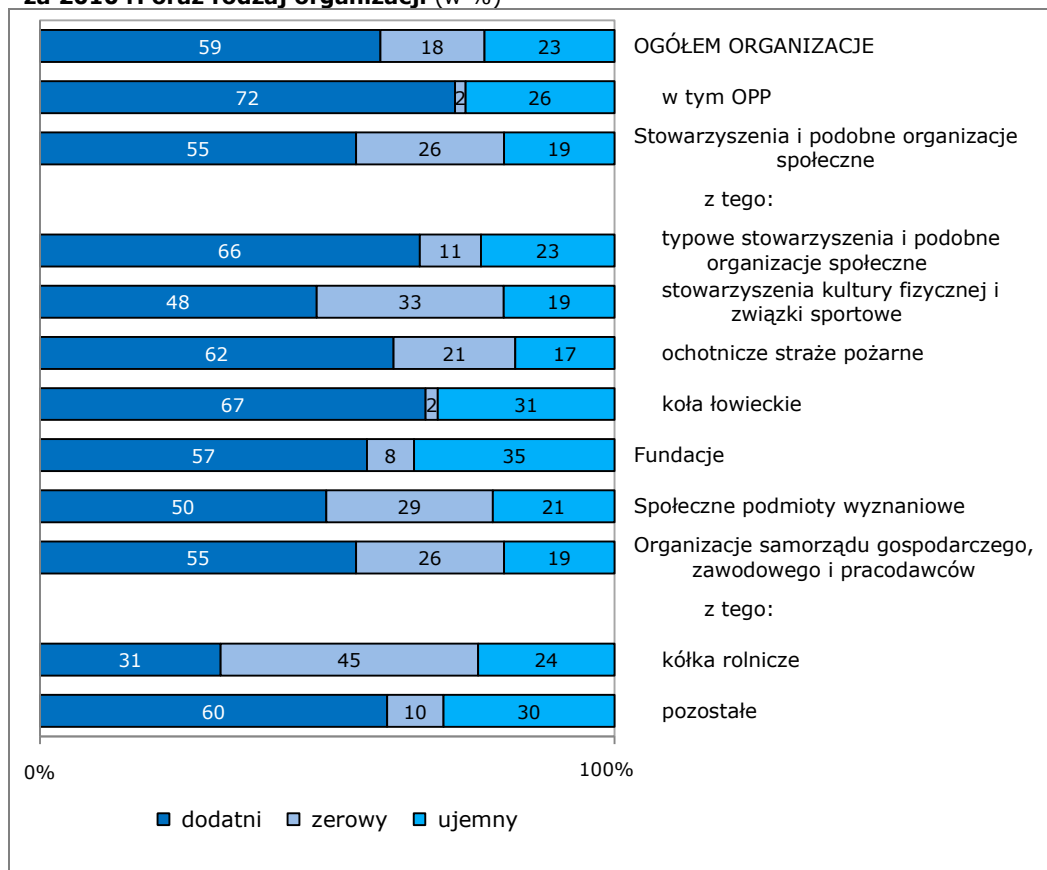
O bardzo dużej skali rozwarstwienia świadczy również fakt, że organizacje cechujące się przychodami przekraczającymi 1 mln zł dysponowały aż 74% wszystkich zgromadzonych przychodów analizowanego trzeciego sektora, chociaż podmioty te stanowiły zaledwie 5% badanej zbiorowości. Natomiast organizacje o przychodach nieprzekraczających 100 tys. zł, które stanowiły zdecydowaną większość objętych badaniem podmiotów (77%) pozyskały tylko 5% całości przychodów sektora.

4.2.2 Koszty i wynik finansowy na koniec roku

Suma wszystkich poniesionych kosztów w 2010 r. wyniosła 22,1 mld zł. Kwota ta była niższa od sumy wszystkich uzyskanych przychodów o 1,1 mld zł. Nadwyżka przychodów nad kosztami wystąpiła u prawie 60% badanych organizacji trzeciego sektora. Spośród nich najwyższy odsetek jednostek, którym udało się osiągnąć dodatni wynik finansowy, wystąpił wśród kół łowieckich (67%), typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych (66%), ochotniczych straży pożarnych (62%) oraz organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (60%) – rozpatrywanych bez uwzględniania kółek rolniczych. Natomiast największy odsetek jednostek, które odnotowały straty stwierdzono wśród fundacji (35%), oraz kół łowieckich (31%), – gdzie wystąpił również najmniejszy odsetek podmiotów odnotowujących zerowy bilans finansowy (2%).

Zdecydowana większość ogółu kosztów (72%) została poniesiona w związku z prowadzeniem działalności statutowej – 15,9 mld zł. Koszty wynikające z działalności gospodarczej wyniosły 3,8 mld zł (17%). Resztę, tj. 2,4 mld zł, można uznać za koszty administracyjne, stanowiące zatem około 11% ogółu kosztów.

Wykres 4.10. Struktura badanych organizacji ze względu na wynik finansowy za 2010 r. oraz rodzaj organizacji (w %)

Tablica 4.7. Koszty badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	w tym OPP	Rodzaj organizacji									
			Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne					Fundacje	Społeczne podmioty wyznaniowe	Samorząd gospodarczy i zawodowy, organizacje pracodawców		
			razem	typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	ochotnicze straże pożarne	koła łowieckie			razem	kółka rolnicze	pozostałe
Liczba organizacji (tys.)	80,4	7,3	67,9	32,2	18,4	14,8	2,5	7,1	1,8	3,6	1,4	2,1
Koszty ogółem												
Organizacje wykazujące koszty (%)	90,5	99,9	90,4	93,5	84,3	89,7	99,8	95,1	97,0	81,2	63,6	93,0
Suma kosztów (mld zł)	22,1	5,5	12,1	9,0	2,5	0,3	0,2	4,9	2,9	2,2	0,1	2,2
Średnia kosztów dla wszystkich aktywnych organizacji (tys. zł)	274,9	748,4	178,1	280,8	136,6	21,1	95,3	683,6	1 598,1	625,2	41,8	1 019,9
Średnia kosztów dla organizacji wykazujących koszty (tys. zł)	303,7	749,0	197,1	300,4	162,1	23,5	95,5	719,3	1 647,6	770,2	65,6	1 096,4
Mediana kosztów dla organizacji wykazujących koszty (tys. zł)	21,2	81,6	17,5	20,1	25,2	5,4	46,9	66,0	444,6	77,5	9,0	171,3
Koszty związane z działalnością statutową												
Organizacje, które poniosły koszty z tytułu działalności statutowej (%)	90,5	99,9	90,4	93,5	84,3	89,7	99,8	95,1	97,0	81,2	63,6	93,0
Średnia kosztów pochodzących z działalności statutowej dla organizacji ponoszących koszty z działalności statutowej (tys. zł)	219,0	608,1	147,1	219,0	129,1	18,9	76,1	475,9	1 413,0	414,4	18,7	597,5
Mediana kosztów pochodzących z działalności statutowej dla organizacji ponoszących koszty z działalności statutowej (tys. zł)	17,3	62,8	14,4	15,8	23,0	4,1	37,2	44,0	408,8	34,5	3,1	86,1
Koszty związane z działalnością gospodarczą												
Organizacje, które poniosły koszty z tytułu działalności gospodarczej (%)	8,4	10,1	6,3	6,6	3,9	5,4	24,4	18,0	9,4	29,4	25,9	31,7
Średnia kosztów pochodzących z działalności gospodarczej dla organizacji ponoszących koszty z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej (tys. zł)	558,2	657,0	441,5	718,0	402,4	28,63	58,50	676,8	1 355,2	757,5	109,2	1 115,1
Mediana kosztów pochodzących z działalności gospodarczej dla organizacji ponoszących koszty z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej (tys. zł)	47,9	66,4	30,9	79,8	56,2	3,48	18,72	81,0	437,1	77,5	29,4	119,0

4.2.3 Źródła przychodów

Główne kryterium podziału, na podstawie którego utworzono przedstawioną w tym podrozdziale typologię źródeł przychodów oparte zostało na rynkowym bądź nierynkowym charakterze działalności, za pomocą której zostały uzyskane środki finansowe wchodzące w skład budżetów poszczególnych organizacji. Do kategorii rynkowej zaliczono środki finansowe uzyskane w wyniku działalności polegającej na odpłatnym świadczeniu usług oraz wytwarzaniu i sprzedaży różnych produktów. Prowadzenie tego typu działań wymaga na ogół inwestycji i ponoszenia kosztów przy dużym czynnikiem niepewności co do możliwych do osiągnięcia przychodów, prowadzenia rozbudowanej księgowości, a także podejmowania działań mających na celu pozyskanie odbiorców dla oferowanych dóbr i usług. Konieczność takiego funkcjonowania w największym stopniu pociąga za sobą prowadzenie działalności gospodarczej. Charakter rynkowy przypisuje się również środkom uzyskanym w wyniku prowadzenia odpłatnej działalności statutowej oraz posiadania akcji i innych papierów wartościowych lub lokat bankowych. Do opisywanej kategorii zalicza się również pochodzące ze źródeł publicznych środki uzyskane w drodze otwartego przetargu, w tym na podstawie ustawy *Prawo zamówień publicznych* oraz z kontraktów z NFZ.

Do kategorii przychodów o charakterze nierynkowym zaliczono dotacje, subwencje i inne transfery przekazane przez krajowe lub zagraniczne organy administracji publicznej, w tym odpisy z 1% podatku dochodowego PIT oraz nawiazki sądowe. Poza tym środkami nierynkowymi są kwoty pozyskane w wyniku zbiórek publicznych, darowizn, grantów i innych transferów ze źródeł prywatnych (przekazane przez osoby fizyczne, przedsiębiorstwa oraz podmioty non-profit).

Ze względu na trudności z klasyfikowaniem niektórych rodzajów przychodów wydzielono osobną kategorię dla środków, które zostały udostępnione do wydatkowania w 2010 r., chociaż pochodziły z nadwyżki za poprzednie lata oraz kategorie składek członkowskich⁸. W formie oddzielnej pozycji „inne” wyróżniono także środki finansowe, których nie dało się przydzielić do żadnej powyższej kategorii przychodów.

Wyniki badania pokazują, że największa część wszystkich uzyskanych przychodów pochodziła ze źródeł o charakterze nierynkowym. Wykazało je aż 63% badanych organizacji. Środki te stanowiły 47% ogółu przychodów badanego trzeciego sektora. Spośród nich największy wkład wniosły środki ze źródeł publicznych przekazywane przez krajową administrację publiczną (samorządową i rządową). Uzyskiwanie ich wykazało 43% jednostek, a środki te stanowiły łącznie 23% wszystkich uzyskanych przychodów. W omawianej kategorii przychodów istotny wkład wniosły także fundusze pochodzące z publicznych źródeł zagranicznych, wśród których znajdowały się fundusze europejskie.

⁸ Składki członkowskie mogą mieć charakter rynkowy, jeśli ich wysokość stanowi znaczący wydatek dla osób korzystających z usług organizacji a fakt opłacenia składki stanowi warunek konieczny do korzystania z oferowanych przez organizację dóbr lub usług. Składki mogą także mieć charakter nierynkowy, gdy ich wysokość jest symboliczna i w rezultacie stanowią raczej potwierdzenie przynależności do danej organizacji niż warunek dostępu do oferowanych członkom dóbr lub usług.

Z publicznych środków zagranicznych skorzystało 5% badanych podmiotów. Wymienione środki stanowiły 11% ogółu przychodów badanego sektora.

Dużo niższa kwota pochodziła z odpisów 1% podatku dochodowego od osób fizycznych, przekazywanych przez administrację skarbową na rzecz – wskazanych przez podatników – organizacji pożytku publicznego oraz z nawiązek sądowych. Łączna kwota wspomnianych środków uzyskanych z zeznań podatkowych za 2009 r. wraz z nawiązkami sądowymi przekazanymi w 2010 r. stanowiła 2% przychodów ogółem badanego trzeciego sektora. Fundusze te uzyskało 9% badanych organizacji.

Ostatnią grupę środków wchodzącą w skład omawianej kategorii przychodów nierynkowych stanowiły fundusze uzyskane od darczyńców prywatnych (osób fizycznych, przedsiębiorstw oraz innych organizacji pozarządowych), a także środki pochodzące ze zbiórek publicznych. Z tego źródła finansowania skorzystało 39% organizacji. Ich udział w sumie przychodów uzyskanych w 2010 r. wyniósł 11%.

Nieco mniejszą rolę w finansowaniu działalności badanych organizacji odgrywały środki pochodzące ze źródeł rynkowych. Ich posiadanie wykazało 37% podmiotów, zaś omawiane środki stanowiły 40% wszystkich zgromadzonych funduszy. Z tej kategorii przychodów największy wkład do budżetów badanych organizacji wniosły środki wypracowane w wyniku prowadzenia działalności gospodarczej (17%) oraz odpłatnej działalności statutowej (17%). Uzyskiwanie przychodów z wymienionych form działalności wykazało odpowiednio 8% oraz 22% podmiotów. Duża liczba organizacji dysponowała również przychodami pochodzącymi z lokat bankowych oraz papierów wartościowych (15%), jednak ich udział w finansowaniu działalności analizowanych podmiotów był niewielki – wyniósł 1%. Najbardziej wskazywaną formę przychodów stanowiły natomiast środki uzyskane ze źródeł publicznych w trybie otwartego przetargu (na podstawie ustawy *Prawo zamówień publicznych*). Tego rodzaju fundusze wykazało 2% podmiotów. Stanowiły one 3% wszystkich zgromadzonych środków finansowych.

Źródłem przychodów, z którego najczęściej korzystały badane organizacje okazały się składki członkowskie. Jednak pomimo tego, że pobierało je aż 65% podmiotów, ich rola w finansowaniu działalności większości przebadanych jednostek była niewielka – stanowiły zaledwie 6% przychodów ogółem. Warto również zauważyć, że 27% organizacji w 2010 r. dysponowało nadwyżkami finansowymi pochodzącymi z lat poprzednich. Jednak udział tego rodzaju środków w całkowitej kwocie zgromadzonych przychodów także nie był wysoki – wyniósł 4%.

Tablica 4.8. Struktura przychodów badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r.

Źródła przychodów	Rodzaj organizacji																							
	Ogółem		w tym OPP		Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne										Fundacje		Społeczne podmioty wyznaniowe		Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców					
					razem		typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne		stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe		ochotnicze straże pożarne		koła łowieckie						razem		kółka rolnicze		pozostałe	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B		
Liczba jednostek (tys.)	80,4		7,3		67,9		32,2		18,4		14,8		2,5		7,1		1,8		3,6		1,4		2,1	
	% w kolumnach																							
Przychody o charakterze rynkowym	36,9	40,4	55,0	29,7	33,4	40,1	39,3	39,8	28,4	42,6	17,0	17,7	91,7	60,1	52,5	32,7	66,1	46,0	57,3	53,8	39,2	90,4	69,6	52,9
w tym z działalności gospodarczej	8,3	17,3	9,9	9,2	6,1	15,3	6,4	15,2	3,9	16,7	5,3	7,6	24,3	18,8	17,6	16,7	9,3	11,0	29,3	35,4	25,9	80,6	31,7	34,3
w tym z odpłatnej działalności statutowej	22,0	16,5	29,3	9,1	20,5	19,6	24,3	19,3	19,3	21,3	6,0	3,0	67,0	39,0	26,7	10,3	48,2	15,1	28,4	17,1	12,9	9,2	38,8	17,3
w tym przekazane na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych	2,1	3,3	5,0	4,3	2,0	3,6	1,5	3,6	2,7	3,6	2,6	6,4	0,4	0,0	2,3	2,7	5,0	6,5	0,5	0,3	0,2	0,3	0,8	0,3
w tym odsetki i dywidendy	15,3	1,4	30,8	1,4	13,8	1,2	18,8	1,5	7,7	0,3	4,7	0,2	50,3	1,5	24,8	2,4	11,8	0,3	26,2	1,0	10,5	0,3	36,8	1,0
Przychody o charakterze nierynkowym	63,3	47,1	99,1	61,4	63,5	47,9	61,8	47,6	70,5	49,2	61,6	73,6	45,7	9,0	78,1	57,7	81,0	51,5	19,8	14,3	6,8	2,3	28,6	14,7
ze źródeł publicznych	48,8	36,5	97,7	44,5	50,3	39,2	45,3	38,7	62,9	40,8	48,8	62,1	32,3	5,9	46,8	38,7	68,3	41,3	14,5	13,3	4,1	1,8	21,5	13,6
w tym od administracji samorządowej	36,3	14,1	50,7	16,5	39,0	17,3	31,0	15,4	57,7	23,1	38,3	37,3	8,6	1,2	20,2	4,7	58,2	30,2	5,2	2,9	3,0	0,6	6,6	2,9
w tym od administracji rządowej	12,4	8,7	24,1	11,9	12,4	11,4	11,6	10,4	9,0	15,8	18,7	15,0	7,9	1,5	15,8	5,2	13,5	7,1	6,7	4,7	0,6	0,6	10,8	4,8
w tym ze źródeł zagranicznych	5,4	10,9	11,2	7,1	5,0	8,5	7,6	10,7	1,2	1,1	1,7	8,6	17,4	3,1	10,7	22,2	3,2	2,2	5,3	5,7	0,6	0,5	8,5	5,8
w tym pochodzące z 1% podatku dochodowego od osób fizycznych i nawiązki sądowe	9,2	1,9	94,4	7,2	8,3	1,3	13,7	1,6	5,6	0,3	1,3	0,1	0,5	0,0	22,9	4,8	5,0	0,7	0,8	0,1	0,3	0,3	1,2	0,1
ze źródeł niepublicznych	38,9	10,6	72,3	16,9	38,0	8,7	41,5	8,8	35,5	8,4	36,3	11,4	19,4	3,1	65,1	19,0	31,8	10,2	8,0	1,0	3,0	0,5	11,4	1,1
w tym darowizny i inne przekazane środki finansowe	35,9	9,5	69,6	13,7	34,7	8,3	39,9	8,4	34,9	8,4	26,0	9,0	18,8	3,0	63,3	16,8	29,6	7,5	7,7	1,0	2,8	0,5	11,0	1,0
w tym zbiórki publiczne	5,6	1,1	12,1	3,2	5,8	0,4	4,5	0,5	1,2	0,1	15,0	2,4	0,7	0,1	6,4	2,2	5,0	2,6	0,6	0,0	0,2	0,0	0,8	0,0
Składki członkowskie	65,4	6,4	63,8	1,1	73,7	6,6	79,2	6,9	54,8	4,0	81,3	3,5	97,7	25,4	0,0	0,0	0,0	0,0	68,1	26,2	42,0	0,8	85,7	26,8
Nadwyżki	26,9	4,0	41,7	6,4	27,7	3,6	31,7	3,7	22,0	3,2	26,6	4,6	24,9	4,7	25,8	6,1	12,4	2,1	20,8	3,2	11,9	3,3	26,8	3,2
Inne	2,5	2,1	5,1	1,4	2,0	1,8	2,1	2,1	1,8	1,0	1,5	0,6	4,9	0,9	4,8	3,5	3,0	0,4	8,4	2,4	3,6	3,2	11,6	2,4
RAZEM	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100	100*	100

A - odsetek organizacji uzyskujących środki finansowe pochodzące z danego źródła przychodów

B - udział procentowy danego źródła przychodów w sumie wszystkich przychodów zgromadzonych przez daną kategorię organizacji

* Procenty w kolumnie nie sumują się do 100, ponieważ duża część organizacji korzystała z więcej niż jednego źródła finansowania.

Poza opisanym zróżnicowaniem występującym pomiędzy organizacjami porównywanymi na podstawie ich formy prawnej istotne różnice w strukturze przychodów uwidaczniają się także, gdy badane podmioty analizuje się w oparciu o posiadanie statusu organizacji pożytku publicznego. Prawie wszystkie OPP (99%) posiadały w swoich budżetach przychody o charakterze nierynkowym. Przyczyniły się do tego głównie – pochodzące ze źródeł publicznych – środki z 1% podatku dochodowego od osób fizycznych, a także kwoty z nawiązek sądowych. Łącznie otrzymało je 94% organizacji pożytku publicznego. Większość OPP otrzymywała środki nierynkowe również ze źródeł prywatnych (72%), a także pozyskiwała środki wypracowane za pośrednictwem mechanizmów rynkowych (55% organizacji). Warto jednak zaznaczyć, że to przychody nierynkowe – głównie pochodzące ze źródeł publicznych – stanowiły przeważającą część wszystkich zgromadzonych środków finansowych w tej grupie podmiotów (61%). Natomiast organizacje „zwykłe” cechowały się występowaniem niższego odsetka jednostek otrzymujących przychody niemające charakteru rynkowego (60%). W tej grupie podmiotów było również znacznie mniej jednostek posiadających środki wypracowane w wyniku prowadzenia działalności rynkowej (35%). Jednak w przeciwieństwie do organizacji pożytku publicznego to właśnie tego rodzaju przychody stanowiły największą część wszystkich funduszy (44%) zgromadzonych przez tą kategorię jednostek.

4.2.4 Ekonomizacja badanego trzeciego sektora

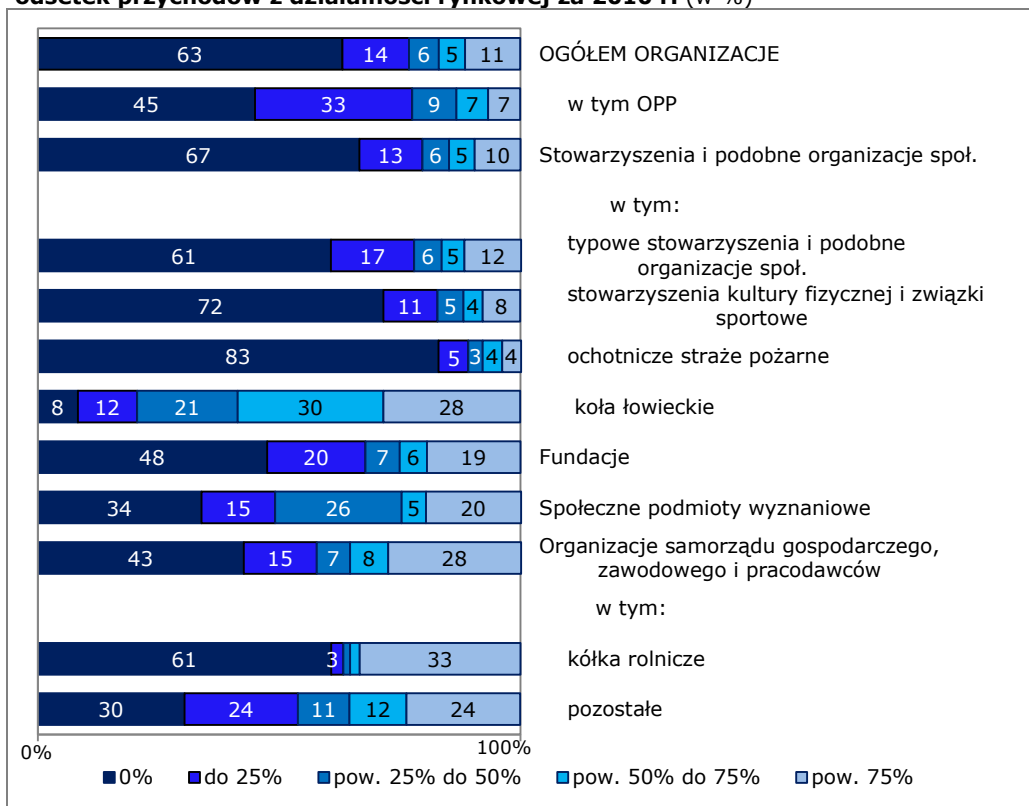
Kolejnym zagadnieniem, które warto uwzględnić opisując strukturę przychodów organizacji trzeciego sektora, jest stopień urynkowienia uzyskiwanych przez te podmioty środków finansowych. Wymienione zjawisko jest wskaźnikiem „ekonomizacji”. Pojęcie to używane jest w celu nazwania procesu polegającego na coraz częstszym podejmowaniu przez organizacje non-profit różnego rodzaju działań prowadzących do uzyskania przychodów za pośrednictwem mechanizmów rynkowych lub quasi-rynkowych. W literaturze dotyczącej opisywanego zagadnienia podkreśla się, że wypracowane w ten sposób środki istotnie wpływają na funkcjonowanie uzyskujących je organizacji⁹. Dają możliwość sfinansowania tych celów statutowych, na które trudno uzyskać wsparcie dotacjodawców czy darczyńców. Pozwalają systematycznie gromadzić środki na większe inwestycje, finansować rozwój infrastruktury organizacji, budować jej zaplecze finansowe (np. fundusz żelazny), szkolenia personelu itp. Autorzy takich koncepcji podkreślają również, że poddanie się mechanizmom rynkowym (np. konkurowanie z innymi usługodawcami, prowadzenie dokładniejszej księgowości) może wywrzeć korzystny wpływ na efektywność zarządzania organizacją, tzn. przyczynić się do lepszego wykorzystania zasobów organizacji oraz zwiększenia wydajności pracy. W niniejszej publikacji stopień „ekonomizacji” badanych organizacji został ustalony poprzez określenie procentowego udziału środków o charakterze rynkowym w przychodach ogółem

⁹ Zob.: Giza-Poleszczuk A., Hausner J.(red.), *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, FISE 2008; Juraszek-Kopacz B., Sieniecka A., Zagrodzka T., *Ekonomizacja organizacji pozarządowych – wyzwania i szanse okiem praktyków*, FISE 2008; Wygnański J.J., *Ekonomizacja organizacji pozarządowych. Możliwość, czy konieczność?* Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor 2008.

poszczególnych podmiotów. Na tej podstawie wyróżniono 5 kategorii organizacji różniących się wielkością odsetka funduszy pochodzących z działalności rynkowej.

Wyniki badania wykazały, że przychody o charakterze rynkowym stanowiły ponad 50% całości uzyskanych środków w 17% organizacji. Grupą podmiotów, w której wystąpił największy odsetek jednostek finansujących działalność głównie w oparciu o tak uzyskane fundusze były koła łowieckie (59%), a następnie organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (35%), kółka rolnicze (35%), fundacje (25%) oraz społeczne podmioty wyznaniowe (25%). W pozostałych grupach podmiotów odsetek jednostek, dla których przychody rynkowe stanowiły ponad połowę budżetu nie przekroczył 17%. Najmniej „zekonomizowanymi” organizacjami okazały się ochotnicze straże pożarne oraz stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe. W wymienionych grupach wystąpił najniższy odsetek jednostek uzyskujących przychody pochodzące z działalności rynkowej (odpowiednio 17% i 28%) oraz bardzo niski odsetek jednostek, dla których uzyskane w ten sposób środki stanowiły ponad 50% wszystkich przychodów (odpowiednio 8% i 12%).

Wykres 4.11. Struktura badanych organizacji ze względu na rodzaj organizacji oraz odsetek przychodów z działalności rynkowej za 2010 r. (w %)

* Odsetki w wierszu nie sumują się do 100% ze względu na zaokrąglenia.

Podobne porównanie przeprowadzone pomiędzy grupami organizacji wyróżnionych na podstawie statusu OPP wykazało, że nieco wyższy odsetek jednostek, dla których środki o charakterze rynkowym stanowiły ponad połowę wszystkich przychodów wystąpił wśród jednostek nieposiadających wspomnianego statusu (17%) niż wśród podmiotów posiadających status pożytku publicznego (13%). Z drugiej strony trzeba pamiętać, że OPP relatywnie często korzystały z szerszej palety źródeł finansowania niż pozostałe podmioty trzeciego sektora i dlatego stwierdzono wśród nich wyższy odsetek jednostek posiadających w swoich budżetach środki o charakterze rynkowym (55%) w porównaniu do pozostałych organizacji (35%).

4.2.5 Zróżnicowanie potencjału finansowego według województw

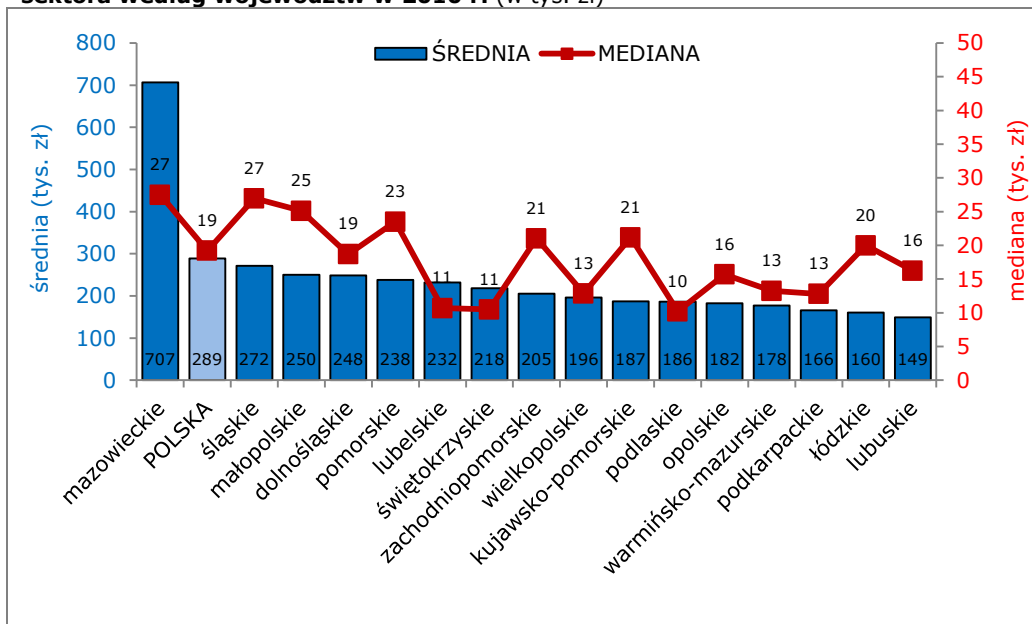
Wyniki badań SOF-1 i SOF-4 za 2010 r. potwierdziły, że podział terytorialny kraju – obok rodzaju organizacji – należy do najistotniejszych czynników, ze względu na które należy charakteryzować potencjał finansowy organizacji trzeciego sektora w Polsce.

W badanej zbiorowości największym potencjałem finansowym – mierzonym średnią przychodów ogółem (wraz z nadwyżkami przekazanymi z poprzednich lat) – cechowały się organizacje, których główna siedziba mieściła się w województwie mazowieckim. Średnia przychodów obliczona dla podmiotów z tego województwa – zarówno posiadających jak i nieposiadających przychodów – była ponad dwukrotnie wyższa od średniej wyliczonej dla wszystkich badanych jednostek z obszaru całego kraju (707 tys. zł w stosunku do 289 tys. zł). Na tak wysoką wartość wymienionej miary charakteryzującą badany trzeci sektor w województwie mazowieckim wpłynęły przede wszystkim organizacje zlokalizowane w Warszawie. Podmioty te stanowiły ponad połowę mazowieckich organizacji (52%), jednak suma uzyskiwanych przez nie środków finansowych stanowiła aż 91% pieniędzy zgromadzonych w województwie mazowieckim. Bardzo wysoki potencjał finansowy organizacji warszawskich wynikał, co oczywiste, ze stołecznego charakteru Warszawy. Ze względu na fakt, że znajdowały się tu główne siedziby większości instytucji administracji publicznej, a także największych przedsiębiorstw, Warszawa stanowiła bardzo atrakcyjne miejsce na lokalizację dla organizacji prowadzących działalność o zasięgu wykraczającym poza obszar jednego województwa. Spośród stołecznych organizacji aż 46% podmiotów działało na terenie całego kraju, a 16% jednostek prowadziło działalność, która wykraczała również poza granice Polski. Duża część wymienionych organizacji posiadała także oddziały lokalne umiejscowione w innych województwach wypracowujące swoje własne przychody, które także były wykazywane jako część przychodów jednostki macierzystej. Warto również podkreślić, że wśród organizacji warszawskich 12% podmiotów posiadało status organizacji pożytku publicznego oraz 13% jednostek prowadziło działalność gospodarczą.

W porównaniu z organizacjami z województwa mazowieckiego przychody organizacji umiejscowionych w pozostałych województwach znajdowały się na znacznie niższym poziomie. Następne w kolejności pod względem średniej wartości uzyskanych środków finansowych wraz z nadwyżkami finansowymi pochodzącymi z lat poprzednich

– obliczonej na podstawie podmiotów uzyskujących jak i nieuzyskujących przychody
 – uplasowały się organizacje z województwa śląskiego, małopolskiego, dolnośląskiego, pomorskiego, lubelskiego, świętokrzyskiego oraz zachodniopomorskiego. W pozostałych województwach średnia przychodów nie przekraczała 200 tys. zł.

Wykres 4.12. Średnia i mediana przychodów badanych organizacji trzeciego sektora według województw w 2010 r. (w tys. zł)

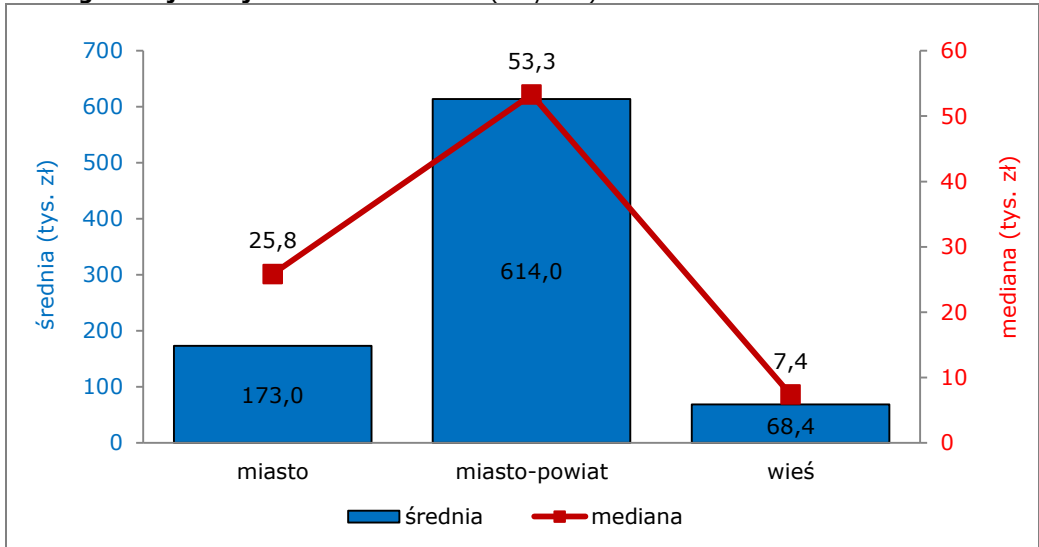
Wyniki badania wykazały również, że we wszystkich analizowanych województwach występowało bardzo duże rozwarstwienie ekonomiczne znajdujących się w ich granicach organizacji. Jego skalę odzwierciedla różnica występująca pomiędzy wysokością średniej i mediany przychodów. Największym stopniem rozwarstwienia cechowały się organizacje zlokalizowane w województwie mazowieckim. Średnia przychodów wyliczona dla tych organizacji (707 tys. zł) była prawie 26-krotnie wyższa od mediany (28 tys. zł), czyli poziomu przychodów, który nie był przekraczany przez połowę jednostek zlokalizowanych na danym obszarze. W porównaniu do reszty kraju bardzo wysokim poziomem rozwarstwienia cechowały się również organizacje z województwa lubelskiego, świętokrzyskiego oraz podlaskiego – średnie ich przychodów stanowiły od 18 do 22-krotności median. W pozostałych województwach skala dysproporcji również była duża, ale znajdowała się na znacznie niższym poziomie. Średnie przychodów wyliczone dla organizacji z tych obszarów były od 8 do 15 razy wyższe od median. Były to wielkości niższe lub zbliżone do poziomu zróżnicowania, który charakteryzował wszystkie badane organizacje z obszaru całego kraju, dla których średnia przychodów (289 tys. zł) stanowiła 15-krotność mediany (19 tys. zł).

4.2.6 Zróżnicowanie potencjału finansowego według urbanizacji

Analiza przeprowadzona pod względem rodzaju miejscowości, w których znajdowały się siedziby badanych organizacji ujawnia duże różnice w ich potencjale finansowym. Najwyższą średnią wartością przychodów charakteryzowały się podmioty zlokalizowane w miastach funkcjonujących na prawach powiatu (614 tys. zł). Średnia przychodów wymienionych organizacji była 3,5-krotnie wyższa od jednostek z miast mniejszych, niemających praw powiatu (173 tys. zł) oraz 9-krotnie wyższa od podmiotów zlokalizowanych na wsiach (68 tys. zł).

Biorąc pod uwagę różnicę między średnią a medianą przychodów organizacji zlokalizowanych w poszczególnych typach miejscowości widać, że największym rozwarstwieniem cechowały się podmioty zlokalizowane w miastach na prawach powiatu (średnia stanowiła 12-krotność mediany). Stosunkowo duże zróżnicowanie stwierdzono też na wsiach (średnia była 9-krotnie większa niż mediana), a najmniejsze w mniejszych miastach niepełniących funkcji powiatów (średnia była 7-krotnie wyższa od mediany).

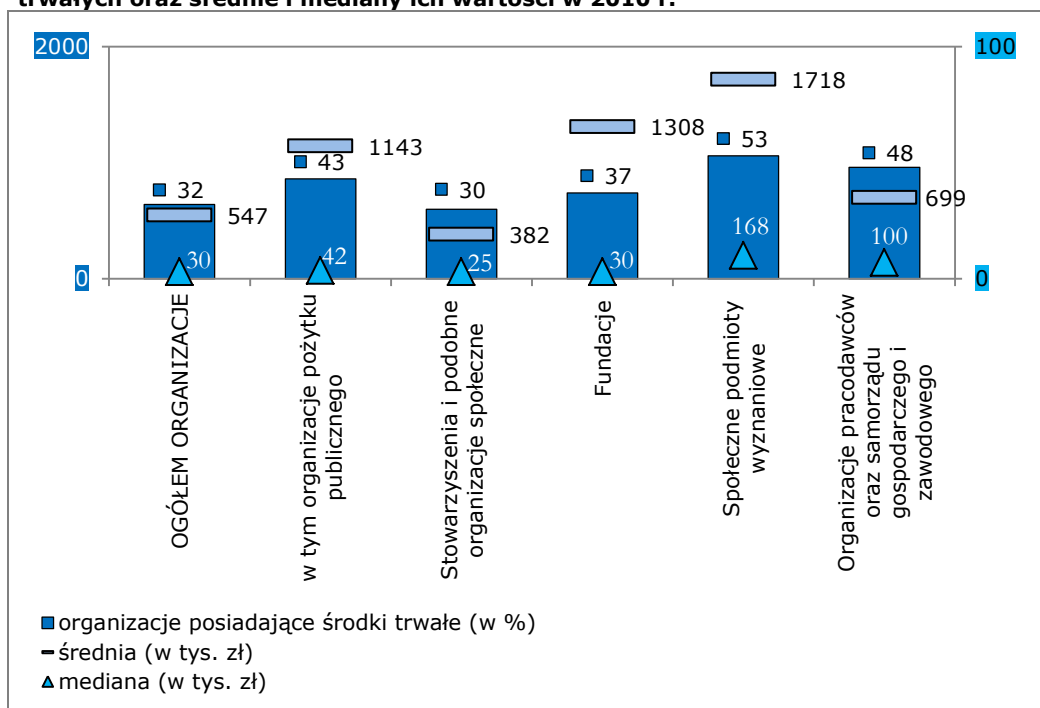
Wykres 4.13. Średnia i mediana przychodów badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju miejscowości w 2010 r. (w tys. zł)

4.3. Środki trwałe, nakłady inwestycyjne

Środkami trwałymi są różne posiadane dobra rzeczowe. Warunkiem zaliczenia danego dobra do środków trwałych jest to, by jego przewidywany okres użytkowania był dłuższy niż rok, a cena w momencie pozyskania (zakupu lub otrzymania w formie darowizny) była wyższa niż 3,5 tys. zł¹⁰. Środki trwałe obejmują generalnie posiadane przez zbadane podmioty lokale, znaczną część samochodów oraz część komputerów¹¹, a także inne dobra, takie jak maszyny i urządzenia wykorzystywane w działalności (np. sprzęt poligraficzny).

Wykres 4.14. Badane organizacje trzeciego sektora według posiadania środków trwałych oraz średnie i mediany ich wartości w 2010 r.

Niespełna 32% (25,9 tys.) zbadanych organizacji trzeciego sektora zadeklarowało posiadanie majątku trwałego. Średnia wartość środków trwałych dla tych podmiotów wyniosła 547 tys. zł, jednakże dla połowy z nich wartość majątku nie przekraczała 30 tys. zł. Tak duża różnica między średnią wartością środków trwałych a ich medianą świadczy o olbrzymim zróżnicowaniu posiadanego majątku trwałego przez badane organizacje.

¹⁰ Wartość ta jest progiem maksymalnym, niektóre podmioty mogą podjąć decyzję, by klasyfikować jako środki trwałe również dobra o niższej wartości.

¹¹ Informacje o lokalach, samochodach i komputerach, będących w dyspozycji badanych organizacji, prezentowane są w kolejnym podrozdziale.

Największe zróżnicowanie w ramach poszczególnych rodzajów jednostek występuje wśród fundacji, gdzie średnia wartość środków trwałych była kilkadziesiąt razy większa od mediany (1 308 tys. zł wobec 30 tys. zł). Z kolei przykładem zbiorowości najmniej zróżnicowanej pod względem posiadanego majątku trwałego są koła łowieckie (średnia wartość wynosi 126 tys. zł, mediana 31 tys. zł), które ze względu na rodzaj prowadzonej działalności i pewną homogeniczność nie różnią się zasadniczo od siebie. Natomiast największe średnie wartości środków trwałych występują wśród społecznych podmiotów wyznaniowych oraz fundacji. Cecha ta dotyczy również organizacji pożytku publicznego (patrz Wykres 4.14.).

Ze względu na niewielki odsetek organizacji posiadających środki trwale, tylko pewna część badanych organizacji trzeciego sektora (6,0 tys., 7%) poniosła nakłady inwestycyjne na zakup, stworzenie nowych lub na ulepszenie istniejących składników majątku trwałego. Gdy wziąć pod uwagę wyłącznie organizacje posiadające środki trwale, odsetek ten wynosił 23% (z 25,9 tys.).

Spośród kosztów poniesionych na nakłady inwestycyjne 73% przeznaczonych było na budynki, budowle, lokale. Średni koszt nakładów inwestycyjnych dla organizacji ponoszących takie koszty wyniósł 184,4 tys. zł, przy czym dla połowy z tych organizacji nakłady inwestycyjne nie przekroczyły kwoty 10,0 tys. zł. Warto zwrócić w tym miejscu uwagę na organizacje, które w 2010 r. prowadziły działalność gospodarczą, gdyż niemal 65% z nich posiadało środki trwale, a 21% poniosło nakłady inwestycyjne.

4.4. Warunki prowadzenia działalności

O warunkach prowadzenia działalności organizacji trzeciego sektora świadczą nie tylko, przedstawione już w tym rozdziale, posiadane zasoby ludzkie czy finansowe, ale również zasoby rzeczowe, którymi jednostki te dysponują. Należą do nich lokale, samochody i komputery, spośród których te cenniejsze i posiadane na własność stanowią składniki przedstawionych w poprzednim podrozdziale środków trwałych.

4.4.1 Dysponowanie lokalem, samochodem i komputerem

W 2010 r. 63% badanych organizacji miało do dyspozycji lokal, 23% samochód, a 31% komputer. Równocześnie we wszystkie trzy dobra wyposażone było zaledwie 8% zbadanych podmiotów, zaś żadnego z nich nie użytkowało 33% organizacji. Odsetki dysponowania ww. dobrami są znacznie zróżnicowane w zależności od rodzaju jednostki. Trudno jest jednak znaleźć model czy wzorzec, który mógłby wyjaśnić jednocześnie zróżnicowanie wyposażenia we wszystkie trzy rozpatrywane dobra.

Lokale

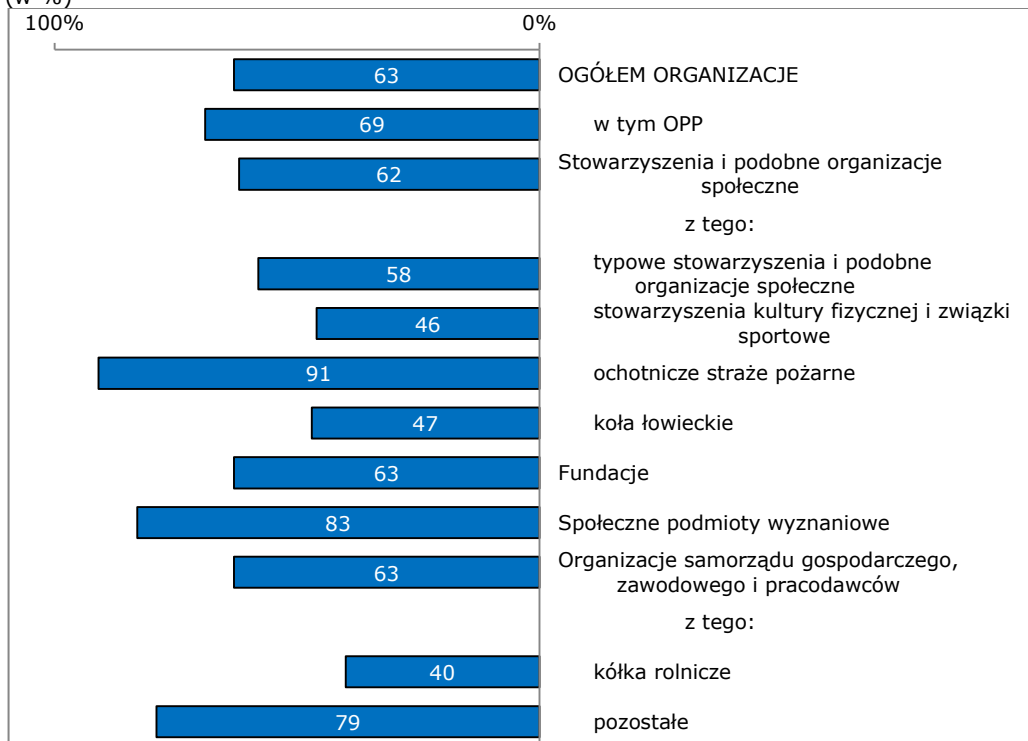
W przypadku lokali wydaje się, że czynnikami różnicującymi w tym zakresie poszczególne organizacje są potrzeba korzystania z pomieszczenia oraz możliwość użytkowania go nieodpłatnie. Czynniki te związane są ze specyfiką funkcjonowania danego rodzaju organizacji. Istotny jest również potencjał ekonomiczny danego rodzaju jednostek. Dla potrzeb podrozdziału obliczono miarę tego potencjału jako stosunek średnich przychodów przypadających na aktywną jednostkę danego rodzaju do średnich rocznych przychodów przypadających na aktywną organizację ogółem. Miarę tę określono jako wskaźnik średnich przychodów.

Najwięcej jednostek dysponujących lokalem występowało wśród ochotniczych straży pożarnych (91%). Można to wyjaśnić tradycją użytkowania przez te podmioty remizy z dużą salą, wykorzystywaną na różne imprezy przez lokalną społeczność. Istotna również wydaje się możliwość korzystania z lokali będących własnością gminy. Potwierdza to fakt, że aż 74% OSP wyposażonych w lokal użytkowało go nieodpłatnie, podczas gdy w przypadku ogółu organizacji dysponujących lokalem korzystało z niego nieodpłatnie 63%.

Lokal użytkowało 83% społecznych podmiotów wyznaniowych. Ten wysoki odsetek wiązał się zarówno z potrzebą korzystania z lokalu, możliwością nieodpłatnego użytkowania go, jak również dużym potencjałem ekonomicznym tych jednostek. Społeczne podmioty wyznaniowe w większości zajmowały się świadczeniem usług społecznych w zakresie edukacji (np. szkoły), czy pomocy społecznej (np. domy pomocy społecznej), do czego niezbędne jest dysponowanie dużą powierzchnią użytkową. Ponadto organizacje te korzystały z pomieszczeń należących do parafii i innych struktur kościołów i związków wyznaniowych, na co wskazuje to, że 71% społecznych podmiotów wyznaniowych dysponujących lokalem użytkowało go nieodpłatnie. Wskaźnik średnich przychodów dla podmiotów z rozpatrywanej grupy wyniósł aż 5,2. Trzecią grupę pod

względem udziału jednostek korzystających z lokalu stanowiły organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego oraz pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych, spośród których 79% miało do dyspozycji pomieszczenie. Wskaźnik średnich przychodów dla tych podmiotów był relatywnie wysoki i wyniósł 3,8.

Wykres 4.15. Badane organizacje trzeciego sektora dysponujące lokalem w 2010 r. (w %)

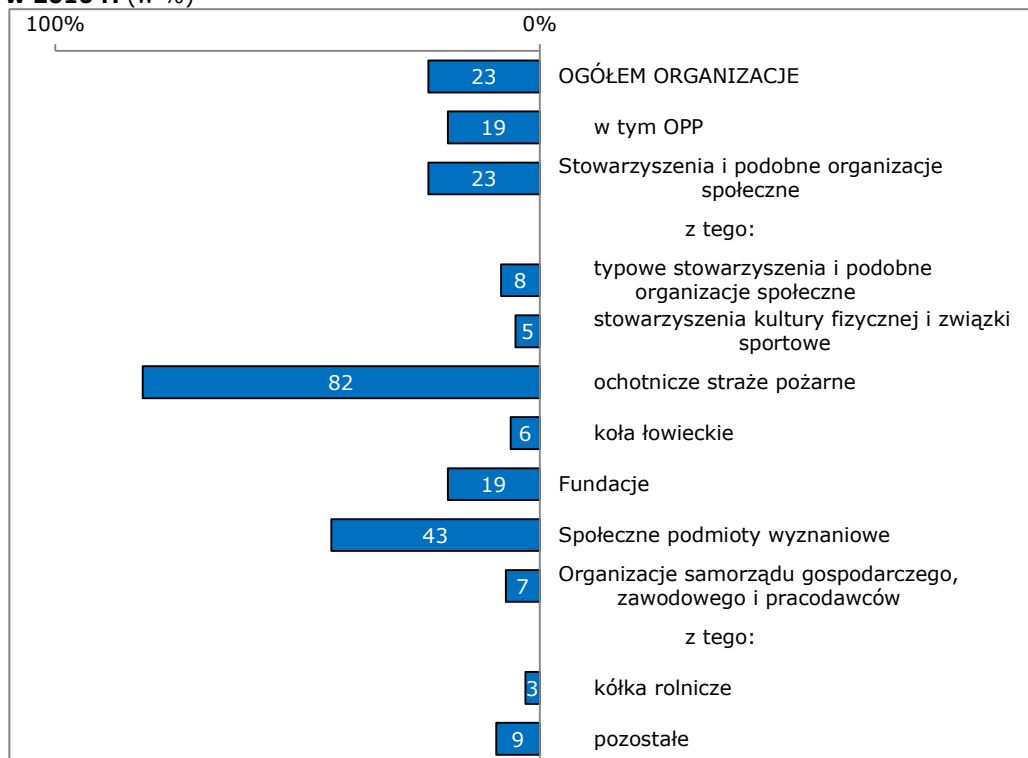
Na drugim biegunie znajdowały się kółka rolnicze, wśród których tylko 40% jednostek dysponowało lokalem. Można to wytłumaczyć specyficzną strukturą organizacyjną, jak również niskim potencjałem ekonomicznym tych organizacji. W dużej części przypadków sprzętem rolniczym, do którego przechowywania niezbędne jest pomieszczenie, dysponują nie pojedyncze kółka rolnicze, ale spółdzielnie kółek rolniczych, grupujące kilka (lub więcej) kółek. Wskaźnik średnich przychodów dla kółek rolniczych był równy tylko 0,1. Niski odsetek korzystania z lokalu charakteryzował również stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe – 46%, a także koła łowieckie – 47%. Wskaźnik średnich przychodów dla tych jednostek wyniósł odpowiednio 0,5 i 0,4.

Lokal użytkowało 69% OPP. Wydaje się, że miał na to wpływ ich duży potencjał ekonomiczny. Wskaźnik średnich przychodów wyniósł w ich przypadku 2,8.

Samochody

Samochodem (jednym lub większą liczbą) dysponowało 23% organizacji. Na zróżnicowanie odsetka wyposażenia w samochód ma istotny wpływ fakt, że 6 na 10 tych pojazdów będących do dyspozycji wszystkich organizacji było użytkowanych przez OSP. Aż 82% ochotniczych straży pożarnych wskazało, że dysponowało samochodem, przy czym były to głównie wozy strażackie. Jednak samochody te z reguły nie były własnością OSP, lecz gminy – aż 63% OSP wyposażonych w samochód użytkowało go nieodpłatnie.

Wykres 4.16. Badane organizacje trzeciego sektora dysponujące samochodem w 2010 r. (w %)

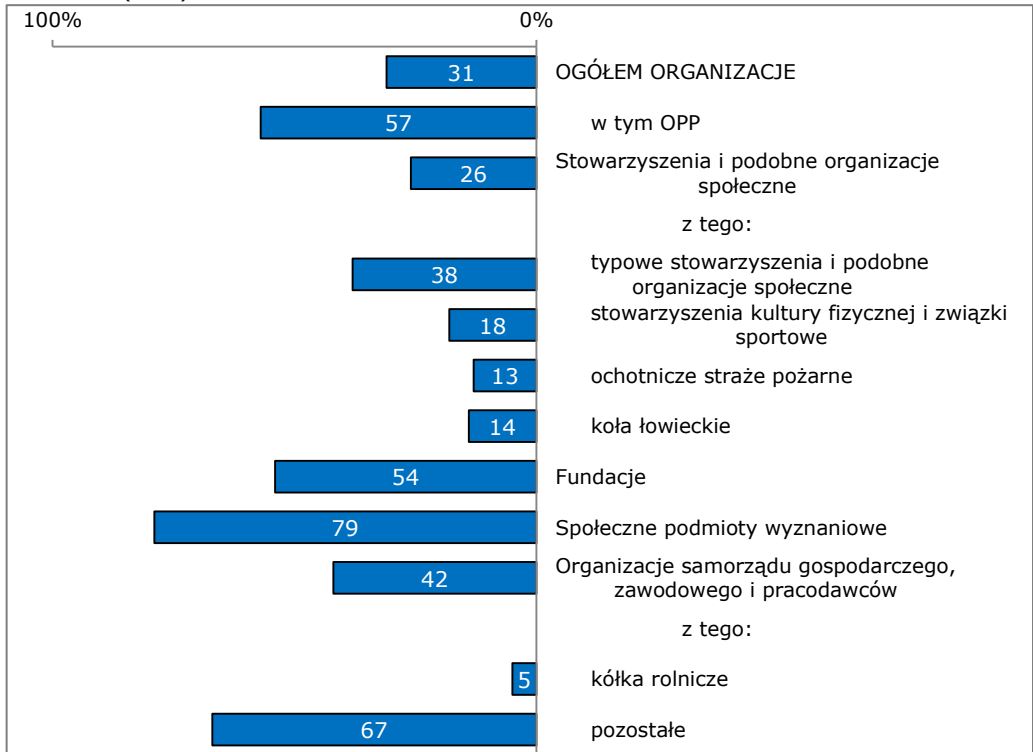

Ponadto wysokim wskaźnikiem dysponowania samochodem odznaczały się społeczne podmioty wyznaniowe – 43%. Wydaje się, że jest to związane z potrzebami tych jednostek, jak również ich dużym potencjałem ekonomicznym. W prowadzeniu placówek takich jak szkoły, przedszkola, czy domy opieki społecznej samochód jest niezbędny, a przynajmniej bardzo potrzebny. Stosunkowo wysoki wskaźnik wyposażenia w samochód charakteryzował także fundacje – 19%. W tym przypadku również można to wiązać z dużym potencjałem ekonomicznym tych jednostek. Wskaźnik średnich przychodów dla tych organizacji był równy 2,7. Dla pozostałych rodzajów jednostek odsetek użytkujących samochód wyniósł od 3% do 9%.

Komputery

Co 3 organizacja miała do dyspozycji co najmniej jeden komputer. Organizacje o wyższym potencjale ekonomicznym charakteryzowały się wyższym odsetkiem korzystania z komputerów. Wyniósł on 79% dla społecznych podmiotów wyznaniowych, 67% dla organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych, 57% dla OPP, a 54% dla fundacji.

Wykres 4.17. Badane organizacje trzeciego sektora dysponujące komputerem w 2010 r. (w %)

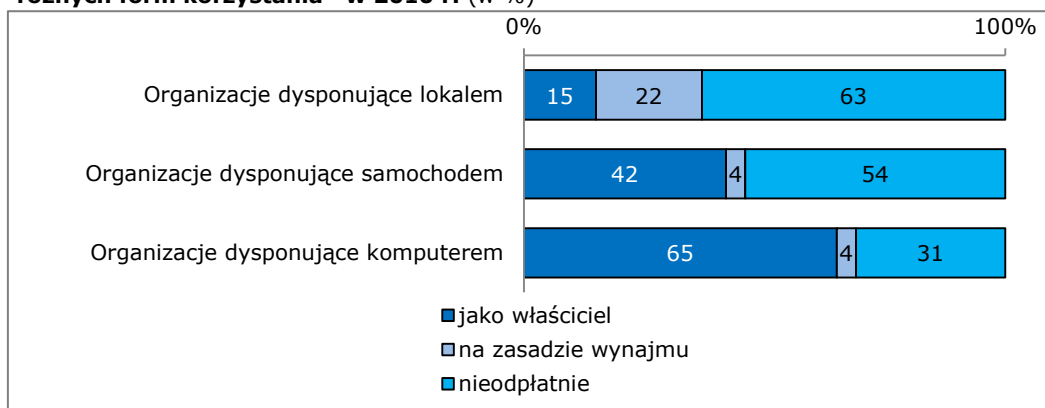
Analogicznie – niskiemu potencjałowi ekonomicznemu towarzyszył niski odsetek wyposażenia w komputer. Mieścił się on w przedziale od 13% do 18% dla OSP, kół łowieckich oraz stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych. Najniższy wskaźnik dysponowania komputerem (5%) dotyczył kółek rolniczych.

4.4.2 Struktura form korzystania z lokalu, samochodu lub komputera

Struktury form korzystania przez badane organizacje trzeciego sektora z lokali, samochodów i komputerów istotnie się od siebie różniły. W zakresie lokalu dominujące było nieodpłatne użytkowanie (63%), zdecydowanie rzadziej lokal wynajmowano (22%), a jedynie w 15% przypadków organizacje były jego właścicielami. Dysponowanie

samochodem również najczęściej polegało na nieodpłatnym użytkowaniu (54%), jednak relatywnie często wynikało też z własności (42%). Natomiast użytkowanie komputera najczęściej wiązało się z własnością (65%), a dopiero w dalszej kolejności polegało na nieodpłatnym użyczeniu (31%). Korzystanie zarówno z samochodu, jak i komputera na zasadzie wynajmu było mało popularne.

Wykres 4.18. Struktura dysponowania lokalem, samochodem i komputerem według różnych form korzystania* w 2010 r. (w %)

* W sytuacji gdy dana jednostka dysponowała kilkoma lokalami/ samochodami/komputerami w różnych formach, w sumowaniu została uwzględniona tyle razy, ile form korzystania z danego dobra wykazała.

Rodzaj organizacji różnicował formę korzystania z lokalu. Nieodpłatne użytkowanie było charakterystyczne dla społecznych podmiotów wyznaniowych, ochotniczych straży pożarnych oraz stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych. Fundacje oraz typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne najczęściej wynajmowały lokal, zaś kółka rolnicze i koła łowieckie były jego właścicielami.

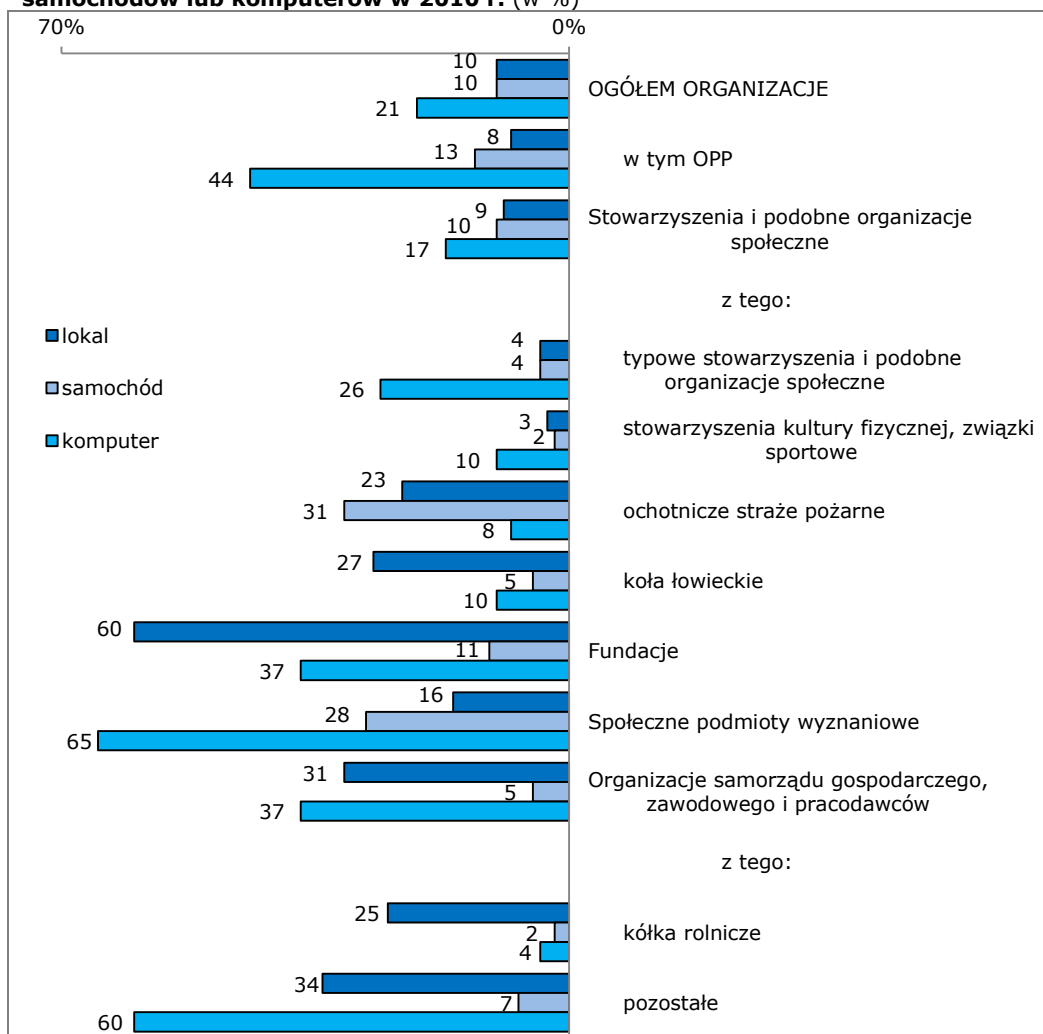
W zakresie użytkowania samochodów występowała trochę mniejsza różnorodność. Ochotnicze straże pożarne, a także stowarzyszenia kultury fizycznej i związków sportowych najczęściej swoje pojazdy użytkowały na zasadzie użyczenia, zaś pozostałe rodzaje organizacji jeśli dysponowały autem, to częściej były jego właścicielami.

Dominującą formą korzystania z komputera wśród wszystkich rodzajów organizacji było posiadanie go na własność.

4.4.3 Posiadanie lokalu, samochodu lub komputera na własność

Co 5 badana organizacja posiadała komputer, zaś co 10 była właścicielem lokalu, lub co najmniej jednego samochodu. Organizacje będące właścicielami wszystkich wymienionych dóbr równocześnie stanowiły zaledwie 5% badanej zbiorowości. W ramach poszczególnych rodzajów organizacji najczęściej komputery posiadały społeczne podmioty wyznaniowe (65%), samochody – ochotnicze straże pożarne (31%), a lokale – organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (31%).

Wykres 4.19. Badane organizacje trzeciego sektora będące właścicielami lokali, samochodów lub komputerów w 2010 r. (w %)*

*Prezentowane na wykresie odsetki odnoszą się do wszystkich zbadanych organizacji.

4.4.4 Powierzchnia użytkowanego lokalu, liczba samochodów i komputerów

Lokale

Średnia powierzchnia użytkowanego lokalu wyniosła 315 m², zaś połowa jednostek dysponowała nie więcej niż 75 m² powierzchni użytkowej. W przypadku OPP średnia powierzchnia była 2-krotnie większa (670 m²), jednak jej mediana była nieco mniejsza (60 m²).

Największymi lokalami dysponowały społeczne podmioty wyznaniowe – średnio 1500 m², zaś połowa z tych jednostek korzystała z lokalu o powierzchni do 415 m². Najmniejsze lokale użytkowały koła łowieckie – średnio 105 m², a następnie ochotnicze straże pożarne – średnio 230 m² oraz kółka rolnicze – średnio 245 m². Rozkład powierzchni użytkowanych lokali w ramach danego rodzaju organizacji wydaje się najmniej zróżnicowany dla OSP. Mediana wynosi w tym przypadku aż 175 m² i jest bliska średniej (230 m²). Natomiast największe zróżnicowanie pod względem powierzchni użytkowej odnotowano wśród fundacji, tu średnia wyniosła 350 m², a mediana 30 m².

Powierzchnia użytkowa lokali stanowiących własność badanych organizacji była większa niż powierzchnia lokali użytkowanych nieodpłatnie czy wynajmowanych. Średnia powierzchnia lokalu będącego własnością badanej jednostki była równa 800 m², podczas gdy mediana wyniosła 250 m². W przypadku lokali użytkowanych nieodpłatnie oraz wynajmowanych średnia powierzchnia była równa i wyniosła 220 m², a mediana - odpowiednio 50 i 60 m².

Samochody

Organizacje ogółem, jak i poszczególne ich rodzaje użytkowały średnio 2 samochody, a połowa z nich miała do dyspozycji jeden samochód. Jedynie OPP oraz społeczne podmioty wyznaniowe dysponowały średnio 3 pojazdami. Wśród organizacji będących właścicielami samochodów liczba użytkowanych pojazdów była na takim samym poziomie jak wśród wszystkich użytkujących i również nie była specjalnie zróżnicowana pod względem rodzaju organizacji.

Komputery

Organizacje użytkowały średnio 5 komputerów. Jednak połowa badanych jednostek miała do dyspozycji tylko jeden komputer. Średnia liczba użytkowanych komputerów była zróżnicowana w zależności od rodzaju jednostki: od 9 w przypadku społecznych podmiotów wyznaniowych do 1 w przypadku kółek rolniczych

Na jedną organizację będącą właścicielem przypadало średnio 7 komputerów, przy medianie równej 2 sztuki. Organizacje wynajmujące lub użytkujące komputer nieodpłatnie dysponowały ich mniejszą liczbą – średnio 2-3 sztukami tego sprzętu, przy czym połowa z nich użytkowała tylko 1 komputer.

Rozdział 5.

Spółeczny wymiar działalności badanych organizacji

5.1. Członkowie i ich udział w działalności organizacji

Podmioty trzeciego sektora to głównie organizacje członkowskie, najczęściej stowarzyszenia. W świetle założeń ustawowych opierają one swoją działalność przede wszystkim na pracy społecznej zrzeszonych w nich osób i składkach członkowskich. Ich członkami mogą być zarówno osoby fizyczne jak i prawne – na przykład inne organizacje, podmioty gospodarcze lub instytucje. Jednostki trzeciego sektora objęte badaniami na formularzach SOF-1 i SOF-4 deklarowały, że na koniec 2010 r. należało do nich około 10,4 mln członków, z czego około 98% członkostw¹ dotyczyło osób fizycznych. W niniejszym podrozdziale przedstawiony będzie dominujący typ członkostw – dotyczący ludzi, a nie organizacji czy instytucji.

5.1.1 Baza członkowska trzeciego sektora

Zdecydowana większość organizacji (87%) zrzeszała osoby fizyczne, natomiast w przypadku pozostałych podmiotów trzeciego sektora jako ich bazę członkowską uwzględniono osoby należące do organów kolegialnych takich jak: rada, zarząd, komisja itp.² Łącznie objęte badaniem organizacje wykazały około 10,2 mln członkostw. Wśród jednostek zrzeszających osoby fizyczne około 63% wszystkich członkostw stanowiły osoby, które zapłaciły składki członkowskie za 2010 r. Wynika to z faktu, że część członków płaci składki w sposób nieregularny (np. raz na 2, 3 lata), część czuje się na tyle mało związana z organizacją, że w ogóle ich nie uiszcza, a ponadto istnieje mała grupa organizacji, w których składki członkowskie są nieobowiązkowe.

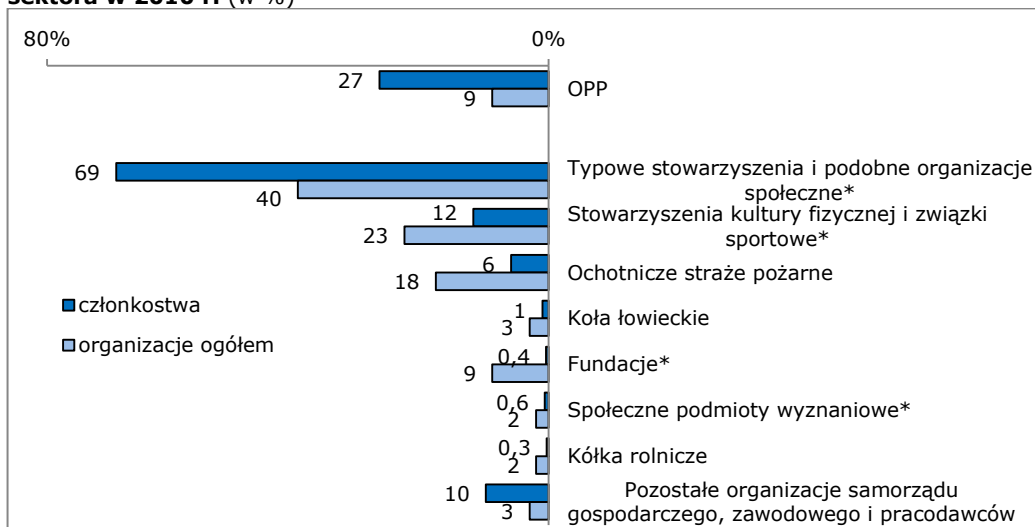
W badanej zbiorowości największą część członków zrzeszały stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, które stanowiły zarazem najliczniejszą grupę analizowanych podmiotów. Typowe stowarzyszenia i organizacje społeczne kumulowały aż 7/10 wszystkich członkostw, mimo iż stanowiły zaledwie 4/10 analizowanej

¹ Termin „członkostwa” odnosi się do łącznej liczby pozycji na listach członków w poszczególnych organizacjach, a więc dana osoba może być brana pod uwagę wielokrotnie, podczas gdy termin „członkowie” dotyczy liczby mieszkańców Polski będących członkami przynajmniej jednej organizacji. Liczbę członkostw uzyskujemy z badań organizacji, natomiast liczbę członków – z badań ludności.

² Pod uwagę nie zostały wzięte jedynie podmioty nieczłonkowskie, które nie posiadały organów kolegialnych (13% z organizacji nieczłonkowskich). Takie jednostki występowały głównie wśród społecznych podmiotów wyznaniowych i fundacji.

zbiorowości. Na drugim miejscu pod względem liczby członków, jak i liczebności samych organizacji sytuowały się stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe. Stanowiły one nieco ponad 2/10 organizacji, ale wykazywały niewiele ponad 1/10 wszystkich członkostw. Zbliżoną liczebnością członków charakteryzowały się mało liczne organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców³, z wyłączeniem kółek rolniczych. Należy jednak pamiętać, że wśród organizacji tego rodzaju znajdują się samorządy zawodowe zawodów zaufania publicznego, w których członkostwo jest obowiązkowe, np. dla osób wykonujących zawody medyczne i prawnicze. Ostatnią istotną pod względem członkostwa grupą organizacji są ochotnicze straże pożarne. Warto zwrócić uwagę, że ich udział w zasobach członkowskim badanego trzeciego sektora (6%) jest ponad 3-krotnie niższy niż udział w liczbie podmiotów tworzących ten sektor (18%).

Wykres 5.1. Struktura liczby członkostw i liczebności badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r. (w %) **

* Dla fundacji i innych organizacji niezrzeszających osób fizycznych uwzględniono liczbę członków organów kolejalnych organizacji (zarząd, rada itp.).

** Ze względu na zaokrąglenia procenty w seriach nie sumują się dokładnie do 100%.

Ponad 1/3 wszystkich członkostw w omawianych organizacjach dotyczyła kobiet. Największy odsetek członkiń wykazały społeczne podmioty wyznaniowe (67%), a także – choć już nie tak wysoki – organizacje posiadające status pożytku publicznego (48%). Na podobnym poziomie do przeciętnego dla wszystkich badanych organizacji ukształtował się udział kobiet w kółkach rolniczych (33%). Wynikał on z uwzględniania członkiń kół gospodyń wiejskich działających przy kółkach rolniczych. Analizując kółka, przy których działały koła gospodyń wiejskich, można zauważyć, że kobiety stanowiły tam około

³ W kategorii samorządu gospodarczego mieszczą się m.in. izby rolnicze. Mniej więcej połowa z nich podaje liczbę członkostw, odnosząc ją do liczby wybranych przedstawicieli rolników, a druga połowa – liczbę wszystkich osób płacących podatek rolny i innych grup, które zostały określone jako ich członkowie w ustawie o izbach rolniczych. W obliczeniach przyjęto pierwszą opcję dla wszystkich izb rolniczych.

połowę wszystkich członków, a zarazem 4/5 kobiet zrzeszonych we wszystkich kółkach rolniczych.

Szczególnie niski udział kobiet wśród członków organizacji odnotowano w kołach łowieckich (2%) oraz w ochotniczych strażach pożarnych (8%), co – jak się wydaje – ma związek ze specyfiką działalności prowadzonej przez te rodzaje organizacji.

Tablica 5.1. Członkostwa w badanym trzecim sektorze według rodzaju organizacji w 2010 r.

Rodzaje organizacji	Członkostwa				
	ogółem w mln	kobiety w %	średnia	mediana	dominanta
OGÓŁEM ORGANIZACJE	10,2	39%	129	29	15
w tym OPP	2,7	48%	374	27	6
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	9,0	37%	133	31	15
z tego:					
typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne*	7,0	43%	220	29	15
stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe*	1,3	26%	69	34	30
ochotnicze straże pożarne	0,6	8%	38	32	25
koła łowieckie	0,1	2%	41	37	30
Fundacje*	#	39%	6	5	3
Spoleczne podmioty wyznaniowe*	0,1	67%	74	5	2
Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców	1,1	52%	311	22	10
z tego:					
kółka rolnicze	#	33%	24	18	15
pozostałe	1,1	53%	506	36	6

* Dla fundacji i innych organizacji niezrzeszających osób fizycznych uwzględniono liczbę członków organów kolegialnych organizacji (zarząd, rada itp.).

Wartość niższa niż 0,05 mln.

Średnio do jednej organizacji sektora non-profit w 2010 r. przynależało 129 osób. W połowie organizacji było ponad 4-krotnie mniej członków niż przeciętnie przypadają na jedną organizację, natomiast najczęściej wykazywaną przez badane jednostki liczbą członków było 15. Warto tu przypomnieć, że z punktu widzenia ustawy o stowarzyszeniach jest to liczba minimalna wymagana do zarejestrowania i prowadzenia działalności stowarzyszeń⁴. Najwyższą średnią liczbę członków (506) i jedną z najwyższych median (36) odnotowano wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, po wyłączeniu kółek rolniczych. Te ostatnie były bowiem organizacjami o przeważnie niewielkimi mało zróżnicowanym potencjale członkowskim

⁴ Wymóg posiadania przynajmniej 15 członków dotyczy stowarzyszeń mających osobowość prawną, a nie ma zastosowania przy stowarzyszeniach zwykłych, jednak w badaniu na formularzu SOF-1 uczestniczyły wyłącznie stowarzyszenia mające osobowość prawną.

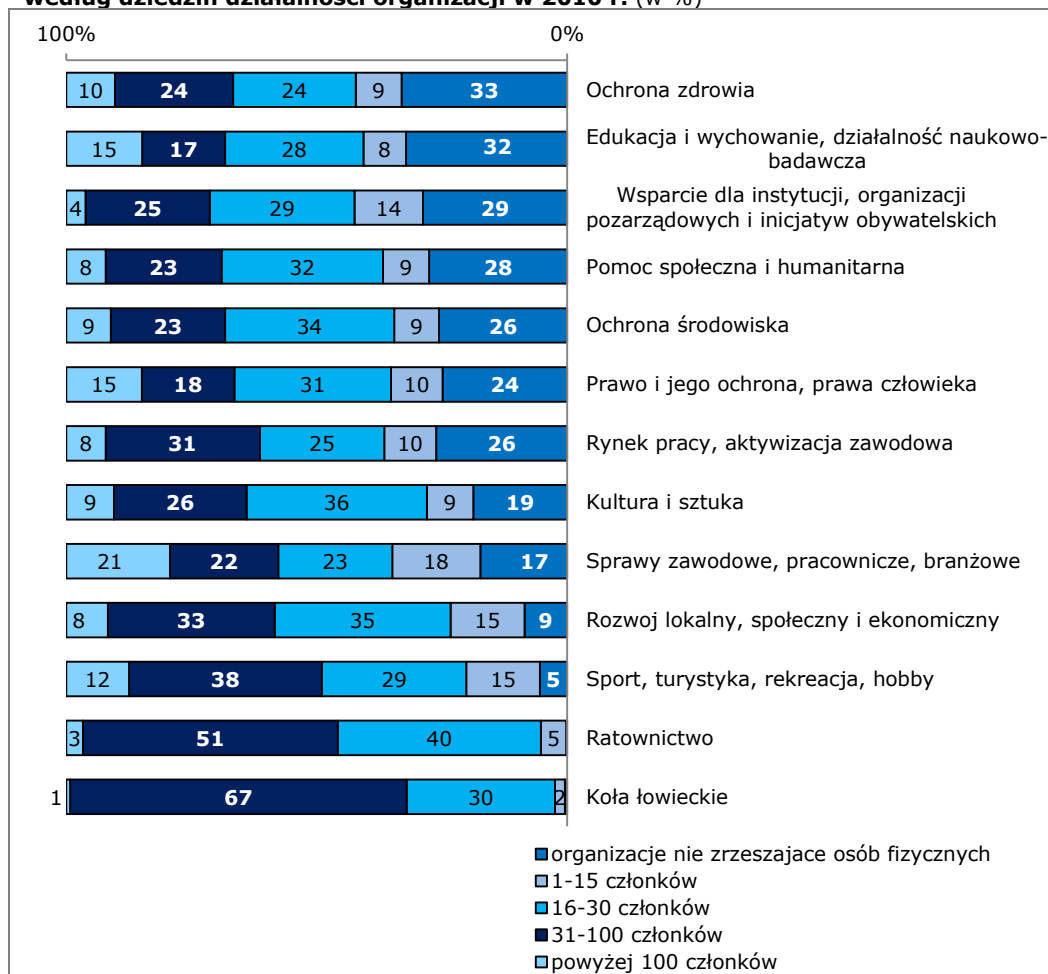
(średnia liczba członków – 24, mediana – 18). Przykładem organizacji o zrównoważonej bazie członkowskiej były też ochotnicze straże pożarne (odpowiednio 38 i 32).

Zgodnie ze swoją nieczłonkowską konstrukcją prawną fundacje wykazały łącznie tylko 40 tys. członków (w organach kolegialnych), przy czym średnia liczba członków wyniosła 6 osób, a mediana 5. Najczęściej w fundacjach występowały 3 osoby – czyli tyle, ile przeważnie liczy zarząd.

Największe zróżnicowanie bazy członkowskiej odnotowano wśród społecznych podmiotów wyznaniowych. W połowie organizacji tego rodzaju było nie więcej niż 5 członków, a najczęściej wykazywano tylko 2 osoby. Omawiana grupa podmiotów składała się również z mniejszościowej, ale zasobnej w członków części organizacji, dzięki którym średnia liczba członkostw przypadająca na jeden społeczny podmiot wyznaniowy wynosiła 74 osób, tj. była prawie 15-krotnie większa od mediany. Dużą różnicę między średnią a medianą odnotowano też wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych, a także wśród podmiotów posiadających status organizacji pożytku publicznego (w obu przypadkach była to 14-krotna różnica). Zarówno wśród organizacji pożytku publicznego, jak i samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców występowała grupa kilku masowych organizacji o bardzo dużej liczbie członkostw, co potwierdzają także niezwykle niskie dominanty.

Biorąc pod uwagę poszczególne dziedziny, w których organizacje prowadziły działalność oraz klasy liczby członków, można zauważyć, że organizacje, które zrzeszały najwięcej osób (powyżej 100) stanowiły nie więcej niż 21% wszystkich organizacji deklarujących prowadzenie działalności statutowej w którejkolwiek z analizowanych dziedzin. (patrz – Wykres 5.2). Właśnie ten najwyższy odsetek jednostek charakteryzujących się dużą liczebnością członków odnotowano w grupie organizacji prowadzących działalność statutową w obszarze *spraw zawodowych, pracowniczych, branżowych* i były to najczęściej organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego lub pracodawców. Z kolei najmniejszy odsetek jednostek o dużej liczbie członków odnotowano wśród kółk wiejskich (zaledwie 1%) oraz w obszarze *ratownictwa* (3%), obejmującym głównie działalność ochotniczych straży pożarnych. Jednocześnie wśród kółk wiejskich i organizacji zajmujących się ratownictwem podmioty zrzeszające od 1 do 15 osób stanowiły najmniejszy odsetek (odpowiednio 2% i 5%). Jednostki o tak niewielkiej liczbie członków były najliczniej reprezentowane wśród organizacji działających w zakresie *spraw zawodowych, pracowniczych, branżowych; sportu, turystyki, rekreacji, hobby* oraz *rozwoju lokalnego, społecznego i ekonomicznego*, gdzie stanowiły odpowiednio 18% i po 15%. Najmniejszą bazę członkowską odnotowano w organizacjach działających w obszarze *ochrony zdrowia* – co trzecia jednostka deklarowała, że nie zrzeszała osób fizycznych. Zbliżony odsetek podmiotów niezrzeszających członków występował także wśród organizacji zajmujących się *edukacją i wychowaniem*.

Wykres 5.2. Struktura organizacji ze względu na klasy członkostw (osób fizycznych) według dziedzin działalności organizacji w 2010 r. (w %)*

*Ze względu na zaokrąglenia procenty w wierszu nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

5.1.2 Udział w wyborach władz organizacji

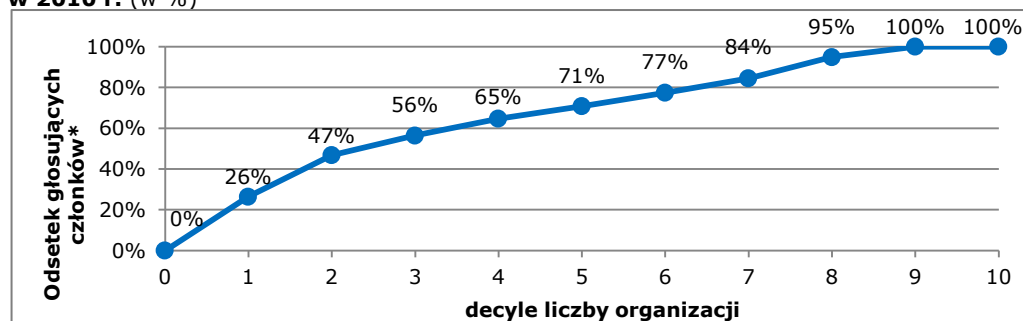
Organizacje członkowskie wybierają członków organów zarządzających, kontrolnych, rozjemczych lub doradczych na określoną przez ich statut kadencję. Wśród zbadanych organizacji trzeciego sektora około 7% stanowiły podmioty, w których w ogóle nie odbywają się demokratyczne wybory tego rodzaju organów. W inny sposób niż poprzez głosowanie najczęściej wybierane są władze społecznych podmiotów wyznaniowych (w 59% podmiotów tego typu) oraz fundacji (23%).

Według wyników omawianych badań w 2010 r. w co 3 organizacji odbyły się wybory. Przeciętny czas, który upłynął od poprzednich wyborów organów kolegialnych wyniósł 3 lata, jednak zarówno medianą, jak i dominantą była 4-letnia kadencja. Dłuższe

niż 6-letnie kadencje miało jedynie 2% spośród organizacji, w których w 2010 r. odbyły się wybory władz.

W jednostkach, w których w 2010 r. wybierano władze średnia frekwencja wyniosła około 2/3. W połowie z tych organizacji udział głoszących członków nie przekroczył poziomu 71%, w co 10 organizacji – odsetek głoszących członków wyniósł maksymalnie 26%, natomiast organizacje, w których głosowali wszyscy członkowie (100%) również stanowiły 1/10 badanej zbiorowości.

Wykres 5.3. Frekwencja wyborcza w organizacjach zrzeszających osoby fizyczne w 2010 r. (w %)

* Średnia frekwencja wyborcza dla organizacji z każdego decyla uwidoczniiona jest na końcu decyla.

Poziom zaangażowania członków w wybory władz wiąże się z wielkością organizacji mierzona liczbą jej członków. Im więcej osób należy do organizacji, tym mniejsza frekwencja wyborcza. Najwyższą frekwencją wyborczą charakteryzowały się organizacje zrzeszające nie więcej niż 15 osób fizycznych (średnio 85% ich członków głosowało) oraz mające pomiędzy 16 a 30 członków (odpowiednio 80% głosowało). Najniższą, bo niespełna 6% frekwencję, zaobserwowano wśród organizacji masowych, zrzeszających powyżej 1 tysiąca osób. Na tak niski odsetek głoszących może mieć wpływ nie tylko mniejsza identyfikacja członków z organizacją w ramach dużej struktury, ale również obecność w tej grupie organizacji o złożonych systemach wyborczych (wykorzystujących np. metodę wyborów pośrednich – poprzez delegatów).

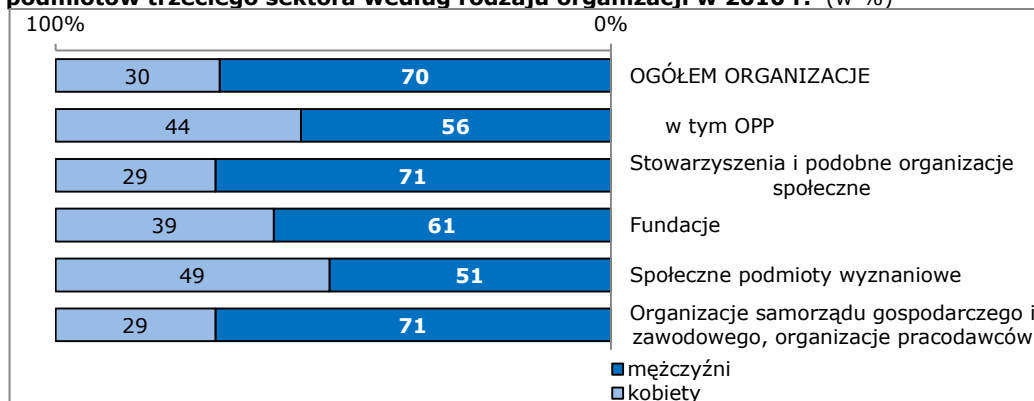
Analogiczną zależność można zaobserwować mierząc wielkość organizacji wysokością jej przychodów, jest ona jednak pochodną liczby członkostw w organizacji.

5.1.3 Władze organizacji

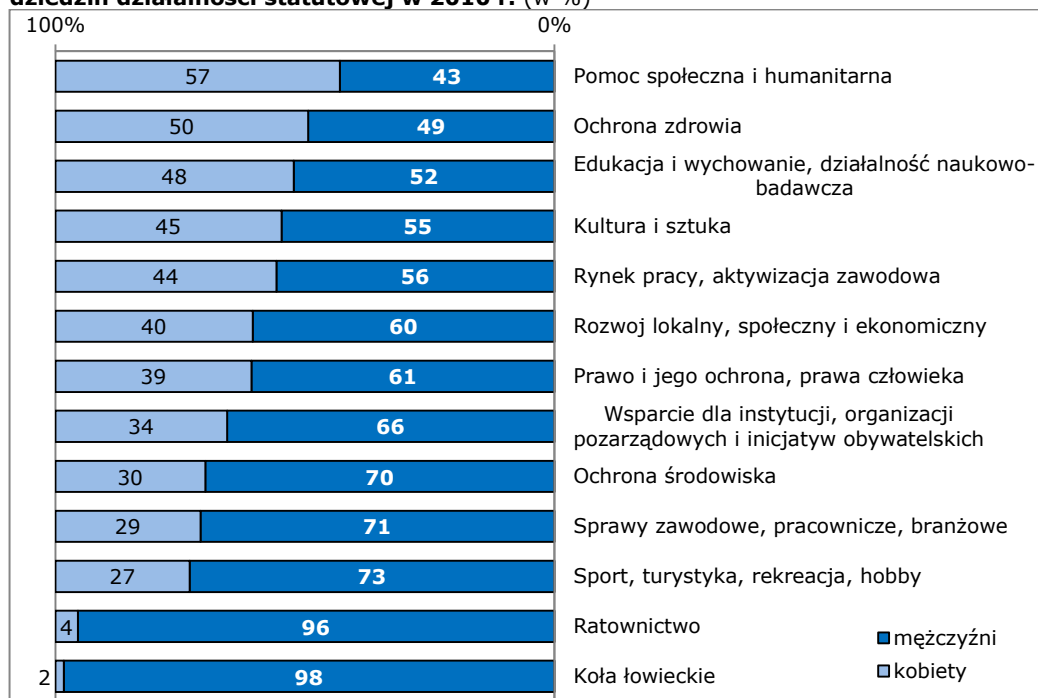
Członkowie badanych organizacji, poza korzystaniem z prawa wyborczego, mogą także zasiadać w kolegialnych organach organizacji, które pełnią funkcje zarządcze, kontrolne, opiniodawcze, rozjemcze itp. Średnia liczba członków wszystkich tego rodzaju organów władzy przypadających na jedną organizację wśród podmiotów, które posiadały przynajmniej jeden taki organ wyniosła 9 osób, natomiast w połowie organizacji w organach tych zasiadało nie więcej niż 8 osób. Biorąc pod uwagę rodzaj organizacji, poniżej średniej dla całej zbiorowości lokowały się fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe (odpowiednio średnie – 6 i 7 osób, a mediany – 5 i 3 osoby).

Najliczniejszymi, pod względem liczby członków w nich zasiadających, kolegiальnymi organami władzy charakteryzowały się organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych (średnia – 17 osób, mediana – 11 osób).

Wykres 5.4. Udział kobiet i mężczyzn w kolegiальnych organach władzy badanych podmiotów trzeciego sektora według rodzaju organizacji w 2010 r. (w %)

Wykres 5.5. Udział kobiet i mężczyzn w organach kolegiальnych organizacji według dziedzin działalności statutowej w 2010 r. (w %)

Podobnie jak w przypadku członkostw w badanych podmiotach trzeciego sektora, tak też i w zakresie pełnienia funkcji we władzach tychże organizacji udział kobiet wyniósł

około 1/3. Najmniejszy odsetek kobiet stwierdzono we władzach kół łowieckich (1%) oraz ochotniczych straży pożarnych (4%). Nieco większe, ale również dość niskie, wskaźniki feminizacji odnotowano w organach władzy stowarzyszeniach kultury fizycznej i związkach sportowych (27%). Największy udział kobiet i zarazem najbardziej wyrównaną pod względem płci strukturę organów kolegialnych miały społeczne podmioty wyznaniowe oraz organizacje pożytku publicznego, gdzie kobiety stanowiły prawie połowę członków władz (odpowiednio 49% i 46%).

Natomiast, jeśli wziąć pod uwagę główną dziedzinę działalności statutowej organizacji, to kobiety miały przewagę w organach kolegialnych organizacji zajmujących się usługami o tradycyjnie kobiecym charakterze, takimi jak *pomoc społeczna i humanitarna* (57%). Zbliżona do równej reprezentacja płci, przynajmniej na poziomie średniej liczby członków w organach kolegialnych, miała miejsce w *ochronie zdrowia* a także w organizacjach zajmujących się *edukacją i wychowaniem, działalnością naukowo-badawczą*, natomiast w organizacjach prowadzących działalność we wszystkich pozostałych wymienionych dziedzinach mężczyźni stanowili większość.

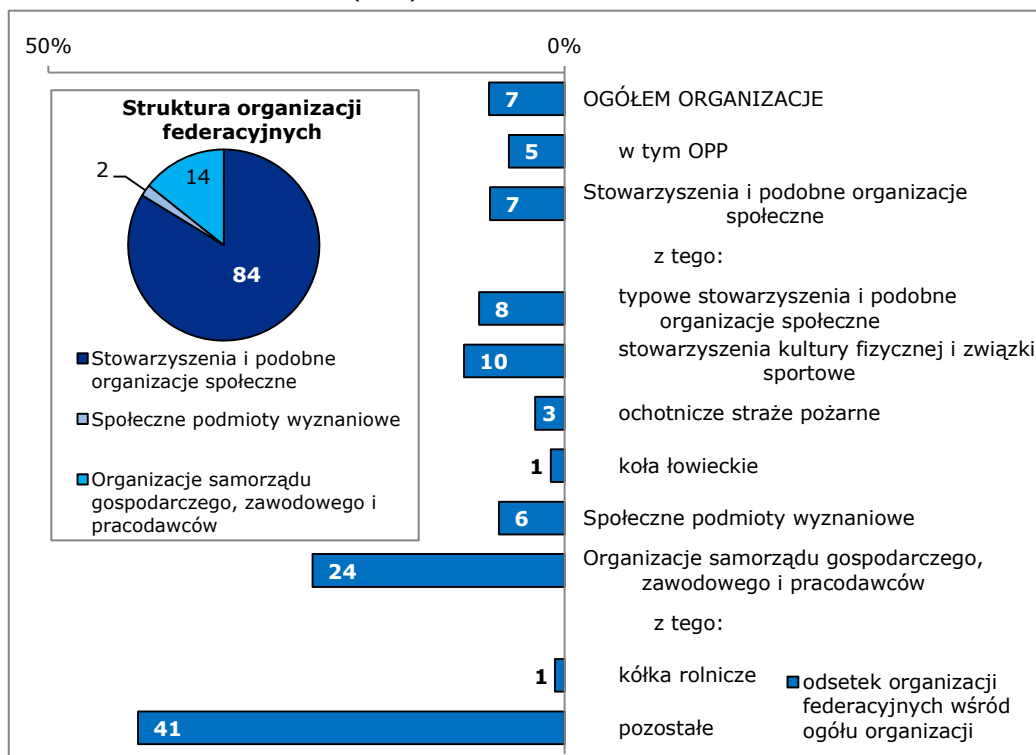
5.2. Zrzeszenia osób prawnych i przynależność do nich

5.2.1 Organizacje, do których należały osoby prawne

Obok omówionego już członkostwa osób fizycznych badane organizacje mogły zrzeszać też osoby prawne, np. stowarzyszenia, przedsiębiorstwa, gminy. W świetle wyników badań SOF-1 i SOF-4 w 2010 r. funkcjonowało 5,9 tys. organizacji, do których należała co najmniej jedna osoba prawna – ich udział w badanej zbiorowości wyniósł 7%. Omawiane organizacje trzeciego sektora zrzeszały łącznie 178 tys. podmiotów, co stanowiło 2% wszystkich członkostw.

Największa część organizacji federacyjnych była prowadzona w formie stowarzyszeń (84%), następnie – jako organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego oraz pracodawców (14%), zaś niewielką ich część stanowiły społeczne podmioty wyznaniowe (2%).

Wykres 5.6. Organizacje zrzeszające osoby prawne według rodzaju organizacji oraz ich struktura w 2010 r. (w %)

W ramach poszczególnych rodzajów organizacji wyraźnie największy odsetek podmiotów federacyjnych można zaobserwować wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (41%).

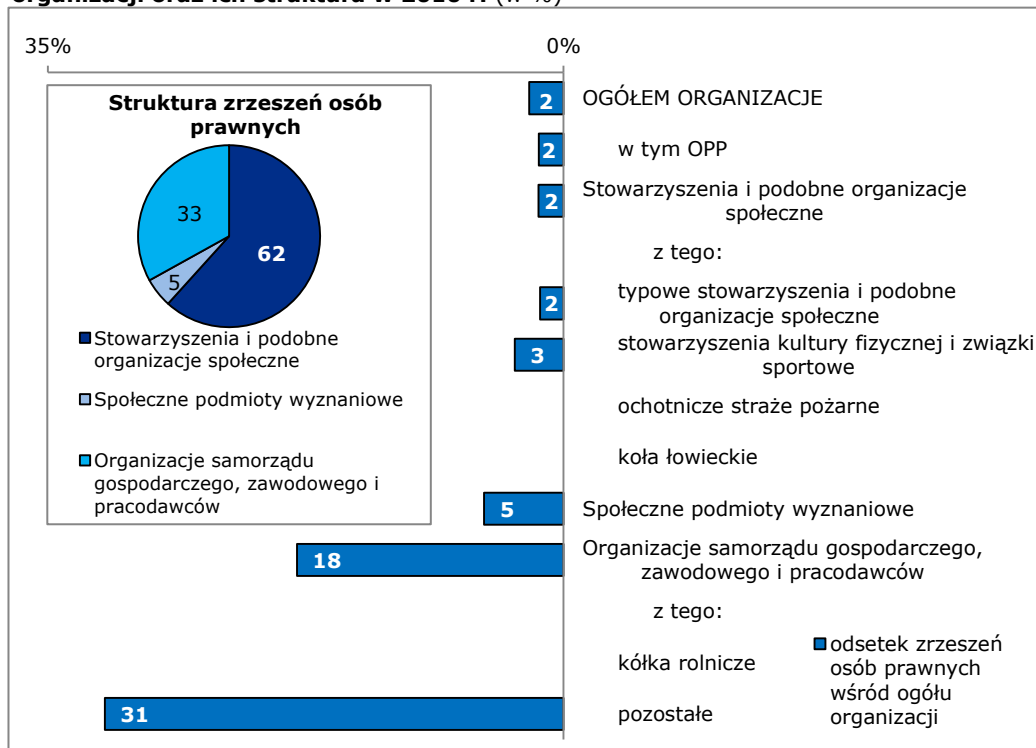
Przynależność osób prawnych była marginalnym zjawiskiem wśród kół łowieckich i kółek rolniczych (takie członkostwa wykazało po 1% organizacji), zaś wśród fundacji ze względu na brak członkostw była niemożliwa.

Organizacje federacyjne prowadziły najczęściej działania w dziedzinach takich jak: *sport, turystyka, rekreacja, hobby* (30%), *sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe* (23%), *rozwój lokalny społeczny i ekonomiczny* (15%). Skutkiem nadreprezentacji podmiotów zrzeszających osoby prawne wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców są najwyższe udziały organizacji federacyjnych wśród jednostek działających w dziedzinie *sprawy zawodowe, pracownicze i branżowe* (21%). Drugą dziedziną, w ramach której najwyższy udział miały podmioty federacyjne był *rozwój lokalny społeczny i ekonomiczny* (20%).

5.2.2 Organizacje zrzeszające wyłącznie osoby prawne

Grupa organizacji, które zadeklarowały zrzeszanie wyłącznie osób prawnych była bardzo wąska i liczyła jedynie 1,9 tys. (2%) badanych organizacji trzeciego sektora. Organizacje te skupiały około połowy ze wszystkich członkostw osób prawnych wykazanych przez badane podmioty (96 tys.).

Wykres 5.7. Organizacje zrzeszające wyłącznie osoby prawne według rodzaju organizacji oraz ich struktura w 2010 r. (w %)

Główną część zrzeszeń osób prawnych stanowiły stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne - były to mniej więcej po połowie typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne oraz stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe. Drugą co do wielkości grupę jednostek zrzeszających tylko osoby prawne stanowiły organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (38%).

Spośród poszczególnych rodzajów organizacji podmioty zrzeszające tylko osoby prawne najsilniej nadreprezentowane były wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców – stanowiły one 31% tych organizacji.

Ponad 3/4 wszystkich organizacji zrzeszających tylko osoby prawne prowadziło działalność w dwóch dziedzinach *sport, turystyka, rekreacja, hobby i sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe* (po 39%).

5.2.3 Lokalne grupy działania

Specyficznym typem organizacji zrzeszającej osoby prawne są lokalne grupy działania (LGD), które stanowią międzysektorowe partnerstwa terytorialne⁵, a więc mogą do nich należeć podmioty z sektora publicznego, komercyjnego i prezentowanego w niniejszej publikacji trzeciego sektora. W 2010 r. na terenach wiejskich funkcjonowało 336 partnerstw terytorialnych⁶. LGD były zakładane jako stowarzyszenia (93%) oraz jako fundacje (7%). W grupie tych organizacji funkcjonowało 5% jednostek posiadających status OPP, podczas gdy w całej badanej zbiorowości było ich 9%.

Najwięcej partnerstw terytorialnych funkcjonowało w regionie wschodnim (27%), a najmniej prowadziło działalność w regionie południowozachodnim (9%). W podziale na województwa najwięcej LGD miało siedzibę na terenie województwa małopolskiego (11%), następnie mazowieckiego (10%) i podkarpackiego (9%). Natomiast maksymalny zasięg prowadzonej działalności pokrywał się najczęściej z granicami powiatu (45%) albo województwa (26%).⁷

Działalność statutowa lokalnych grup działania była zbieżna z celami Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Nic więc dziwnego, że organizacje te prowadziły działania przede wszystkim w dziedzinie *rozwój lokalny lub wsparcie dla instytucji, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich*.

W związku ze swoim federacyjnym charakterem lokalne grupy działania rzadziej zrzeszały osoby fizyczne niż osoby prawne. Średnia liczba ich członków będących osobami fizycznymi wyniosła 46. Ze względu na węższą bazę członkowską, partnerstwa terytorialne rzadziej też niż reszta organizacji korzystały z pracy społecznej. Tylko w co 2 lokalnej grupie działania świadczona była praca społeczna (46%). Dla porównania odsetek organizacji korzystających z pracy społecznej dla ogółu organizacji wynosił 85%.

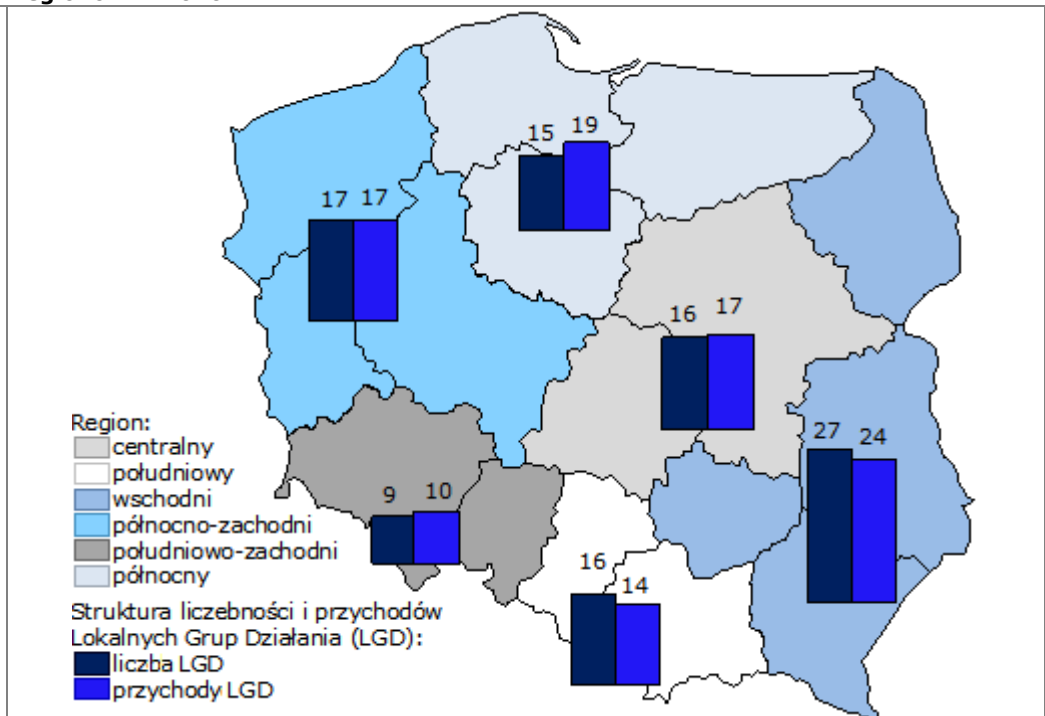
⁵ Głównym celem partnerstw terytorialnych jest realizacja lokalnych strategii rozwoju obszaru wiejskiego w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 (art. 12. ustawy z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich).

⁶ Liczba LGD na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz operatu do badania na formularzu SOF-1.

⁷ Zgodnie z PROW na danym terenie powinna działać tylko jedna LGD, a zasięg jej działania powinien obejmować od 10 tys. do 150 tys. mieszkańców.

Niski odsetek organizacji korzystających z pracy społecznej wiązał się z relatywnie częstszym zatrudnianiem płatnego personelu – aż 96% wszystkich partnerstw terytorialnych zatrudniało etatowych pracowników, podczas gdy wśród ogółu badanych organizacji było to tylko 16%, co jest związane z możliwością korzystania przez LGD ze środków PROW.

Mapa 5.1. Struktura liczebności lokalnych grup działania i ich przychodów według regionów w 2010 r.

Tablica 5.2. Członkostwo, praca społeczna oraz zatrudnienie w lokalnych grupach działania na tle ogółu badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r.

Wyszczególnienie	OGÓŁEM	w tym LGD
Członkostwo osób fizycznych		
odsetek organizacji zrzeszających osoby fizyczne (%)	87	94
średnia liczba członków osób fizycznych	129	46
Praca społeczna		
odsetek organizacji korzystających z pracy społecznej (%)	85	46
średni wolumen etatów pracy społecznej (w etatach przeliczeniowych)	0,5	0,3
Zatrudnienie		
odsetek organizacji zatrudniających w ramach umowy o pracę (%)	16	96

W zakresie przychodów partnerstwa terytorialne różniły się zasadniczo od ogółu badanych organizacji. Przychody LGD były znacznie wyższe od przychodów innych podmiotów trzeciego sektora i najczęściej mieściły się w przedziale od 100 tys. do 1 mln zł (dla 93% wszystkich LGD). Opisywane organizacje zostały powołane do administrowania środkami publicznymi⁸, dlatego większość ich przychodów pochodziła ze źródeł publicznych. Blisko 74% przychodów partnerstw terytorialnych stanowiły pieniądze publiczne, a niemal połowa pochodziła z publicznych źródeł zagranicznych, w wypadku LGD przekazanych najprawdopodobniej w ramach PROW ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Możliwość pozyskiwania środków z funduszy europejskich miała wpływ na to, że partnerstwa terytorialne rzadziej ubiegały się o finansowanie z innych źródeł. Tylko 1% środków finansowych LGD pochodziło z niepublicznych źródeł nierynkowych, a jedynie 2% – z odpłatnej działalności statutowej. Bardzo mała liczba organizacji prowadziła działalność gospodarczą (1%), a wartość przychodów z tej działalności była znikoma. Pod względem wysokości uzyskanych w 2010 r. przychodów, podobnie jak w przypadku liczby LGD, wyróżniał się region wschodni. W regionie tym partnerstwa terytorialne pozyskały ponad 1/3 wszystkich przychodów LGD.

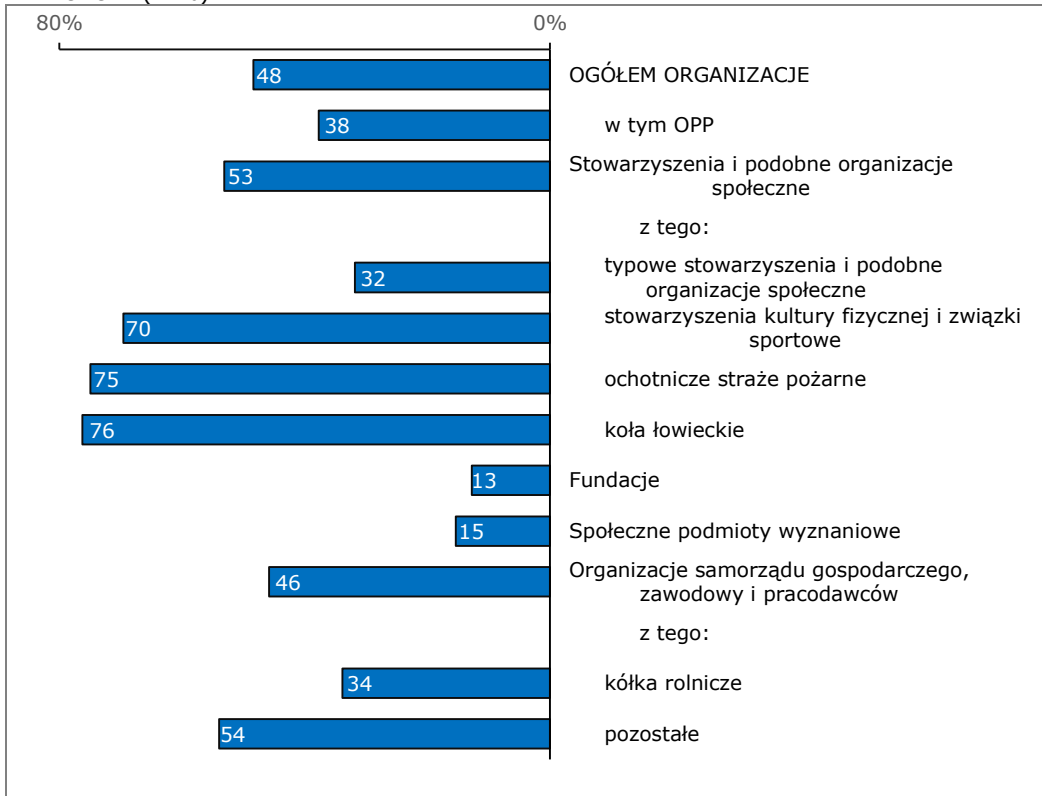
5.2.4 Przynależność do zrzeszeń organizacji trzeciego sektora

W 2010 r. do zrzeszeń organizacji trzeciego sektora dobrowolnie należała co 2 organizacja (48%) objęta badaniami SOF-1 i SOF-4. W głównej mierze były to podmioty zrzeszone w omawianych powyżej organizacjach federacyjnych. Jednak liczba organizacji uczestniczących w omawianych tu strukturach współpracy trzeciego sektora była prawie 5-krotnie niższa od liczby członkostw osób prawnych wykazanych przez wszystkie objęte badaniem jednostki (22%). Dysproporcja ta wynika po pierwsze z charakteru jednostek trzeciego sektora, które są z założenia strukturami służącymi współpracy między podmiotami z różnych sektorów (np. organizacje samorządu gospodarczego i związki pracodawców zrzeszające przede wszystkim podmioty sektora komercyjnego skupiały 36% członkostw osób prawnych), a po drugie z możliwości uczestniczenia przez jedną organizację pozarządową w kilku organizacjach zrzeszających osoby prawne.

Najczęściej w ramach formalnych sieci funkcjonowały stowarzyszenia (48%), a następnie organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (43%). W grupie stowarzyszeń najczęściej w strukturach współpracy wewnątrzsektorowej uczestniczyły ochotnicze straże pożarne (75%) oraz stowarzyszenia kultury fizycznej (70%). Duża reprezentacja tych organizacji była spowodowana członkostwem OSP w Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP, a stowarzyszeń kultury fizycznej – w związkach sportowych.

⁸Art. 2 lit. d rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Wykres 5.8. Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora działających w ramach porozumień organizacji pozarządowych według formy prawnej i organizacyjnej w 2010 r. (w %)

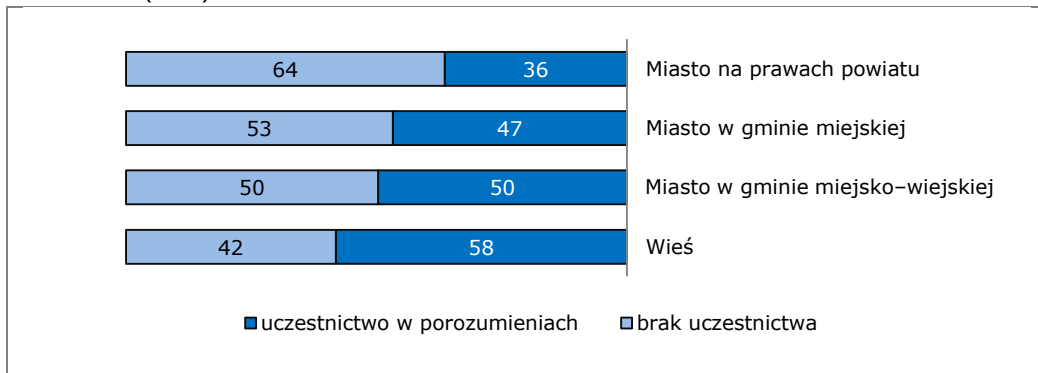

Udział w tego rodzaju strukturach rzadko deklarowały pozostałe grupy organizacji, tj. tylko 15% społecznych podmiotów wyznaniowych oraz 13% fundacji. Tak niski odsetek w grupie fundacji może być spowodowany tym, że przy obecnym stanie prawnym fundacje nie mogą samodzielnie zakładać organizacji członkowskich, tak jak jest to możliwe w przypadku stowarzyszeń. Fundacja może być jedynie członkiem innej organizacji⁹.

Omawiana współpraca wewnątrzsektorowa była wyraźnie zróżnicowana w zależności od umiejscowienia siedziby organizacji. Najczęściej przynależność do zrzeszeń organizacji trzeciego sektora deklarowały jednostki zlokalizowane na terenie wiejskim (58%), a najrzadziej na terenie miast na prawach powiatu (36%). Różnica wyniosła więc aż 22 p. proc.

⁹ W praktyce funkcjonują fundacje, które mają charakter organizacji federacyjnej, np. opisane w poprzednim podrozdziale Lokalne Grupy Działania (LGD). Nie ma w nich jednak formalnego członkostwa. Podmioty zainteresowane nawiązaniem takiego partnerstwa mogą więc być fundatorami fundacji.

Wykres 5.9. Odsetek badanych organizacji należących do zrzeszeń jednostek trzeciego sektora według rodzaju miejscowości, w której organizacje miały siedzibę w 2010 r. (w %)

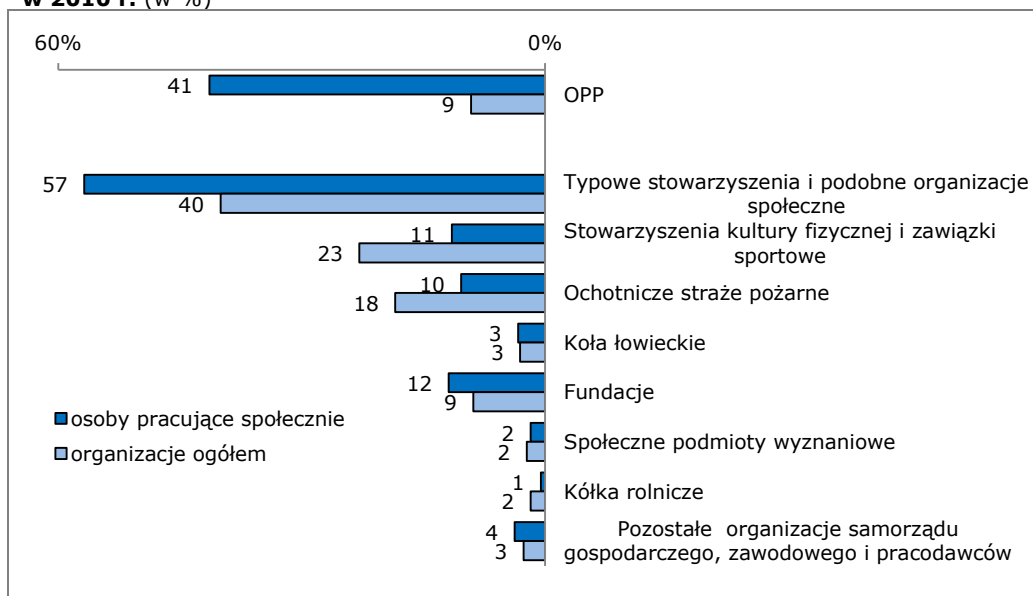
Z punktu widzenia maksymalnego zasięgu prowadzonej działalności najrzadziej aktywność w sieciach deklarowały jednostki działające w najbliższym sąsiedztwie (33%), zaś najczęściej współpracowały organizacje o zasięgu odpowiadającym granicom powiatu (56%) oraz województwa (54%).

5.3. Pracujący społecznie

5.3.1 Baza wolontariuszy

Podmioty trzeciego sektora prowadząc działalność korzystają zarówno z pracy płatnej zatrudnionych w nich osób jak i z pracy społecznej, w którą mogą angażować się zarówno członkowie organizacji jak i osoby nie związane z jednostką w taki sposób. Organizacje trzeciego sektora, które korzystały z pracy społecznej w 2010 r., wykazały około 2,3 mln wolontariuszy. Należy jednak pamiętać, że liczba ta oparta jest najczęściej na szacunkach, jakich dokonują badane organizacje w trakcie wypełniania formularza SOF-1 lub SOF-4. Dzieje się tak dlatego, że z reguły nie prowadzą one szczegółowej ewidencji wszystkich osób angażujących się w ich działalność. Natomiast deklaracje uzyskane od ludności w ramach badania GUS *Praca niezarobkowa poza gospodarstwem domowym* wskazują, że w całym 2010 r. wolontariuszami w podobnej do omawianej tutaj zbiorowości organizacji było około 10% mieszkańców Polski w wieku 15 lat i więcej, tj. nieco ponad 3 mln osób.¹⁰

Wykres 5.10. Struktura liczby osób pracujących społecznie i liczebności organizacji w 2010 r. (w %)

¹⁰ Przytoczone dane z badania PNZ dotyczą również pracy społecznej świadczonej w stowarzyszeniach zwykłych, innych organizacjach nieposiadających osobowości prawnej i grupach nieformalnych, nie uwzględniają natomiast wolontariatu w społecznych podmiotach wyznaniowych, gdyż praca społeczna w tego typu jednostkach była wykazywana łącznie z działalnością w ramach struktur kościanych i wyznaniowych (np. parafii). Więcej o wynikach badania PNZ w: Nałęcz S., Goś-Wójcicka K. (red.), *Wolontariat w organizacjach i inne formy pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym – 2011*, GUS, Warszawa 2013.

Organizacje trzeciego sektora objęte badaniami SOF-1 i SOF-4 za 2010 r. były dość zróżnicowane pod względem liczby osób pracujących społecznie. Rozwarstwienie wolontariuszy było podobne do rozwarstwienia liczby członków w badanych organizacjach, co wynika z faktu, że częściej w wolontariat angażowały się osoby zrzeszone w organizacji niż niebędące w ten sposób z nią związane. Najwięcej, bo 57% wolontariuszy (1,3 mln z 2,3 mln) działało w ramach typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, przy czym podmioty te stanowiły 40% zbiorowości objętej badaniami SOF-1 i SOF-4 za 2010 r. Relatywnie dużo spośród pracujących społecznie angażowało się w działalność fundacji (12%), a następnie stowarzyszeń kultury fizycznej, związków sportowych (11%) oraz ochotniczych straży pożarnych (10%). Jednak należy zwrócić uwagę, że udział stowarzyszeń sportowych i OSP w bazie wolontariackiej był niższy niż udział tych jednostek w badanym trzecim sektorze (odpowiednio o 12 p. proc. i 8 p. proc.).

Tablica 5.3. Osoby pracujące społecznie w badanym trzecim sektorze według rodzaju organizacji w 2010 r.

Rodzaje organizacji	Osoby pracujące społecznie				
	ogółem w mln	odsetek kobiet	średnia	mediana	dominanta
OGÓŁEM ORGANIZACJE	2,3	42%	40	15	10
w tym OPP	1,0	49%	160	18	10
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	1,9	38%	38	15	10
z tego:					
typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	1,3	48%	57	15	10
stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	0,3	25%	19	10	10
ochotnicze straże pożarne	0,2	11%	23	20	20
koła łowieckie	0,1	3%	36	33	30
Fundacje	0,3	62%	56	8	3
Spoleczne podmioty wyznaniowe	#	74%	75	10	5
Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców	0,1	65%	47	11	10
z tego:					
kółka rolnicze	#	44%	14	10	10
pozostałe	0,1	68%	72	12	10

* Statystyki liczone są wyłącznie dla organizacji, które korzystały z pracy społecznej.

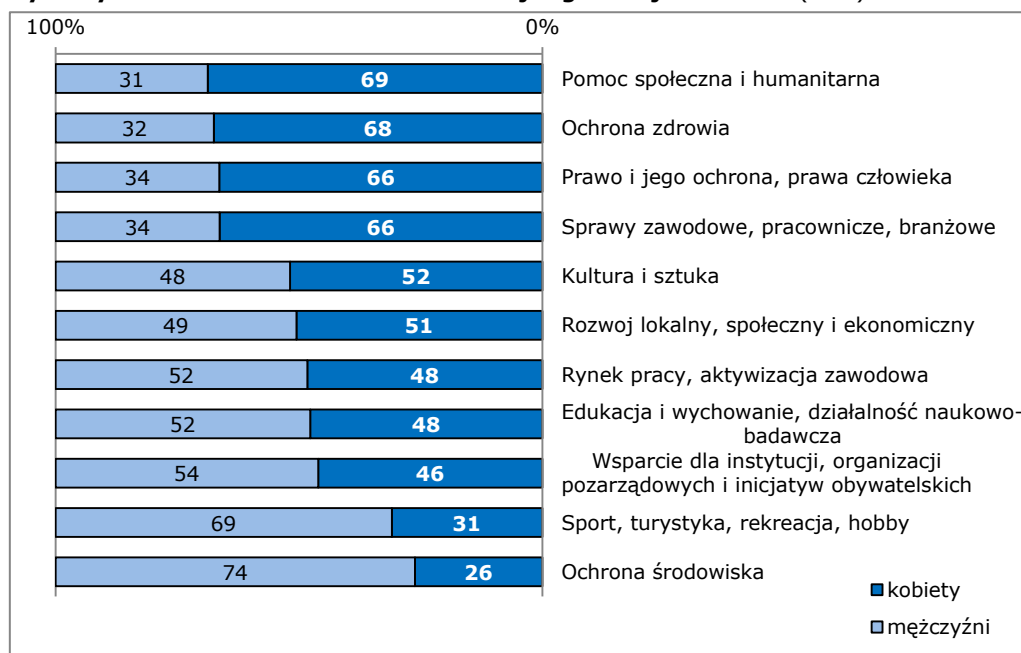
Wartość mniejsza niż 0,05 mln.

We wszystkich aktywnych organizacjach, które wykazały w sprawozdaniu SOF-1 lub SOF-4 pracę społeczną średnia liczba osób, które przynajmniej raz w 2010 r. pracowały w ten sposób wynosiła 40. W połowie spośród badanych jednostek liczba wolontariuszy nie przekraczała 15, a najczęściej organizacji zadeklarowało, że w ciągu roku przynajmniej raz świadczyło pracę w ich ramach 10 osób. Organizacje pożytku publicznego wyróżniały się najwyższą średnią liczbą osób pracujących społecznie w całej

zbiorowości (160 osób), ale również aż 10-krotnie niższą od niej medianą, co wskazuje na istnienie niewielkiej grupy OPP dysponującej bardzo dużą bazą wolontariuszy, natomiast połowa z nich posiadała nie więcej niż po kilkunastu pracujących społecznie. Relatywnie duża dysproporcja między przeciętną liczbą pracujących społecznie a ich wartością środkową miała również miejsce w społecznych podmiotach wyznaniowych (o 65 osób) oraz w fundacjach (o 48 osób). Te dwa rodzaje organizacji wyróżniały także najniższe dominanty w całej zbiorowości (odpowiednio 5 i 3 osoby). Najbardziej jednorodne pod względem liczby wolontariuszy były ochotnicze straże pożarne, koła łowieckie oraz kółka rolnicze, wśród których różnice między średnią a medianą pracujących społecznie wyniosły jedynie 3-4 osoby.

5.3.2 Pracujący społecznie według płci

Wykres 5.11. Udział kobiet i mężczyzn wśród osób pracujących społecznie według wybranych dziedzin działalności statutowej organizacji w 2010 r. (w %)*

* Dziedziny działalności zostały określone według pierwszego najważniejszego pola działalności statutowej.

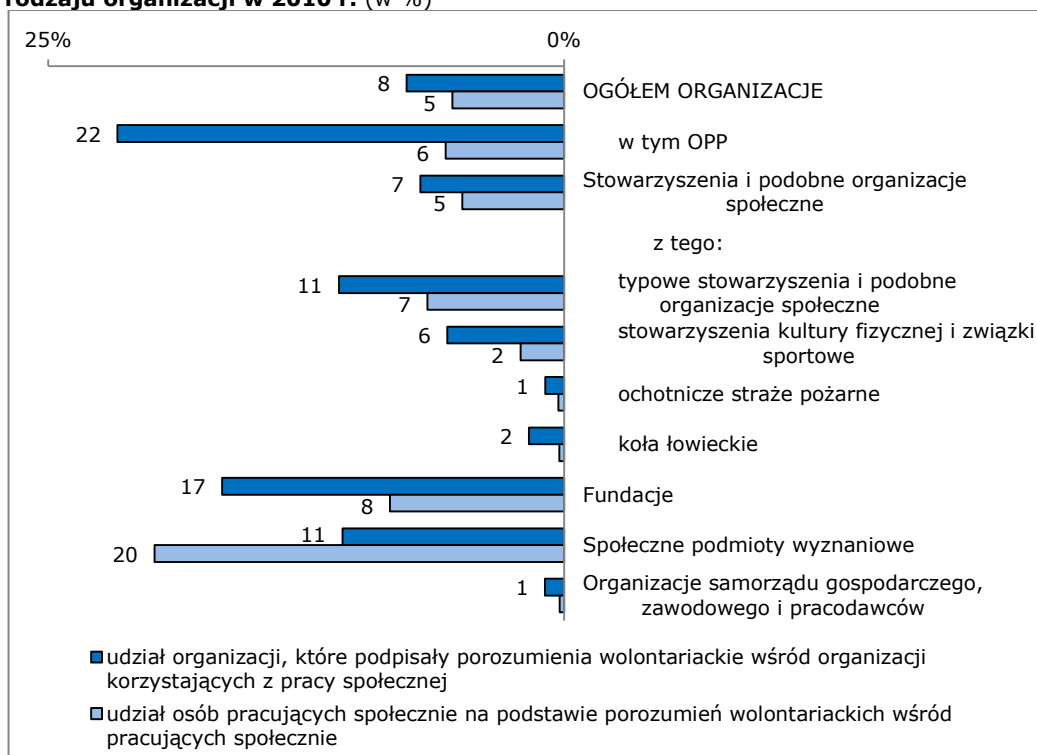
Wśród osób pracujących społecznie wykazanych przez wszystkie organizacje w 2010 r. ponad 2/5 stanowiły wolontariuszki. Większy niż przeciętny w badanej zbiorowości udział kobiet wśród pracujących społecznie odnotowano w społecznych podmiotach wyznaniowych oraz organizacjach samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (odpowiednio 74% i 65% osób pracujących społecznie). Najmniejszym zaangażowaniem kobiet w pracę społeczną na rzecz organizacji wyróżniały się natomiast

koła łowieckie (3%) i ochotnicze straże pożarne (11%), co wiąże się z podobnie niskim udziałem kobiet wśród członków tych organizacji. (patrz – Tablica 5.3.)

Kobiety częściej niż mężczyźni świadczyły pracę społeczną w organizacjach, które działały w zakresie *pomocy społecznej i humanitarnej, ochrony zdrowia, prawa i jego ochrony oraz spraw zawodowych, pracowniczych i branżowych*. Stanowiły one po około 2/3 wszystkich osób pracujących społecznie w podmiotach prowadzących działalność tego rodzaju. Rządziej natomiast zaangażowane były w pracę społeczną w ramach organizacji zajmujących się *sportem, turystyką, rekreacją, hobby oraz ochroną środowiska*. Taka proporcja kobiet i mężczyzn pracujących społecznie w badanych organizacjach trzeciego sektora jest pochodną udziału kobiet i mężczyzn wśród ich członków.

5.3.3 Wolontariat sformalizowany

Wykres 5.12. Badane organizacje trzeciego sektora, które podpisały porozumienia wolontariackie i osoby pracujące społecznie na podstawie takich porozumień według rodzaju organizacji w 2010 r. (w %)

Organizacje mogą korzystać z pracy społecznej w sposób sformalizowany bądź nie. Zbadane organizacje rządziej korzystały z pracy społecznej osób, które wykonywały ją w sposób sformalizowany, czyli w oparciu o porozumienia wolontariackie. W 2010 r. 8% organizacji korzystających z pracy społecznej podpisało porozumienia z co najmniej

jednym wolontariuszem, zaś pośród wszystkich pracujących społecznie 5% stanowiły osoby świadczące tę pracę w oparciu o dokument ją formalizujący.

W zbadanej zbiorowości wyróżniały się organizacje posiadające status pożytku publicznego, wśród których 22% deklarowało, że korzystało z pracy wolontariuszy, z którymi podpisało porozumienia, ale odsetek osób pracujących na podstawie takiej umowy wśród wszystkich osób pracujących społecznie w organizacjach pożytku publicznego nie był szczególnie wysoki i wynosił 6%. Podobnie było wśród fundacji. Odwrotną tendencję można zauważyć w społecznych podmiotach wyznaniowych, wśród których 11% jednostek korzystających z pracy społecznej podpisało porozumienia wolontariackie, jednak dotyczyły one aż 20% wolontariuszy angażujących się w działalność społecznych podmiotów wyznaniowych.

Formalizacja pracy społecznej miała marginalne znaczenie wśród ochotniczych straży pożarnych, organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, a także kół łowieckich.

5.4. Pracownicy

Badane organizacje na koniec 2010 r. stanowiły miejsce pracy etatowej dla 132,5 tys. osób, w tym dla 111,8 tys. osób były głównym miejscem zatrudnienia. Dodatkowo w omawianych podmiotach trzeciego sektora w oparciu o umowy cywilnoprawne odpłatne zajęcie znalazło 389,9 tys. osób, w tym dla 23,8 tys. osób stanowiło ono główne źródło utrzymania. Trzeci sektor był zatem podstawowym miejscem zarobkowania dla blisko 136 tys. osób, wśród których 71% stanowiły kobiety.

Tablica 5.4. Osoby zatrudnione w badanym trzecim sektorze według rodzaju organizacji w 2010 r.

Rodzaje organizacji	Osoby zatrudnione w ramach umów o pracę wg stanu na dzień 31.12.2010 r.				
	ogółem w tys.	procent kobiet	średnia*	mediana*	dominanta*
OGÓŁEM ORGANIZACJE	132,5	71%	10	3	1
w tym OPP	37,9	74%	15	4	1
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	65,8	68%	8	3	1
z tego:					
typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	57,3	72%	10	3	1
stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe	7,5	39%	4	2	1
ochotnicze straże pożarne	0,1	#	#	#	#
koła łowieckie	0,9	31%	2	1	1
Fundacje	19,7	71%	9	3	1
Społeczne podmioty wyznaniowe	37,7	79%	26	13	4
Organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców	9,4	43%	6	3	1
z tego:					
kółka rolnicze	0,4	27%	3	2	1
pozostałe	9,0	67%	6	3	1

* Statystyki liczone są wyłącznie dla organizacji zatrudniających w ramach stosunku pracy.

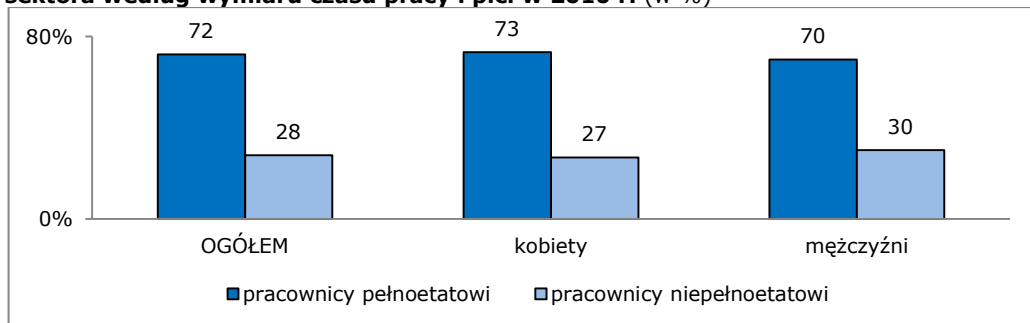
Statystyki nie zostały podane ze względu na małe liczebności jednostek zatrudniających.

Struktura liczby osób zatrudnionych według rodzaju organizacji była zbliżona do struktury liczby etatów tego typu pracy: 50% pracowników zatrudniały stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, 28% – społeczne podmioty wyznaniowe, 15% – fundacje, 7% organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców. Znaczny, bo aż 29% udział, miały jednostki posiadające status OPP. Rozpatrując przeciętną liczbę zatrudnionych osób przypadającą na jedną organizację zatrudniającą pracowników, można zauważyć, że jest ona bardzo zróżnicowana w zależności od rodzaju organizacji. Podczas gdy średnia liczba pracujących w ramach stosunku pracy dla

wszystkich rodzajów organizacji wyniosła 10 osób, to w grupie społecznych podmiotów wyznaniowych, gdzie była najwyższa, wyniosła aż 26 osób. Relatywnie wysoką średnią w tym zakresie charakteryzowały się również organizacje pożytku publicznego – 15 osób.

Ponadto warto zwrócić uwagę na duże różnice, właściwie we wszystkich rodzajach organizacji, między średnią liczbą pracujących, a jej wartością środkową (mediana), a także dominującą. W połowie organizacji zatrudniających personel etatowy pracowało z reguły kilkakrotnie mniej osób niż wynosiła średnia liczba pracujących. Wśród organizacji ogółem mediana była od średniej 5-krotnie niższa i wyniosła 3 pracowników. Świadczy to o dużym rozwarstwieniu badanych organizacji pod względem liczby pracujących. Charakteryzują się one mało liczną grupą podmiotów z bardzo dużą liczbą pracujących i dużym udziałem jednostek o niskiej liczbie zatrudnionych. Potwierdza to również najczęściej występująca wartość – w prawie wszystkich rodzajach organizacji dominantą był 1 pracownik. Wyjątkiem są tu tylko społeczne podmioty wyznaniowe: średnia liczba pracowników wyniosła w nich 26 osób, mediana – 13 osób, zaś dominującą wartością były 4 osoby.

Wykres 5.13. Struktura osób zatrudnionych w badanych organizacjach trzeciego sektora według wymiaru czasu pracy i płci w 2010 r. (w %)

Pracownicy etatowi w trzecim sektorze relatywnie często zatrudniani byli w niepełnym wymiarze czasu pracy – na część etatu pracowało w 2010 r. 28% osób zatrudnionych w badanych organizacjach, podczas gdy w gospodarce narodowej ogółem tylko 8%. Ciekawy jest fakt, że wbrew ogólnej tendencji na rynku pracy, płeć w niewielkim stopniu różnicowała niepełnoetatowe miejsca pracy i w odwrotnym kierunku niż powszechnie w tym sektorze – udział mężczyzn wśród niepełnoetatowych pracowników był o około 2 p. proc. wyższy niż wśród wszystkich pracowników trzeciego sektora.

Analiza danych na temat poziomu wynagrodzeń pracowników badanego trzeciego sektora wskazuje, że w 2010 r. średnia pensja przypadająca na jednego pełnoetatowego pracownika była istotnie niższa niż średnia pensja krajowa i wyniosła 2,8 tys. złotych, przy 3,2 tys. złotych w całej gospodarce narodowej¹¹. W żadnym z rodzajów badanych organizacji pozarządowych średnie wynagrodzenie nie osiągnęło przeciętnego poziomu w całej gospodarce narodowej. Najwyższymi przeciętnymi wynagrodzeniami

¹¹ Informacja o przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu brutto w 2010 r. w gospodarce narodowej za: *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2010*, GUS, Warszawa 2011.

charakteryzowały się organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych oraz fundacje, w których średnie zarobki przypadające na 1 etat przekroczyły 3 tys. zł. Najniższy poziom wynagrodzeń, niespełna 2 tys. zł., miały natomiast bardzo rzadko zatrudniające pracowników koła wiejskie i kółka rolnicze.

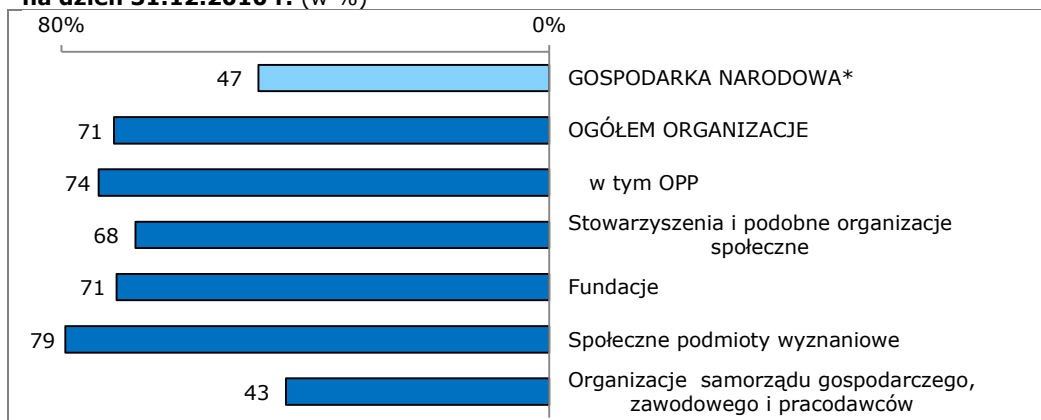
W odnotowanym poziomie wynagrodzeń widoczny jest też efekt ograniczenia ustawowego dla pracowników organizacji pożytku publicznego, zatrudnionych w ramach działalności statutowej, którzy według obowiązujących w 2010 r. przepisów nie mogli zarabiać więcej niż 1,5-krotność przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej. W związku z tym średnie wynagrodzenie w OPP było niższe niż w innych podmiotach trzeciego sektora i wyniosło 2,6 tys. zł.

Charakterystyczny dla pozarządowego rynku pracy jest nie tylko niski poziom wynagrodzeń, ale również wyższy poziom inkluzywności grup zagrożonych marginalizacją na rynku pracy, tj. kobiet, osób z niepełnosprawnościami oraz osób starszych. Grupy te stale cechują się niższym poziomem zatrudnienia i stanowią głównych odbiorców działań polityki aktywizacyjnej oraz polityki antidyskryminacyjnej, dlatego warto przyjrzeć się bliżej ich zatrudnieniu w ramach trzeciego sektora.

5.4.1 Feminizacja personelu płatnego

Dla polskiego rynku pracy stałym zjawiskiem jest utrzymywanie się niższego wskaźnika zatrudnienia wśród kobiet niż wśród mężczyzn, jednak wśród trzeciosektorowych pracodawców tendencja ta jest odwrotna.

Wykres 5.14. Udział kobiet wśród osób zatrudnionych na podstawie stosunku pracy na dzień 31.12.2010 r. (w %)

* Na podstawie danych o zatrudnionych na podstawie stosunku pracy w gospodarce narodowej w 2010 r. z: *Rocznik Statystyczny RP 2011*, Warszawa 2011, s.42.

Na koniec 2010 r. kobiety stanowiły 71% zatrudnionych w badanych organizacjach, podczas gdy ich udział wśród zatrudnionych w gospodarce narodowej wyniósł 47% – różnica między trzecim sektorem a całym polskim rynkiem pracy w tym

zakresie wyniosła więc aż 23 p. proc. Szczególnie wysoką nadreprezentację kobiet wśród pracowników odnotowano w społecznych podmiotach wyznaniowych – stanowiły one aż 79% personelu etatowego. Wiązać się to może z rodzajem działalności tych jednostek, które generowały głównie miejsca pracy o charakterze opiekuńczym, gdzie tradycyjnie zatrudniane są kobiety, w tym wypadku często siostry zakonne. Najniższy, niższy o 4 p. proc. niż przeciętny w gospodarce narodowej, odsetek kobiet wśród zatrudnionych odnotowano w organizacjach samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (43%). Do takiego wyniku przyczyniły się samorządy zawodowe rolników, gdzie zatrudniona była 1/3 pracowników organizacji samorządowych i pracodawców, a udział kobiet wśród zatrudnionych wyniósł poniżej 30%.¹²

Wysoki wskaźnik kobiet wśród zatrudnionych sytuuje trzeci sektor bliżej sektora publicznego, gdzie kobiety, choć nie w aż tak wyraźny sposób, ale również są nadreprezentowane (58%)¹³. Porównanie zatrudnienia w badanych organizacjach trzeciego sektora i w sektorze publicznym, mimo na ogół dużej różnicy w zakresie warunków i organizacji pracy, jest zasadne, biorąc pod uwagę obszary działalności jednostek posiadających płatny personel. Dziedziny działalności tych organizacji w większości mieszczą się w sferze zadań publicznych¹⁴, a te, w których wskaźnik zatrudnienia kobiet jest bardzo wysoki, wiążą się ze świadczeniem typowych usług społecznych, przypisanych tradycyjnie sektorowi publicznemu¹⁵.

Szczególnie wysoki udział kobiet wśród pracowników stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych oraz fundacji odnotowano w organizacjach, które prowadziły działalność w zakresie *ochrony zdrowia* (80%), *pomocy społecznej i humanitarnej* (77%), a także *edukacji i wychowania, badań naukowych* (75%).

5.4.2 Pracownicy z orzeczeniem o niepełnosprawności

Wśród ponad 13 tys. trzeciosektorowych pracodawców niespełna 2 tys. zatrudniało przynajmniej jedną osobę z orzeczoną niepełnosprawnością – podmioty te stanowiły 14% zatrudniających organizacji. Pracownicy z niepełnosprawnościami stanowili 6% osób pracujących we wszystkich badanych organizacjach, co jest wyższym udziałem niż w gospodarce narodowej (4%)¹⁶. Szczególnie wysoki udział pracowników z orzeczoną

¹² Co ciekawe feminizacja zatrudnienia etatowego w badanych organizacjach trzeciego sektora w ostatnich latach bardzo wyraźnie wzrosła. Gdy weźmiemy pod uwagę udział kobiet wśród zatrudnionych według głównego miejsca pracy, to udział kobiet wśród pracujących wzrosł z 58% w 2005 r. do 73% w 2010 r., tj. o 15 p. proc., podczas gdy w gospodarce narodowej analogiczny wzrost wyniósł jedynie 3 p. proc. (Dane dotyczące 2005 r. za: Nałęcz S., *Sektor non-profit*, w: Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce*, ISP PAN, Warszawa 2008, s.148.)

¹³ Na podstawie: *Rocznik Statystyczny RP 2011*, GUS, Warszawa 2011, s.221.

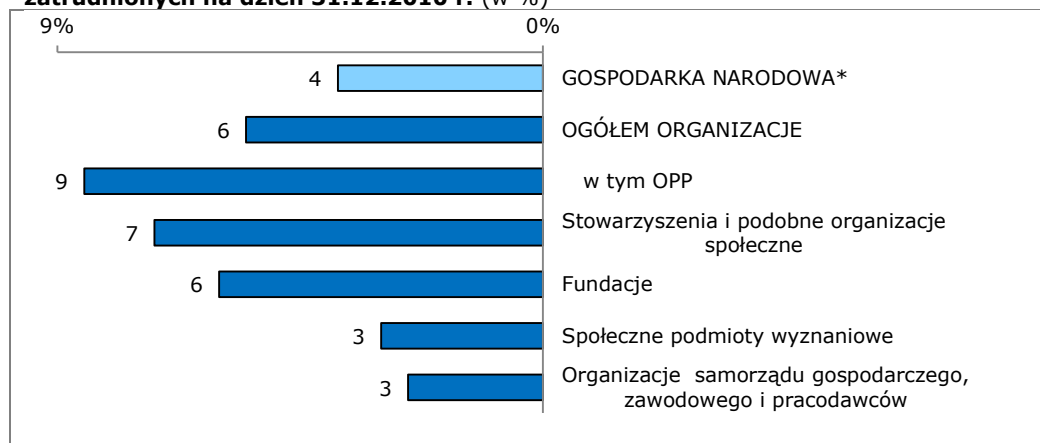
¹⁴ Określonych w *Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, art. 4.

¹⁵ Wskaźnik udziału kobiet wśród zatrudnionych w Polsce w takich branżach jak edukacja, ochrona zdrowia i pomoc społeczna wynosi około 80% (zob. publikacje GUS z serii *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*).

¹⁶ Wskaźnik dotyczy wyłącznie podmiotów o liczbie pracujących wyższej niż 9 osób i obliczony został na podstawie danych o liczbie zatrudnionych niepełnosprawnych w gospodarce narodowej w 2010 r. z *Rocznika Statystycznego RP 2011*, GUS, Warszawa 2011, s.229.

niepełnosprawnością odnotowano w organizacjach pożytku publicznego (9%), a następnie w typowych stowarzyszeniach i podobnych organizacjach społecznych (8%) oraz w fundacjach (6%). Niższy niż przeciętny na polskim rynku pracy odsetek osób z orzeczoną niepełnosprawnością wśród zatrudnionych wystąpił w organizacjach samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (3%), a także w społecznych podmiotach wyznaniowych (3%).

Wykres 5.15. Udział osób z orzeczoną niepełnosprawnością wśród osób zatrudnionych na dzień 31.12.2010 r. (w %)

* Na podstawie danych o osobach pracujących w podmiotach gospodarki narodowej o liczbie pracujących wyższej niż 9 osób z: *Rocznik Statystyczny RP 2011*, GUS, Warszawa 2011, s.229.

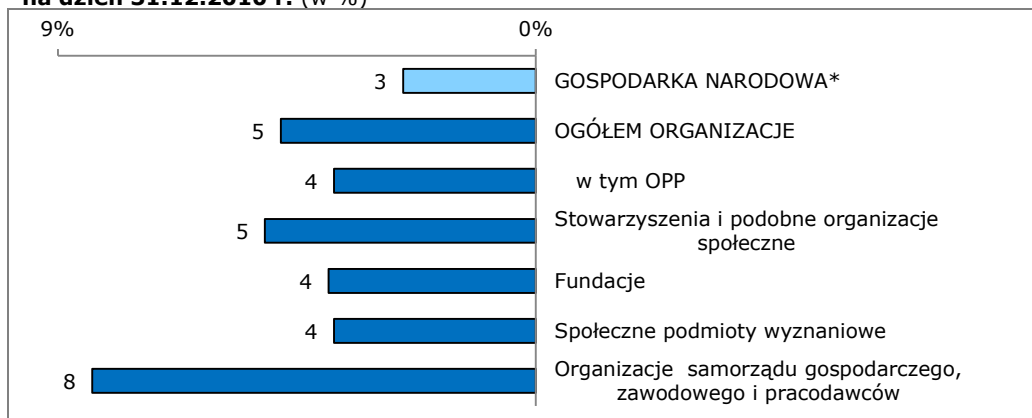
Największa część wszystkich pracowników z niepełnosprawnościami zatrudnionych w badanym trzecim sektorze pracowała w organizacjach zajmujących się *pomocą społeczną i humanitarną* (33%), następnie *edukacją i wychowaniem, badaniami naukowymi* (16%) oraz *ochroną zdrowia* (14%). *Pomoc społeczna i humanitarna* była też dziedziną, w której największy był udział organizacji zatrudniających przynajmniej jedną osobę z niepełnosprawnością wśród badanych organizacji z tej dziedziny zatrudniających personel etatowy (28%). Odsetek ten był także niemal 2-krotnie wyższy niż przeciętny w badanym sektorze wśród organizacji zajmujących się *ochroną zdrowia* (26%) oraz *rynkiem pracy i aktywizacją zawodową* (25%).

Rozpatrując udział pracowników posiadających orzeczenie o niepełnosprawności wśród sumy osób zatrudnionych w ramach danej dziedziny, można stwierdzić, że osoby z niepełnosprawnościami silniej reprezentowane były wśród jednostek zajmujących się *ochroną środowiska* (28%) – na co wpływ miało kilka organizacji zajmujących się odbiorem, segregowaniem i recyklingiem odpadów – oraz wśród podmiotów działających w zakresie *rynku pracy i aktywizacji zawodowej* (19%) – co wynikało z klasyfikowania w tej dziedzinie jednostek prowadzących zakłady aktywności zawodowej.

5.4.3 Pracownicy w wieku emerytalnym

Ponad 1/4 trzeciosektorowych pracodawców zatrudniała osoby w wieku emerytalnym, czyli kobiety powyżej 60 roku życia lub mężczyzn powyżej 65 roku życia. Udział organizacji korzystających z pracy osób starszych szczególnie wysoki był wśród społecznych podmiotów wyznaniowych (41%) oraz organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (33%).

Wykres 5.16. Udział osób w wieku emerytalnym wśród osób zatrudnionych na dzień 31.12.2010 r. (w %)

* Na podstawie danych o liczbie pracujących w 2010 r. w wieku poprodukcyjnym z: *Aktywność ekonomiczna ludności Polski w latach 2008-2011*, GUS, Warszawa 2013.

Podobnie jak w zakresie dwóch wcześniej omówionych grup (kobiety, osoby z niepełnosprawnościami) również osoby powyżej 60/65 roku życia stanowiły większą część pracowników trzeciego sektora niż wśród zatrudnionych w gospodarce narodowej (5% wobec 3%). Odsetek osób w wieku emerytalnym we wszystkich rodzajach badanych organizacji był wyższy niż typowy na polskim rynku pracy, a na szczególną uwagę zasługują organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, gdzie wyniósł on aż 8%.

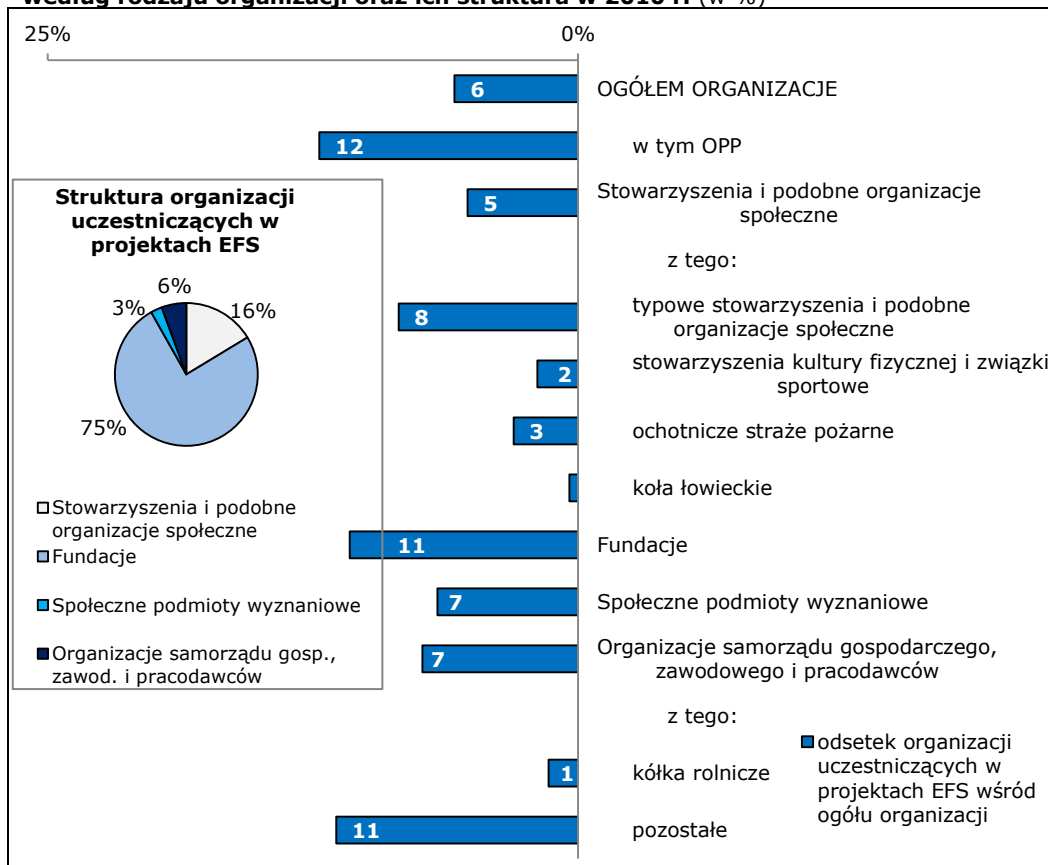
5.4.4 Wpływ realizacji projektów finansowanych z EFS na liczbę pracowników

*Europejski Fundusz Społeczny jest głównym instrumentem finansowym Unii Europejskiej umożliwiającym wspieranie zatrudnienia, poprawę warunków pracy i wyrównanie szans dla wszystkich obywateli UE poszukujących pracy. Jego działalność polega na inwestowaniu w zasoby ludzkie w Europie – pracowników, młodzież i wszystkich ludzi szukających pracy.*¹⁷ W celu zweryfikowania, w jaki sposób te założenia przekładają się na działalność trzeciosektorowych pracodawców w badaniach na formularzach SOF-1 i SOF-4 mierzono

¹⁷ Źródło: strona internetowa Komisji Europejskiej: <http://ec.europa.eu/esf>.

wpływ uczestnictwa badanych organizacji w projektach współfinansowanych z EFS na poziom zatrudniania w tych jednostkach.

Wykres 5.17. Organizacje uczestniczące w projektach współfinansowanych z EFS według rodzaju organizacji oraz ich struktura w 2010 r. (w %)

Badane organizacje trzeciego sektora korzystały ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w 3 rolach:

1. realizując projekty współfinansowane z tego źródła jako projektodawcy – 2 tys. jednostek,
2. uczestnicząc w realizowanych projektach jako partnerzy lub podwykonawcy – 1,8 tys. jednostek,
3. uczestnicząc w realizowanych projektach jako odbiorcy ostateczni (np. członkowie lub wolontariusze lub pracownicy organizacji brali udział w szkoleniach, konferencjach itp. współfinansowanych z EFS) – 1,8 tys. jednostek¹⁸.

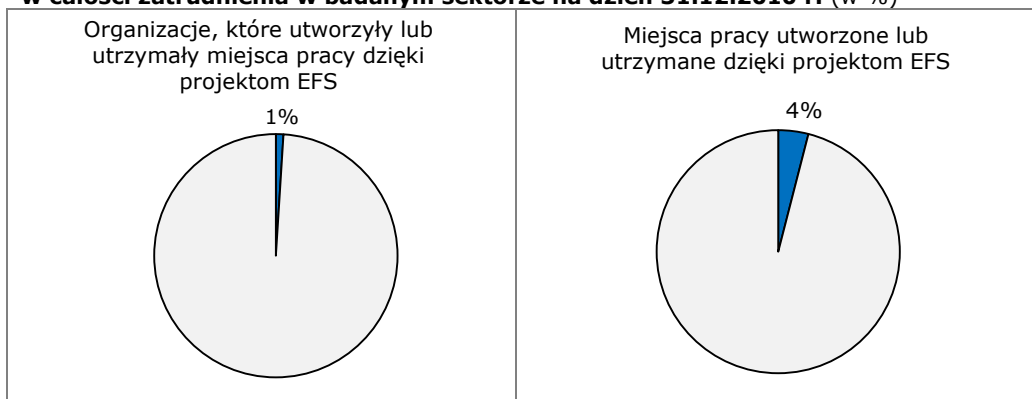
¹⁸ Niska liczba organizacji, które wskazały, że były odbiorcami ostatecznymi projektów współfinansowanych z EFS może wynikać z braku pełnej wiedzy na temat źródła finansowania inicjatyw, w których uczestniczyli pracownicy, członkowie czy wolontariusze.

W sumie występowanie w co najmniej jednej z omówionych ról uczestnictwa w projektach współfinansowanych z EFS zadeklarowało 4,7 tys. badanych podmiotów (6%), a równoczesne wypełnianie wszystkich 3 – jedynie 0,1%.

Choć 3/4 podmiotów uczestniczących w projektach współfinansowanych z EFS stanowiły stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, to w ramach poszczególnych rodzajów organizacji najwyższy udział takich jednostek odnotowano wśród organizacji pożytku publicznego (12%), a następnie fundacji oraz organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, z wyłączeniem kółek rolniczych (po 11%).

Okolo 2 tys. jednostek, czyli mniej niż połowa spośród organizacji zaangażowanych w inicjatywy EFS na koniec 2010 r., zatrudniało przynajmniej jednego pracownika etatowego. Organizacje te stanowiły 15% wszystkich omawianych trzeciosektorowych pracodawców, a zarazem 3% całej badanej zbiorowości. Można więc zauważyć, że zbiorowość, w której zaangażowanie w projekty współfinansowane z EFS mogło mieć wpływ na poziom zatrudnienia była relatywnie mała.

Wykres 5.18. Udział organizacji, w których EFS miał wpływ na zatrudnienie wśród ogółu organizacji badanego trzeciego sektora w 2010 r. oraz udział miejsc pracy utworzonych lub utrzymanych dzięki projektom współfinansowanym z EFS w całości zatrudnienia w badanym sektorze na dzień 31.12.2010 r. (w %)

Wśród zatrudniających uczestników projektów współfinansowanych z EFS 42% podmiotów zadeklarowało, że uczestnictwo to miało wpływ na liczbę zatrudnionych przez nie osób w 2010 r. W tej zbiorowości, która liczyła około 0,8 tys. jednostek, połowa deklaruowała utworzenie nowych miejsc pracy, a po 1/4 – utrzymanie miejsc pracy oraz zarówno utrzymanie dotychczasowego personelu, jak i zatrudnienie nowych osób.

Omawiane organizacje dzięki wsparciu w ramach EFS zatrudniły 2,6 tys. nowych pracowników oraz utrzymały 2,5 tys. dotychczasowych miejsc pracy, co łącznie stanowiło 24% zatrudnienia w podmiotach, gdzie EFS miał wpływ na poziom zatrudnienia, jednak tylko 4% całego zatrudnienia w badanym trzecim sektorze. Poziom zatrudnienia w organizacjach, w których EFS miał wpływ na liczbę miejsc pracy był wyraźnie wyższy niż przeciętny wśród wszystkich zatrudniających podmiotów badanego trzeciego sektora. Średnia liczba zatrudnionych w tej grupie jednostek wyniosła 26 osób, zaś mediana

7 i obie wartości były blisko 2,5-krotnie wyższe niż wśród ogółu badanych pracodawców. Przeciętna liczba osób zatrudnionych dzięki uczestnictwu organizacji w projekcie współfinansowanym z EFS wyniosła 6, a w połowie podmiotów liczba ta nie przekroczyła 3, natomiast średnia liczba osób, które utrzymały zatrudnienie stanowiła 4 pracowników, zaś mediana – 2 osoby.

5.5. Bariery prowadzenia działalności

W celu zbadania barier napotykanych przez organizacje w prowadzonej przez nie działalności wprowadzono do formularzy SOF-1 i SOF-4 odpowiednie pytanie. Jednostki proszone były o wskazanie najpoważniejszych problemów, na które napotykały w swojej działalności. Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź. Jeżeli organizacja napotykała trudności nie dające się zaklasyfikować do żadnego rodzaju problemów z listy, mogła je podać w dodatkowym pytaniu otwartym.

Wykres 5.19. Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora zgłaszających problemy związane z prowadzeniem działalności w 2010 r.

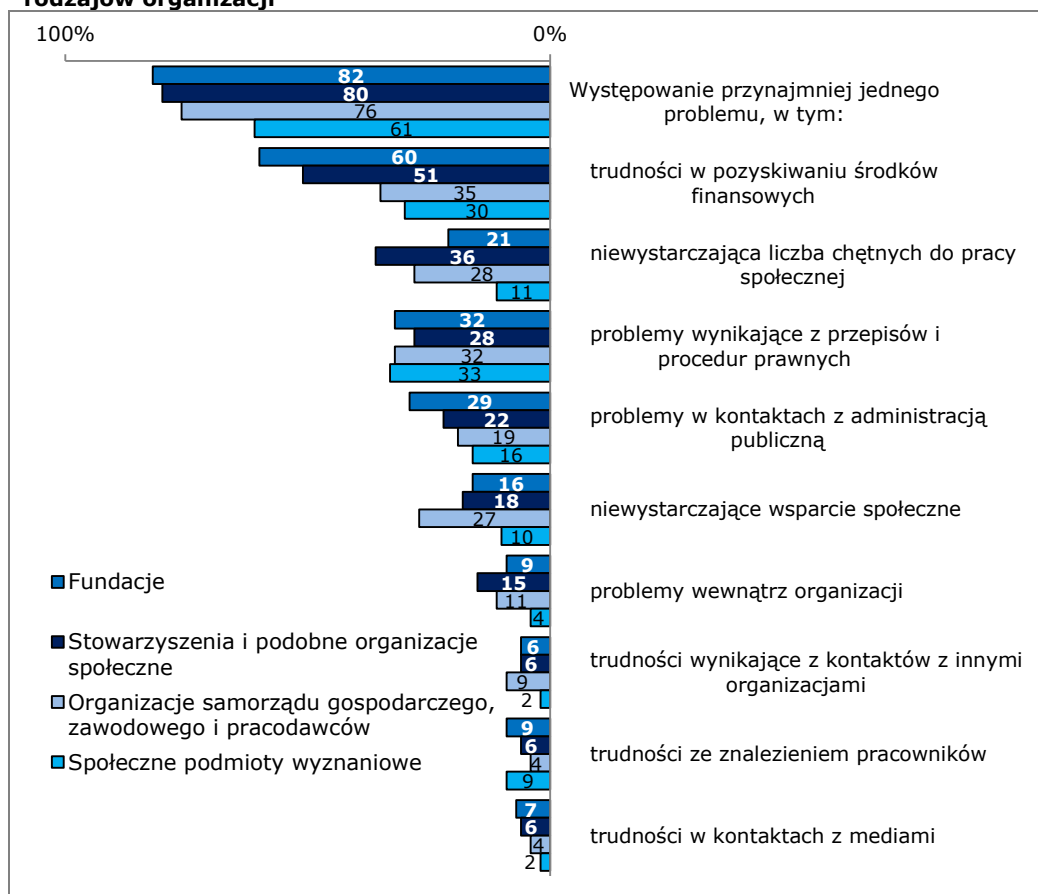

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru przez jednostki więcej niż jednej odpowiedzi.

Trzy czwarte zbadanych organizacji zgłosiło przynajmniej jeden problem związany z prowadzeniem działalności. Najczęściej wskazywane były trudności w pozyskiwaniu środków finansowych. Zgłosiło je 50% jednostek. Kolejny, ale znacznie rzadziej deklarowany problem, odnosił się do zasobów społecznych organizacji, a konkretnie – niewystarczającej liczby chętnych do pracy społecznej (32%). Trudności dotyczące otoczenia prawno-administracyjnego, wynikające z przepisów i procedur prawnych oraz problemy w kontaktach z administracją publiczną, zgłosiło odpowiednio 27% i 21% jednostek. Niewystarczające wsparcie społeczne wskazało 18% podmiotów, problemy wewnątrz organizacji – 12%, trudności w kontaktach z innymi organizacjami – 6%, a problemy ze znalezieniem pracowników oraz trudności w kontaktach z mediami – po 5% zbadanych jednostek. Jedynie 2% organizacji zadeklarowało, że miało innego rodzaju problemy niż wymienione powyżej.

Występowanie problemów związanych z prowadzeniem działalności zgłosiło aż 86% organizacji pożytku publicznego (wobec 77% wśród ogółu zbadanych podmiotów). Można zauważyć, że znacznie większy odsetek tych jednostek podał problemy z pozyskiwaniem środków finansowych – 61% (50% wśród ogółu organizacji). Jest to zrozumiałe, gdy weźmie się pod uwagę, że OPP są organizacjami dużymi¹⁹, w większym stopniu nakierowanymi na świadczenie stałych usług, co wymaga regularnego pozyskiwania środków finansowych. Wyraźnie wyższy w porównaniu z przeciętnymi danymi odsetek OPP zgłosił również problemy wynikające z przepisów i procedur prawnych – 39% tych jednostek (27% wśród ogółu organizacji) oraz trudności w kontaktach z administracją publiczną – 29% (21% wśród ogółu zbadanych podmiotów).²⁰

Wykres 5.20. Odsetek badanych organizacji trzeciego sektora zgłaszających problemy związane z prowadzeniem działalności w 2010 r. według głównych rodzajów organizacji

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru przez jednostki więcej niż jednej odpowiedzi.

¹⁹ Średnie przychody OPP są prawie 3 razy większe od średnich przychodów organizacji ogółem.

²⁰ Bariery rozwoju OPP zostały zaprezentowane szerzej w Rozdziale 6., s. 159.

Dane dla stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych generalnie nie odbiegały od danych dla ogółu organizacji. Wyjątek stanowią jednak koła łowieckie. Występowanie problemów związanych z prowadzeniem działalności zgłosiło tylko 61% tych organizacji. Jedynie 15% z nich zgłosiło trudności w pozyskiwaniu środków finansowych, 18% – niewystarczającą liczbę chętnych do pracy społecznej, a tylko 10% – problemy w kontaktach z administracją publiczną. Wydaje się, że wynika to z faktu, że koła łowieckie można generalnie traktować jako samowystarczalne organizacje hobbystyczne, w mniejszym stopniu zależne od kontaktów zewnętrznych niż ogół organizacji. W porównaniu z innymi podmiotami wśród kół łowieckich najwyższy odsetek jednostek (11%) zgłosił problemy w pytaniu otwartym. Dotyczyły one przede wszystkim konieczności wypłaty rolnikom odszkodowań za szkody wyrządzone przez zwierzynę łowną, dużej wysokości tych wypłat oraz trudności w prowadzeniu negocjacji.

Fundacje zgłosiły zbliżoną do OPP „mapę problemów”.²¹ Aż 82% z nich zadeklarowało występowanie trudności związanych z prowadzeniem działalności. Szczególnie często (60% tych organizacji) wskazywały one na trudności w pozyskiwaniu środków finansowych. Wydaje się to zrozumiałe, jeżeli weźmie się pod uwagę, że fundacje są często organizacjami relatywnie dużymi²², w większym stopniu nakierowanymi na stałą działalność. Poza tym, w odróżnieniu od organizacji o charakterze członkowskim (jak np. stowarzyszenia), fundacja by działać musi posiadać środki finansowe. Aż 29% tych podmiotów zwróciło uwagę na trudności w kontaktach z administracją publiczną, natomiast stosunkowo mało (21%) zgłosiło niewystarczającą liczbę chętnych do pracy społecznej.

Dane dla organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców są zazwyczaj zbliżone do danych dla ogółu zbadanych podmiotów. Od tej reguły odbiega wyraźnie odsetek jednostek zgłaszających trudności w pozyskiwaniu środków finansowych, który jest znacznie niższy (35%) w porównaniu z odsetkiem dla ogółu organizacji (50%). Natomiast odsetek omawianych podmiotów wskazujących problemy związane z niewystarczającym wsparciem społecznym jest wyższy (27%) w stosunku do odsetka wartości dla ogółu organizacji (18%), przy czym mają na to wpływ głównie wskazania kółek rolniczych (31%). Analizując dane dotyczące problemów wynikających z niewystarczającej liczby chętnych do pracy społecznej, można zauważyć, że odsetek kółek rolniczych zgłaszających tę trudność jest znacznie wyższy (35%) niż dla pozostałych organizacji (24%).

Społeczne podmioty wyznaniowe rzadziej niż inne podmioty non-profit zgłaszały problemy z prowadzeniem działalności (61%). Realizując rozmaite usługi społeczne, jednostki Kościoła katolickiego i innych wyznań jako najpoważniejszą trudność wymieniali problemy wynikające z przepisów i procedur prawnych (33%). W porównaniu z innymi podmiotami znacznie mniejszy odsetek tych organizacji podał trudności z pozyskiwaniem środków finansowych (30%), niewystarczającą liczbę chętnych do pracy

²¹ Wśród fundacji odsetek OPP jest znacznie wyższy niż w ogóle badanych organizacji (23% wobec 9%).

²² Średnie przychody fundacji są 2,7 razy większe od średnich przychodów organizacji ogółem.

społecznej (11%), niewystarczające wsparcie społeczne (10%), a także problemy wewnątrz organizacji (4%).

Rozdział 6.

Organizacje pożytku publicznego

6.1. Ogólna charakterystyka OPP

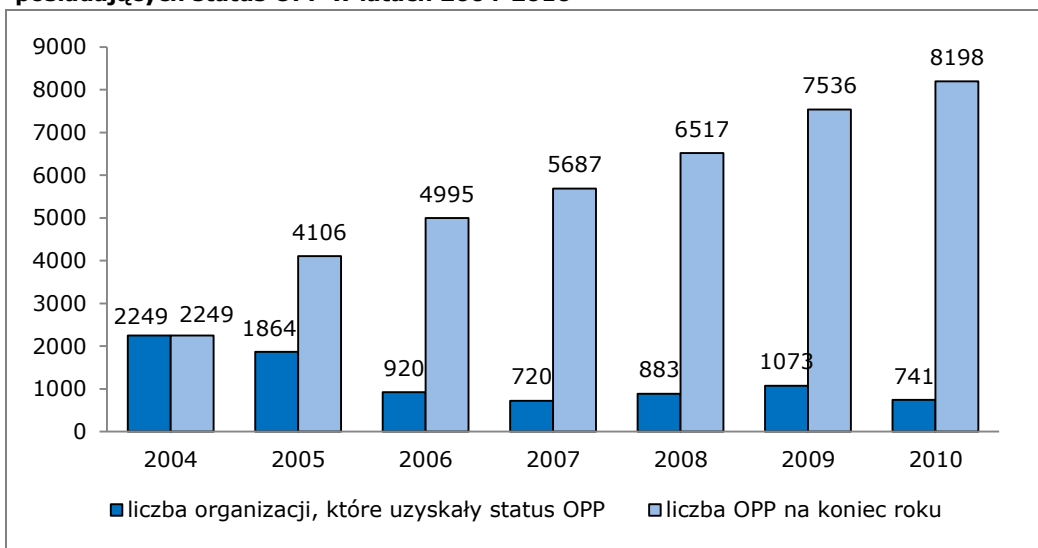
Wśród podmiotów trzeciego sektora występuje charakterystyczna grupa jednostek mających status organizacji pożytku publicznego (OPP). Zgodnie z *ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r.* organizacje te prowadzą działalność społecznie użyteczną w sferach określonych zadań, muszą spełniać konkretne wymogi formalne oraz mogą korzystać z pewnych przywilejów (m.in. odpis 1% podatku dochodowego od osób fizycznych). Status OPP jest przyznawany przez sąd rejestrowy od 2004 r.¹ W roku 2010 sfery zadań publicznych obejmowały:

- pomoc społeczną, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie szans tych rodzin i osób,
- wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej,
- działalność na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- działalność charytatywną,
- podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- działalność na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
- ochronę i promocję zdrowia,
- działalność na rzecz osób niepełnosprawnych,
- promocję zatrudnienia i aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy,
- działalność na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn,
- działalność na rzecz osób w wieku emerytalnym,
- działalność wspomagającą rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości,
- działalność wspomagającą rozwój techniki, wynalazczości i innowacyjności oraz rozpowszechnianie i wdrażanie nowych rozwiązań technicznych w praktyce gospodarczej,
- działalność wspomagającą rozwój wspólnot i społeczności lokalnych,
- naukę, szkolnictwo wyższe, edukację, oświatę i wychowanie,
- wypoczynek dzieci i młodzieży,
- kulturę, sztukę, ochronę dóbr kultury i dziedzictwa narodowego,

¹ Pierwszy wpis pochodzi z 15 stycznia 2004 r.

- wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej,
- ekologię i ochronę zwierząt oraz ochronę dziedzictwa przyrodniczego,
- turystykę i krajoznawstwo,
- porządek i bezpieczeństwo publiczne,
- obronność państwa i działalność Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej,
- upowszechnianie i ochronę wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji,
- ratownictwo i ochronę ludności,
- pomoc ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą,
- upowszechnianie i ochronę praw konsumentów,
- działalność na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami,
- promocję i organizację wolontariatu,
- pomoc Polonii i Polakom za granicą,
- działalność na rzecz kombatantów i osób represjonowanych,
- promocję Rzeczypospolitej Polskiej za granicą,
- działalność na rzecz rodziny, macierzyństwa, rodzicielstwa, upowszechniania i ochrony praw dziecka,
- przeciwdziałanie uzależnieniom i patologiom społecznym,
- działalność na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów z nimi zrównanych.

Wykres 6.1. Liczba organizacji, które uzyskały status OPP oraz liczba organizacji posiadających status OPP w latach 2004-2010

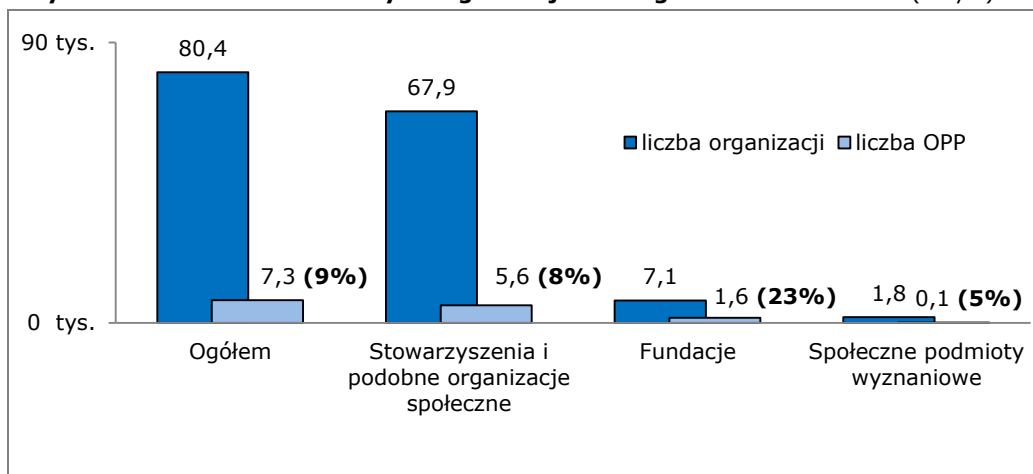

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości z Krajowego Rejestru Sądowego.

Według danych zawartych w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS) na koniec 2010 r. zarejestrowanych było 8198 organizacji posiadających status OPP². Kolejny rok z rzędu możemy obserwować wzrost liczby OPP w stosunku do roku poprzedniego, jednak tempo wzrostu liczby OPP w 2010 r. było słabsze niż w 2009 r. (wskaźnik dynamiki rok do roku wynosił odpowiednio 108,8 i 115,6). Na zmianę liczby organizacji posiadających status OPP w danym roku ma wpływ likwidacja organizacji posiadających status OPP lub rezygnacja organizacji ze statusu OPP, a także rejestracja nowych statusów (przez już istniejące organizacje jak i nowo powstałe). W 2010 r. było mniej nowych rejestracji OPP niż w 2009 r.

W gronie 80,4 tys. aktywnych podmiotów non-profit objętych badaniami SOF-1 i SOF-4 występuje 7,3 tys. jednostek mających status OPP (9%)³. Udział OPP wśród poszczególnych rodzajów organizacji w 2010 r. był zróżnicowany – najwyższy wśród fundacji (23%), a najniższy wśród społecznych podmiotów wyznaniowych (5%).

Wykres 6.2. OPP wśród badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r. (w tys.)

Odnotowano istotne zróżnicowanie terytorialne rozmieszczenia jednostek posiadających status OPP. Ich liczebność, jak też udział w liczbie organizacji trzeciego sektora w poszczególnych województwach nie rozkładają się równomiernie.

Badane organizacje trzeciego sektora najliczniej występowały w województwach: mazowieckim (16%), wielkopolskim (10%), małopolskim i śląskim (po 9%), natomiast najwięcej OPP miało swoje siedziby w województwach: mazowieckim (16%), dolnośląskim (12%), śląskim (10%) i pomorskim (8%). Tym samym można stwierdzić, że

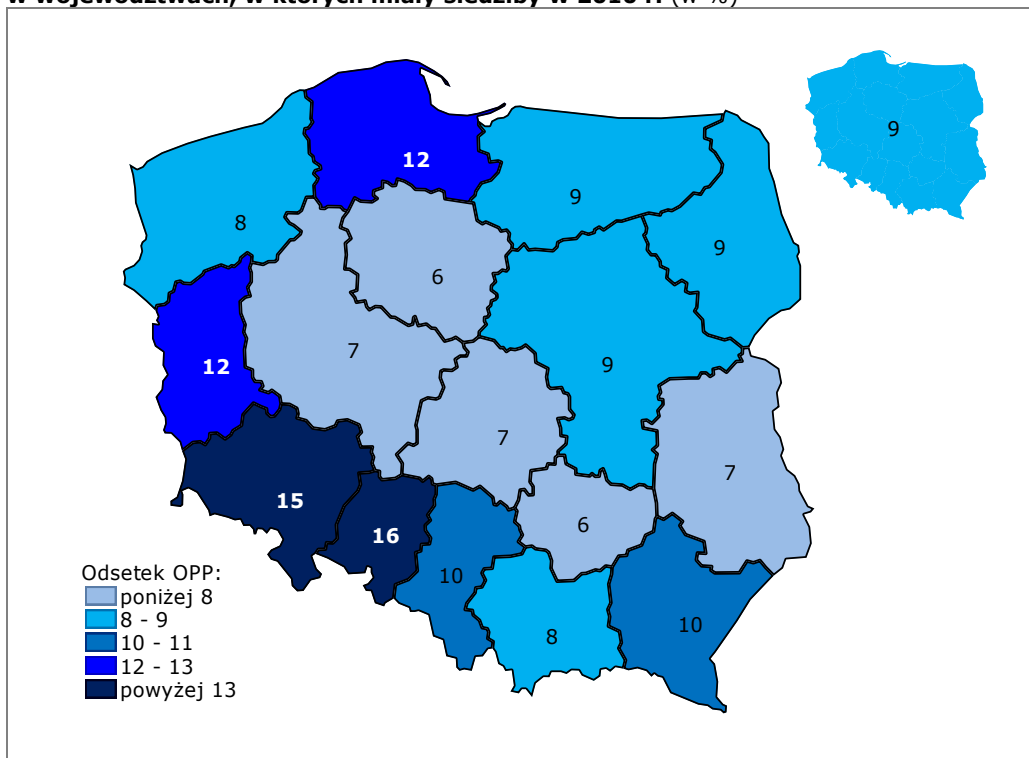
² Spółki akcyjne i z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółdzielnie socjalne stanowią zaledwie 0,3% organizacji OPP, jednostki te nie występują w grupie organizacji trzeciego sektora objętych badaniem SOF-1 ani SOF-4.

³ Różnica między liczbą OPP zarejestrowanych w KRS a liczbą organizacji aktywnych z badań SOF, w małym stopniu wynika z nieobjęcia wszystkich OPP tymi badaniami, a w większym z tego, że część zarejestrowanych jednostek zadeklarowała, że w 2010 r. nie prowadziła działalności statutowej.

dużej liczebności organizacji trzeciego sektora nie towarzyszyła odpowiednio duża liczebność OPP, z wyjątkiem województwa mazowieckiego i śląskiego.

Rozpatrując odsetek OPP wśród ogółu badanych podmiotów non-profit mających swoje siedziby w poszczególnych województwach, można zauważyć, że największy odsetek OPP był w województwie opolskim (16%), następnie w województwie dolnośląskim (15%), pomorskim (12%) i lubuskim (12%). Wyższy niż dla całej Polski odsetek organizacji OPP występował także w województwie śląskim oraz podkarpackim.

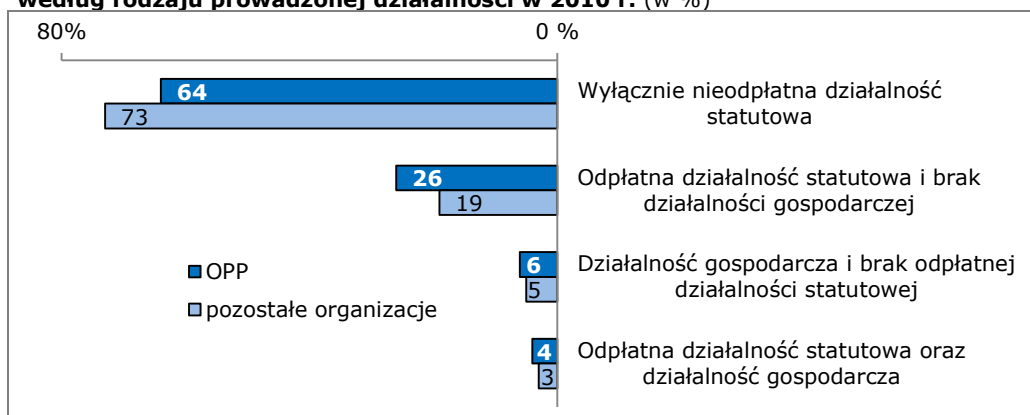
Mapa 6.1. Odsetek OPP wśród badanych organizacji trzeciego sektora w województwach, w których miały siedziby w 2010 r. (w %)

6.2. Rodzaje i dziedziny działania OPP

Organizacje trzeciego sektora, w tym także organizacje pozytku publicznego, mogą prowadzić swoją działalność statutową w różnych formach. Mimo że większość organizacji świadczy swoje usługi wyłącznie w formie nieodpłatnej, to mogą one także prowadzić odpłatną działalność statutową oraz działalność gospodarczą. Organizacje pozytku publicznego w głównej mierze opierały swoją aktywność wyłącznie na nieodpłatnej działalności (64%), jednak rzadziej niż pozostałe organizacje (73%). Nieco częściej niż pozostałe organizacje OPP prowadziły działania w formie odpłatnej (różnica o 7 p. proc).

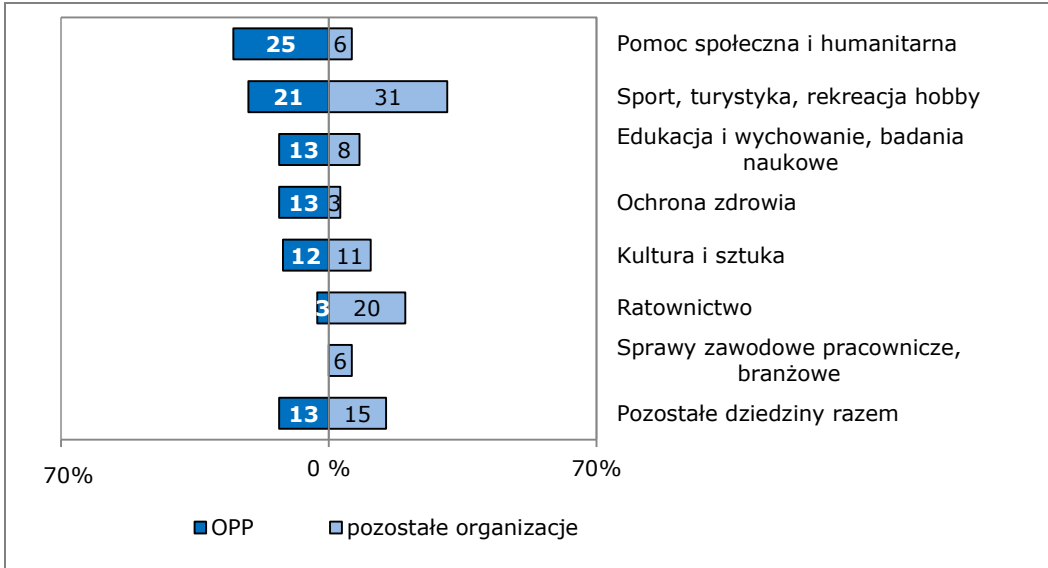
Wykres 6.3. Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według rodzaju prowadzonej działalności w 2010 r. (w %)

Podobnie jak pozostałe organizacje, OPP mogą prowadzić swoje działania w różnych dziedzinach. Zdecydowanie najwięcej podmiotów posiadających status organizacji pozytku publicznego działało w zakresie *pomocy społecznej i humanitarnej* (25%), a także *sportu, turystyki, rekreacji i hobby* (21%). Częściej niż wśród pozostałych podmiotów, choć prawie 2-krotnie rzadziej w stosunku do poprzednich dziedzin, OPP podejmowały działania w zakresie *edukacji i wychowania* oraz *ochrony zdrowia* (po 13%), a także *kultury i sztuki* (12%). Najmniej zaś OPP działało w ratownictwie, co wiąże się z wysoką reprezentacją w tej dziedzinie takich jednostek jak ochotnicze straże pożarne czy inne jednostki ratownicze – WOPR, GOPR i TOPR, które z reguły nie ubiegają się o status OPP.

Formy działalności statutowej prowadzonej przez OPP – tak samo jak i pozostałych organizacji – w głównej mierze oparte są na świadczeniu usług (odpowiednio 77% i 83%). Drugą co do popularności formą prowadzenia działalności było udzielanie wsparcia materialnego, z tym że wśród OPP występowała ona znacznie częściej niż wśród pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora (odpowiednio 42% i 15%). Odpłatne świadczenie usług było stosunkowo rzadkie wśród OPP i pozostałych organizacji (odpowiednio 15% i 12%).

Wykres 6.4. Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według najważniejszej dziedziny działalności⁴ w 2010 r. (w %)

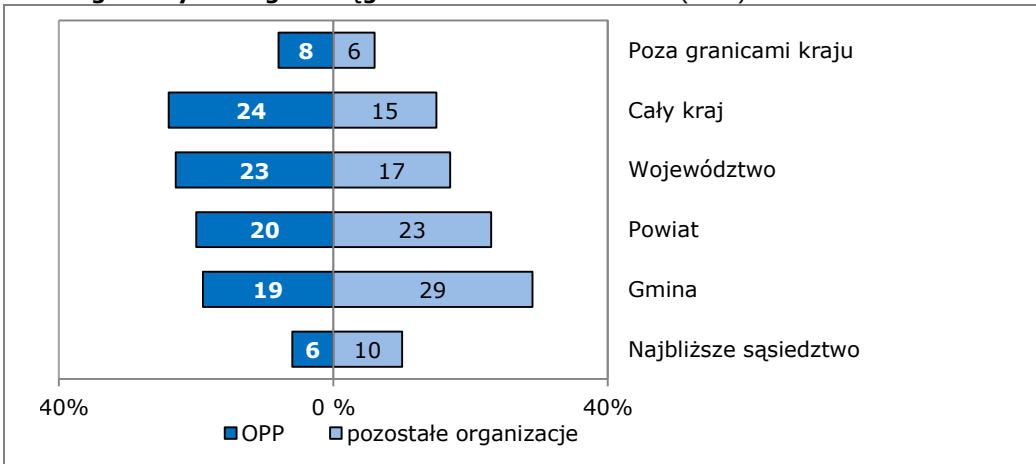

⁴ Dziedziny działalności zostały wybrane zgodnie ze wskazanym przez organizacje najważniejszym polem działalności statutowej.

6.3. Zasięg działania OPP

Podmioty posiadające status organizacji pożytku publicznego miały szerszy zasięg działania niż pozostałe jednostki badanego trzeciego sektora. W sumie 47% OPP obejmowało swoją działalnością województwo lub cały kraj, a 8% prowadziło działalność poza granicami kraju. Mniej niż połowa OPP (45%) miała zasięg działalności niewykraczający poza teren powiatu, podczas gdy wśród pozostałych jednostek badanego trzeciego sektora zdecydowana większość (62%) działała lokalnie, tj. na terenie nie większym niż powiat.

Wykres 6.5. Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według maksymalnego zasięgu ich działania w 2010 r. (w %)

6.4. Potencjał społeczny OPP

Potencjał społeczny podmiotów posiadających status organizacji pożytku publicznego różnił się od potencjału społecznego pozostałych jednostek badanego trzeciego sektora. Odsetek organizacji zrzeszających osoby fizyczne w przypadku OPP wynosił 75%, a wśród pozostałych organizacji stanowił 88%. Różnica pomiędzy tymi zbiorowościami wyniosła 13 p. proc. Mniejszy odsetek organizacji członkowskich w grupie OPP wynikał z faktu, że wśród tych organizacji była większa reprezentacja fundacji, które z założenia nie są organizacjami o charakterze członkowskim. Organizacje posiadające status OPP były także zróżnicowane pod względem liczby członków. Średnia liczba członków osób fizycznych wśród OPP wynosiła 374 osoby, a mediana liczby członków 27 osób. Dla porównania, w przypadku pozostałych organizacji trzeciego sektora średnia wyniosła 105, a mediana 29 osób. Duża różnica między średnią a medianą wskazuje na znaczne rozwarstwienie OPP pod względem ich bazy członkowskiej. W grupie OPP było niewiele organizacji zrzeszających dużą liczbę członków. Organizacje mieszczące się w klasie powyżej 10 tys. członków, tj. 27 organizacji, zrzeszały ponad 70% wszystkich członków OPP. Biorąc pod uwagę udział kobiet, można powiedzieć, że baza członkowska OPP była pod tym względem nieco bardziej zrównoważona niż w pozostałych organizacjach badanego trzeciego sektora – odsetek kobiet w ogólnej liczbie członków wyniósł 48% dla OPP oraz 37% dla pozostałych jednostek.

Tablica 6.1. Rozwarstwienie OPP pod względem członkostwa w 2010 r. (w %)*

Organizacje według klasy członkostw (osób fizycznych)	Struktura organizacji członkowskich (w %)	Struktura członkostw w badanych organizacjach (w %)
powyżej 10 000	0,4	 71
od 1 001 do 10 000	2	 15
od 101 do 1 000	 12	 8
od 31 do 100	 30	 4
od 16 do 30	 27	 2
od 1 do 15	 29	 0,6

*Ze względu na zaokrąglenia procenty w kolumnie nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

Organizacje pożytku publicznego nieco częściej korzystały z pracy społecznej niż reszta podmiotów badanego trzeciego sektora. Bezplatna praca była świadczona w 88% OPP, podczas gdy wśród pozostałych jednostek odsetek ten był niższy o 4 p. proc.

Organizacje posiadające status organizacji pożytku publicznego miały większą zdolność mobilizowania do bezpłatnej pracy na rzecz organizacji niż pozostałe podmioty. Pracujący społecznie w OPP stanowili 41% wszystkich pracujących społecznie

wykazanych w ramach badanego trzeciego sektora, mimo że udział OPP w zbiorowości badanych organizacji wynosił tylko 9%.

Tablica 6.2. Rozwarstwienie OPP pod względem pracy społecznej w 2010 r. (w %)*

Organizacje według liczby osób pracujących społecznie	Struktura organizacji korzystających z pracy społecznej (w %)	Osoby pracujące społecznie (w %)
powyżej 10 000	0,1	 61
od 1 001 do 10 000	0,9	 17
od 101 do 1 000	5	 9
od 31 do 100	 21	 7
od 16 do 30	 27	 4
od 1 do 15	 46	 3

*Ze względu na zaokrąglenia procenty w kolumnie nie zawsze sumują się dokładnie do 100%.

Liczba osób świadczących pracę społeczną w poszczególnych OPP była bardzo zróżnicowana: 0,1% jednostek korzystało z pracy 61% wszystkich osób podejmujących bezpłatną aktywność na rzecz wszystkich organizacji pozytyku publicznego. Średnia liczba osób pracujących bezpłatnie wyniosła 160, a mediana tylko 18. Analogiczne wskaźniki dla zbiorowości pozostałych organizacji trzeciego sektora były znacznie mniej zróżnicowane i o wiele niższe (średnia 26 osób, a mediana 15 osób).

6.5. Potencjał finansowy OPP

W 2010 r. prawie wszystkie organizacje posiadające status organizacji pożytku publicznego wykazały przychody. Łączna ich suma stanowiła 26% środków finansowych zgromadzonych przez wszystkie badane organizacje trzeciego sektora. Przedstawiony wkład był więc bardzo duży, zważywszy na fakt, że organizacje cechujące się wspomnianym statusem stanowiły tylko 9% badanej zbiorowości. O wysokim potencjale finansowym analizowanych podmiotów, poza występowaniem bardzo wysokiego odsetka jednostek wykazujących uzyskiwanie środków finansowych, świadczą również inne miary charakteryzujące wielkość oraz strukturę posiadanych przychodów. Przeciętna wartość środków finansowych (średnia arytmetyczna) uzyskiwana przez organizacje pożytku publicznego wyniosła prawie 814 tys. zł⁵. Wspomniana miara była 3-krotnie wyższa od analogicznej średniej (wynoszącej 267 tys. zł) obliczonej dla pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora. Jeszcze większa różnica wystąpiła w przypadku mediany, czyli miary określającej poziom przychodów, który nie był przekraczany przez połowę jednostek w każdej z analizowanych grup podmiotów. Mediana przychodów ogółem obliczona dla organizacji posiadających status organizacji pożytku publicznego była prawie 5 razy wyższa niż analogiczna miara charakteryzująca przychody pozostałych badanych organizacji nie posiadających statusu OPP. Omawiane grupy podmiotów różniły się również pod względem skali rozwarstwienia ekonomicznego. Porównanie średnich oraz median przychodów wykazało, że największa (12-krotna różnica) pomiędzy wspomnianymi miarami wystąpiła w grupie organizacji nie posiadających statusu OPP. Wśród organizacji OPP analizowane dysproporcje były również wysokie, ale cechowały się niższą rozpiętością. W ich przypadku średnia wartość przychodów była „tylko” 8-krotnie wyższa od „wartości środkowej”. O tym, że status organizacji pożytku publicznego istotnie wpływa na wysokość potencjału finansowego świadczą także występujące pomiędzy obiema porównywanymi zbiorowościami różnice w procentowym udziale jednostek z poszczególnych klas przychodów.

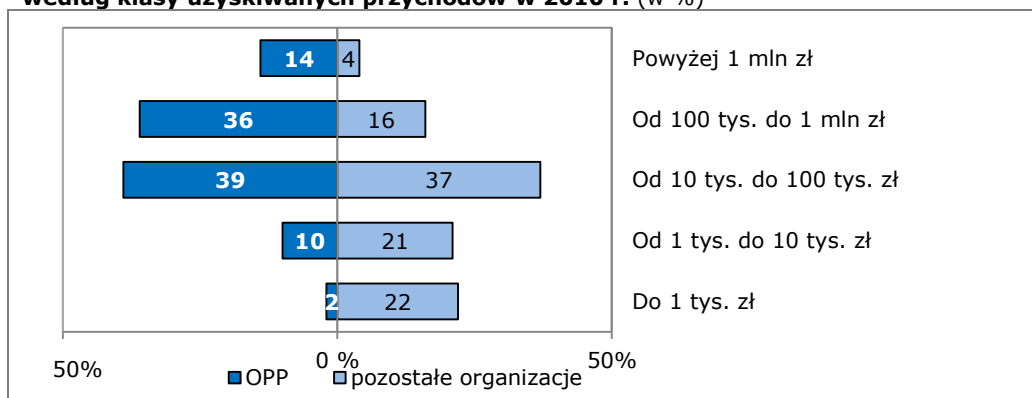
W grupie organizacji pożytku publicznego połowę jednostek stanowiły podmioty, których przychody w 2010 r. przekroczyły 100 tys. zł. Natomiast wśród pozostałych organizacji odsetek jednostek cechujących się wspomnianym poziomem przychodów był ponad 2-krotnie niższy (20%). W grupie organizacji nie posiadających statusu OPP bardzo dużą część podmiotów (43%) stanowiły jednostki słabsze ekonomicznie, cechujące się przychodami nieprzekraczającymi 10 tys. zł, podczas gdy udział analogicznych podmiotów wśród organizacji pożytku publicznego był ponad 3,5-krotnie mniejszy — wyniósł 12%.

Organizacje pożytku publicznego różniły się od pozostałych badanych podmiotów również pod względem dostępu do poszczególnych źródeł finansowania oraz procentowego udziału pochodzących z nich środków w sumie wszystkich uzyskanych przychodów. Prawie wszystkie podmioty cechujące się wspomnianym statusem (99%) posiadały w swoich budżetach środki niemające charakteru rynkowego. Były to najczęściej

⁵ Porównywane średnie oraz mediany zostały obliczone w zbiorowości organizacji, które wykazały posiadanie przychodów.

fundusze publiczne, które trafiły aż do 98% omawianych jednostek. Spośród nich najbardziej rozpowszechnione były — pochodzące z budżetu państwa — środki z odpisów 1% podatku dochodowego od osób fizycznych – PIT, a następnie dotacje i subwencje przekazane przez organy administracji samorządowej — korzystało z nich odpowiednio 95% oraz 51% podmiotów. Znacznie rzadziej wykorzystywane były natomiast fundusze pochodzące od administracji rządowej oraz zagranicznych instytucji publicznych (odpowiednio przez 24% i 11% OPP).

Wykres 6.6. Struktura OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według klasy uzyskiwanych przychodów w 2010 r. (w %)*

*Ze względu na zaokrąglenia procent w kolumnie nie zawsze sumuje się dokładnie do 100%.

Przeważająca część omawianych organizacji (72%) w swoich budżetach posiadała również środki o charakterze nierynkowym pochodzące ze źródeł prywatnych, do których należały darowizny przekazywane przez darczyńców prywatnych (osoby fizyczne, przedsiębiorstwa, inne podmioty trzeciego sektora) oraz datki uzyskane ze zbiórek publicznych.

Większość organizacji pożytku publicznego (55%) pozyskiwała środki o charakterze rynkowym. W przypadku największej części podmiotów pochodziły one z odsetek i dywidend (31%) oraz z odpłatnej działalności statutowej (29%). Stosunkowo duża część jednostek z analizowanej zbiorowości (10%) posiadała również środki wypracowane dzięki działalności gospodarczej. Spośród przychodów o charakterze rynkowym najrzadziej uzyskiwane były natomiast środki otrzymane na realizację zadań publicznych w drodze otwartego przetargu m.in. na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych — tego rodzaju fundusze zdołało pozyskać tylko 5% omawianych podmiotów.

Tablica 6.3. Przychody OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora w 2010 r.

Źródła przychodów	Badane organizacje			
	OPP		pozostałe organizacje	
	organizacje uzyskujące dany rodzaj przychodów	udział w całości przychodów	organizacje uzyskujące dany rodzaj przychodów	udział w całości przychodów
Liczba organizacji (w tys.)	7,3		73,0	
% w kolumnach				
Przychody o charakterze rynkowym	55	30	40	44
<i>w tym z działalności gospodarczej</i>	10	9	9	20
<i>w tym z odpłatnej działalności statutowej</i>	29	9	24	19
<i>w tym uzyskane na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych, kontraktu z NFZ itp.</i>	5	4	2	3
<i>w tym odsetki i dywidendy</i>	31	1	16	1
Przychody o charakterze nierynkowym	99	61	67	42
ze źródeł publicznych	98	44	50	34
<i>w tym od administracji samorządowej</i>	51	16	39	13
<i>w tym od administracji rządowej</i>	24	12	13	8
<i>w tym ze źródeł zagranicznych</i>	11	7	5	12
<i>w tym pochodzące z 1% PIT i nawiązki sądowe</i>	95	7	0,7	0,1
ze źródeł prywatnych	72	17	40	8
<i>w tym darowizny i inne przekazane środki finansowe</i>	70	14	37	8
<i>w tym zbiórki publiczne</i>	12	3	6	0,4
Składki członkowskie	64	1	74	8
Nadwyżki z poprzednich lat	42	6	29	3
Inne	5	1	3	2
RAZEM	100*	100	100*	100

* Procenty w kolumnie nie sumują się do 100, ponieważ duża część organizacji korzystała z więcej niż jednego źródła finansowania.

Analiza poszczególnych źródeł przychodów przeprowadzona ze względu na ich udział w finansowaniu działalności organizacji wykazała, że największa część wszystkich

zgrupowanych w omawianej zbiorowości środków finansowych pochodziła z publicznych oraz prywatnych źródeł o charakterze nierynkowym (61%), spośród których najwyższym wkładem odznaczały się fundusze przekazane przez administrację publiczną — rządową (12%) i samorządową (16%) oraz datki i darowizny otrzymane od darczyńców prywatnych (17%). Natomiast przychody o charakterze rynkowym stanowiły niecałą 1/3 wszystkich zgromadzonych funduszy (30%). Największa część wymienionych środków została wypracowana w wyniku prowadzenia działalności gospodarczej oraz odpłatnej działalności statutowej (po 9%).

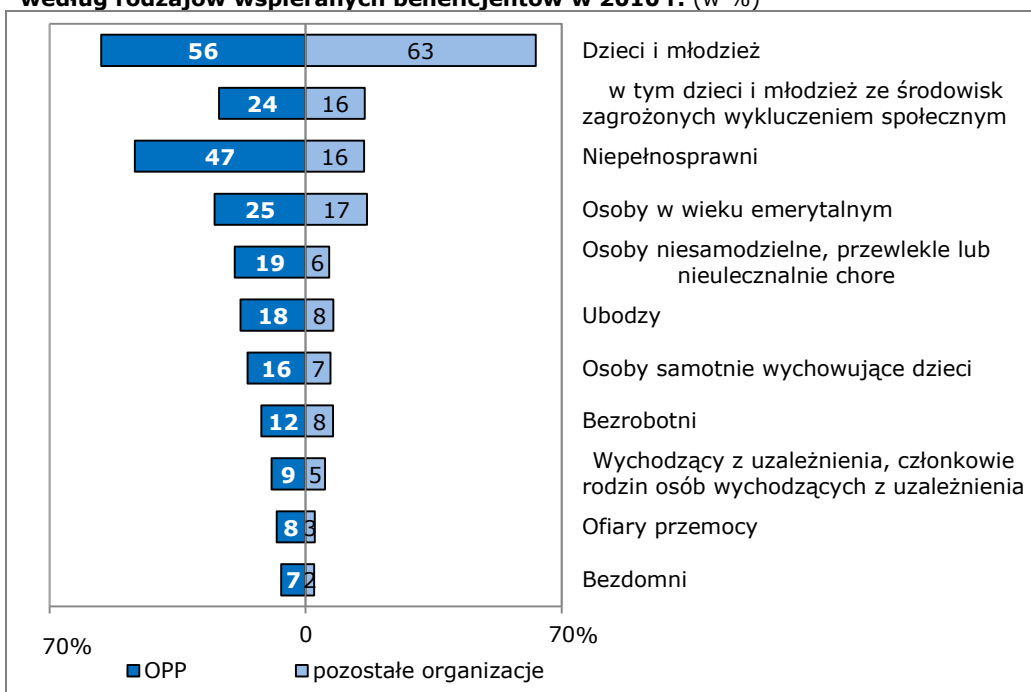
Organizacje posiadające status pożytku publicznego odróżniały się od pozostałych przede wszystkim znacznie wyższym odsetkiem jednostek otrzymujących środki o charakterze nierynkowym (99% w stosunku do 67%) oraz większym udziałem tego rodzaju funduszy w sumie wszystkich zgromadzonych przychodów (61% w stosunku do 42%). Wśród OPP wystąpił również wyższy odsetek jednostek wypracowujących przychody o charakterze rynkowym (55% w stosunku do 40%), jednak udział tych ostatnich środków w całości przychodów OPP był wyraźnie niższy niż w przypadku pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora (30% wobec 44%). Należy zauważyć, że aż 42% organizacji pożytku publicznego posiadało w swoich budżetach nadwyżki finansowe pochodzące z lat poprzednich. Analogiczny odsetek wśród pozostałych organizacji wyniósł 29%. Tak częste występowanie tego rodzaju środków jest kolejnym wskaźnikiem świadczącym o dobrej kondycji finansowej podmiotów o statusie OPP.

6.6. Odbiorcy działalności OPP i formy świadczonych usług

W 2010 r. zdecydowana większość (83%) organizacji posiadających status organizacji pożytku publicznego prowadziła swoje działania na rzecz osób fizycznych, natomiast 38% dostarczało bezpośrednio dobra i usługi instytucjom, organizacjom i firmom. Wśród pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora, które nie posiadały statusu OPP, odsetki te były niższe i wynosiły – 78% w przypadku działań kierowanych bezpośrednio do osób fizycznych oraz 28% w przypadku działań na rzecz instytucji, organizacji i firm.

Organizacje posiadające status OPP wsparły w 2010 r. 29% osób będących beneficjentami wszystkich badanych organizacji trzeciego sektora⁶. OPP najczęściej kierowały swoją działalność do dzieci i młodzieży (56%) oraz do osób niepełnosprawnych (47%). Co czwarta organizacja OPP prowadziła działania na rzecz osób starszych. Na pomoc ze strony OPP mogły liczyć także inne grupy społeczne, takie jak: osoby niesamodzielne, przewlekle lub nieuleczalnie chore, osoby samotnie wychowujące dzieci, ubodzy, bezdomni czy ofiary przemocy.

Wykres 6.7. Odsetek OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według rodzajów wspieranych beneficjentów w 2010 r. (w %)

⁶ Osoby korzystające z działania organizacji przynajmniej raz w roku.

Wszystkie wymienione grupy, z wyjątkiem dzieci i młodzieży, były objęte częstszym działaniem ze strony OPP niż ze strony pozostałych organizacji. Działania na rzecz dzieci i młodzieży w głównej mierze prowadzone były przez kluby sportowe (56%), których działania rzadko prowadzone są w ramach organizacji o statusie OPP (zaledwie 6% „organizacji sportowych” posiadało status OPP, a wśród całej zbiorowości OPP stanowiły 9%). Natomiast organizacje pożytku publicznego częściej kierowały swoje działania do dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym, co bezpośrednio wiąże się z najczęstszym obszarem działalności tych organizacji, jakim jest pomoc społeczna i humanitarna (patrz - pkt. 6.2).

Głównym przejawem pomocy osobom fizycznym było organizowanie dla nich czasu wolnego i wypoczynku. W ten sposób działało prawie 58% OPP. Inne dość popularne wśród tych organizacji formy pomocy to doradztwo i poradnictwo specjalistyczne (25%), pomoc terapeutyczna, leczenie i rehabilitacja (po 22%) oraz prowadzenie szkoleń i kursów (21%). Co piąta OPP oferowała również pomoc materialną (20%). Ponadto osoby fizyczne mogły liczyć ze strony OPP na pomoc finansową, żywieniową, a także wsparcie duchowe czy modlitwę, jednak te formy pomocy występowały rzadziej (odpowiednio w 17%, 16% i 10% organizacji).

Udział organizacji podejmujących poszczególne formy działań na rzecz osób fizycznych wśród OPP był wyższy w porównaniu z analogicznym udziałem dla pozostałych organizacji. Wyjątek stanowi jedynie ratownictwo – wynika to głównie z działań ochotniczych straży pożarnych, które w większości nie posiadają statusu OPP (status ten posiada tylko 1% OSP).

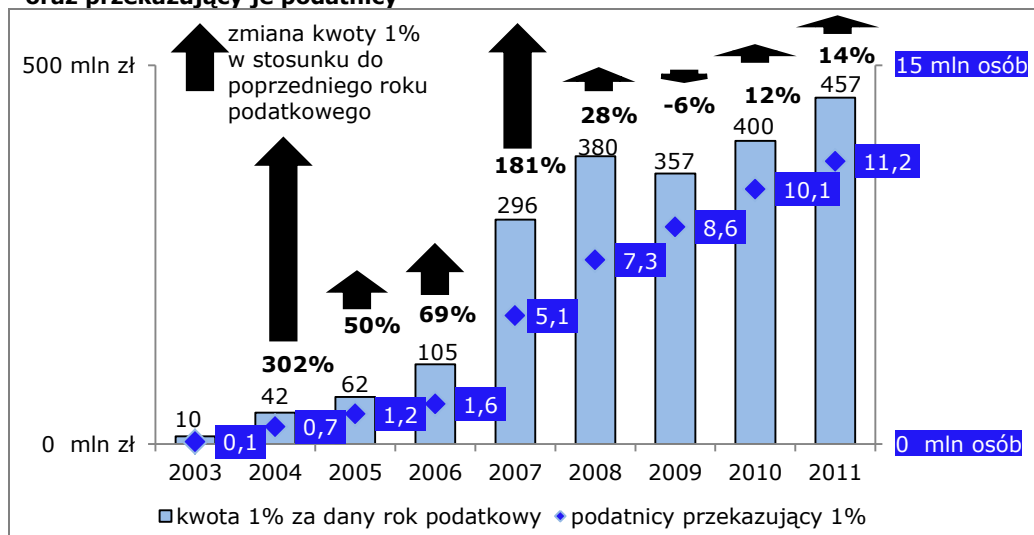
6.7. Przywileje organizacji posiadających status OPP

Posiadanie statusu organizacji pożytku publicznego uprawnia do⁷:

- użytkowania nieruchomości będących własnością Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego na preferencyjnych warunkach,
- zwolnienia od: podatku dochodowego od osób prawnych, podatku od nieruchomości, opłat od czynności cywilnoprawnych (np. umów), opłat skarbowych i sądowych w odniesieniu do prowadzonej działalności pożytku publicznego,
- możliwości nieodpłatnego informowania o prowadzonej działalności za pośrednictwem publicznej radiofonii i telewizji,
- otrzymywania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT).

Możliwość uzyskiwania środków z 1% PIT istnieje w Polsce od 2004 r., kiedy to po raz pierwszy można było otrzymać część podatku (za 2003 r.).

Wykres 6.8. Kwoty przekazanego 1% podatku za lata podatkowe 2003-2011 oraz przekazujący je podatnicy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

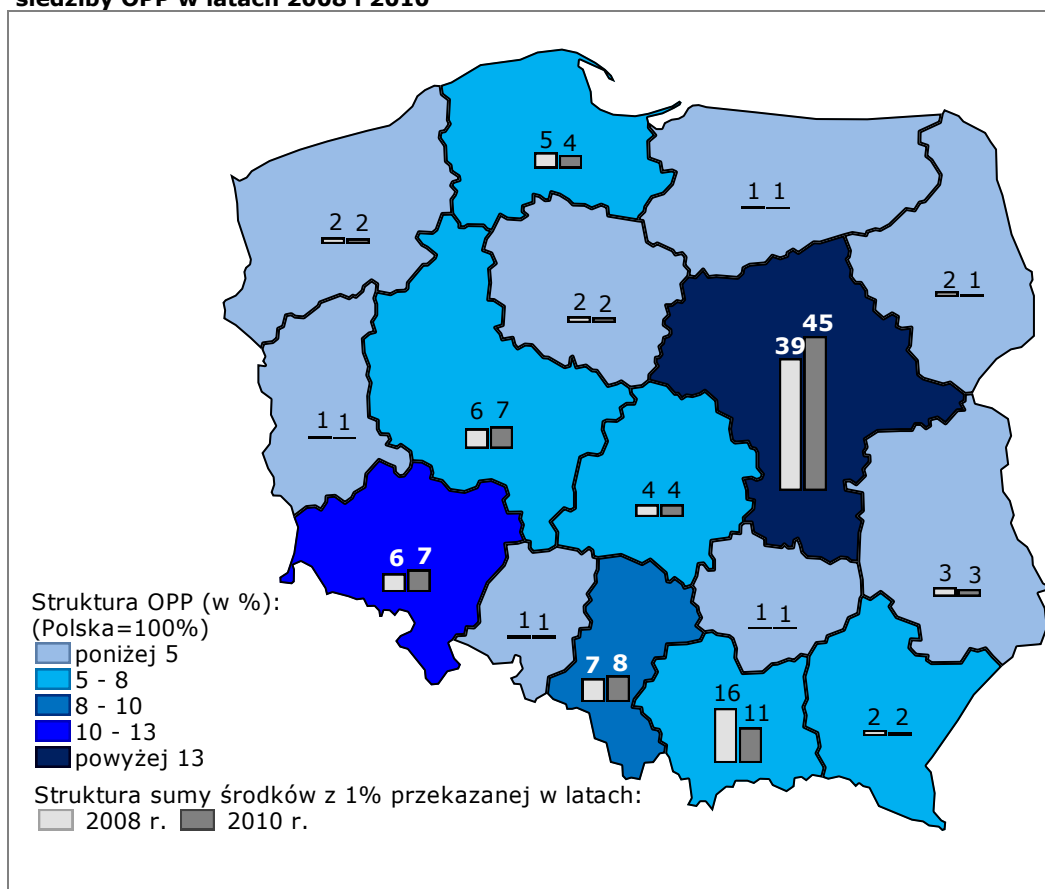
Nie we wszystkich latach jednak procedury przekazania kwot 1% dla organizacji pożytku publicznego były takie same. Zmiana nastąpiła w 2007 r., kiedy to zamiast samodzielnego dokonywania wpłat przez podatników na konto wybranej organizacji, wystarczyło tylko w rocznym zeznaniu PIT wskazać organizację, a przelew wykonywał już urząd skarbowy. Dzięki tej zmianie między rokiem podatkowym 2006 a 2007 nastąpił duży przyrost podatników przekazujących kwotę 1% PIT – z 1,6 mln do 5,1 mln. Ogólnie zainteresowanie podatników dofinansowywaniem działalności organizacji pożytku

⁷ Zgodnie z ustawą z dnia 24 kwietnia 2004 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

publicznego wzrasta z roku na rok, dzięki czemu w 2012 r. organizacje te wsparło aż 11,2 mln podatników na łączną kwotę 457,3 mln zł (średnio 41 zł od jednego podatnika)⁸.

Największą część kwoty z 1% uzyskiwały OPP mające siedzibę w województwie mazowieckim (45%). Niewątpliwie dzieje się tak dlatego, że 41% kwoty z 1% trafiło w 2010 r. do mazowieckich organizacji pożytku publicznego, które miały ogólnopolski lub międzynarodowy zasięg działania. W dodatku 33% kwoty z 1% trafiło do mazowieckich fundacji o wspomnianym zasięgu działania, w których prowadzenie kampanii reklamowych w celu pozyskania środków z 1% jest bezsprzecznie częstsze niż wśród pozostałych form organizacji.

Mapa 6.2. Rozkład kwoty 1% według województw, w których znajdowały się siedziby OPP w latach 2008 i 2010*

*Ze względu na zaokrąglenia procenty dotyczące danego roku nie sumują się dokładnie do 100%.

⁸ Kwoty 1% podatku od osób fizycznych na rzecz OPP dotyczą także OPP, które są spółkami i spółdzielniami socjalnymi, jednak udział OPP mających takie formy prawne był marginalny.

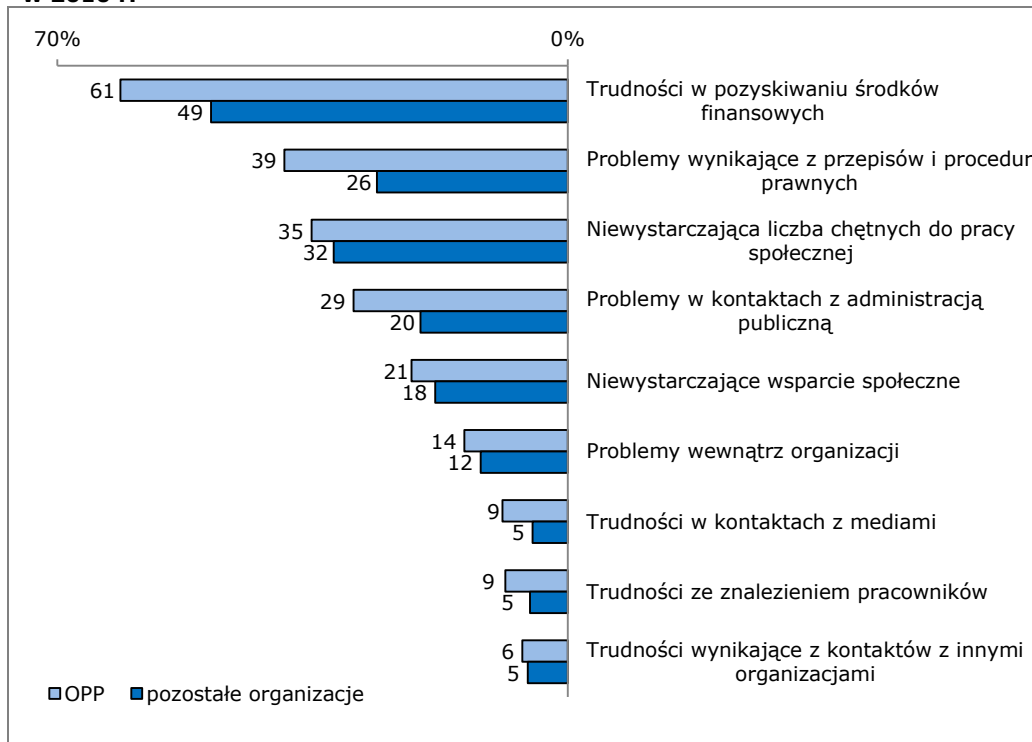
Warto podkreślić, że odsetek organizacji pożytku publicznego znajdujących się w danym województwie wcale nie musi przekładać się na wysokość otrzymanych kwot z 1%. Najlepszym tego przykładem było województwo dolnośląskie, w którym w porównaniu do województwa małopolskiego czy śląskiego skupionych było więcej OPP, jednak przekazana tam ogólna kwota z 1% była mniejsza.

Z dużym zróżnicowaniem organizacji pożytku publicznego wiążą się także olbrzymie różnice w otrzymanych kwotach z 1% podatku od osób fizycznych. Zaledwie 0,3% OPP otrzymało środki z odpisów od PIT w kwotach powyżej 2 mln zł, a 0,4% w kwocie od 1 do 2 mln zł, 5% OPP w kwotach od 100 tys. zł, ale nie więcej niż 1 mln, natomiast połowa OPP musiała zadowolić się kwotą nieprzekraczającą zaledwie 5 tys. zł.

6.8. Bariery rozwoju OPP

Organizacje posiadające status OPP częściej niż pozostałe badane organizacje trzeciego sektora wskazywały, że w ich działalności występują jakieś bariery czy problemy (OPP w 86% natomiast pozostałe organizacje w 76%).

Wykres 6.9. Odsetek OPP i pozostałych badanych organizacji trzeciego sektora według zgłaszanych problemów związanych z prowadzeniem działalności w 2010 r.*

* Prezentowane dane nie sumują się do 100% ze względu na możliwość wyboru przez jednostki więcej niż jednej odpowiedzi.

Hierarchia częstotliwości występowania problemów była nieco inna w organizacjach posiadających i nie posiadających statusu OPP, jednak wszystkie problemy były wskazywane częściej przez OPP niż pozostałe organizacje.

W przypadku obydwu grup jako najczęstszy problem w 2010 r. wskazywano *trudności w pozyskiwaniu środków finansowych na działalność jednostki (w tym na koszty administracyjne)* (61% OPP i 49% wśród pozostałych organizacji). Na drugim miejscu w przypadku OPP były wskazywane *problemy wynikające z przepisów i procedur prawnych (np. niejasne lub niekorzystne prawo, częste zmiany przepisów)* – 39%, a na trzecim znalazł się problem *niewystarczającej liczby chętnych do pracy społecznej* (35%). Natomiast w przypadku pozostałych organizacji problemy te były wskazywane odpowiednio przez 26% i 32% jednostek, czyli kolejność częstotliwości tych problemów była odwrotna.

Pomimo znacznie lepszej sytuacji finansowej i częstszego korzystania ze środków publicznych, OPP wyraźnie częściej niż pozostałe organizacje trzeciego sektora narzekały na problemy finansowe (o 12 p. proc.), problemy wynikające z przepisów i procedur prawnych (o 13 p. proc.) oraz współpracę z administracją publiczną (o 9 p. proc.). Mogło to być spowodowane większym zakresem działalności OPP (większa liczba beneficjentów, większy zasięg działalności, trudniejsze dziedziny działalności), z którym częściej wiązała się konieczność zatrudnienia pracowników, posiadania lokalu – a więc stabilnych zasobów finansowych, które również muszą być pozyskiwane regularnie – a to jest o wiele trudniejsze niż zdobycie ich do pojedynczych akcji. Ponadto ich działalność mogła wiązać się z regularniejszą współpracą z administracją publiczną, co pozwalało częściej dostrzegać trudności w tej współpracy.

Rozdział 7.

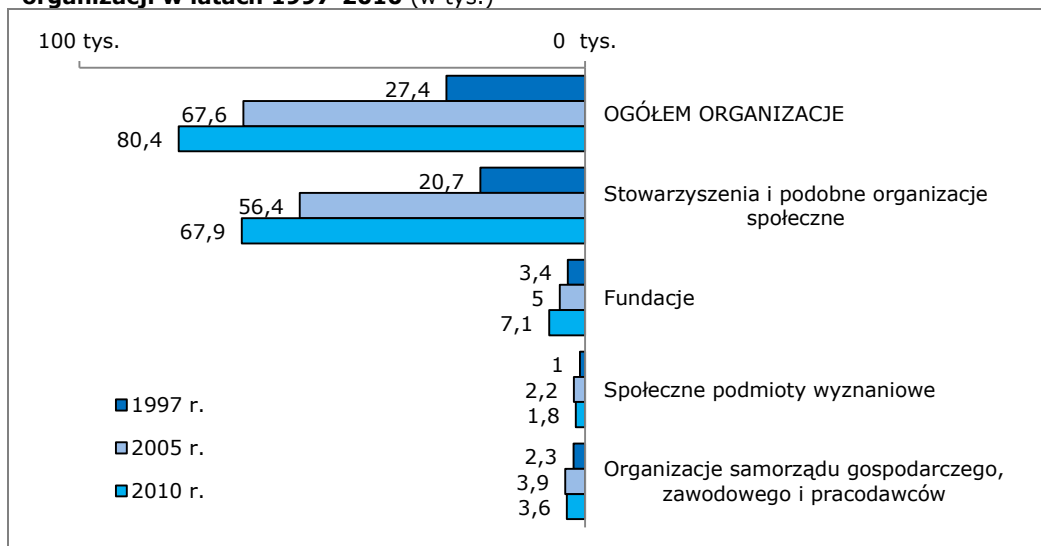
Stan trzeciego sektora oraz kluczowe zmiany w latach 1997-2010

7.1. Liczba aktywnych organizacji

7.1.1 Liczebność według rodzaju organizacji

W 2011 r. do badań na formularzach SOF-1 i SOF-4 z operatu liczącego 102 tys. podmiotów trzeciego sektora wybrano 38,2 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców oraz społecznych podmiotów wyznaniowych. W trakcie realizacji badań ustalono stan aktywności 94% z nich, jak również uzyskano dane o działalności w 2010 r. od 23,5 tys. jednostek. Uogólnienie wyników pozwala stwierdzić, że na dzień 31 grudnia 2010 r. aktywnych było 80,4 tys. organizacji badanego trzeciego sektora.

Wykres 7.1. Liczebność badanego trzeciego sektora według głównych rodzajów organizacji w latach 1997-2010 (w tys.)

* Dane w seriach ze względu na zaokrąglenia nie zawsze sumują się dokładnie na dane ogółem.

Na zbiorowość tę składało się:

- 67,9 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych – obok typowych stowarzyszeń i organizacji społecznych (32,2 tys.) grupę tę tworzyły stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (18,4 tys.), ochotnicze straże pożarne (14,8 tys.) oraz koła łowieckie (2,5 tys.),
- 7,1 tys. fundacji,
- 3,6 tys. organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców, wśród których 1,4 tys. stanowiły kółka rolnicze,
- 1,8 tys. społecznych podmiotów wyznaniowych, czyli organizacji członkowskich oraz placówek świadczących usługi społeczne działających w ramach kościołów i związków wyznaniowych.

Ważną grupę wśród objętych badaniami podmiotów trzeciego sektora stanowiły organizacje posiadające status pożytku publicznego (OPP). Ich udział w całej badanej zbiorowości w 2010 r. wyniósł 9%. Najwyższy był wśród fundacji (23%), zaś najniższy wśród jednostek samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców (poniżej 0,5%).

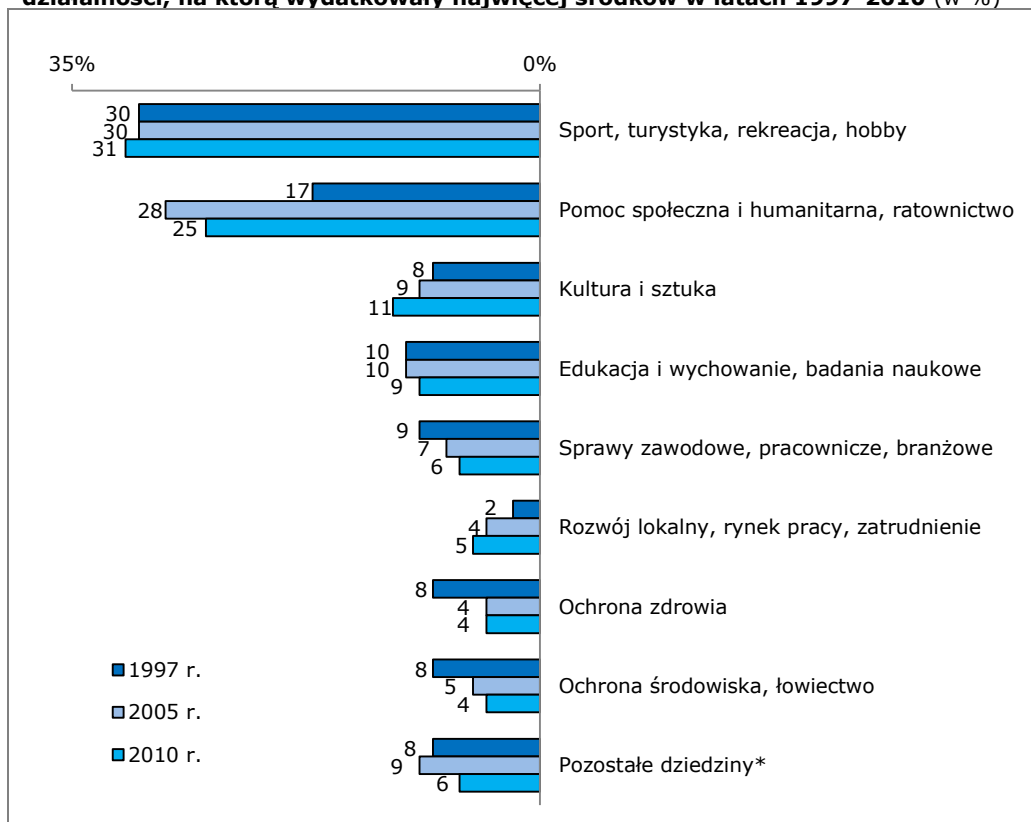
W stosunku do pierwszych badań na formularzach z serii SOF dotyczących 1997 r. nastąpił prawie 3-krotny wzrost liczby aktywnych podmiotów badanego sektora (dynamika 294; 1997r.=100). Największe znaczenie dla takiego wyniku miała wysoka dynamika w najliczniejszych grupach organizacji tj. wśród stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych (327; 1997r.=100) oraz fundacji (211; 1997r.=100). Między 1997 r. a 2005 r. liczba jednostek trzeciego sektora w grupach organizacji objętych badaniami SOF szybko rosła (średnio po 5,0 tys. podmiotów rocznie), zaś w latach 2005-2010 wzrost ten był 2-krotnie wolniejszy (po 2,6 tys. podmiotów rocznie).

7.1.2 Liczebność według głównej dziedziny wydatków w ramach działalności statutowej

Analizując liczebność podmiotów trzeciego sektora ze względu na dziedzinę działalności, w której badane jednostki wydatkowały największą część swojego budżetu można zaobserwować, że najpopularniejszymi obszarami aktywności w 2010 r. były: *sport, turystyka, rekreacja, hobby* (31% organizacji), *pomoc społeczna, humanitarna i ratownictwo* (25%), *kultura i sztuka* (11%), *edukacja, wychowanie i badania naukowe* (9%) oraz *sprawy zawodowe, pracownicze i branżowe* (6%). Mniej popularne były *rozwój lokalny, rynek pracy i rozwój zatrudnienia* (5%), *ochrona środowiska, łowiectwo i ochrona zdrowia* (po 4%).

Mimo, że liczebność badanego sektora na przestrzeni omawianych 13 lat znacznie wzrosła, a ponadto liczebność stowarzyszeń wzrosła znacznie bardziej niż innych rodzajów organizacji, struktura aktywnych organizacji pod względem głównej dziedziny wydatkowanych środków zmieniła się stosunkowo niewiele.

Wykres 7.2. Struktura organizacji badanego trzeciego sektora według dziedziny działalności, na którą wydatkowały najwięcej środków w latach 1997-2010 (w %)

* Do zbiorczej kategorii *pozostałe dziedziny* zaliczono podmioty, które wskazały dziedziny mające udział 2% lub mniejszy (*wspieranie instytucji i organizacji pozarządowych i inicjatywy obywatelskich* oraz *religia*, a także *współpraca międzynarodowa*) lub nie były w stanie wskazać żadnej z 14-tu proponowanych dziedzin jako tej, w której wydatkowały większość swoich środków przeznaczonych na działalność statutową.

Między 2005 a 2010 r., największa zmiana miała skalę tylko 3 p. proc. i dotyczyła spadku odsetka jednostek wydatkujących najwięcej swoich środków w dziedzinie *pomoc społeczna, humanitarna i ratownictwo*. Natomiast w latach 1997-2005 zmiany miały wyraźniejszy charakter. Najbardziej widoczną z nich był duży wzrost udziału organizacji zajmujących się *pomocą społeczną, humanitarną i ratownictwem* (o 11 p. proc.) wynikający z zarejestrowania się w tym okresie większości jednostek ochotniczych straży pożarnych. Wówczas też spadł udział jednostek zajmujących się *ochroną zdrowia* (z 8% do 4%) oraz *ochroną środowiska* (z 8% do 5%). Przez cały okres 1997-2010 trwał proces zmniejszania udziału organizacji zajmujących się *sprawami zawodowymi, pracowniczymi, branżowymi* (z 9% do 6%), a jednocześnie wzrastał odsetek stowarzyszeń wydatkujących większość swoich środków w obszarze *kultury i sztuki* (z 8% do 11%) oraz *rozwoju lokalnego, rynku pracy, rozwoju zatrudnienia* (z 2% do 5%).

7.1.3 Liczebność organizacji według ich umiejscowienia

Oprócz analizy trzeciego sektora według rodzaju organizacji i według obszaru prowadzonej działalności, niezwykle ważne dla charakterystyki trzeciego sektora jest też rozmieszczenie badanych podmiotów według rodzaju miejscowości oraz w strukturze wojewódzkiej.

W 2010 roku 6 na 10 organizacji objętych badaniem SOF-1 lub SOF-4 usytuowanych było w miastach; częściej w dużych miastach mających status samodzielnych powiatów niż w miastach mniejszych. W miastach na prawach powiatu najczęściej zlokalizowane były fundacje (73%), a także organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych (59%), podczas gdy ochotnicze straże pożarne, podobnie jak kółka rolnicze, najczęściej swoją działalność prowadziły na wsi (odpowiednio 91% i 90%).

Biorąc pod uwagę podział na województwa, największa część badanych organizacji, bo aż 16%, miała swoją siedzibę w województwie mazowieckim, z czego ponad połowa mieściła się na terenie Warszawy, zaś najmniej jednostek ulokowanych było w województwach: lubuskim, opolskim, podlaskim i świętokrzyskim (po 3%).

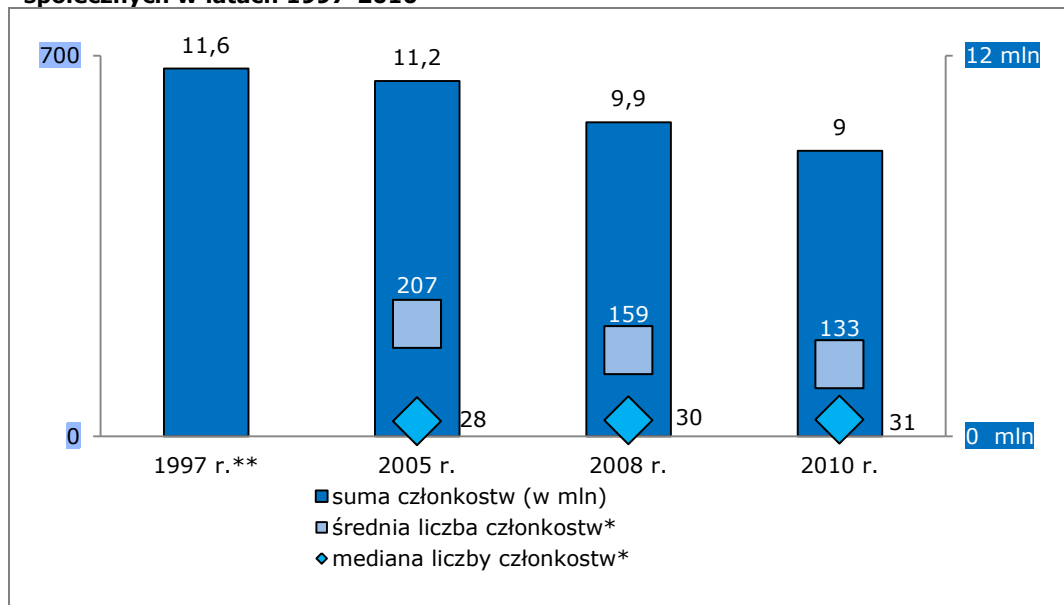
Z punktu widzenia dostępności struktur trzeciego sektora mierzonej liczbą organizacji na 10 tys. ludności, największą ich dostępność dla mieszkańców w 2010 r. stwierdzono w województwach: lubelskim, mazowieckim, podkarpackim i wielkopolskim, w których na 10 tys. mieszkańców przypadaly ponad 23 podmioty badanego sektora, zaś najmniejszą – w województwie śląskim (15,1 organizacji na 10 tys. osób). W kontekście tej analizy warto zauważyć, że w rezultacie wspomnianego powyżej wzrostu liczby jednostek sektora non-profit ich dostępność znacznie wzrosła. W 1997 r. na 10 tys. osób przypadalo tylko 7 organizacji, podczas gdy w 2005 r. bylo to prawie 18, a w 2010 r. blisko 21.

7.2. Baza członkowska

Prawie wszystkie aktywne organizacje objęte badaniami SOF-1 i SOF-4 (98%) zadeklarowały, że w 2010 r. posiadały bazę członkowską (podmioty nieczłonkowskie wykazywały członków organów kolegialnych). Badany trzeci sektor miał łącznie około 10,4 mln członkostw, tzn. taka była suma pozycji na listach członkowskich w objętych badaniem organizacjach. Członkostwa osób prawnych stanowiły bardzo małą część tej liczby (0,2 mln). W analizie skupiono się więc na członkostwach osób fizycznych (10,2 mln).

Zasadniczą część bazy członkowskiej badanych podmiotów tworzyły stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (9,0 mln członkostw). Badania na formularzach SOF pozwalają stwierdzić, że w latach 1997-2010 mimo dużego wzrostu liczebności tego rodzaju organizacji (o 228%), zasoby członkowskie wykazywały tendencję spadkową (o 23%). W ciągu tych 13 lat liczba członkostw osób fizycznych wykazywanych przez stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne obniżyła się z 11,6 mln do 9,0 mln, przy czym przez pierwszych 8 lat liczba członkostw zmniejszyła się w sumie tylko o 0,4 mln, natomiast w kolejnych 5 latach spadła o 2,2 mln.

Wykres 7.3. Statystyki zasobów członkowskich stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych w latach 1997-2010

* Statystyki obliczone w odniesieniu do zbiorowości organizacji, które podały liczbę członkostw.

** Brak danych o wartości mediany i średniej w 1997 r.

Jednoczesny wzrost liczebności stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz spadek bazy członkowskiej całej ich zbiorowości były wynikiem opisywanych już w literaturze przedmiotu procesów, polegających na zwiększeniu się liczby stowarzyszeń

o mniejszej niż średnia liczbie członków i wzroście związanego z nimi potencjału członkowskiego, przy występującej równoległe silnej redukcji bazy członkowskiej w dużych strukturach organizacyjnych¹. Wspomniane zjawiska są dobrze widoczne w wynikach badań na formularzach SOF-1 dotyczących lat 2005, 2008 i 2010 przedstawionych na Wykresie 7.3. W ciągu tych 5 lat wyraźnie zmniejszała się różnica między średnią liczbą członkostw a ich medianą i to nie tylko za sprawą obniżania się średniej. W 2005 r. przeciętna liczba członkostw była ponad 7-krotnie wyższa od mediany, natomiast w 2010 r. – już tylko 4-krotnie.

¹ Natęcz S., *Sektor non-profit w: Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, ISP PAN, Warszawa 2008, s. 146.

7.3. Praca społeczna

Praca społeczna, rozumiana jako bezpłatna i dobrowolna praca służąca realizacji celów organizacji, ma dla podmiotów sektora non-profit bardzo duże znaczenie, gdyż stanowi potwierdzenie realnego zaangażowania członków i wolontariuszy nie będących członkami w realizację misji organizacji (dalej obie te grupy osób nazywane są wolontariuszami). Praca ta jest jednak nie tylko potwierdzeniem więzi wolontariuszy z daną jednostką trzeciego sektora, ale najczęściej jest też głównym zasobem, na jakim opierają swoją działalność badane podmioty, gdyż z powodu braku środków nie mogą sobie pozwolić na zatrudnianie pracowników płatnych.

7.3.1 Liczba wolontariuszy

W omawianych badaniach za 2010 r. 85% podmiotów zadeklarowało, że korzystało z dobrowolnej i nieodpłatnej pracy swoich członków lub osób nie należących do organizacji, natomiast w badaniach dotyczących 2005 r. analogiczny wskaźnik wyniósł 82%. Łącznie badane jednostki trzeciego sektora wykazały 2,3 mln wolontariuszy w mniejszym lub większym stopniu angażujących się w bezpłatną pracę w ciągu 2010 r., podczas gdy w badaniu za 2005 r. wykazano ich 1,6 mln. Należy jednak pamiętać, że liczby te oparte są najczęściej tylko na szacunkach, jakich dokonują badane organizacje w trakcie wypełniania formularzy SOF, gdyż na ogół podmioty te nie prowadzą dokładnej ewidencji wolontariatu. Z kolei wyniki uzyskane w przeprowadzonym przez GUS badaniu reprezentacyjnej próby ludności wskazują, że w ciągu 2010 r. wolontariuszami w podobnej do omawianej tutaj zbiorowości organizacji była prawie 1/10 mieszkańców Polski w wieku co najmniej 15 lat, tj. około 3 mln osób.²

7.3.2 Wolumen pracy społecznej

Po przeliczeniu na etaty praca społeczna w ramach wszystkich organizacji objętych badaniami na formularzach serii SOF za 2010 r. odpowiadała zatrudnieniu 38,8 tys. pełnoetatowych pracowników. Było to o 39% mniej niż w badaniach o 5 lat wcześniejszych.³ Zmniejszenie ogólnego wolumenu czasu pracy społecznej i to mimo

² Wspomniane oszacowania pracy społecznej pochodzą z badania pt. *Praca niezarobkowa poza gospodarstwem domowym* (PNZ) i dotyczą pracy społecznej świadczonej w organizacjach objętych badaniami na formularzach SOF-1 i SOF-4, z wyłączeniem społecznych podmiotów wyznaniowych, ale także uwzględniają nieujęte w badaniach z serii SOF, organizacje nie mające osobowości prawnej (np. stowarzyszenia zwykle) oraz podobne struktury nigdzie nie zarejestrowane, takie jak większość rad rodziców, lokalne społeczne komitety itp. Więcej o wynikach badania PNZ w: Natęć S., Goś-Wójcicka K. (red.), *Wolontariat w organizacjach i inne formy pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym – 2011*, GUS, Warszawa 2013.

³ Na potrzeby porównań wyników badań SOF w zakresie wolumenu wolontariatu w latach 2005-2010 skorygowano wcześniej publikowane dane stosując ujednoczoną metodę przeliczania godzin pracy społecznej na etaty.

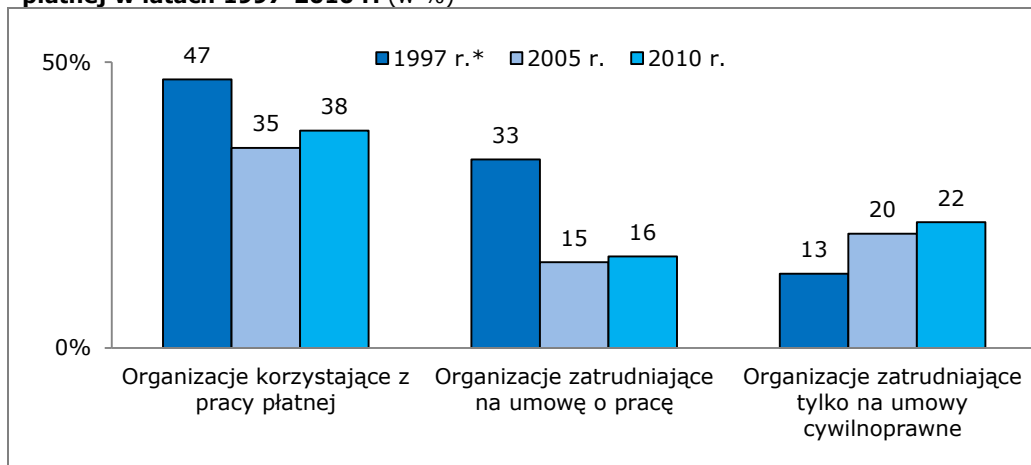
przyrostu liczby badanych organizacji o 19% wiązało się ze spadkiem średniej liczby godzin pracy społecznej przypadającej na jedną organizację. W 2010 r. podmioty korzystające z wolontariatu miały z tego tytułu tyle godzin pracy, ile przynosi zatrudnienie jednego pracownika na pół etatu, podczas gdy 5 lat wcześniej analogiczny wskaźnik był dwukrotnie większy. Co ciekawe, mimo spadku średniego czasu pracy społecznej w statystycznej organizacji o połowę, mediana liczby godzin wolontariatu spadła tylko o jedną trzecią i w przeliczeniu na etaty wyniosła w 2012 r. nieco ponad 0,1 etatu. Relatywnie mały spadek mediany wolumenu czasu pracy społecznej (o 33%) przy jednoczesnym wzroście liczby organizacji (o 19%) i względnie dużym spadku średniego czasu pracy (o 50%) oraz jego sumy (o 39%) wynika najprawdopodobniej z tego, że nowopowstające organizacje mają małe zasoby pracy społecznej a jednocześnie spada czasowy wymiar wolontariatu w organizacjach, które korzystały z pracy społecznej w 2005 r. W rezultacie tych zmian wewnętrzne zróżnicowanie badanego sektora pod względem zasobów pracy społecznej zmniejszyło się.

7.4. Praca płatna

7.4.1 Korzystanie z różnych form zatrudnienia

Na przestrzeni omawianych 13 lat trwałą cechą sektora non-profit w Polsce było to, że większość należących do niego podmiotów w ogóle nie korzystała z pracy płatnej. Według stanu na koniec 2010 r. tylko 38% badanych organizacji korzystało z jakiegokolwiek formy pracy płatnej, z tego 22% zatrudniało wyłącznie na umowy cywilnoprawne, a 16% posiadało pracowników etatowych (i jednocześnie często zatrudniały także w oparciu o umowy cywilnoprawne). Sytuacja zatrudnieniowa trzeciego sektora uległa pogorszeniu, jeśli weźmie się pod uwagę, że od 1997 r. udział organizacji dysponujących jakimkolwiek personelem płatnym spadł o 9 p. proc., a wśród organizacji zatrudniających na umowę o pracę – o 17 p. proc., natomiast wzrost dotyczył jedynie jednostek zatrudniających wyłącznie w ramach umów cywilnoprawnych (wzrost o 9 p. proc.)

Wykres 7.4. Badane organizacje trzeciego sektora według korzystania z pracy płatnej w latach 1997-2010 r. (w %)

* Wskaźniki za 1997 r. zostały oszacowane na podstawie pochodzącego z badań SOF odsetka organizacji, które w ciągu 1997 r. wypłaciły: jakiegokolwiek wynagrodzenia, wynagrodzenia osobowe, wynagrodzenie bezosobowe. Natomiast dane za 2005 r. i 2010 r. pochodzą z bezpośrednich pytań dotyczących zatrudnienia na umowę o pracę według stanu na koniec danego roku w badanych organizacjach. Szacunków za 1997 r. dokonano opierając się na stwierdzonych w badaniach za 2005 r. różnicach między odpowiedziami na dwa ww. rodzaje pytań.

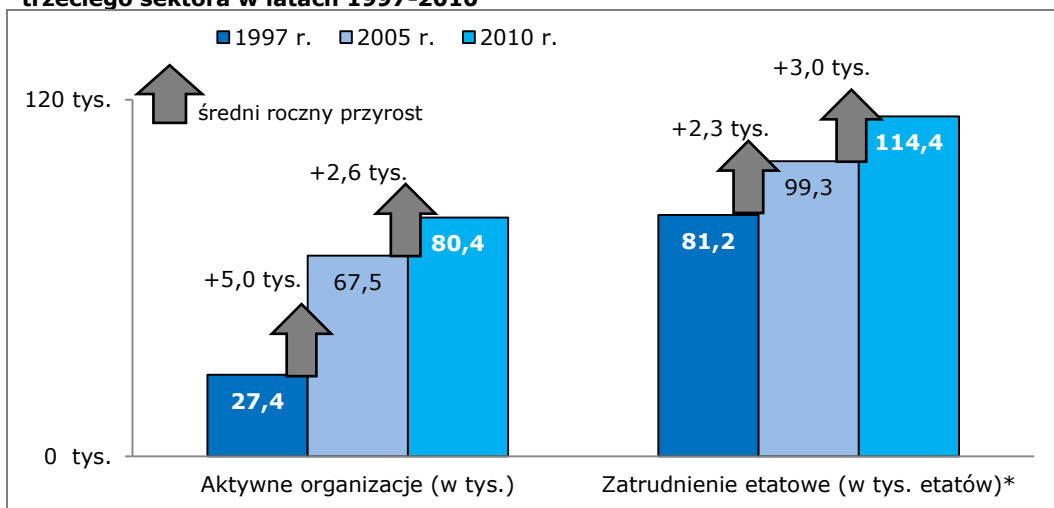
W okresie 1997-2005 struktura badanego sektora pod względem korzystania z pracy płatnej znacznie się pogorszyła, natomiast w latach 2005-2010 odnotowano niewielką poprawę. Między 1997 r. a 2005 r. stwierdzono duży wzrost liczebności sektora (o około 40 tys. podmiotów), przy jednocześnie bardzo niewielkim wzroście liczby jednostek zatrudniających w formie umowy o pracę (o około 1 tys.). Spowodowało to spadek o 18 p. proc. odsetka badanych organizacji zatrudniających na podstawie stosunku

pracy, który został częściowo skompensowany zatrudnieniem pozaetatowym – udział organizacji korzystających tylko z pracy pozaetatowej wzrósł o 7 p. proc. Niemniej jednak odsetek podmiotów trzeciego sektora korzystających z jakiegokolwiek pracy płatnej i tak obniżył się w tym czasie o 12 p. proc. Natomiast w latach 2005-2010, przy mniejszym niż poprzednio wzroście liczebności badanego sektora (o 13 tys. podmiotów), liczba organizacji mających zatrudnienie etatowe wzrosła znacznie bardziej niż w poprzednim okresie (o 3 tys.), w wyniku czego odsetek podmiotów zatrudniających na umowę o pracę minimalnie wzrósł (o 1 p. proc.). Podobny, a nawet wyraźniejszy wzrost odnotowano wśród organizacji zatrudniających tylko w formie umów cywilnoprawnych (ich udział wzrósł o 2 p. proc.).

7.4.2 Skala zatrudnienia etatowego i pozaetatowego

Badane organizacje na koniec 2010 r. stanowiły miejsce pracy etatowej dla 132,5 tys. osób, w tym dla 111,8 tys. osób były głównym miejscem zatrudnienia (w 2005 r. odpowiednio dla 112,5 tys. osób i 100,4 tys. osób). Jak wspomniano powyżej, w omawianym trzecim sektorze rozpowszechnione jest zatrudnianie w oparciu o umowy cywilnoprawne. W 2010 r. odpłatne zajęcie w tej formie znalazło 389,9 tys. osób, w tym dla 23,8 tys. osób stanowiło ono główne źródło utrzymania (w 2005 r. było to odpowiednio 302,5 tys. i 23,1 tys. osób). Po zsumowaniu osób, dla których badane organizacje były głównym miejscem pracy w ramach umów o pracę oraz w oparciu o umowy cywilnoprawne okazuje się, że sektor non-profit generował 135,6 tys. takich miejsc pracy. W ciągu pięciu lat, między 2005 a 2010 r., liczba osób wskazujących trzeci sektor jako głównego pracodawcę wzrosła o 12,1 tys., tj. o 10%.

Wykres 7.5. Dynamika przeciętnego zatrudnienia etatowego i liczebności badanego trzeciego sektora w latach 1997-2010

* Przeciętne zatrudnienie etatowe, tzn. średnia liczba pracujących w roku wyrażona w pełnych etatach, z uwzględnieniem zatrudnienia pełnoetatowego i niepełnoetatowego.

W 2010 r. przeciętne etatowe zatrudnienie w badanym trzecim sektorze wyniosło 114,4 tys. etatów⁴. Liczba ta była o 41% wyższa niż w 1997 r. i o 15% wyższa niż w 2005 r. Wspomniane przyrosty zatrudnienia etatowego były jednak znacznie mniejsze niż przyrosty liczby aktywnych podmiotów tworzących badany sektor (liczebność jednostek wzrosła w omawianych latach odpowiednio o 147% oraz o 19%). W rezultacie - mimo ogólnego wzrostu zatrudnienia w sektorze - liczba etatów przypadających na jedną organizację - niezależnie, czy miała pracowników czy też nie - spadła z 3,0 w 1997 r. do 1,4 etatu w 2010 r. Istotną cezurę stanowił 2005 r. - pierwszy pełny rok funkcjonowania *ustawy o działalności pożytku i o wolontariacie* oraz pierwszy rok po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. W latach 1997-2005 wyrażona w etatach liczba pracowników zatrudnionych w ramach umów o pracę rosła średnio o blisko 2,3 tys. rocznie, natomiast w latach 2005-2010 średni roczny wzrost zatrudnienia był wyższy i wyniósł 3 tys. etatów.

Porównanie przeciętnego zatrudnienia etatowego generowanego przez badany trzeci sektor z odpowiednimi parametrami dotyczącymi pracy etatowej na poziomie gospodarki narodowej pozwala stwierdzić, że w 2010 r. zatrudnienie etatowe w badanym sektorze stanowiło 0,8% wyrażonej w etatach przeciętnej liczby pracujących w gospodarce narodowej oraz 1,2% przeciętnego zatrudnienia w ramach stosunku pracy⁵. Na przestrzeni poprzednich 13 lat wartości tych wskaźników wzrosły poczynając od uzyskanych w 1997 r. - 0,5% przeciętnej liczby pracujących oraz 0,8% przeciętnego zatrudnienia w gospodarce narodowej.

7.4.3 Zróżnicowanie zatrudnienia etatowego

Wymiar przeciętnego zatrudnienia etatowego generowanego przez badany sektor non-profit jest bardzo zróżnicowany pomiędzy organizacjami. W 2010 r. wśród organizacji zatrudniających pracowników na umowę o pracę średni wymiar zatrudnienia etatowego wynosił 8,3 etatu, ale w połowie organizacji zatrudnienie to nie przekraczało 2 etatów. Podobna ponad 4-krotna różnica między średnią a medianą wymiaru etatowego zatrudnienia została odnotowana w 2005 r., z tym że oba wskaźniki były na nieco wyższym poziomie (średnia 9,4 etatu, mediana 2,3 etatu). Spadek średniej wiąże się z dynamiką liczby organizacji zatrudniających na podstawie stosunku pracy (119; 2005r.=100), która była nieco wyższa niż dynamika zatrudnienia etatowego (115; 2005r.=100). Z kolei spadek mediany sugeruje, że przybywa organizacji korzystających z zatrudnienia etatowego w bardzo niewielkim wymiarze (poniżej 2 etatów przeliczeniowych).

⁴ Przeciętne zatrudnienie etatowe to przeliczenie osób zatrudnionych w ramach umów o pracę według wymiaru ich czasu pracy z uwzględnieniem fluktuacji zatrudnienia w ciągu roku na pełne etaty.

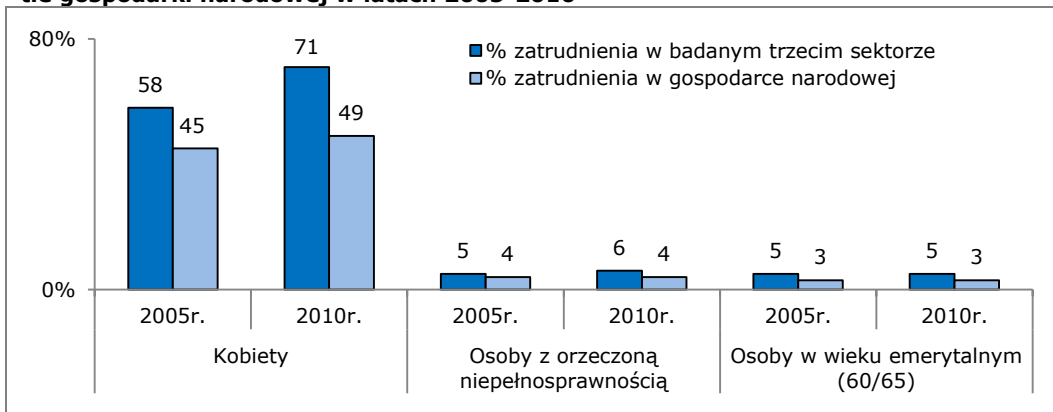
⁵ Przeciętne zatrudnienie różni się tym od przeciętnej liczby pracujących w roku, że uwzględnia tylko pracowników najemnych, a więc nie obejmuje pracodawców i pracujących na własny rachunek.

7.4.4 Specyfika zatrudnienia etatowego

Charakterystyczny dla trzeciosektorowego rynku pracy jest wysoki udział pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy wśród ogółu personelu pracującego w ramach umów o pracę. Na część etatu pracowało w 2010 roku 28% osób zatrudnionych w badanych organizacjach, podczas gdy w gospodarce narodowej ogółem - tylko 8%. Co więcej, udział pracowników niepełnoetatowych wśród personelu trzeciego sektora od 2005 r. wzrósł o 5 p. proc.

W omawianych organizacjach częściej niż na całym polskim rynku pracy zatrudnienie znajdują kobiety, osoby z niepełnosprawnościami i osoby w wieku emerytalnym. W 2010 r. kobiety stanowiły 71% pracowników etatowych badanego trzeciego sektora, podczas gdy w całej gospodarce narodowej ich udział wyniósł jedynie 49%. Feminizacja zatrudnienia etatowego w organizacjach pozarządowych w latach 2005-2010 wyraźnie wzrosła - z 58% do 71%, tj. o 13 p. proc. Również wyższe niż w gospodarce narodowej, ale mniej dynamiczne, były odnotowane na przestrzeni tych 5 lat sektorowe wskaźniki zatrudnienia osób z orzeczoną niepełnosprawnością (wzrost z 5% do 6% wobec 4% w gospodarce narodowej) oraz osób w wieku emerytalnym (utrzymujące się 5% wobec 3% w gospodarce narodowej).

Wykres 7.6. Udział wybranych grup w zatrudnieniu etatowym trzeciego sektora na tle gospodarki narodowej w latach 2005-2010

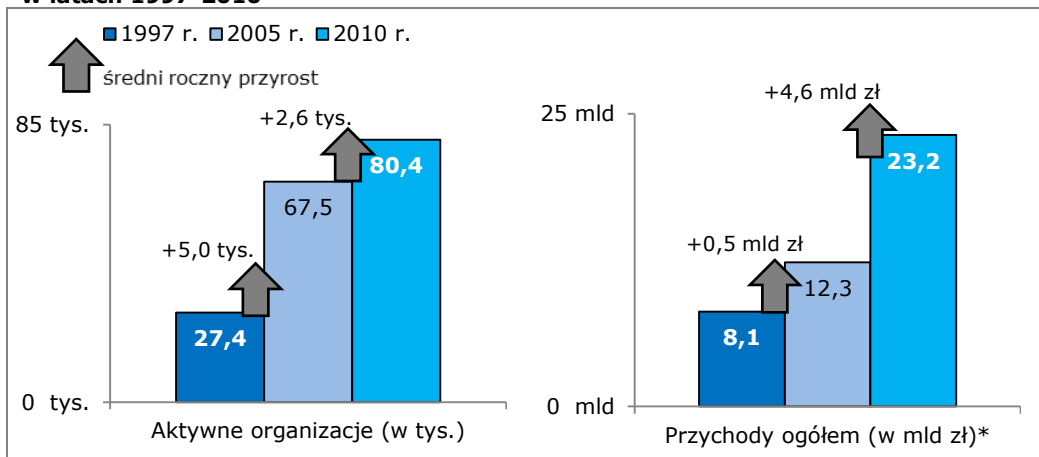
Inną specyficzną cechą zatrudnienia w trzecim sektorze jest niski poziom wynagrodzeń. Przeciętne wynagrodzenie (brutto) osób pracujących w ramach stosunku pracy wyniosło 2,8 tys. zł na 1 etat, natomiast średnia pensja w całej gospodarce narodowej w 2010 r. - 3,2 tys. zł.

7.5. Zasoby finansowe i struktura przychodów

7.5.1 Skala zasobów finansowych

Łączna kwota przychodów wykazana przez wszystkie aktywne organizacje w 2010 r. wyniosła 23,2 mld zł, zaś kwota kosztów – 22,1 mld zł. Pomiedzy 1997 r. a 2005 r. przychody badanego trzeciego sektora, podobnie jak jego liczebność, wzrosły prawie 3-krotnie, przy czym dynamika przychodów była nieco mniejsza niż dynamika liczebności sektora (odpowiednio 287 wobec 294; 2005r.=100). Warto jednak zauważyć, że o ile w okresie 1997-2005 wyrażony w procentach przyrost zasobów finansowych sektora non-profit był 3-krotnie mniejszy niż przyrost liczby organizacji działających w tym sektorze (przyrost o 52% wobec 147%), o tyle począwszy od pierwszego roku po akcesji do UE oraz wejścia w życie *ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* przyrost przychodów omawianego trzeciego sektora był wyższy od przyrostu liczby organizacji prawie 5-krotnie (przyrost o 89% wobec 19%).

Wykres 7.7. Dynamika przychodów i liczebności badanego trzeciego sektora w latach 1997-2010

* W odniesieniu do danych za 1997 i 2005 r. przyjęto górną granicę oszacowania przychodów

Wzrost potencjału finansowego łącznego budżetu badanych organizacji był też widoczny w odniesieniu do całej gospodarki narodowej: w latach 2005-2010 udział kosztów sektora non-profit w PKB wzrósł z 1,1% do 1,6%.

7.5.2 Rozwarstwienie zasobów finansowych

Wśród organizacji, które wykazały jakiegokolwiek przychody w 2010 r. (90% podmiotów), średnia wartość rocznego budżetu wyniosła około 322 tys. zł, jednak w połowie z tych organizacji kwota ta nie przekroczyła 25 tys. zł. Nieco niższe wartości

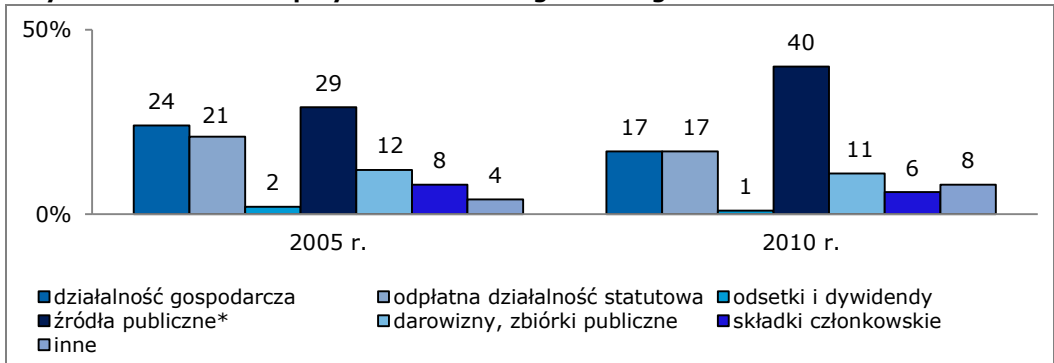
miały koszty działalności organizacji w 2010 r. – średnia wśród jednostek, które poniosły koszty wyniosła 302 tys. zł, a ich mediana 21 tys. zł. W stosunku do 2005 r. wartość średnich kosztów wzrosła o 44%, zaś ich mediana o 46%, co świadczy o nieznacznym zmniejszeniu różnic finansowych wewnątrz sektora.

Duże rozwarstwienie finansowe w badanym sektorze dobrze ilustruje fakt, że w około 13 tys. podmiotów non-profit, które na koniec 2010 r. zatrudniały przynajmniej jednego pracownika na umowę o pracę (16% badanych jednostek), koncentrowało 84% wydatków całego sektora, w tym organizacje mające przynajmniej 6 pracowników, choć stanowiły tylko 5% wszystkich analizowanych podmiotów, skupiały aż 63% budżetu całego sektora. Porównanie z analogicznymi wskaźnikami za 2005 r. potwierdza tezę o zmniejszeniu rozwarstwienia finansowego sektora. Kumulacja kosztów przez jednostki zatrudniające personel etatowy zmniejszyła się między 2005 a 2010 r. o 3 p. proc., zaś wśród podmiotów zatrudniających co najmniej 6 osób spadła o 6 p. proc.

7.5.3 Struktura przychodów

W strukturze przychodów całego badanego sektora w 2010 r. środki o charakterze rynkowym stanowiły 40%, w tym pochodzące z działalności gospodarczej oraz odpłatnej statutowej (po 17%), podczas gdy nierynkowe przychody ze źródeł publicznych miały trochę mniejszy udział w całości przychodów (37%), w tym z 1% odpisu od podatków PIT (2%).

Wykres 7.8. Struktura przychodów badanego trzeciego sektora w latach 2005-2010

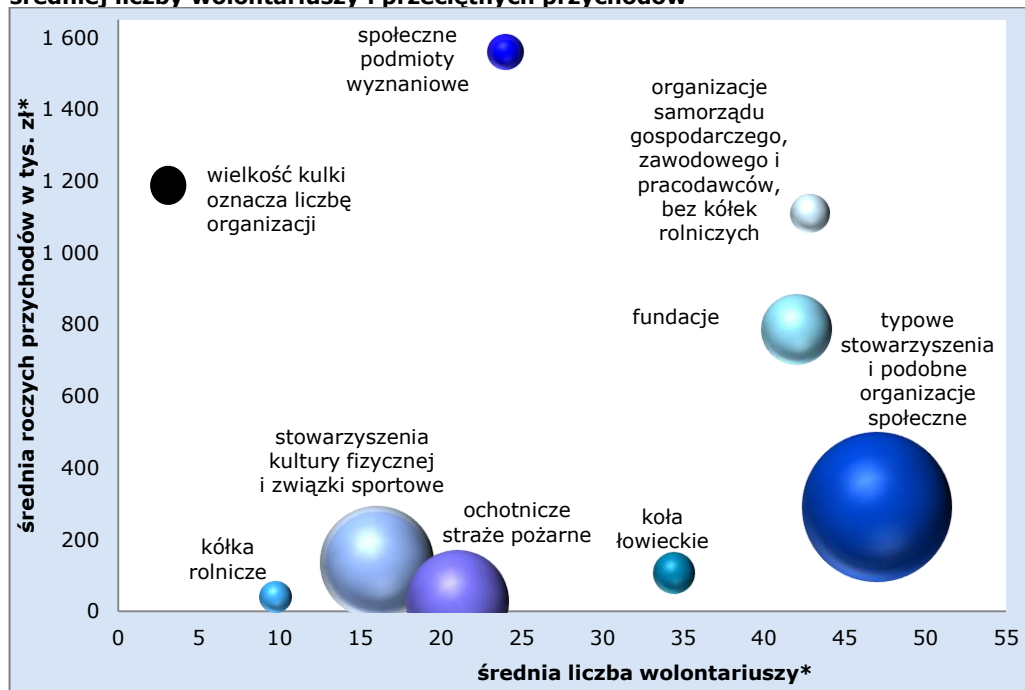
*Ze względu na porównywalność danych między 2005 a 2010 r. wśród przychodów ze źródeł publicznych uwzględniono również środki uzyskane na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych, kontraktów z NFZ itp.

Struktura przychodów ustalona w 2010 r. znacznie różniła się od tej, którą stwierdzono 5 lat wcześniej. Pomiedzy 2005 r. a 2010 r. zmniejszył się znaczenie udział środków uzyskiwanych w ramach działalności o charakterze rynkowym (w sumie o 12 p. proc.), w tym najbardziej tych wypracowywanych w ramach działalności gospodarczej (o 7 p. proc.). Jednocześnie zwiększył się udział przychodów pochodzących ze środków publicznych (o 11 p. proc.), w tym z odpisu 1% od podatku.

7.6. Społeczno-ekonomiczna mapa trzeciego sektora w 2010 r.

Charakteryzując stan trzeciego sektora w 2010 r. ważne jest by zwrócić uwagę na potencjał jego poszczególnych podzbiorowości. Pod względem liczebności w badanym trzecim sektorze wyróżniała się kategoria typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, których było najwięcej – stanowiły aż 40% całej zbiorowości. Na przeciwnym biegunie znalazły się 4 mało liczne, ale wyraziste grupy: kółka rolnicze, społeczne podmioty wyznaniowe (po 2%), koła łowieckie oraz organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych (po 3%). Wśród organizacji o średniej liczbie podmiotów znalazły się fundacje (9%), ochotnicze straże pożarne (18%) i stowarzyszenia kultury fizycznej, związki sportowe (23%).

Wykres 7.9. Badane podmioty trzeciego sektora w 2010 r. według liczebności, średniej liczby wolontariuszy i przeciętnych przychodów

* Średnie wartości prezentowane na wykresie zostały obliczone dla wszystkich aktywnych organizacji, bez względu na to, czy dane zjawisko w jednostce występowało.

Jeśli za wskaźnik zasobów społecznych organizacji uznamy średnią liczbę osób zaangażowanych w pracę społeczną na jej rzecz w ciągu roku, to okazuje się, że najbardziej „zasobne” były typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (korzystające przeciętnie z pracy społecznej 47 osób), ale niedaleko za nimi sytuowały się organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych (43), fundacje (42), a nieco dalej koła łowieckie (34). W świetle informacji od badanych

organizacji relatywnie mały zakres wsparcia społecznego miały społeczne podmioty wyznaniowe (średnio 24 pracujących społecznie), ochotnicze straże pożarne (21) oraz stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe (16). Najmniejszą średnią liczbę osób wspierających działalność organizacji bezpłatną pracą zadeklarowały kółka rolnicze (10).

Największe zróżnicowanie między omawianymi grupami podmiotów widać w zakresie zasobów ekonomicznych – różnica w przeciętnych przychodach dwóch skrajnych grup organizacji była aż 55-krotna. Wyraźnym liderem w tej dziedzinie były społeczne podmioty wyznaniowe (średnie przychody dla wszystkich aktywnych podmiotów wyniosły 1,5 mln zł). Do ekonomicznej klasy średniej trzeciego sektora zaliczyć można organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych oraz fundacje (odpowiednio przychody w wysokości 1,1 mln zł i 0,8 mln zł). Przychody większości badanych organizacji były niskie wśród typowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, kół wiejskich oraz stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych (0,1-0,3 mln). Najmniej środków do dyspozycji w 2010 r. – średnio poniżej 50 tys. zł – miały kółka rolnicze i ochotnicze straże pożarne.

Podsumowując porównanie omawianych jednostek trzeciego sektora, można stwierdzić, że największymi zasobami ekonomicznymi dysponowały społeczne podmioty wyznaniowe, a największymi zasobami społecznymi - typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne. Wysoką pozycję w obu wymiarach miały organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców, bez kółek rolniczych, a także fundacje. Najtrudniejszą sytuację ekonomiczną i zarazem najmniejsze wsparcie społeczne stwierdzono wśród kółek rolniczych.

7.7. Najważniejsze zmiany

W latach 1997-2010 dokonał się prawie 3-krotny wzrost liczby aktywnych podmiotów badanego trzeciego sektora, tak że na koniec 2010 r. sektor ten obejmował 80 tys. działających organizacji. Mimo dużej dynamiki, struktura liczby jednostek badanej zbiorowości została utrzymana zarówno w zakresie rodzaju organizacji, jak i głównej dziedziny działalności określonej według wydatkowania środków na działalność statutową. Jedyną istotną zmianą na przestrzeni tych 13-stu lat, która nieco zmodyfikowała ten obraz było włączenie do badań sektora dużej grupy ochotniczych straży pożarnych (w 1997 r. większość z nich nie była zarejestrowana), co wpłynęło na wzrost udziału stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych w całej zbiorowości o 8 p. proc. oraz analogiczny wzrost udziału jednostek działających w dziedzinie *pomoc społeczna, humanitarna, ratownictwo*.

Wzrost liczby aktywnych jednostek sektora nie był równo rozłożony w czasie. Do 2005 r. przyrost liczby organizacji wynosił średnio 5 tys. podmiotów rocznie, zaś w okresie 2005-2010 – przybywało rocznie o połowę mniej podmiotów (po 2,6 tys.). W rezultacie wzrostu liczby jednostek trzeciego sektora ich dostępność zwiększyła się 3-krotnie. W 1997 r. na 10 tys. osób przypadało tylko 7 organizacji, podczas gdy w 2005 r. było to 18, a w 2010 r. - 21.

Dość zaskakującą zmianą w rosnącym pod względem liczby podmiotów sektorze jest osłabienie jego bazy społecznej, przede wszystkim w zakresie członkostwa osób fizycznych w badanych organizacjach. W stowarzyszeniach i podobnych organizacjach społecznych, tj. w grupie podmiotów skupiającej 90% członkostw omawianego sektora non-profit spadek wyniósł 2,6 mln członkostw, przy czym przez pierwsze 8 lat (1997-2005) liczba członkostw zmniejszyła się w sumie tylko o około 0,4 mln, natomiast w kolejnych 5 latach (2005-2010) - spadła aż o 2,2 mln. Jednoczesny wzrost liczebności organizacji i spadek bazy członkowskiej w omawianej zbiorowości był wynikiem dwóch nakładających się na siebie procesów - relatywnie słabego wzrostu liczby członkostw związanego ze zwiększaniem się liczby stowarzyszeń o liczbie członków mniejszej niż przeciętna, przy występującej równolegle silnej redukcji bazy członkowskiej w dużych strukturach organizacyjnych. Przejawia się to silnym spadkiem średniej liczby członkostw przy równoczesnym wzroście ich wartości środkowej. W rezultacie w latach 2005-2010 nastąpiło istotne zmniejszenie rozwarstwienia zasobów członkowskich w badanym sektorze.

Podobny proces redukcji rozwarstwienia przy spadku ogólnego potencjału w sektorze dotyczy innego aspektu zasobów społecznych tj. pracy społecznej. O ile w latach 1997-2005 wzrostowi liczby badanych organizacji towarzyszył też wzrost wolumenu pracy wolontariuszy, to po 2005 r. wolumen pracy społecznej zmalał i to mimo wzrostu liczby organizacji, jak również zwiększenia się ogólnej liczby osób pracujących społecznie. Wzrost liczby wolontariuszy przy spadku wolumenu ich pracy wiąże się ze spadkiem liczby godzin wypracowywanych przez pojedynczego wolontariusza.

W zakresie pracy płatnej widoczny jest przyrost trzeciosektorowych miejsc pracy, przejawiający się zwiększeniem udziału przeciętnego zatrudnienia etatowego generowanego przez sektor non-profit w zatrudnieniu najemnym w gospodarce

narodowej z 0,8% w 1997 r. do 1,2% w 2010 r. Wzrost liczby miejsc pracy w badanym trzecim sektorze był jednak zdecydowanie niższy niż przyrost liczby organizacji i nie był prostym przełożeniem tego drugiego zjawiska. W latach 1997-2005 etatów generowanych w ramach stosunku pracy w badanych podmiotach przybywało o połowę mniej niż działających organizacji, zaś w latach 2005-2010 przyrost zatrudnienia etatowego był już nieco wyższy niż przyrost liczby organizacji. Należy jednak pamiętać, że w całym omawianym okresie ponad połowa jednostek analizowanego sektora non-profit w ogóle nie korzystała z pracy płatnej. Ponadto między 1997 r. a 2010 r. o połowę spadł udział organizacji zatrudniających na podstawie stosunku pracy, a korzystających wyłącznie z umów cywilnoprawnych zwiększył się jedynie o 1/3.

Rozwojowi trzeciosektorowego rynku pracy towarzyszyło pogłębienie się jego specyfiki polegającej z jednej strony na częstszym niż w całej gospodarce narodowej wykorzystywaniu zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin i pozaetatowego zatrudnienia, a z drugiej strony na ponadprzeciętnym włączaniu grup narażonych na marginalizację na rynku pracy. Między 2005 r. a 2010 r. w omawianym sektorze przybyło o 11 p. proc. więcej pracowników pozaetatowych niż etatowych, a udział pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy wzrósł o 5 p. proc. W tych latach zwiększyła się również feminizacja zatrudnienia osiągając w 2010 r. aż o 22 p. proc. wyższą wartość niż w całej gospodarce narodowej, a na wyższym niż przeciętny w gospodarce narodowej poziomie pozostały wskaźniki zatrudnienia osób z orzeczoną niepełnosprawnością oraz osób w wieku emerytalnym.

W okresie 1997-2005 wyrażony w procentach przyrost zasobów finansowych badanego trzeciego sektora był 3-krotnie mniejszy niż przyrost liczby działających organizacji (przyrost o 52% wobec 147%), z kolei począwszy od pierwszego roku po akcesji do UE oraz wejściu w życie *ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* przyrost przychodów sektora był prawie 5-krotnie wyższy (przyrost o 89% wobec 19%). Wraz ze wzrostem wysokości środków, którymi dysponowały badane organizacje w latach 2005-2010 nastąpiła też wyraźna zmiana znaczenia poszczególnych źródeł przychodów. W trakcie debaty publicznej o ekonomizacji trzeciego sektora i wspieraniu rozwoju ekonomii społecznej (np. w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) udział środków pochodzących z działalności o charakterze rynkowym (działalność gospodarcza i odpłatna działalność statutowa) w budżetach omawianych organizacji zmniejszył się z 45% do 34%. Spadkowi temu towarzyszył podobny co do skali wzrost udziału środków pochodzących ze źródeł publicznych (z 29% do 40%).

Proces zmniejszenia rozwarstwienia badanego trzeciego sektora odnotowany w zakresie członkostwa i pracy społecznej dotyczył również zatrudnienia i zasobów finansowych. Podczas gdy między 2005 r. a 2010 r. zarówno zatrudnienie, jak i ogólna kwota wydatkowanych przez organizacje środków wyraźnie wzrosły, niewielkiemu zmniejszeniu uległy różnice między średnią liczbą osób pracujących i jej medianą (z 8 do 7 osób) oraz między średnimi kosztami działalności i ich medianą (z 15-krotnej do 14-krotnej).

Wśród kluczowych zmian, jakie nastąpiły między 1997 r. a 2010 r. nie można zapomnieć o pojawieniu się nowej grupy podmiotów – jednostek legitymujących się

statusem organizacji pożytku publicznego. Możliwość uzyskiwania tego statusu wprowadzono w 2004 r. *ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*. Liczba zarejestrowanych OPP między 2005 r. a 2010 r. uległa podwojeniu z 4,1 tys. do 8,2 tys. W 2010 r. wśród badanych organizacji trzeciego sektora co 11-sta jednostka posiadała status OPP. Najwyższy udział OPP był wśród fundacji (23%), zaś najniższy wśród organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (poniżej 0,5%). Zbiorowość OPP była silniejsza od grupy pozostałych organizacji zarówno w zakresie zasobów społecznych, jak i ekonomicznych. Przeciętna OPP dysponowała 6-krotnie wyższą liczbą wolontariuszy, 4-krotnie wyższą liczbą członkostw oraz 3-krotnie wyższymi przychodami niż przeciętna organizacja niemająca tego statusu.

Jednym z istotnych przywilejów OPP jest możliwość uzyskiwania od podatników odpisu 1% z PIT. Według danych Ministerstwa Finansów między 2005 r. a 2010 r. liczba podatników, którzy skorzystali z tej możliwości wzrosła z 0,7 mln do 8,6 mln osób, zaś suma odpisanych kwot zwiększyła się z 42 mln zł do 357 mln zł. Spowodowało to 4-krotny wzrost udziału przychodów z 1% PIT w przychodach sektora non-profit (z niespełna 0,5% w 2005 r. do 2% w 2010 r.).

Podsumowując rozwój trzeciego sektora w latach 1997-2010 miał zróżnicowany charakter. Podczas gdy między 1997 r. a 2005 r. nastąpił gwałtowny wzrost liczebności sektora to w kolejnych latach był on bardziej umiarkowany i towarzyszyły mu silniejsze zmniejszenie bazy członkowskiej, zwiększenie zasobów ekonomicznych, a także zauważalna redukcja rozwarstwienia między organizacjami. Inna dynamika po 2005 r. może wynikać ze zmian sytuacji sektora non-profit związanych z rozpoczęciem funkcjonowania *ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, a także z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej.